

გრანი ქავთარია

ჰენიბალი

ნაკადული

1979

9 (3) ~~9(3)~~ პანიბალი
153

© „ნაკადული“, 1979

70803—69

K 138—79
M—603(08)—79

პანიბალი სამხედრო საქმის რეფორმატორი იყო და სამხედრო ხელოვნება განვითარების ახალ საფეხურზე აიყვანა. იგი არსებითად განსხვავდებოდა იმ დიდი სარღლებისაგან, რომლებიც გატყეპნილი გზით მიდიოდნენ დიდებისაკენ.

ქართველი ისტორიკოსი გრანი ქვეთარია ახალგაზრდობას აცნობს პანიბალის ცხოვრებისა და ბრძოლების ამბებს.

პირველი გამოცემა

Кавтариа Грани Емельянович

ГАННИБАЛ

(На грузинском языке)

Детюниздат Грузинской ССР

«Накадули», Тбилиси, 1979

ს. ბ. № 337

რედაქტორი მ. სოხაძე, მხატვარი დ. დუნდუა, მხატვრული რედაქტორი გ. ლონტი, ტექნიკური რედაქტორი ვ. პირველი, კონტრ.-კორექტორი ლ. სულთანაშვილი, კორექტორი მ. სიმონიშვილი, გამომცემები ვ. ვახტანგაძე.

გადაეცა ასაწეობად 18.04.79, ხელმოწერილია დასაბეჭდად 08.06.79, ანაწ. ზომა 6X9, ქაღალდის ზომა 60X84, ნაბეჭდი თაბახი 9,3, საბ. ქაღალდი № 2. სააღრ.-საგამომცემლო თაბახი 8,13. ტირაჟი 10.000, უფ. 00377. შეკვ. № 418. ფახი 25 კაპ.

გამომცემლობა „ნაკადული“, თბილისი, მარჯანიშვილის 5..
Издательство «Накадули», Тбилиси, ул. Марджанишвили, 5.

საქართველოს სსრ გამსახეომის თბილისის № 4 სტამბა,

თბილისის № 380060. მეტალაქი II კორპ.

Тбилисский типография № 4 Госкомиздата

გუბერ. ЦС. Тбилиси 380060. Медгородок II корп.

კ ა რ თ ა ვ ე ნ ი

ანტიკური ტრადიციის თანახმად, კართაგენი¹ ფინიკიელებს დაუარსებიათ ძვ. წ. აღ. IX საუკუნის ბოლოს, 825 თუ 814 წელს², აფრიკის ჩრდილო სანაპიროზე, დღევანდელი ტუნისის ყურეში. მისი დაარსება ცნობილი ქალაქის ტვიროსის სახელს უკავშირდება. თავდაპირველად კართაგენი, როგორც ტვიროსის კოლონია, მეტროპოლიის სრულ კონტროლს ემორჩილებოდა და გარე სამყაროსთან დამოუკიდებელი ურთიერთობის დამყარების უფლება წართმეული ჰქონდა. ამის გამო დიდხანს ისიც ჩვეულებრივ რიგით ახალშენად რჩებოდა.

VIII საუკუნის მეორე ნახევარში დასავლეთ ხმელთაშუაზღვეთში არსებული ფინიკიური კოლონიების მდგომარეობა შეიცვალა. ასურეთის მეფემ სალმანასარ V ფინიკია დაიპყრო. ტვიროსი ჩამოქვეითდა. ამით ისარგებლეს ხმელთაშუა ზღვის დასავლეთ აუზში არსებულმა მისმა ახალშენებმა და თავი დამოუკიდებლად გამოაცხადეს.

ფინიკია კიდევ უფრო დაასუსტა და დააუძლურა აქემენიდური სპარსეთის გაძლიერებამ VI საუკუნეში. მთელმა სანაპირომ საბოლოოდ დაკარგა დამოუკიდებლობა.

მეტროპოლიის დაცემამ ხელი შეუწყო კართაგენის სწრაფ და-

¹ ფინიკიურად — კარტხადაშტ, ბერძნულად — კარხედონ, ლათინურად — კართაგო; კარტხადაშტ ფინიკიურად ახალ ქალაქს ნიშნავს.

² წიგნში მოხსენიებული ყველა თარიღი ძველ წელთაღრიცხვას განეკუთვნება.

წინაურებას. VII საუკუნის შუა ხანებისათვის იგი სათავეში ჩაუდგა აფრიკაში არსებულ ფინიკიურ ქალაქებს და ზოგი ძალით, ზოგიც ნებით თავის ხელისუფლებას დაუმორჩილა. მაგრამ კართაგენი მარტო ამით როდი დაკმაყოფილდა. იგი შეუდგა ფართო საკოლონიზაციო ქსელის გაბმას, როგორც აფრიკის კონტინენტზე, ისე მის გარეთ, ურთიერთობა დაამყარა სიცილიისა და იბერიის ტომებთან და თანდათან გააფართოვა თავისი გავლენის სფერო. მალე კართაგენი ერთ-ერთ თვალსაჩინო პოლიტიკურ ძალად იქცა მთელ დასავლეთ ხმელთაშუაზღვეთში. მის ხელქვეით აღმოჩნდნენ აფრიკის ძველი ფინიკიური ქალაქები: უტიკა, ლეპტისი, ჰადრუმეტუმი და სხვები. მანვე დაიმორჩილა ესპანეთის სანაპიროზე არსებული ახალშენები და ხმელთაშუა ზღვის დასავლეთ აუზში მდებარე კუნძულები, მათ შორის სიცილიის მნიშვნელოვანი ნაწილი. დროის მოკლე მონაკვეთში ჩამოყალიბდა დიდი და ძლიერი მონათმფლობელური სახელმწიფო, რომლის გავლენამ ატლანტის ოკეანის სანაპიროსაც მიადწია.

VI საუკუნის მიწურულს კართაგენმა გააძლიერა აგრესია ახალი ოლქების მისატაცებლად. ამ მხრივ განსაკუთრებული როლი შეასრულა ცნობილმა სარდალმა მალხუსმა. მან წარმატებით სძლია აფრიკელ ტომებს, დაამთავრა კართაგენ-კირენას ომი და ზუსტი საზღვარი დაადგინა აფრიკის ბერძნებთან. იგივე მალხუსი იბრძოდა კუნძულ სარდინიაზეც, მაგრამ დამარცხდა და, მრავალი დამსახურების მიუხედავად, სამშობლოდან გააძევეს.

მალხუსის განდევნის შემდეგ კართაგენის უმაღლეს ხელისუფლებას სათავეში მაგონი მოექცა. მაგონმა დახვეწა კართაგენის სახელმწიფო წყობილება. მის მიერ გატარებულმა რეფორმებმა საფუძველი ჩაუყარა კართაგენის ძლიერებას. ისტორიკოსი პომპეუს ტროგუსი ვადმოგვცემს: მაგონმა მოაწესრიგაო ქვეყნის სამხედრო ორგანიზაცია — შეადგინა ოლიგარქიის ძირითადი დასაყრდენი — დაქირავებული არმია. ამიერიდან არმია ხდება უმნიშვნელოვანესი პოლიტიკური ძალა, რომელსაც კართაგენის ხელისუფლება უსიტყვოდ ემორჩილებოდა. ქალაქის პლებსიც ჩამოშორდა სამხედრო სამსახურს და მისი გავლენა სახელმწიფოებრივ საქმიანობაზე საკმარისად შემცირდა.

✓VI—V საუკუნეების კართაგენში დამყარდა სამხედრო დიქტა-

ტურა. მაგონილების დინასტიამ მტკიცედ აიღო ხელთ ძალაუფლება. ბერძნული წყაროები მაგონილებს მეფეებად მოიხსენიებენ. სულ ცნობილია ამ გვარის სამი თაობა. V საუკუნის მეორე ნახევარში კი მაგონილებმა ხელისუფლება დაკარგეს. ამის მიზეზად მათი მეტისმეტი გაძლიერება მიაჩნიათ. იმავე პომპეუს ტროგუსის გადმოცემით, მთავარსარდალთა ამ ოჯახის საქმიანობის ატანა თავისუფალი სახელმწიფოსათვის სამძიმო გამხდარა. მაგონილების პოლიტიკით უკმაყოფილო მონათმფლობელურმა ოლიგარქიამ ბრძოლა დაიწყო ქვეყნის მართვა-გამგეობაში მონაწილეობის მისაღებად. მათი ბრძოლა გამარჯვებით დამთავრდა. მაგონილების ბატონობა დაემხო, ოლიგარქიამ მიზანს მიაღწია. კართაგენში საბოლოოდ დამყარდა ოლიგარქიული რესპუბლიკური წყობილება. მთელი ძალაუფლება მსხვილი მონათმფლობელებისა და მდიდარი ვაჭრების ხელში მოექცა. ✓

ოლიგარქიული წყობილების განმტკიცებამ შეცვალა ყველა ადრინდელი მაგისტრატის ფუნქცია და მოვალეობა.

კართაგენის რესპუბლიკაში თანამდებობის უმაღლესი პირი იყო სუფეტი (ბერძენი ავტორები სუფეტებს მეფეებს უწოდებენ). ყოველწლიურად კართაგენის სახალხო კრება ორ სუფეტს ირჩევდა (სუფეტი, ფინიკიურად შოფეტი, მოსამართლეს ნიშნავს). რომელი მწერლები დიდ მსგავსებას ხელავენ კართაგენის სუფეტებისა და რომის კონსულების უფლებამოსილებას შორის. მათი მმართველობის ვადაც ერთგვაროვანი იყო — ერთი წელი, რათა ერთ გვარს უპირატესობა არ მისცემოდა.

კართაგენის მთავარ პოლიტიკურ ორგანოს უხუცესთა საბჭო — სენატი წარმოადგენდა, რომლის შემადგენლობაც რესპუბლიკური გადატრიალების შემდეგ 100 წევრიდან 300-მდე გაიზარდა. სენატის შემადგენლობაში შედიოდნენ მსხვილი მონათმფლობელები, ფინანსისტები და ვაჭრები. სენატი სუფეტებთან ერთად საბოლოოდ წყვეტდა ყველა მნიშვნელოვან საკითხს.

რესპუბლიკური გადატრიალების შემდეგ რეორგანიზაცია განიცადა 10-ის საბჭომატ. მისი შემადგენლობა 30 წევრამდე გადიოდა და იგი რესპუბლიკის უმაღლეს ორგანოდ იქცა. 30-ის ანუ მცირე საბჭო წინასწარ იხილავდა იმ საკითხებს, რომლებიც დიდ საბჭოზე, სენატის სხდომაზე უნდა გასულიყო.

განუსაზღვრელი უფლებები შერჩა მთავარსარდალს, რის გამოც რომაელები მას დიქტატორს უწოდებდნენ. ბერძენთა დახასიათებით, მშვიდობიანობის დროს სარდალი ქვეყანას მართავდა ოლიგარქიულად, ომიანობის დროს — მონარქიულად. კართაგენში ყველა მაგისტრატის უფლება-მოვალეობის ვადა მკაცრად იყო განსაზღვრული, გარდა მთავარსარდალის თანამდებობისა.

მართვა-გამგეობის საქმეში თვალსაჩინო როლს ასრულებდა კოლეგიალური კომისიები. განსაკუთრებით უნდა აღინიშნოს ხუთის კოლეგია — პენტარხია. პენტარხია კართაგენის ოლიგარქიული ხელისუფლების ბურჯი იყო. მის წევრებს კოოპტაციის წესით ნიშნავდნენ და თანამდებობაზე ყველა მაგისტრატზე მეტ ხანს რჩებოდნენ. პენტარხიის ფუნქციებში შედიოდა 104-ის კოლეგიის წევრთა დანიშვნა.

104-ის კოლეგიასაც საკმაოდ ფართო უფლებები გააჩნდა. თავდაპირველად, V საუკუნეში, იგი სპეციალურად მთავარსარდალთა მოვალეობის განსაზღვრისათვის შეიქმნა. საბჭოს ევალუბოდა, მუდმივი მეთვალყურეობა გაეწია სარდალის საქმიანობისათვის, არ მიეცა მისთვის მეტისმეტი გაძლიერების საშუალება. საბჭო არ იყო არჩევითი ორგანო. მის წევრებს პენტარხია ნიშნავდა ოლიგარქიული წარმომავლობის ოჯახთა წრიდან. 104-ის კოლეგიის საკონტროლო ფუნქციები შემდგომში სხვა მაგისტრატებზედაც გავრცელდა.

რესპუბლიკის უმაღლესი ორგანო ფორმალურად სახალხო კრება იყო. იგი ირჩევდა მაგისტრატებს, იხილავდა ყველა მნიშვნელოვან საკითხს. მაგრამ კართაგენში არჩევნები წარჩინებისა და სიმდიდრის პრინციპით ტარდებოდა და, ცხადია, ქალაქის პლებსი ვერ წამოაყენებდა თავისი რიგებიდან პიროვნებას რომელიმე თანამდებობის დასაკავებლად. ამგვარი შეზღუდულობის გამო კართაგენის სახალხო კრება, უმეტესად, ცალკეული პარტიებისა თუ პირების ნება-სურვილის აღმასრულებელი ორგანო იქნებოდა. სახალხო კრება სრულ უფლებას მხოლოდ მაშინ იძენდა, როდესაც ოლიგარქიულ ორგანოთა შორის უთანხმოება წარმოიშობოდა. ასეთ შემთხვევაში, სახალხო კრება ფაქტიურად უმაღლეს განმკარგულებელ დაწესებულებად გარდაიქმნებოდა ხოლმე. იგი არა მარტო იხილავდა სუფეტების მიერ შეტანილ საკითხებს, თავის მხრიდანაც

აყენებდა წინადადებებს და იღებდა გადაწყვეტილებებს. მაგრამ ასეთი რამ კართაგენის ცხოვრებაში საკმაოდ იშვიათად ხდებოდა.

V საუკუნეში ჩამოყალიბებული სახელმწიფო წყობის ამ სისტემით ხელმძღვანელობდა პლუტოკრატია ქვეყნის როგორც საშინაო, ისე საგარეო პოლიტიკაში. „არცერთ სახელმწიფოში სიმდიდრეს ისეთი მნიშვნელობა არ ჰქონია, როგორც კართაგენში“, — აღნიშნავენ ანტიკური ავტორები.

კართაგენის ეკონომიური ძლიერების საფუძველი დაწინაურებული სოფლის მეურნეობა და საშუამავლო ვაჭრობა იყო.

ფინიკიური წარწერები და უამრავი არქეოლოგიური მასალა, რომლითაც ასე მდიდარია ხმელთაშუა ზღვის სანაპიროები, იმაზე მიუთითებენ, რომ კართაგენელები საუკუნეთა მანძილზე ამ სანაპიროებზე მცხოვრებ ხალხთა დამაკავშირებელნი იყვნენ.

კართაგენელი ვაჭრები ფართოდ ავრცელებდნენ მთელ ხმელთაშუაზღვეთში როგორც საკუთარი ქალაქის პროდუქციას, ისე მეზობელი თუ შორეული ხალხების ხელოსნობის ნიმუშებს. მაგრამ ეინაიდან თვით კართაგენული ხელოსნობის ნაწარმი დიდი ორიგინალობით არ გამოირჩეოდა, იგი მცირე რაოდენობით გაჰქონდათ უცხო ბაზარზე და ძირითად როლს საშუამავლო ვაჭრობას აკისრებდნენ.

საშუამავლო ვაჭრობა კართაგენმა ფინიკიისაგან მიიღო მემკვიდრეობით და წარმატებითაც ემსახურებოდა მას მთელი თავისი არსებობის მანძილზე.

ხმელთაშუაზღვეთის ეკონომიურ ცხოვრებაში განსაკუთრებულ როლს ასრულებდნენ კართაგენელი მონათვაჭრები, რომლებიც, ვაჭრობის გარდა, თავიანთი წინაპრების, ფინიკიელების მსგავსად, თავს ესხმოდნენ სანაპიროს ქალაქებსა და სოფლებს. იტაცებდნენ მოსახლეობას და მონებად ჰყიდდნენ. ფინიკიელი ვაჭარ-მეკობრენი ადამიანებს ასეთი ხერხით იტაცებდნენ: უცხოური საქონლით დატვირთული ხომალდით მიადგებოდნენ ნაპირს, ჩაუშვებდნენ ლუხას და მოსახლეობას სავაჭროდ მიიწვევდნენ. გაივსებოდა თუ არა გემი ცნობისმოყვარე ხალხით, სწრაფად აუშვებდნენ აფრებს, უმწეო ადამიანებს ბორკილებს დაადებდნენ და ზღვაში გაუჩინარდებოდნენ. კართაგენელმა ვაჭრებმა მონების მოპოვების ასეთი ხერხიც მიიღეს მემკვიდრეობით ფინიკიელებისაგან.

მოხერხებული გეოგრაფიული მდებარეობის გამო კართაგენი დიდი რაოდენობით იზიდავდა სხვადასხვა ტომის, სხვადასხვა ენაზე მოლაპარაკე ვაჭრებსა და ხელოსნებს, რასაც შედეგად ქალაქის სწრაფი ზრდა მოჰყვა. VII საუკუნის ბოლოსათვის კართაგენი მთელს ხმელთაშუაზღვეთში უკვე ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ეკონომიური ცენტრი იყო.

რაც შეეხება სოფლის მეურნეობას, ვიცით, რომ კართაგენელებმა ჩრდილო აფრიკის ნაყოფიერი მიწების მიტაცებასა და დამუშავებას ადრიდანვე ინტენსიურად მოჰკიდეს ხელი და სანიმუშო მეურნეობაც შექმნეს. თანაც ისინი მარტო პრაქტიკული მეურნეობით როდი შემოფარგლულან. მათ სპეციალური სამიწათმოქმედო ხსიათის ლიტერატურაც შეუქმნიათ, რომელიც იმდენად საყურადღებო ყოფილა, რომ ანტიკურ ხანაშივე უთარგმნიათ ბერძნულად და ლათინურად.

დაარსების დღიდან კართაგენი განსაზღვრული რაოდენობის გადასახადს უხდიდა აფრიკის ადგილობრივ მოსახლეობას. გამოხდა ხანი. მოლონიერებულმა კართაგენმა შეუტია აფრიკელებს, ხანგრძლივი ბრძოლის შემდეგ გატეხა მათი წინააღმდეგობა, დაიმორჩილა ისინი და შექმნა ხელქვეითი პროვინცია ლიბია. აფრიკელ ტომთა დიდი ნაწილი გააძევეს მამაპაპისეული სამკვიდროდან, ვინც დარჩა, ხარკის გადახდა დაეკისრა. აფრიკის ნაყოფიერი მიწები კართაგენელმა მონათმფლობელებმა მიიტაცეს. მათ მოთმინებით შემოიმტკიცეს მიმდებარე ტერიტორია, რასაც შედეგად ჩრდილო აფრიკის მრავალრიცხოვან ტომთა სრული დამორჩილება მოჰყვა.

კართაგენის დიდება საზღვაო ფლოტი იყო. მისი სავაჭრო და სამხედრო ხომალდები დაუბრკოლებლად სერავდნენ ხმელთაშუა ზღვისა და ატლანტის ოკეანის სანაპიროებს. ფინიკიელები, ხოლო შემდეგ მათი მემკვიდრე კართაგენელები, თავისი დროისათვის საუკეთესო ზღვაოსნები იყვნენ. ვარაუდობენ, რომ პირველად ფინიკიელ-კართაგენელები გავიდნენ ატლანტის ოკეანეში¹ და შეუდგნენ მისი ნაპირების გაცნობა-შესწავლას.

კართაგენელები ხომალდის აგებისა და მისი მართვის ხელოვნებით ბერძნებს უსწრებდნენ. კართაგენულ სამხედრო ხომალდს

¹ გამოთქმულია მოსაზრება, რომ სიტყვა „ოკეანე“ მომდინარეობს ფინიკიური სიტყვისაგან „ოკენ“, რაც ყველაფრის მომცველს ნიშნავს.

ხუთი ბაქანი ჰქონდა და გაცილებით სწრაფად ცურავდა, ვიდრე ბერძნული გემი. ზომალდებზე მენიჩბეებად შესანიშნავად გაწვრთნილი სახელმწიფო მონები იყვნენ, რომელნიც მთელ სიცოცხლეს გემზე ატარებდნენ.

კართაგენელი გემის კაპიტნები საქმის კარგი მცოდნე და საოცრად გამბედავნი იყვნენ. მათ სახელთან ბევრი მნიშვნელოვანი გეოგრაფიული აღმოჩენაა დაკავშირებული. ანტიკური წყაროები გადმოგვცემენ, რომ VI ს. ბოლოს კართაგენელ ზღვაოსან ჰანონს ატლანტის ოკეანეში უმოგზაურია აფრიკის სანაპიროს კოლონიზაციის მიზნით. მას 60 გემით 30 ათასი კაცი წაუყვანია და ახლად დაარსებულ ახალშენებში ჩაუსახლებია. მისია ბრწყინვალედ დამთავრდა — ატლანტის ოკეანის სანაპიროები კართაგენის საყრდენი პუნქტებით დაიფარა. დღეისათვის ზუსტად არ არის დადგენილი, კერძოდ, აფრიკის რომელ ნაწილამდე მიღწია ჰანონმა. ზოგიერთი თანამედროვე მეცნიერის ვარაუდით, ჰანონის მოგზაურობის უკანასკნელი პუნქტი გვინეის ყურე უნდა ყოფილიყო, ზოგით — კამერუნი. გეოგრაფი პომპონიუს მელა გვაუწყებს: ჰანონმა აფრიკის დიდ ნაწილს შემოუარა და უკან ზღვის დასრულების გამო კი არა, სურსათის უკმარისობის გამო დაბრუნდაო. ატლანტის ოკეანის სანაპიროზე აღმოჩენილი, ფინიკიური წარმომავლობის არქეოლოგიური ძეგლების ხანდაზმულობის გარკვევის შედეგად ფიქრობენ, რომ ჰანონის ექსპედიცია VI ს. ბოლოს უნდა ჩატარებულიყო (რ. ჰენიგი დაახლ. 525 წელს ვარაუდობს, ჯ. ტომსონი—500 წელს).

ფინიკიელები და კართაგენელები მარტო აფრიკის სანაპიროს კოლონიზაციით არ იფარგლებოდნენ. ისინი თავიანთ ახალშენებს ნაპირიდან მოშორებით მდებარე კუნძულებზეც აარსებდნენ. მაგალითად, ისინი კარგად იცნობდნენ კანარისა და აზორის კუნძულებს.

— კართაგენელი ზღვაოსნები უფრო ღრმადაც შექრილან ატლანტის ოკეანეში. უკანასკნელ ხანებში, კანადის ტერიტორიაზე, კვებეკის პროვინციაში, აღმოაჩინეს ლიბიური წარწერები, რომელთა გაშიფრვამაც მეცნიერები დაარწმუნა, რომ კართაგენელები კოლუმბამდე თითქმის 2 ათასი წლით ადრე იცნობდნენ ამერიკის კონტინენტს.

ქრონოლოგიურად ჰანონის მოგზაურობის მახლობელ ხანებში

უნდა იყოს გაგზავნილი მეორე ექსპედიცია ბრიტანეთის კუნძულების მიმართულებით. ექსპედიცია მიზნად ისახავდა კალით მდიდარი კუნძულებისაკენ საზღვაო გზის დაზუსტებას. პლინიუსის თანახმად, ექსპედიციის მეთაურს ჰიმილკონს ევროპის სანაპიროს გამოკვლევაც ევალებოდა.

ხმელთაშუა ზღვის დასავლეთ აუზის სანაპიროსა და კუნძულების კოლონიზაციამ კართაგენის ხელში მოაქცია მნიშვნელოვანი სავაჭრო გზები და მდიდარი ნედლეულის წყაროები. კართაგენული ახალშენები აწონასწორებდნენ ადგილობრივი ტომების ურთიერთობას გარე სამყაროსთან. დიდი ყურადღება ექცეოდა ქალაქის დასაარსებელი ადგილის შერჩევას. კართაგენის თითქმის ყველა ახალშენი ნავსადგურების მოსაწყობად ხელსაყრელ ადგილას მდებარეობდა. თუმცა კოლონიზაციის ქვეყნის სიღრმეშიც იჭრებოდნენ და საკოლონიზაციო ქსელს თანდათან აფართოებდნენ. ამ ტიპის ახალშენები ძირითადად ბორცვებზე ეწყობოდა, რაც ერთი მხრივ მოახალშენეებს უადვილებდა თავდაცვას, მეორე მხრივ კი საშუალებას აძლევდა კართაგენის ხელისუფლებას, მუდმივი კონტროლის ქვეშ ჰყოლოდა ადგილობრივი მოსახლეობა.

კართაგენის კოლონიზაცია არსებითად განსხვავდებოდა ფინიკიურისაგან.

ფინიკიელები მხოლოდ სავაჭრო ფაქტორიების მოწყობითა და ადგილობრივ მოსახლეობასთან სავაჭრო ურთიერთობის დამყარებით კმაყოფილდებოდნენ, რის გამოც, ხშირად უქირდათ ადგილობრივი მოსახლეობის შემოტყეების მოგერიება.

კართაგენული კოლონიზაცია კი წმინდა პოლიტიკური ხასიათისა იყო. თავიანთი წინაპრებისაგან განსხვავებით, ისინი ჯერ პოლიტიკურ უფლებებს ართმევდნენ ადგილობრივ მცხოვრებლებს, სხვა სახის საქმიანობას კი მხოლოდ ამის შემდეგ იწყებდნენ.

კართაგენი ჩრდილო აფრიკის მნიშვნელოვან ნაწილს ფლობდა. აფრიკის გარეთ არსებულთაგან კი ყველაზე თვალსაჩინო ოლქი იბერია იყო. აქ მდებარეობდა კართაგენის ძირითადი დასაყრდენი, ტვიროსის უძველესი ახალშენი ჰადესი. კართაგენი ფლობდა იბერიის სანაპიროს უამრავ ფაქტორიას. თავიდანვე მის ხელში მოექცა ნახევარკუნძულის სიღრმეში არსებული ვერცხლის საბადოებიც.

კართაგენის გაბატონებული ოლიგარქია მარტოოდენ აფრიკისა

და ესპანეთის კოლონიზაციით როდი იფარგლებოდა. მისი გავლენის სფერო უფრო ვრცელი იყო და თან ყოველწლიურად ფართოვდებოდა.

კართაგენს სავაჭრო და კულტურული ურთიერთობა ჰქონდა საბერძნეთთან, ეგვიპტესთან, მცირე აზიასთან.

ცალკე აღნიშვნის ღირსია კართაგენსა და ეტრუსკებს შორის არსებული ურთიერთობა. კართაგენის ტერიტორიაზე აღმოჩენილია უამრავი ეტრუსკული წარმომავლობის ძეგლი და, პირიქით, ეტრუსკიაში, მატერიალური კულტურის ნიმუშებთან ერთად, მიკვლეულია ფინიკიური წარწერები.

კართაგენ-ეტრუსკების სიახლოვე ასახულია ანტიკურ წყაროებშიც. ბერძენ-რომაელი ავტორები მრავალ ცნობას გვაწვდიან ამ ორ ქვეყანას შორის არსებულ არა მარტო სავაჭრო, არამედ სამხედრო კავშირის შესახებაც. კართაგენისა და ეტრუსკების პირველ სამოკავშირო ხელშეკრულებას ანტიკური ტრადიცია VI საუკუნით ათარიღებს. კავშირი, როგორც ჩანს, მიმართული უნდა ყოფილიყო ბერძნების წინააღმდეგ, რომლებმაც ამ დროისათვის ძლიერ გაააქტიურეს ხმელთაშუა ზღვის აუზის კოლონიზაცია. ხელშეკრულების ძირითადი მიზანი ახალი კონკურენტის წინსვლის შეჩერება იყო. ამ კავშირის შედეგი იყო 535 წელს ალალიასთან გამართული ბრძოლა. ბერძნები დამარცხდნენ, მათი წინსვლა დროებით შეფერხდა. ამით ისარგებლა კართაგენმა და ახლა სარდინიას შეუტია. ბრძოლა გაჰიანურდა. შევიწროებულმა სარდინიელებმა მიატოვეს სანაპირო ზოლი და კუნძულის სიღრმეში, მიუდგომელ მთიანეთში გადაიხვეწნენ. მაგრამ სარდინიის სრული დამორჩილება კართაგენმა მაინც ვერ მოახერხა.

კართაგენელებისა და ბერძნების ურთიერთობა ალალიასთან ბრძოლით არ დამთავრებულა.

ალალიასთან ბრძოლის შემდეგ, VI—V სს. მიჯნაზე, ესპანეთის ნაპირებთან მასალიოტებმა კართაგენის ფლოტი გაანადგურეს. გამარჯვების მიუხედავად, ბერძნები გიბრალტარის სრუტეს მაინც ვერ მიუახლოვდნენ. სრუტე კართაგენელებს მტკიცედ ჰქონდათ ჩაკეტილი და ფხიზლად დარაჯობდნენ.

VI საუკუნის ბოლოსათვის ეტრუსკები საგრძნობლად დასუსტდნენ. ეს მოხერხებულად გამოიყენეს ბერძნებმა და შეტევა ახალი

ძალით განაახლეს. კართაგენელები და ეტრუსკები კვლავ მოკავშირეებად დარჩნენ. დასავლეთის ბერძნულ ქალაქებს სათავეში სირაკუზი ჩაუდგა. ბრძოლაც ბერძნებსა და კართაგენელებს შორის, ძირითადად, სიცილიაზე გაგრძელდა. ბრძოლა გარდამავალი უპირატესობით მიმდინარეობდა. საბოლოოდ კართაგენმა კუნძულის დასავლეთი ნაწილის მიტაცება შეძლო, აღმოსავლეთი კი ბერძნებმა შეინარჩუნეს. საერთოდ უნდა აღინიშნოს, რომ სიცილიამ კართაგენის ისტორიაში საბედისწერო როლი შეასრულა.

ბერძენ-სპარსელთა ომების დროს (499—449 წწ.) კიდევ უფრო გამწვავდა კართაგენისა და ბერძნული ქალაქების ურთიერთობა. შეიქმნა პირობები, რომ ერთდროულად დაერთყათ ბერძენებისათვის აღმოსავლეთიდან და დასავლეთიდან. მაგრამ ჯერჯერობით საფრთხე კართაგენს უფრო ემუქრებოდა, ვიდრე საბერძნეთს. ისტორიის მამა ჰეროდოტე ამ ფაქტთან დაკავშირებით გვაუწყებს: დიპყროთუ არა კამბიზმა ეგვიპტე (525 წ.), გადაწყვიტა, კართაგენიც დაემორჩილებინა, მაგრამ გადაიფიქრაო. თურმე კართაგენი ფინიკიელ მეზღვაურებს უხსნიათ: მათ უარი უთქვამთ მეფის ბრძანების შესრულებაზე თითქმის იმ მოტივით, რომ ფიცით აკრძალული ჰქონდათ საკუთარი შვილების წინააღმდეგ ბრძოლა. მაგრამ ამგვარი მოტივით ლაშქრობის შეჩერება სარწმუნოდ არ ჩანს. ფინიკიელები ასე ადვილად ვერ აღუდგებოდნენ წინ სპარსეთის მეფის გადაწყვეტილებას. უფრო დასაჯერებელია ის ვარაუდი, რომ კამბიზი ჯერ კიდევ არ იყო მზად ასეთი შორეული ლაშქრობისათვის.

შემდეგაც ხშირად დასმულა კართაგენის საკითხი სპარსეთის სამეფო კარზე, მაგრამ იგი ყოველთვის ბედნიერმა შემთხვევამ ინსანა. ბოლოს განსაღებელი კართაგენის სასარგებლოდ შემობრუნდა. ბერძენ-სპარსელთა ომში ბერძნებმა მრავალგზის სძლიეს მტერს და მიწასთან გაასწორეს მისი არმია.

სპარსეთის ახალმა მეფემ ქსერქსემ, საბერძნეთთან ბრძოლის განახლებასთან დაკავშირებით, ხელშეკრულება დადო კართაგენთან. ბერძნების წინააღმდეგ გაერთიანებული ძალით ბრძოლის შესახებ.

ხელშეკრულების მიხედვით, სპარსეთს ბალკანეთის, ზოლო კართაგენს დასავლეთის ბერძნების წინააღმდეგ უნდა ებრძოლა. ამ შეთანხმების შედეგი იყო კართაგენის ჩარევა სიცილიის საქმეებში.

რასაც ჰიმერას ცნობილი ბრძოლა მოჰყვა (480 წ.). ბრძოლა ბერძენთა ბრწყინვალე გამარჯვებით დამთავრდა. ჰიმერას ბრძოლას სამართლიანად აღარებენ სალამინისა და პლატეას ბრძოლებს. სალამინა და პლატეამ ბალკანეთის, ხოლო ჰიმერამ დასავლეთის ბერძნებს შეუნარჩუნა დამოუკიდებლობა.

ჰიმერასთან მარცხის მიუხედავად, კართაგენმა მაინც შეინარჩუნა სიცილიის საკმაო ნაწილი. სიცილია კართაგენმა და სირაკუზმა გაიყვეს და 70 წლის განმავლობაში მათ შორის სერიოზული შეტაკება აღარ მომხდარა. 409 წლიდან კი კართაგენმა კვლავ განაახლა ომი სიცილიაში და ეს ომი, შუალედებით, 241 წლამდე გაგრძელდა.

310 წელს სირაკუზის ტირანმა აგათოკლემ კართაგენთან ბრძოლის ფრონტი სიცილიიდან აფრიკაში გადაიტანა, მაგრამ ამ ლაშქრობას პოლიტიკურ რუკაზე ცვლილებები არ შეუტანია. სიცილიელებმა მარცხი განიცადეს.

დიდ წარმატებებს მიიღწია კართაგენის წინააღმდეგ ბრძოლაში ეპირის მეფე პიროსმა (278—277 წწ.), მაგრამ სიცილიიდან მისი წასვლის შემდეგ კუნძულის მნიშვნელოვანი ნაწილი ბერძნულ ქალაქ აკრაგანტთან ერთად კართაგენის ხელში აღმოჩნდა.

პიროსის შემდეგ სირაკუზში ტირანი ჰიერონ II განმტკიცდა. ისიც, თავისი წინამორბედების მსგავსად, სიცილიიდან კართაგენელთა განდევნას ისახავდა მიზნად. მაგრამ თუ აღრე კუნძულის ხელთგდებას ორი მოქიშპე — კართაგენი და სირაკუზი — ცდილობდა, ახლა მათ შესამეც დაემატა რომის სახით.

რომაელთა საერთაშორისო ასპარეზზე გამოსვლამ არსებითად შეცვალა ხმელთაშუა ზღვის აუზში არსებულ ძალთა თანაფარდობა. III ს. დამდეგისათვის რომმა იტალიის დაპყრობა დაამთავრა. პიროსის მოგერიების შემდეგ აპენინის ნახევარკუნძულზე მას შემაფერხებელი ძალა აღარ ჰყავდა და მზად იყო, მიეღო ნებისმიერი ქვეყნის გამოწვევა.

სიცილიის საქმეებში რომაელთა ჩარევა შემთხვევით მოხდა. სირაკუზის ტირანს აგათოკლეს თავის დროზე მოქირავენებად ჰყავდა კამპანიელ ბეომრები, მამერტინელები (მარსის შვილები), ტირანის გარდაცვალების შემდეგ მოქირავენები დაითხოვეს. სამშობ-

ლოსაქენ მიმავალმა მოქირავენებმა დაიკავეს სიცილიის ქალაქი მესანა და მისი შემოგარენი (284 წ.).

გავიდა საკმაო ხანი. სირაკუზში არეულობა გრძელდებოდა და მას მესანისათვის არ ეცალა. ბოლოს, როგორც იქნა, მდგომარეობა მოწესრიგდა და ახალმა ტირანმა ჰიერონ მეორემ განიზარახა მესანის დაბრუნება. მან მამერტინელები დაამარცხა და მესანას ალყა შემოარტყა. ალყა ხუთი წელი გაგრძელდა. გაქირვებაში ჩაყარდნით კამპანიელებმა, რაკი ხსნის ყოველგვარი იმედი ამოეწურათ, დახმარებისათვის რომს და კართაგენს მიმართეს.

კართაგენის ფლოტი სწრაფად შევიდა მესანის ყურეში და თავისი მომხრე მესანის პროკართაგენული პარტიის დახმარებით ქალაქი ადვილად აიღო.

რომის ხელისუფლებამ დახმარების გაგზავნა დააყოვნა. რომაელები მესანასთან მაშინ გამოჩნდნენ, როცა ქალაქი უკვე კართაგენელთა ხელში იყო.

რომის სარდალმა აპიუს კლავდიუსმა გადაწყვიტა, სენატის შეცდომა გამოესწორებინა და ქალაქი ხელში ჩაეგდო. იგი მოქმედების ასეთ გზას დაადგა: კართაგენის სარდალს ჰანონს აცნობა, რომ მამერტინელებს რომაელებიც ჰყავდათ მიწვეული. ამიტომ საკითხი ორივე მხარეს ერთად უნდა გადაეწყვიტათ. ჰანონი დათანხმდა. აპიუს კლავდიუსმა იგი მიიწვია. ჰანონი ყოველგვარი სიფრთხილის გარეშე გამოცხადდა რომაელთა ბანაკში. კლავდიუსმა კართაგენის სარდალი დააკავა და აიძულა, ბრძანება გაეცა, კართაგენის არმიას მესანა დაეტოვებინა. გამოუვალ მდგომარეობაში ჩაყარდნით ჰანონს სხვა გზა აღარ ჰქონდა — კართაგენელებმა ქალაქი დატოვეს.

ჰანონი სამშობლოში დაბრუნდა. კართაგენელებმა ჩადენილი წინდაუხედაობისათვის იგი ჭეარზე გააყრეს, რომს კი ომი გამოუცხადეს.

რომისა და კართაგენის ურთიერთობას ომის დაწყებამდე საკმაოდ ხანგრძლივი ისტორია ჰქონდა. ანტიკური ავტორების გადმოცემით, ეს ურთიერთობა VI ს. მიწურულიდან დაიწყო. პირველი ხელშეკრულება რომსა და კართაგენს შორის რომის პირველი კონსულების ლუციუს იუნიუს ბრუტუსისა და პუბლიუს ვალერიუს პუბლიკოლას მმართველობის ხანაში (510 თუ 509 წელს) დადებ-

ბულა. 348 წელს გაფორმდა მეორე ხელშეკრულება, რომელიც მხოლოდ ვაჭრობის საკითხებს აწესრიგებდა. 279 წელს, იტალიაში პიროსის შეჭრასთან დაკავშირებით, რომსა და კართაგენს შორის დაიდო ახალი ხელშეკრულება, რომლის მიხედვითაც ორივე მხარე ურთიერთდახმარებას კისრულობდა. ხელშეკრულების ერთ-ერთი პუნქტი იმასაც ითვალისწინებდა, რომ არ დაზავებოდნენ ბერძნებს ურთიერთ შორის წინასწარი შეთანხმების გარეშე. მაგრამ ეს კავშირი დღენაკლული აღმოჩნდა.

აპენინის ნახევარკუნძულის დაპყრობის შემდეგ რომმა პირველივე ხელსაყრელი შემთხვევა გამოიყენა და აპენინის ზღურბლო გადალახა: მესანას ამბებთან დაკავშირებით მან მიიღო თავისი აღრინდელი მოკავშირის, კართაგენის გამოწვევა. დაიწყო ომი რომსა და კართაგენს შორის, რომელიც I პუნიკური¹ ომის სახელწოდებითაა ცნობილი. პირველივე წელი კართაგენელთა მარცხით დაიწყო. სიცილიის ბერძნული ქალაქები რომის მხარეზე გადავიდნენ. კართაგენელებს მხოლოდ სირაკუზი შერჩათ, მაგრამ როდესაც ქალაქს რომაელებმა ალყა შემოარტყეს, ტირანი ჰიერონ II იძულებული გახდა, რომთან სამშვიდობო ხელშეკრულება დაედო. სირაკუზის ჩამოშორებამ კართაგენის მდგომარეობა გაართულა. რომაელებმა შეტევები განაგრძეს. 262 წელს, ექვსთვიანი ალყის შემდეგ, რომის არმიამ აიღო ქ. აკრაგანტი, მაგრამ ამ წარმატების მიუხედავად, მათი საქმე სახარბიელო მაინც ვერ იყო — ხმელეთზე თუ რომის არმია აქტიურობდა, სამაგიეროდ, ზღვა კართაგენის ფლოტს ეპყრა. იგი ყოველი მხრიდან ავიწროებდა რომის ახალბედა ფლოტს.

პირველი დიდი საზღვაო ბრძოლა 260 წელს გაიმართა ლიპარის კუნძულებთან. კართაგენის ფლოტმა გაიმარჯვა.

დამარცხებამ რომის ხელისუფლება აიძულა, ზღვისათვის მეტი ყურადღება მიექცია. სასწრაფოდ შეუდგნენ ხომალდების აგებას და შეიარაღებას. შედეგმაც არ დააყოვნა. კონსულმა გაიუს დუილიუსმა ახალგაზრდა ფლოტით მილესთან გაანადგურა კართაგენის ძლიერი ფლოტი და დაკარგული პოზიციები დაიბრუნა.

ზღვაზე წარმატებამ რომაელებს ბრძოლის გაგრძელების ახალი

¹ პუნებს რომაელები კართაგენელებს უწოდებდნენ. აქედან მიიღო ამ ომ. მაიც ასეთი სახელწოდება.

ასპარეზი გადაუშალა. მათ სცადეს, ეს გამარჯვება კიდეც უფრო განემტკიცებინათ და ომი აფრიკაში გადაეტანათ. განზრახვა მალე მოიყვანეს სისრულეში.

256 წელს რომაელთა ფლოტი, კარგა დიდი არმიით, აფრიკისაკენ გაემართა. კართაგენის ფლოტმა სცადა მათი წინსვლის შეჩერება და მტერს ეკნომის კონცხთან დახვდა, მაგრამ დამარცხდა და რომის არმია აფრიკაში გადავიდა. მან ააოხრა კიდეც კართაგენის აფრიკული სამფლობელოები, მაგრამ ზურგს მოწყვეტილმა ბრძოლის გაგრძელება ვერ შეძლო და დამარცხდა. ომის ასპარეზი კვლავ სიცილიაში გადავიდა. ამის შემდეგ ბრძოლები უფერულად და გარდამავალი უპირატესობით მიმდინარეობდა, რასაც შედეგად ომის გაჭიანურება მოჰყვა.

კართაგენელთა პოზიციები გამოსწორდა 247 წლიდან, როცა კართაგენის არმიას სათავეში ჩაუდგა ახალგაზრდა სარდალი ჰამილკარ ბარკა (ელვა). მაგრამ ეს წარმატებაც დროებითი აღმოჩნდა. კართაგენმა კვლავ უკან დაიხია და თავდაცვით ბრძოლებზე გადავიდა.

I პუნიკური ომის უკანასკნელი ბრძოლა 241 წელს გაიმართა ეგატის კუნძულებთან, სადაც რომის ფლოტმა ბრწყინვალე გამარჯვება მოიპოვა. დამარცხებამ კართაგენის ხელისუფლება აიძულა, ზავზე ეფიქრა. შესთავაზა კიდეც მოწინააღმდეგეს ზავი. რომი დათანხმდა. კართაგენმა დათმო სიცილია, რომს ტყვეები დაუბრუნა და კონტრიბუციის გადახდაც იკისრა. ეს იყო პირველი სერიოზული მარცხი კართაგენის ისტორიაში.

I პუნიკური ომი დამთავრდა. რომი იმკიდა გამარჯვების ნაყოფს. კართაგენის საშინაო საქმეები კი ომის შემდეგ მეტისმეტად დაიძაბა. ქვეყანაში დაიწყო აჯანყება, რამაც კართაგენის ყოფნა-არყოფნის საკითხი სასწორზე დადო.

კართაგენის არმიის ერთ-ერთ მთავარ ბირთვს მოქირავნეები შეადგენდნენ. მეომართა შეგროვება სენატის გადაწყვეტილებით ხდებოდა. საჭიროების შემთხვევაში სენატორები მიემგზავრებოდნენ სხვადასხვა მხარეს, დებდნენ ხელშეკრულებას ტომის ბელადებთან, უთანხმდებოდნენ მეომართა რაოდენობაზე, გასამრჩელოსა და სამსახურის ზანგრძლიობაზე. ძალიან ხშირად კართაგენის ლაშქარი თითქმის მთლიანად დაქირავებული მეომრებისაგან შედგებო-

და. მეთაურთა შემადგენლობა კი ყოველთვის ადგილობრივი იყო. საერთოდ, კართაგენის არმიის ძირითად ბირთვს ქვეითი, ე. წ. წმინდა რაზმი შეადგენდა, რომლის წევრებიც მხოლოდ წარჩინებული კართაგენელები იყვნენ, ისინი, რომლებიც სამხედრო მოღვაწეობისათვის სიყმაწვილიდან ემზადებოდნენ. წმინდა რაზმში გადიოდნენ მომზადებას კართაგენის არმიის მომავალი სარდლები. მდიდრები მსახურობდნენ კავალერიაშიც. მაგრამ როდესაც ქალაქს საფრთხე დაემუქრებოდა, ყველა მოქალაქე ვალდებული იყო, იარაღი აესხა. კართაგენის ლაშქარში შედიოდნენ აგრეთვე აფრიკის დაპყრობილი და მოკავშირე ტომებიდან გამოყვანილი რაზმები, მაგრამ მათზე დანდობა სახიფათო იყო და კართაგენის ხელისუფლება ყოველთვის დიდი სიფრთხილით ეკიდებოდა აფრიკელებთან ურთიერთობის საკითხს.

კართაგენის არმია შეიარაღებულია და აღნაგობითაც მრავალფეროვანი იყო. ქვეითები, ცხენოსნები, საბრძოლო ეტლები და გაწვრთნილი სპილოები არმიას საოცრად მრისხანე იერს აძლევდა. ამას ემატებოდა კართაგენის ფლოტი, რომელიც მთელ ხმელთაშუა ზღვაზე სანიმუშოდ ითვლებოდა.

თუ კართაგენისა და რომის არმიათა შემადგენლობას ერთმანეთს შევუდარებთ, მათ შორის არსებით განსხვავებას ვიხილავთ. რომის არმიას რომაელი მოქალაქეები და იტალიელი მოკავშირეები ავსებდნენ. რომაელ მოლაშქრეთა ინტერესები სულ სხვა იყო და ამის გამო მისი ბრძოლისუნარიანობა აღემატებოდა კართაგენის დაქირავებული არმიის ბრძოლისუნარიანობას. დაქირავებული მეომრისა და სამშობლოს ინტერესებისათვის მებრძოლი ჯარისკაცის მიზნები მკვეთრად განსხვავდებოდა ერთმანეთისაგან. სწორედ ამ მომენტმა განსაზღვრა I პუნიკურ ომში კართაგენის დამარცხება.

საზავო პირობების თანახმად, კართაგენს კონტრიბუციის სახით საკმაოდ დიდი თანხა უნდა გადაეხადა. მას გადასახდელი ჰქონდა აგრეთვე წლების განმავლობაში დაგროვილი მოქირავნეთა ჯამაგირი. ამ თანხის გადახდა კი მის შესაძლებლობას საგრძნობლად აღემატებოდა. მოქირავნეები ჯამაგირს მოითხოვდნენ, მათი მღელვარება დღითი დღე მატულობდა. ბოლოს და ბოლოს, უკმაყოფილება გადაიზარდა დიდ აჯანყებაში, რომელიც კართაგენის ისტორიაში მოქირავნეთა აჯანყების სახელითაა ცნობილი აჯანყებად შეიძინარე.

ობდა 241—238 წლებში). აჯანყებულ მოქირავნეებს მიემხრნენ მონები და კართაგენის პოლიტიკით უკმაყოფილო აფრიკელი ტომები. აჯანყებულთა რაოდენობამ 40 ათას კაცს მიაღწია. მოძრაობას სათავეში ჩაუდგა დაქირავებულ ლიბიელთა არმიის მეთაური მაიოსი და კამპანიელი მონა სპენდიუსი. აჯანყებაში დიდ როლს ასრულებდა აგრეთვე დაქირავებულ გალ მეომართა ბელადი ავტარიტი.

აჯანყება მთელ ჩრდილო აფრიკას მოედო. კართაგენი დიდი განსაცდელის წინაშე აღმოჩნდა. ქალაქი თითქმის სავსებით მოწყდა ხმელეთს. ამ დროს კი კართაგენის შინაგან ძალებს პარტიათა ბრძოლა ღრღნიდა.

კართაგენის ხელისუფლებამ აჯანყებულთა წინააღმდეგ ბრძოლის ხელმძღვანელობა I პუნიკური ომის გმირს ჰამილკარ ბარკას დააკისრა. მან არმიას ალუდგინა საკუთარი ძალის რწმენა და თავისი დიპლომატიური ნიჭის წყალობით დაქსაქსა აჯანყებულნი, ზოგი ძალით, ზოგიც დაპირებებით ჩამოაშორა საერთო საქმეს. გამოცდილი და წინდახედული სარდლის მიერ დაგებულ მრავალ გონებამახვილურ მახეს აჯანყებულებმა ვერ გაუძლეს და ხანგრძლივი წინააღმდეგობის შემდეგ სასტიკად დამარცხდნენ¹.

ჰამილკარ ბარკას ავტორიტეტი ძლიერ გაიზარდა. ახლა მას თავისუფლად შეეძლო კართაგენის სენატისათვის თავისი ნებასურვილი ეკარნახა.

I პუნიკური ომის შემდეგდროინდელი კართაგენის გაბატონებული ოლიგარქიის საჭესთან ორი პიროვნება იდგა: ჰამილკარ ბარკა და ჰანონი.

ჰამილკარისა და ჰანონის პარტიებს განსხვავებული მიზნები და ამოცანები ამოძრავებდათ.

ჰანონის მომხრეებს სურდათ, კართაგენის ხელისუფლებას მთავარი ყურადღება აფრიკისათვის მიეპყრო და საბოლოოდ დაემორჩილებინა იგი.

ჰამილკარის პარტია მდიდარი ვაჭრების ინტერესებს გამოხატავდა. მას სურდა, კართაგენს I პუნიკურ ომში განცდილი ზარალი ეეროპაში ახალი ლაშქრობით აენაზღაურებინა.

1 მოკავშირეთა აჯანყების ეპიზოდები აღწერილი აქვს ფრანგ მწერალ გუსტავ ფლობერს რომანში „სკლამპო“.

აფრიკაში სიმშვიდის დამყარების შემდეგ ჰამილკარი შეუდგა თავისი გეგმის განხორციელებას. 237 წელს კართაგენის არმიით იგი იბერიაში გადავიდა და მრავალრიცხოვანი ესპანელი ტომების დამორჩილებას შეუდგა.

ძველი ბერძენი და რომაელი ისტორიკოსები ერთხმად მიუთითებენ, რომ პირენეს ნახევარკუნძულზე კართაგენელთა გადასვლა იყო რომთან მეორე ომის ფარული სამზადისი.

იბერები მთელ ხმელთაშუაზღვეთში იყვნენ განთქმულნი, როგორც საუკეთესო მებრძოლები. მაგრამ მრავალრიცხოვანი იბერი ტომების წინააღმდეგობა ჰამილკარმა ადვილად დაძლია და ნახევარკუნძულის მოსახლეობის დამორჩილებას მიჰყო ხელი. მალე ესპანეთის ზღვისპირა ნაწილი კართაგენს დაემორჩილა.

ჰამილკარი ცხრა წელი იბრძოდა პირენეს ნახევარკუნძულზე.

მისმა წარმატებებმა სერიოზულად შეაშფოთა რომი. სენატმა ესპანეთის საკითხების მოსაგვარებლად სპეციალური ელჩობა გაგზავნა. მაგრამ ჰამილკარმა რომაელები დაარწმუნა, კართაგენი პირენეს ნახევარკუნძულზე იბრძვის იმ ფულის მოსაგროვებლად, რაც 241 წლის ზავის თანახმად აქვს გადასახდელი. რომის ელჩობა ამ პასუხით დაკმაყოფილდა. ჰამილკარმა კი მეტი მონდომებით განაგრძო ესპანეთის ძარცვა.

იბერიაში მოღვაწეობის მეცხრე წელს, ქალაქ **ილიტეს** ალყის დროს, ჰამილკარი მოულოდნელად დაიღუპა (229 თუ 228 წელს).

ესპანეთში მყოფი არმიის მოთხოვნით, კართაგენის სენატმა მთავარსარდლად ჰამილკარის სიძე ჰასდრუბალი დანიშნა. ახალი მთავარსარდალი ერთგულად იცავდა და ახორციელებდა ჰამილკარის გეგმას. ჰასდრუბალმა კიდევ უფრო გააფართოვა კართაგენის სამფლობელოები იბერიაში. დააარსა ქალაქი ახალი კართაგენი, რომელიც კართაგენელთა მთავარ დასაყრდენ ბაზად იქცა პირენეს ნახევარკუნძულზე, ხოლო შემდგომ ცენტრალური ადგილი დაიჭირა იბერთა კულტურულ და ეკონომიურ ცხოვრებაში.

ჰასდრუბალის წარმატებების შესახებ რომში საგანგაშო ცნობები მოჰქონდათ. საჭირო გახდა კართაგენელთა სამოქმედო ასპარეზის განსაზღვრა. ამის შედეგი იყო ახალი ხელშეკრულება (226 წელს), რომლის თანახმად, რომისა და კართაგენის გავლენის სფეროთა საზღვრად მდ. იბერი გამოცხადდა. ამ ხელშეკრულებით ჰას-

დრუბალმა მდ. იბერის დასავლეთით განუსაზღვრელი ძალაუფლება მოიპოვა. მაგრამ, გარეგნული ბრწყინვალეების მიუხედავად, მისი წარმატებანი ხანმოკლე აღმოჩნდა. ჰასდრუბალმაც თავისი წინამორბედის ბედი გაიზიარა. 221 წელს ერთმა კელტიბერმა, პირადი მტრობის ნიადაგზე, არმიის თვალწინ მოკლა იგი.

ჰასდრუბალის სიკვდილით დამთავრდა ესპანეთში კართაგენის ბატონობის ადრინდელი პერიოდი. 221 წლის შემდეგ იბერია-კართაგენის ურთიერთობა სულ სხვა გზით წარიმართა.

ჰასდრუბალის ტრაგიკულად დაღუპვის შემდეგ იბერიაში მყოფმა კართაგენის არმიამ ახალ მთავარსარდლად ჰამილკარ ბარკას უფროსი ვაჟი, ჰანიბალი აირჩია. კართაგენის სენატმაც უყოყმანოდ დააკმაყოფილა ლაშქრის გადაწყვეტილება.

კართაგენისა და, საერთოდ, ხმელთაშუა ზღვის აუზის ისტორიაში დაიწყო ახალი ეპოქა, რომელიც დიდი კართაგენელი სარდლის, ჰანიბალის სახელთანაა დაკავშირებული.

ჰანიბალი მთავარსარდალია

ცნობილ სარდალსა და პოლიტიკურ მოღვაწეს ჰამილკარ ბარკას სამი ვაჟი — ჰანიბალი, ჰასდრუბალი, მაგონი — და რამდენიმე ასული ჰყავდა. მის მრავალრიცხოვან შთამომავალთა შორის ისტორიაში წარუშლელი კვალი მხოლოდ მისმა ვაჟებმა დატოვეს. ბიჭები პატარაობიდანვე განსაკუთრებული ნიჭითა და უნარით გამოირჩეოდნენ. განათლებული მამაც ყოველნაირად უწყობდა ხელს, რათა ბავშვებს რაც შეიძლება მეტად გაეღრმავებინათ თავიანთი ცოდნა.

ჰამილკარის ვაჟთა შორის უფროსი ჰანიბალი იყო (დაიბადა 247 თუ 246 წელს), ხოლო უმცროსი — მაგონი. ჰამილკარი თავის ვაჟიშვილებს სიამაყით ლომის ბოკვერებს უწოდებდა. „ლომის ბოკვერებს“ ბავშვობიდანვე დაამახსოვრდათ კართაგენის დაკარგულ დიდებაზე გლოვა, რომელიც ჰამილკარის ოჯახში სუფევდა. ისინი დედის რძესთან ერთად მშობლიური ქალაქის სიყვარულითა და რომისადმი სიძულვილით იკვებებოდნენ.

„ლომის ბოკვერებმა“ ყრმობა, უმეტესად, მამის სამხედრო ბანაკებში გაატარეს, მაგრამ ეს იმას არ ნიშნავს, თითქოს მკაცრი

სამხედრო ბანაკი იყო ბარკიდთა მთავარი სკოლა და უბეში ჯარისკაცები იყვნენ მათი პირველი მასწავლებლები.

ჰამილკარი თავისი დროისათვის განათლებული ადამიანი იყო და ცდილობდა, შვილებისთვისაც შესაფერისი ცოდნა მიეცა. ამ მიზნით იგი ფართოდ უღებდა თავისი ოჯახის კარს უცხოელ სწავლულებს.

ცნობილია, რომ მაშინდელ კულტურულ სამყაროში ყოველგვარი ცოდნის გამავრცელებლნი ბერძნები იყვნენ. მათ ყველგან ნახავდით ძველ სამყაროში — ინდოეთიდან — პერკულესის სექტებამდე. აქ ისინი უამრავ სამუშაოს ასრულებდნენ. ძირითადად კი გვევლინებიან როგორც მასწავლებლები, ინსტრუქტორები და სამხედრო საქმის სპეციალისტები.

ჰამილკარის ოჯახში ბერძენი სწავლულები „ლომის ბოკეერებს“ გადასცემდნენ ელინისტური სამყაროს მიღწევებს კულტურისა და მეცნიერების დარგში. ცნობილია, რომ ჰანიბალი არა მარტო სწავლობდა ბერძენი სწავლულებისაგან, არამედ მეგობრობდა კიდევ მათთან. ჰანიბალის რამდენიმე მასწავლებლის სახელი ცნობილია. კერძოდ, ვიცით სიზერნასა და სოზილა ლაკედემონელის სახელი. სოზილა ბავშვობაში ბერძნულ ენას ასწავლიდა ჰანიბალს, შემდეგში კი მისი მეგობარი გახდა და დიდი მხედართმთავრის ბიოგრაფიაც კი დაწერა. სოზილას ნაშრომს ისტორიკოსი პოლიბიოსი ანეკდოტების კრებულს უწოდებს ტენდენციურობის გამო.

— ჰანიბალი ისე კარგად დაუფლებია ბერძნულ ენას, რომ ამ ენაზე მას წიგნებიც კი დაუწერა. გარდა ამისა, იგი თავისუფლად ფლობდა რამდენიმე ენას.

თანამედროვეებს ჰანიბალი ზიზღავდა არა მარტო სამხედრო საიდუმლოებათა ამოცნობის გასაოცარი უნარით, არამედ თავისი ფართო განათლებითაც. ეს მრავალმხრივი ჰარმონია უნდა მივიჩნიოთ მისი დიდების ერთ-ერთ საფუძვლად. წინააღმდეგ შემთხვევაში, რომისათვის ესოდენ საძულველი პიროვნება ანტიკურ მწერლებთან ასე ბრწყინვალე შარავანდედს ვერ დაიმკვიდრებდა. საინტერესოა ციცერონთან დაცული ერთი ეპიზოდი, რომელიც ჰანიბალის ცხოვრების ბოლო წლებს შეეხება. სირიის მეფის ანტიოქეს კარზე შეფარებულ დიდ სარდალს მეგობრებმა ურჩიეს, შეხვედროდა მთელ აღმოსავლეთში ცნობილ ფილოსოფოსს ფორმიონს.

ისიც დათანხმდა. ფილოსოფოსი რამდენიმე საათი მსჯელობდა მხედართმთავრის მოვალეობასა და, საერთოდ, სამხედრო საქმეებზე. მსმენელები აღტაცებულნი უსმენდნენ ორატორს. შეხვედრის შემდეგ მეგობრებმა ჰანიბალს ჰკითხეს, როგორ მოგეწონა ფილოსოფოსიო. კართაგენელ სარდალს გულწრფელად უპასუხნია: ცხოვრებაში ბევრ სულელ მოხუცს შეგხვედრივარ, მაგრამ ისეთი, როგორიც ფორმიონია, არასდროს მინახავსო.

ციცერონი იქვე ამბობს, ვფიცავ, ჰანიბალი მართალი იყო. როგორ შეიძლება ასეთი თავხედური ყბედობა. ვილაყ ბერძენი, რომელსაც არასდროს უხილავს არც მტერი, არც ბანაკი, არასდროს შეუსრულებია უმნიშვნელო საზოგადოებრივი თანამდებობაც კი, თავს უფლებას აძლევს, ბრძოლის საიდუმლოებანი ასწავლოს ჰანიბალს, იმ ადამიანს, რომელიც წლების განმავლობაში ძალაუფლებას ეცილებოდა ყველა ტომზე გამარჯვებულ რომაელ ხალხს.

ცხრა წლისა იყო ჰანიბალი, როცა მამამ ესპანეთში წაიყვანა. გამგზავრების წინ მსლებლებით გარშემორტყმული ჰამილკარი ღმერთებს მსხვერპლს სწირავდა. ბავშვიც იქვე იდგა. როდესაც მსხვერპლმა სასურველი ნიშნები მისცა და დამკვიდრებული წესები შესრულდა, მამამ დამსწრეებს უბრძანა გასცლოდნენ, ჰანიბალი კი თავისთან მიიხმო, მოუალერსა და ჰკითხა, სურდა თუ არა მასთან ერთად იბერიაში წასვლა. ყმაწვილი ხალისით დათანხმდა. მამამ სამსხვერპლოსთან მიიყვანა იგი და უბრძანა, მსხვერპლს შეხებოდა და შეეფიცა, რომ სიკვდილამდე რომაელთა მტერი იქნებოდა. ჰანიბალმა დაიფიცა. იგი სიკვდილამდე ერთგული დარჩა ბავშვობაში დადებული ამ ფიცისა. „ჰანიბალის ფიცი“ მომდევნო ეპოქამ მხატვრულ გამოთქმად აქცია და იგი მტრისადმი მტკიცე, ურყევი შეურიგებლობის სინონიმად გახდა.

ჰანიბალი ბავშვობიდანვე შეეზარდა სამხედრო ბანაკს. სასურველ ნიადაგზე ფართოდ გაიშალა მისი თანდაყოლილი მონაცემები და ჯერ კიდევ სრულიად ახალგაზრდა თანატოლთაგან უკვე ძალიან გამოირჩეოდა.

როდესაც ჰამილკარი გარდაიცვალა, 18 წლის ჰანიბალი კართაგენში იმყოფებოდა. (ზოგიერთი წყაროს თანახმად, ჰანიბალი ესპანეთში გადასვლის შემდეგ სამშობლოში 203 წლამდე არ დაბრუნებულა.) ახალმა მთავარსარდალმა ჰასდრუბალმა იგი სასწრაფოდ

გაიწვია. რა თქმა უნდა, ჰანიბალს ყოყმანი არ დაუწყია, მაგრამ იბერიაში მის გამგზავრებას წინ აღუდგა ანტიბარკიდული პარტია.

ჰანონი კართაგენის სენატს მოაგონებდა, გამოეჩინა სიფრთხილე და წინდახედულება, კარგად შეესწავლა საკითხი და მხოლოდ ამის შემდეგ დათანხმებულიყო ახალგაზრდა ჰანიბალის ესპანეთში წასვლაზე. სენატში წარმოთქმული სიტყვა ჰანონმა ასე დაასრულა: არ შეგვეფერის, დავეთანხმოთ ახალგაზრდობის გაგზავნას თითქოს-და სამხედრო საქმის შესასწავლად, მაშინ, როდესაც ისინი, სინამდვილეში მხედართმთავრის პირად ინტერესებს უნდა ემსახურონ... მე მოვითხოვ, ეს ახალგაზრდა დარჩეს აქ, დაემორჩილოს კანონებს, დაექვემდებაროს სახელმწიფო მაგისტრატებს, მიეჩიოს კანონიერების ფარგლებში ცხოვრებას, მსგავსად სხვა ახალგაზრდებისა, და ემსახუროს სახელმწიფოს ინტერესებს. წინააღმდეგ შემთხვევაში, ამ უმნიშვნელო კოცონიდან შეიძლება უზარმაზარი ხანძარი აინთოსო.

ჰანონს სენატორთა უმცირესობამ დაუჭირა მხარი. სენატის დადგენილების საფუძველზე ჰანიბალი ესპანეთში გაემგზავრა.

ჰანონის სიტყვაში ერთი საინტერესო მომენტის შემჩნევა შეიძლება. როგორც ჩანს, ჰასდრუბალი ჰანიბალთან ერთად იბერიაში კართაგენის ახალგაზრდობასაც იწვევდა, ამათ განაპირობა ჰანონის მკაცრი რეაქცია აღნიშნული ფაქტისადმი. ჰანონის სიტყვიდან ჩანს, რომ მას აშინებდა ახალგაზრდობის მიმხრობა ბარკიდების წამოწყებული საქმისადმი, ჰამილკარის მემკვიდრეთა ბატონობა და სახელმწიფო საქმეებში თვითნებური ხელყოფის გაზრდა. ჰანონი კარგად გრძნობდა, რას წარმოადგენდა მათთვის იბერია და ყოველი საშუალებით ცდილობდა, ხელი შეეშალა კართაგენის ახალგაზრდობისათვის, მიმხრობოდა ბარკიდულ ორიენტაციას.

ჰანიბალი გადავიდა ესპანეთში და დანიშნულების ადგილას გამოცხადდა. ისტორიკოს ტიტუს ლივიუსს აღწერილი აქვს ის საყოველთაო აღტაცება, რაც მისმა გამოჩენამ გამოიწვია იბერიაში მყოფ კართაგენის არმიაში. იგი წერს: ძველ მეომრებს მოეჩვენათ, რომ დაბრუნდა ჰამილკარი, ოღონდ ისეთი, როგორიც თავისი აყვავების წლებში იყო. ჰანიბალში დაინახეს ჰამილკარისებური ძლიერი სიტყვა, მსგავსი მბრძანებლური გამოხედვა, ჰანიბალის სახის ნაკვ-

თებშიაც კართაგენის არმიის ვეტერანებმა მამის ნაკვთები ამოიკნეს. ჰანიბალი არმიას საკუთარმა გარეგნობამ წარუდგინა.

1 ქასდრუბალმა 18 წლის ჰანიბალი კავალერიის უფროსად დანიშნა.

ძველი მწერლების გადმოცემებით, ჰანიბალი მხოლოდ სამხედრო საქმისათვის იყო დაბადებული. ამ მხრივ იგი თანამედროვეებზე წარუშლელ შთაბეჭდილებას ახდენდა.

ისტორიკოსი ტიტუს ლივიუსი ჰანიბალის პორტრეტს გვთავაზობს. იგი ფერებსა და საღებავებს არ იშურებს მისი ღირსებების შესამკობად. ლივიუსის თანახმად, ჰანიბალი საფრთხეში ძალიან მამაცი და წინადახედული იყო. არ არსებობდა საქმე, რომელსაც მისი დაღლა შეეძლო. ერთნაირი მოთმინებით იტანდა სიციხესა და სიცივეს. ჭამდა და სვამდა ზომიერად, სიფხიზლესა და ძილს შორის დროს ისე ანაწილებდა, რომ ყურადღებას არ აქცევდა ღლესა და ღამეს, მოსასვენებლად იყენებდა იმ დროს, რაც სამუშაოსაგან თავისუფალი რჩებოდა. არ სარგებლობდა რბილი საწოლით და არც სიწყნარეს მოითხოვდა, რომ აღვილად დაეძინა. ხშირად უნახავთ ჩაძინებული საომარ მოსასხამში გახვეული, საგუშაგოზე, მებრძოლთა შორის. ჩვეულებრივი მეომრისაგან ტანსაცმლით არ განსხვავდებოდა, მხოლოდ იარაღითა და ცხენით შეიძლებოდა მისი გამოცნობა. ბრძოლაში შეუდარებელი იყო. შეტაკებაში პირველი ჩაებმებოდა, ბრძოლის ველს კი უკანასკნელი ტოვებდა. მაგრამ ყველა ამ ღირსებასთან ერთად ჰანიბალს ბევრი ნაკლიც ჰქონდა. ლეგენდად იყო ქცეული მისი სიმკაცრე, ზოლო ვერაგობა ბევრად აღემატებოდა ყბადაღებულ „პუნიკურ ვერაგობას“. იგი არ ცნობდა სამართალს, პატიოსნებას, არ ეშინოდა ღმერთების, არ იცავდა ფიცს, პატივს არ სცემდა რელიგიას. ტ. ლივიუსს ჩამოთვლილი აქვს ყველა უარყოფითი მხარე, რაც კი შეიძლება ერთ ადამიანში იყოს თავმოყრილი, მაგრამ, უნდა აღინიშნოს, რომ სხვანაირად სამშობლოს პატრიოტ ისტორიკოსს არც შეეძლო რომის დაუძინებელი მტრის დახასიათება.

უდიდესი და უსაოცრესი ძალა და ჰქუა იყო თავმოყრილი ამ ერთ ადამიანში, — წერს პოლიბიოსი. ჰანიბალის პოლიბიოსისეული შეფასება უფრო კონკრეტულ მასალაზეა დაფუძნებული და ნაკლები მაღალფარდოვნება ახასიათებს. ისტორიკოსს ჰანიბალის შე-

სახეზე არსებული ცნობები აღებული აქვს თვით კართაგენელებისაგან. განსაკუთრებით საინტერესოდ მიიჩნევა იგი ჰანიბალის თანამედროვის, ნუმიდიის მეფის მასინისას მონათხრობს.

ჰანიბალი და მისი მსგავსი პირები მსოფლიო ისტორიაში გამოჩენილი სახით დგანან იმ მხრივაც, რომ მათ შესახებ მხოლოდ მათი მტრების ცნობებია მოღწეული. ჩვენ არა გვაქვს საშუალება გავეცნოთ კართაგენელის თვლით დანახულ ჰანიბალის მოღვაწეობის ვრცელ აღწერას. მაგრამ, ანტიკური ავტორები მისი სიდიადის წინაშე ქედს იხრიან და როდესაც მის საქმიანობას ეხებიან, ავიწყდებათ სიძულვილი მრისხანე ფინიკიელის მიმართ.

ესპანეთში გადასული ჰანიბალი მთელი არსებით ჩაება სამხედრო ოპერაციებში. ჰანდრუბალის ხელქვეით სამსახური ჰანიბალისათვის სერიოზული სკოლა გახდა. მთავარსარდლის ყოველ დავალებას იგი გულმოდგინედ ასრულებდა, რითაც საგრძნობლად უწყობდა ხელს კართაგენის არმიის წინსვლას.

დიდი სიყვარული და ავტორიტეტი მოიპოვა ჰანიბალმა მეომართა შორისაც. სამხედრო საქმის ჩინებულმა მცოდნემ, მოუსვენარმა და მაძიებელმა ჰაბუკმა თავიდანვე საერთო ყურადღება და პატივისცემა დაიმსახურა.

221 წელს არმიამ მთავარსარდლად ჰანიბალი დაასახელა. კართაგენის სენატმაც დაადასტურა ლაშქრის გადაწყვეტილება.

სამოღვაწეო ასპარეზზე ჰანიბალის გამოსვლით ახალი ეპოქა დაიწყო კართაგენის ისტორიაში. ეს იყო ყველაზე საინტერესო და დამაბული, დიდებითა და მწუხარებით აღსავსე ეპოქა კართაგენრომის ურთიერთობაში.

221 წლიდან ჰანიბალი იწყებს პირენეს ნახევარკუნძულის მოსახლეობის საბოლოო დამორჩილებას. იგი თავიდანვე ფართო მასშტაბის საომარ სამზადისს შეუდგა, ვინაიდან, მისი აზრით, დაყოვნებას მხოლოდ ზიანის მოტანა შეეძლო.

221 წელი ჰანიბალმა ბრძოლებში გაატარა. აიღო ოლკადების დედაქალაქი კარტაგა, რამაც დიდი შთაბეჭდილება მოახდინა ახლომახლო მცხოვრებ ტომებზე. ბევრმა, მტრის სიძლიერით დამფრთხალმა, ნებაყოფლობით ცნო კართაგენის ბატონობა. ჰანიბალი დიდი ნადავლით დაუბრუნდა ქალაქ ახალ კართაგენს ზამთრის გასატარებლად.

220 წლის გაზაფხულზე ჰანიბალმა ვაკეებზე ილაშქრა. მოულოდნელი თავდასხმით გატეხა მათი წინააღმდეგობა და აიღო ქალაქი ჰერმანდიკა¹. ვაკეების მეორე ქალაქი არბოკალა მტერს ღირსეულად აღუდგა წინ, მრავალრიცხოვანი მოსახლეობა დიდი თავგანწირვით იბრძოდა, მაგრამ გამარჯვება მაინც კართაგენელებს დარჩათ. სისხლისაგან დაცლილი ქალაქი მტერს დანებდა.

ამ დამარცხებათა მიუხედავად, ოლკადებსა და ვაკეებს ფარხმალი არ დაუყრიათ. ისინი სწრაფად გაერთიანდნენ და იერიში მიიტანეს კართაგენელებზე. აჯანყებულებმა კარპეტანებიც მიიმხრეს და უზარმაზარ სამხედრო ძალას მოუყარეს თავი. ტიტუს ლივიუსის ცნობით, გაერთიანებულ იბერთა არმია 100 ათას მეომარს ითვლიდა. ჰანიბალი თავისი ლაშქრით მდ. ტაგუსის ნაპირთან იდგა. მან პირდაპირი შეტაკების გეგმა უარყო, არმია მოხერხებულად გილას გაამაგრა და მხოლოდ თავდაცვაზე ზრუნვას შეუდგა. იბერები და კართაგენელები ერთმანეთის პირისპირ იდგნენ.

დაღამდა. ორივე ბანაკში სიჩუმემ დაისადგურა. ჰანიბალიც ამას უცდიდა. მან თავის მეომრებს უბრძანა, უხმაუროდ გადაეღახათ ტაგუსი და მდინარის მეორე ნაპირზე გაამაგრებულიყვნენ. ასეც მოხდა. არმიამ მშვიდად დატოვა ბანაკი და მდინარე დაუბრკოლებლად გადალახა.

დილით კი იბერებმა დაინახეს, რომ კართაგენელებს ბანაკი მიეტოვებინათ. მათ ეს იოლი გამარჯვების მაუწყებლად მიიჩნიეს და სასწრაფოდ შეუდგნენ მდინარის გადალახვას. ჰანიბალს ეს გათვალისწინებული ჰქონდა. იცოდა, რომ კართაგენელთა „გაქცევა“ ესპანელ ტომებში გამარჯვების იმედს აღძრავდა, აჩქარდებოდნენ და მახეში ადვილად გაეხმებოდნენ.

ჰანიბალმა იბერები ტაგუსის შუაგულამდე შეუშვა და იქ შეაგება ცხენოსნები. შეტევაზე გადმოსულ ქვეით იბერებს უჭირდათ წყალში მოძრაობა და, რაც მთავარია, იარაღის ხმარება, მაშინ, როცა ჰანიბალის ცხენოსნებს მთელი აღჭურვილობით ბრძოლა სულაც არ ეძნელებოდათ. წყალში მდგომთათვის უბრალო შეხებაც საკმარისი იყო, რომ მაშინვე დაცემულიყვნენ. ისინი ტალღას მიჰქონდა. ხოლო თუ ცხენოსნებს ვინმე დაუსხტლებოდა, ჰანიბალს

¹ დღევანდელი სალამანკა.

ესეც გათვალისწინებული ჰქონდა. ნაპირის გასწვრივ 40 სპილო ჩამეწკრივებინა. ნაპირზე გასული იბერები ამ სპილოთა მსხვერპლნი ხდებოდნენ. იბერები შედრკნენ და უკან დაიხიეს. ჰანიბალმა თავის არმიას შეტევაზე გადასვლა უბრძანა. ლაშქარი კვლავ მდინარის მეორე ნაპირზე გადაიყვანა და დემორალიზებული მოწინააღმდეგის ძირითად ძალებს შეუტია: იბერებმა შეტევას ვერ გაუძლეს და უწყსრიგოდ გაიფანტნენ. კართაგენის არმია ლტოლვილებს დაედევნა, კარპეტანიაში შეიჭრა და კარპეტანთა ველ-მინდვრების აოხრებას შეუდგა.

ამრიგად, იბერთა გამოსვლა მარცხით დამთავრდა. წინააღმდეგობის გაწევას აზრი აღარ ჰქონდა. აჯანყებულებმა თავი დამარცხებულად ცნეს და მორჩილება აღიარეს.

ამ გამარჯვებამ არსებითი როლი შეასრულა პირენეს ნახევარკუნძულზე კართაგენის პოზიციების განმტკიცების საქმეში. მდ. იბერის დასავლეთით არსებული ყველა ქალაქი და ტომი (რა თქმა უნდა, არა მთელი ესპანეთი, არამედ ნახევარკუნძულის სამხრეთი ხმელთაშუაზღვისპირა ნაწილი) ჰანიბალს დაემორჩილა. გამონაკლისი იყო მხოლოდ ბერძნული ქალაქი საგუნტი.

ჰანიბალმა კარგად იცოდა, რომ საგუნტის საქმეებში ჩარევა კართაგენს უშუალოდ რომთან დაპირისპირებდა, ვინაიდან ქალაქი რომაელთა მოკავშირე იყო.

იბერი ტომების დაპყრობით საგრძნობლად განთავისუფლდა რომისავე მიმავალი გზა. საგუნტის გარდა ჰანიბალს წინ არავითარი დაბრკოლება აღარ ელოებოდა. ამავე დროს, ჰანიბალის აზრით, სწორედ საგუნტი იყო საუკეთესო ასპარეზი რომთან ომის წამოსაწყებად.

მიზნის მისაღწევად მიზეზის გამონახვა ადვილად შეიძლებოდა. მაგრამ ჰანიბალის ვარაუდით, ყველაზე კარგი იყო საგუნტისა და მის მეზობლებს შორის ურთიერთობის გამწვავება. ყოველნაირად უწყობდა ხელს საგუნტელებსა და ტურდეტანებს შორის მტრობის გაღვივებას. მართლაც, დაწყებული საქმე ჩინებულად წარიმართა. კრიტიკულ მომენტში ჰანიბალმა საგუნტის მოსახლეობას აუწყა, რომ ისინი არღვევენ მეზობლების საზღვრებს და აოხრებენ კართაგენის მოკავშირე ტომების მინდვრებს. ეს აშკარა ცილისწამება იყო.

საგუნტის საკითხმა გადამწყვეტი როლი შეასრულა II პუნიკური ომის დაწყებაში. პანიბალი ცდილობდა, პატარ-პატარა კონფლიქტებით დაეძაბა კართაგენ-რომის ურთიერთობა და ანტირომაულად განეწყო კართაგენის გაბატონებული ოლიგარქია, რომელზედაც ისედაც განუზომელი იყო ბარკიდების გავლენა.

როდესაც საგუნტთან დამოკიდებულება უკიდურესად გამწვავდა, პანიბალმა კართაგენის სენატს აცნობა: რომაელები აგულიანებენ კართაგენის მორჩილებაში მყოფ იბერებს და მოუწოდებენ მათ, განუდგნენ კართაგენს, ხოლო ამ საქმეში რომაელებს საგუნტელები უწედიან დახმარების ხელსო.

ასეთმა ინფორმაციამ კართაგენის სენატი მთლიანად პანიბალის გავლენის ქვეშ მოაქცია. ბოლოს მოვლენათა განვითარება ისე წარიმართა, რომ კართაგენის ხელისუფლებამ პანიბალს დაავალა, საგუნტის მიმართ ისე ემოქმედა, როგორც თვითონ მიიჩნევდა მიზანშეწონილად.

მართალია, ბარკიდები ესპანეთში დამოუკიდებლად მოქმედებდნენ, მაგრამ რომთან ურთიერთობის საკითხში სენატის დაუკითხავად სიფრთხილეს იჩენდნენ, რომ მოწინააღმდეგე პარტიისათვის ლაპარაკის საბაზი არ მიეცათ. პანიბალიც ასე მოიქცა. მან ჯერ მოამზადა ნიადაგი და შემდეგ დაიწყო მოქმედება.

219 წელს, პანიბალის ბრძანებით, კართაგენის არმია ქ. საგუნტის მიმართულებით დაიძრა.

პანიბალი სამი მხრიდან უტევდა ქალაქს, მაგრამ საგუნტის დამცველები ღირსეულად იგერიებდნენ მტრის თავდასხმას.

მოალყეებმა დიდი ზარალი განიცადეს. ისრების სეტყვა კართაგენელებს ქალაქთან მიახლოების საშუალებას არ აძლევდა. ალყაში მყოფნი მოულოდნელად გამოიჭრებოდნენ ხოლმე ქალაქიდან და მნიშვნელოვან ზიანს აყენებდნენ მტერს. თვით პანიბალი ერთ-ერთი შეტაკების დროს მძიმედ დაიჭრა.

ბრძოლა შეწყდა.

ახალი შეტევა უფრო მძაფრად დაიწყო პანიბალის გამოჩანბრთელების შემდეგ.

საგუნტელებმა ჯერ კიდევ 210 წელს აცნობეს რომს მოახლოებული საფრთხის შესახებ და დახმარება სთხოვეს, მაგრამ რომა-

ელეგმა საგუნტის თხოვნა უყურადღებოდ დატოვეს. ასეთმა გულ-გრილობამ ჰანიბალს ქალაქის ალყაში მოქცევა გაუადვილა.

რომში მხოლოდ მაშინ დაინტერესდნენ საგუნტის საკითხით, როდესაც გაიგეს, ქალაქი უკვე ალყაში იყო მოქცეული. სენატმა დიპლომატიური გზით სცადა საქმის მოწესრიგება. ჰანიბალთან ელჩობა გაგზავნა, რათა კართაგენის სარდლისათვის 226 წელს დადებული ხელშეკრულების დაცვა მოეთხოვა. უარყოფითი პასუხის შემთხვევაში ელჩობა კართაგენში უნდა გადასულიყო და ჰანიბალისთვის ეჩივლა.

რომის წარმომადგენლები გამოცხადდნენ ესპანეთში, მაგრამ საგუნტის ალყით გართულმა ჰანიბალმა ისინი არ მიიღო: მიზანშეწონილად არ მიმაჩნია კრიტიკულ მომენტში მოლაპარაკების გამართვა.

ასეთი არაფრისმთქმელი პასუხით განწყენებულმა ელჩებმა კართაგენს მიაშურეს.

რომაელებმა კართაგენის სენატს მოსთხოვეს, შეეწყვიტათ სამომხრად მოქმედება საგუნტის წინააღმდეგ და ჰანიბალიც დაესაჯათ.

კართაგენში რომის ელჩების გამოცხადებამ დიდი მღელვარება გამოიწვია. გამოცოცხლდა ანტიბარკიდული პარტია. ჰანიბალისა და, საერთოდ, ომის მომხრეთა წინააღმდეგ კვლავ შეუდგა ქადაგებას ჰანონი. მან სენატს მიმართა: ადრევე გაგაფრთხილეთ, არ მიგეშვით არმიასთან ჰამილკარის მოდგმამო: ჰანიბალი რომს უნდა გადაეცეთ, როგორც განსაწმენდელი მსხვერპლი ხელშეკრულების დარღვევის გამო, თუნდაც ამას არავინ გვთხოვდეს. იგი ან გაყვანილ უნდა იქნას ჩვენთვის ცნობილი მხარეების გარეთ, ანდა ჩამწყვდეული ისეთ ადგილას, საიდანაც არც სახელი, არც რაიმე ცნობა მის შესახებ ჩვენამდე ვერ მოაღწევს, არც შესაძლებლობა ექნება, შეაწუხოს ჩვენი მშვიდობისმოყვარე ქალაქი. საბოლოოდ ჩემი აზრი ასეთია: სასწრაფოდ გაიგზავნოს ელჩობა რომში, რათა სენატს ბოდიში მოუხადოს. მეორე ელჩობამ ჰანიბალს უნდა უბრძანოს, გაიყვანოს არმია საგუნტიდან, დააკმაყოფილოს ხელშეკრულების პირობები და სარდალიც რომაელებს გადასცეს. მოვითხოვ აგრეთვე, მესამე ელჩობა გაიგზავნოს საგუნტში მოსახლეობისათვის ზარალის ასანაზღაურებლად.

ჰანონის სიტყვა დარჩა ხმად მალაღებლისა უდაბნოსა შინა.

სენატმა კატეგორიულად უარყო ჰანონის წინადადება. რომის ელჩებს ასეთი პასუხი გასცეს: ვინაიდან ომი საგუნტელებმა დაიწყეს, რომის მოქმედება სწორი არ არის, როცა იგი საგუნტის გულისათვის სწირავს თავის ძველ მოკავშირეს — კართაგენს. კართაგენის სენატს არ შეუძლია რომის მოთხოვნების დაკმაყოფილება.

ელჩობა გაწბილებული გაბრუნდა.

ხოლო საგუნტი წინააღმდეგობას განაგრძობდა. პანიბალსაც მტკიცე სალტეში ჰყავდა იგი მოქცეული.

ანტიკური ავტორები ვრცლად აღწერენ საგუნტელთა გმირობას. აპიანეს გადმოცემით, ქალაქის მცხოვრებნი შიმშილით სიკვდილს იარაღით ხელში დალუპვას ამჯობინებდნენ. ქალებიც კი, რომელთა ქმრები ბრძოლაში დაეცნენ, სახლების სახურავიდან ვარდებოდნენ, იხრჩობდნენ თავს, ზოგიერთები ჯერ საკუთარ შვილებს ხოცავდნენ, შემდეგ კი იმავე მახვილით იგმირავდნენ მკერდს.

კართაგენისათვის მსგავსი წინააღმდეგობა იბერიის არც ერთ ქალაქს არ გაუწევია. მიუხედავად ასეთი საარაკო თავგანწირვისა, რვა თვის ალყის შემდეგ ქალაქი დაეცა.

საგუნტის დაცემის შემდეგ რომმა კვლავ გაგზავნა მისია კართაგენში. ელჩობას კატეგორიულად უნდა მოეთხოვა პანიბალის დასჯა. ხოლო თუ კართაგენი მოთხოვნას არ დააკმაყოფილებდა, ომი გამოეცხადებინა.

ელჩები ჩავიდნენ კართაგენში და თავიანთი პრეტენზიები ჩამოაყალიბეს. კართაგენელები თავს იმართლებდნენ, საგუნტის საკითხში ჩვენი სარდალი მართალი იყო. მას არავითარი დანაშაული არ ჩაუდენია, ამიტომ ვერც დაესჯითო. რომაული მისიის მეთაურმა უსმინა, კართაგენის სენატორებს და, რაკი დარწმუნდა, მოლაპარაკება დროის დაკარგვა იყო, წამოდგა და განაცხადა: კართაგენელებო! მე თქვენ მოგიტანეთ ომი და მშვიდობა. ამოირჩიეთ, რომელიც გსურთ! სენატორებმა მიუგეს, თქვენ თვითონ აირჩიეთო. რომაელმა ომი შესთავაზა. სენატორთა უმრავლესობამ შესძახა: ვიღებთ!

მოლაპარაკება დამთავრდა. ორივე მხარემ ბედი მარსს მიანდო.

კართაგენის ხელისუფლებამ პანიბალს აცნობა, ომი უკვე ოფიციალურად გამოცხადებულია და იგი შენი შეხედულებისამებრ წარმართო.

ჰანიბალს ლაშქარი გამოსაზამთრებლად ახალ კართაგენში ჰყავდა, ომის ნებართვაც ხელთ ჰქონდა. ბარკიდთა ოცნებას ფრთები ესხმოდა. საჭირო იყო სისწრაფე. ჰანიბალს ცეცხლი უკვე დანთებული ჰქონდა, მას მხოლოდ გაღვივება სჭირდებოდა.

კართაგენის არმია საომრად მზად იყო. არც რომაელები ისხდნენ გულხელდაკრეფილნი. რომის სენატმა ბრძოლის გეგმა შეადგინა. გეგმის თანახმად, ესპანეთში სასწრაფოდ უნდა გაეგზავნათ კონსული კორნელიუს სციპიონი 2 ლეგიონით¹. მეორე კონსული ტიბერიუს სემპრონიუს ლონგუსი 160 ზომალდით აფრიკაში უნდა გადასულიყო. პირველს ესპანეთში ჰანიბალის შეჩერება ევალებოდა, მეორეს კი — კართაგენის აფრიკულ სამფლობელოებზე იერიშის მიტანა.

ჰანიბალს წინასწარ ჰქონდა გათვალისწინებული, რომ იტალიაში ლაშქრობისას მოსალოდნელი იყო აფრიკაზე რომის თავდასხმა. ამიტომ კართაგენის გარნიზონი უნდა გაემძლიერებინა. ამ მიზნით აფრიკელი მეომრები ესპანეთში გადაიყვანა, ხოლო იბერები — აფრიკაში, სამშობლოდან დაცილებულ მებრძოლებს უფრო ერთგულად რომ ებრძოლათ.

ესპანეთის საქმეების მოწყვსაობა, კართაგენის სამფლობელოების დაცვა და გაფართოება ჰანიბალმა თავის ძმას ჰასდრუბალს მიაწოდა; დაუტოვა მრავალრიცხოვანი არმია, მასვე ემორჩილებოდა ესპანეთში მყოფი კართაგენის ფლოტიც. ჰასდრუბალს ომის მსვლელობაში მნიშვნელოვანი როლი უნდა შეესრულებინა: ჰანიბალის იტალიაში გადასვლის შემდეგ ახალი ლაშქრით უნდა შეჭრილიყო აპენინის ნახევარკუნძულზე და გაეხსნა მეორე ფრონტი.

ლაშქრობის დასაწყისი

ჰანიბალმა მთელი ზამთარი საომარ სამზადისში გაატარა. დადგა თუ არა 218 წლის გაზაფხული, მან უზარმაზარი არმიით (ანტიკური ავტორების მოწმობით მისი ლაშქარი 90 ათასი ქვეითის, 12 ათასი ცხენოსნისა და ორმოცამდე საბრძოლო სპილოსაგან შედგე-

¹ ორ ლეგიონში შედიოდა 8 ათასი ქვეითი და 600 მხედარი. ამას გარდა, სციპიონს ახლდა 16 ათასი მოკავშირე და 1800 მხედარი. სულ რომის არმია 26 400 მებრძოლს ითვლიდა.

ბოდა) დატოვა ახალი კართაგენი და გეზი აღმოსავლეთისაკენ აიღო; დაუბრკოლებლად გადალახა მდ. იბერი და შეუდგა იბერსა და პირენეს მთებს შორის მცხოვრები ტომების დამორჩილებას, ძლია ისინი და კართაგენის ხელისფულებას დაუქვემდებარა ილერგეტები¹. ბარგუსიები, ავზეტანები და პირენეს მთების მისადგომებთან მცხოვრები ლაცეტანები. ამ ტომების მმართველად თავისი ერთ-ერთი სარდალი, ჰანონი დანიშნა, დაუტოვა მას 10 ათასი ქვეითი და ათასი ცხენოსანი, რომ ზურგი მტკიცედ ჰქონოდა დაცული, და განაგრძო გზა პირენეს მთებისაკენ.

ჰანიბალის გეგმის თანახმად, კართაგენის არმია იტალიაში ჩრდილოეთიდან უნდა შეჭრილიყო. ამ მიზნით მის ლაშქარს უნდა გაეარა მთელი გალია და ალპების მთები გადაელახა. თანაც აპენინის ნახევარკუნძულის იგი თავს იმ მხრიდან უნდა დასხმოდა, საიდანაც რომაელები ნაკლებ ელოდნენ. გზაში ჰანიბალს არმია უნდა შეეცსო გალებით, ვინაიდან მთელი იტალიის დასაპყრობად თავისი ძალები ეცოტავენბოდა. გარდა ამისა, ჰანიბალი დიდ იმედს ამყარებდა აპენინის ნახევარკუნძულის მოსახლეობაზე. მისი ვარაუდით, კართაგენის არმიის იტალიაში გამოჩენა ადგილობრივ მოსახლეობას ანტირომაული მოძრაობის სულს შთაბერავდა და ჰანიბალის ბანაკს გააძლიერებდა. ამაში იგი ღრმად იყო დარწმუნებული. იტალიეების სულისკვეთება მისთვის კარგად იყო ცნობილი.

ჰანიბალის არმია ძლევამოსილად მიიკვლევდა გზას პირენეს მთებისაკენ. ვიდრე ლაშქარი ესპანეთში იმყოფებოდა, სარდალი მეომრებს ლაშქრობის გეგმას არ აცნობდა. მაგრამ პირენეს მთებთან მიახლოებამ იგი აიძულა, საიდუმლო გაემჟღავნებინა. შეუდგა თუ არა არმია მთის ფერდობებს, იბერ მეომართა ნაწილი უკმაყოფილებამ მოიცვა. შორეული ლაშქრობის ამბავმა ბარბაროსი მეომრები ალაშფოთა. სამი ათასმა კარპეტანმა თვითნებურად მიატოვა კართაგენის არმია. დაპირებებით მათი უკან დაბრუნების ცდა სახიფათო იყო, რადგან უარის შემთხვევაში ჰანიბალის პრესტიჟი მეომარ-

¹ ილერგეტები ერთ-ერთი ძლიერი და განვითარების მაღალ საფეხურზე მდგომი ტომი იყო მაშინდელ ესპანეთში. ილერგეტების ბელადებმა, ძმებმა ინდიბილისმა და მანდონიუსმა თვალსაჩინო როლი შეასრულეს ანტიკური იბერიის ისტორიაში, როგორც დამოუკიდებლობისათვის თავდადებულმა მებრძოლებმა.

თა თვალში დაეცემოდა და, შესაძლოა, მღელვარება დანარჩენ მეზობელებსაც გადასდებოდა. ამიტომ სარდალმა კარპეტანებს 7 ათასი იბერიე გააყოლა და ისეთი პოზა მიიღო, თითქოს კარპეტანებიც საუკეთარო სურვილით გაეთავისუფლებინოს სამხედრო სამსახურისაგან. ამრიგად, ჰანიბალმა არმიის მთლიანობა შეინარჩუნა, ავტორიტეტი კიდევ უფრო განიმტკიცა და შთააგონა მათ, იტალიის მიმართულებით დაწყებული ლაშქრობა ნებაყოფლობითი არისო.

არმიამ გზა განაგრძო.

ჰანიბალმა გადალახა პირენეს მთები შემდეგ მის ლაშქარს მრავალრიცხოვანი გალებით დასახლებული ვრცელი ტერიტორია უნდა გაეცლო. ადგილობრივი მოსახლეობა რომ კართაგენელებს მომზადებული დახვედროდა და ისინი დამპყრობლებად არ მიეგო, ჰანიბალმა წინასწარ ელჩები გააგზავნა მათთან. ელჩობას გალებთან კავშირის დამყარება და უხიფათო გატარების მოწესრიგება ევალებოდა.

იბერიიდან იტალიაში მგზავრობა იმ დროისათვის გრანდიოზული ნაბიჯი იყო. უამრავ შემხვედრ დაბრკოლებას რომ თავი დავანებოთ, ძნელი იყო ასე შორეულ და უცნობ გზაზე არმიის გამოკვება. მართალია, ჰანიბალი ლაშქრობის გეგმას საიდუმლოდ ინახავდა, მაგრამ ეს საიდუმლო მისი უახლოესი მეგობრებისათვის თავიდანვე ცნობილი იყო. იგი ხშირად ბჭობდა მათთან ერთად გადასალახავი სიძნელეებისა და დაბრკოლებების შესახებ. ერთ-ერთი მორიგი თათბირის დროს ჰანიბალის მეგობარმა სიტყვა ითხოვა და სარდალს მიმართა, რომ იტალიამდე მისაღწევად საუკეთესო საშუალება არსებობსო. ჰანიბალმა შესთავაზა, გამოეთქვა თავისი მოსაზრება. მეგობარს დიდი ფიქრი არ დასჭირვებია, უპასუხა: აუცილებელია მეომრებმა ადამიანის ხორცის ჰამა ისწავლონ, თანაც, რაც უფრო დროულად შეეჩვევიან ამ საკვებს, მით უკეთესიაო.

ჰანიბალის მეგობრის ასეთი გამოსვლა შემთხვევითი არ არის. ლაშქრობას მთავარსარდალის შტაბის გარკვეული ნაწილი სკეპტიკურად უყურებდა. მაგრამ ჰანიბალი მათ ნაკლებ ყურადღებას აქცევდა და თანმიმდევრულად ისწრაფოდა, დასახული გეგმა როგორმე სისრულეში მოეყვანა.

კართაგენის არმიამ დაუბრკოლებლად გაიარა გალია პირენეს მთებიდან მდ.როდანუსამდე (რონა). მდინარის გადალახვა კი საკმაოდ გაუძნელდა. როდანის ნაპირას მცხოვრები ვოლკები კართაგენ-

ნელებს საოცრად მტრულად შეხვდნენ. მათ მტკიცე ზღუდე შექმნეს მდინარის აღმოსავლეთ ნაპირზე, რამაც გადალახვის შესაძლებლობა მინიმუმამდე დაიყვანა.

ჰანიბალმა აქაც იოვია გამოსავალი. თავის სარდალს ჰანონ ბომილკარის ძეს გამოუყო მეომრები, ძირითადად, ესპანელები, და დაავალა, მთელი ერთი დღის განმავლობაში მდინარის აღმა ევლო, შემდეგ შეუმჩნევლად გადაეღახა იგი და როდანის ნაპირზე ჩასაფრებულ მტერს ზურგში მოქცეოდა. ჰანონმა დავალება შეასრულა, რაზეში ჩრდილოეთით წაიყვანა, გადალახა მდინარე, ერთი დღე დაასვენა მეომრები, შემდეგ კი ჰანიბალს აცნობა, რომ მიზანი მიღწეული იყო.

ჰანიბალიც შეუდგა მდინარეზე გადასვლას. ქვეითები ნაევებში ჩასვა, ცხენოსნები — გემებში და გაღმა ნაპირისაკენ დაიძრა. ვოლკები საომრად მოემზადნენ. მთელი მათი ყურადღება მდინარისაკენ იყო მიპყრობილი, ვინაიდან ზურგიდან არავითარ საფრთხეს არ ელოდნენ. მიუახლოვდა თუ არა ჰანიბალი ნაპირს, ჰანონმაც ზუსტად ამ დროს დაარტყა ვოლკებს. ვოლკებმა სცადეს, ორივე მხარეს გამკლავებოდნენ მტერს, მაგრამ ამის ძალა მათ არ აღმოაჩნდათ. ხანმოკლე ორმხრივი შეტაკების შემდეგ ვოლკები გაიქცნენ და თავიანთ სოფლებში შეიხიზნენ. კართაგენის არმიის ძირითადი შემადგენლობა ყოველგვარი დაბრკოლების გარეშე გადავიდა როდანის მეორე სანაპიროზე. მდ. როდანის გადალახვასთან დაკავშირებით ისტორიკოსი ფრონტინი ასეთ ცნობას გვაწვდის: ჰანიბალს თურმე გასძნელებია მდინარეზე სპილოების გადაყვანა. მას არც დიდი ზომალდები გააჩნდა და არც საჭირო მასალა გემების ასაგებად. ასეთ მდგომარეობაში მყოფმა ბრძანა, ყველაზე მრისხანე სპილო როდანთან მიეყვანათ და ჭრილობა მიეყენებინათ. ასეც მოიქცნენ. დაჭრილი ცხოველი სწრაფად გადაეშვა მდინარეში და გასცურა. მას მიყვნენ დანარჩენი სპილოებიც და რამდენიმე წუთში ჰანიბალის „მძიმე შეიარაღება“ მდინარე როდანის მარცხენა ნაპირზე იყო.

რომაელებმა ჰანიბალის გეგმისა და მისი არმიის მოძრაობის შესახებ არაფერი იცოდნენ. მათ ბრძოლის საკუთარი გეგმა ჰქონდათ შემუშავებული, რომლის მიხედვით რომის არმიას კართაგენის ძალებისათვის ორმაგი დარტყმა უნდა მიეყენებინა. ერთ კონსულს — პუბლიუს კორნელიუს სციპიონს — ესპანეთში ლაშქრო-

ბის მოწყობა დაევალა, ზოლო მეორე — ტიბერიუს სემპრონიუს ლონგუსი — აფრიკაში უნდა გადასულიყო და კართაგენს დასხმობდა თავს.

კონსული სციპიონი ესპანეთში დაგვიანებით გაემგზავრა (იგი დააყოვნა ჩრდილო იტალიაში მცხოვრები გალების აჯანყებამ). თან მისი ძალები საკმაოდ მცირერიცხოვანი იყო.

ის იყო რომის არმიამ მასილიას (დღევანდელი მარსელი) მიაღწია, რომ სციპიონმა გაიგო, ჰანიბალმა პირენეის მთები გადალახა და მდინარე როდანს უახლოვდებოდა. კონსულმა გადაწყვიტა, მტერს წინ აღდგომოდა და როდანის ზემო დინებისაკენ გაეშურა. აქ კი შეიტყო, რომ ჰანიბალი უკვე სამი დღის წასული იყო ჩრდილოეთის მიმართულებით. სციპიონისათვის ნათელი გახდა ჰანიბალის მიზანი. ასეთ შემთხვევაში კონსულს სამშობლოს დასაცავად უნდა ეზრუნა. თავისი ისედაც მცირე არმია ორ ნაწილად გაყო. ნახევარი გადასცა თავის ძმას გნეუსს და იბერიაში ლაშქრობის გაგრძელება დაევალა, თვითონ კი სასწრაფოდ რომში დაბრუნდა, რომ იტალია ჰანიბალთან შესახვედრად მოემზადებინა.

უფრო ადრე ჰანიბალმა როდანის შესართავთან რომის ფლოტის გამოჩენა გაიგო. მზვერავი რაზმი (500 ნუმიდიელი ცხენოსანი) გაგზავნა მტრის ზუსტი ადგილმდებარეობის გასარკვევად და დაახლოებითი გეგმების გამოსაცნობად. ამ დროს თურმე 300 რომაელი მხედარიც მიჰყვებოდა მდინარე როდანს სციპიონის დაეალებით. მზვერავები შემთხვევით შეხვდნენ ერთმანეთს. გაიმართა ხელჩართული ბრძოლა. რიცხობრივი სიმცირის მიუხედავად, გამარჯვება რომაელებს დარჩათ. რა თქმა უნდა, ჰანიბალს ესეც უბიძგებდა, სწრაფად გაცლოდა მდინარე როდანს.

მდინარე როდანის სანაპიროზე ყოფნისას ჰანიბალთან გამოცხადდნენ ჩრდილო იტალიაში მცხოვრები გალი ტომების, ბოიების ელჩები ერთ-ერთი ბელადის მაგალუსის მეთაურობით და კავშირი შესთავაზეს. ჰანიბალმა სიამოვნებით მიიღო მათი წინადადება.

ბოიებმა ჰანიბალი დაარწმუნეს, რომ იტალიის გარეთ ძალების დახარჯვა არ ღირდა. მათ მეგზურობაც შესთავაზეს, კართაგენის არმიას იტალიაში უმოკლესი და უხიფათო გზით გადაეყვანათ.

ჰანიბალს შეეძლო, შეებოდა სციპიონს და გაენადგურებინა კიდეც იგი, მაგრამ ეს რამდენიმე დღეს მაინც წაართმევდა, დაყოფ-

ნება კი სახიფათო იყო. შემოდგომა ახლოვდებოდა. ალპებზე თოვლს დადებდა დაქალაქარს ზამთრის გატარება გალიაში მოუხდებოდა. ხოლო ეს რომს კარგად მომზადების საშუალებას მისცემდა და მგზავრობით დაქანცულ კართაგენის არმიას ალპების ვიწროებიდან გამოსვლისთანავე დაარტყამდა. მოვლენების ასეთი განვითარება ჰანიბალის გეგმას არ შეესაბამებოდა. მას სიჩქარე მართებდა. მხოლოდ სწრაფი მოქმედება გადაწყვეტდა მომავალი წარმატებითი ბრძოლის საკითხს.

ჰანიბალიც არ აყოვნებდა. იგი ფეხის ყოველ გადადგმაზე მამაცობის არნახულ მაგალითს აჩვენებდა თავის მებრძოლებს. ცდილობდა, სიტყვითაც და საქმითაც საგმირო საქმეების ჩასადენად აღეგზნო თავისი მოლაშქრეები.

გალიაში მყოფ ჰანიბალს (როდესაც მის მეომრებს ალპები დაუნახავთ) სიტყვით მიუმართავს ლაშქრისათვის:

მას შემდეგ, რაც მდინარე ებრო გადმოვლახეთ, არც ერთ თქვენგანს ჩაფიქრებული გზა გრძლად არ მიაჩნდა. ამჟამად, როცა გზის უმეტესი ნაწილი თქვენს უკანაა, როცა თქვენ გადმოიარეთ ველური ხალხებით დასახლებული პირენეს ტყიანი ხეობები, გადმოვლახეთ ფართო როდანი მრავალრიცხოვან გალთა წინააღმდეგობის მიუხედავად, როცა თქვენს თვალთა წინაშე აღმართულია ალპები, რომლის მეორე ფერდობი უკვე იტალიად იწოდება, თქვენ ღონემიხდილნი შესდგებით მტრის მიწის კარიბჭესთან. თქვენ ფიქრობთ, ალპები ძალიან მაღალია? ვთქვათ, ის პირენეს მთიანეთზე მაღალია; მაგრამ არ არსებობს მთა, რომელიც ზეცას ებჯინებოდეს და ადამიანთა მოდგმისათვის გაუვალი იყოს. ალპები კი დასახლებულია, მას ამუშავებენ, მისდევენ მესაქონლეობას და მოჰყავთ საკვები. თვით ეს ელჩები (მიუთითა ბოიებზე), რომელთაც თქვენ ხედავთ, ფრთებით კი არ ასულან ჰაერში, რომ ალპებზე გადმოსულიყვნენ. ხოლო თუ იგი მისადგომია ადამიანთა მცირე რიცხვისათვის, მისადგომი გახდება არმიისთვისაც. ამ ელჩების წინაპრები იტალიის ოდინდელი მცხოვრებლები კი არ არიან, არამედ მისულებია. მათმა წინაპრებმა არაერთხელ გადაიარეს ცოლიან-შვილებიანად ეს ალპები... მაგრამ არავითარ განსაცდელში არ ჩავარდნილან. ნუთუ მებრძოლისათვის, რომელსაც თან იარაღის გარდა არაფერი აქვს, არსებობს გაუვალი და დაუძლეველი ადგი-

ლები? რამდენი ხიფათი გადაიტანეთ, რამდენი ოფლი ღვართ თქვენ რვა თვის განმავლობაში, ვიდრე საგუნტს აიღებდით? ახლა კი, განა ისეთი რა დაბრკოლება უნდა იყოს, რომ თქვენი ლაშქრობის საბოლოო მიზანი — რომი, ეს სამყაროს დედაქალაქი, ისე მკაცრად მოგაჩვენოთ, რომ გაიძულოთ, შეჩერდეთ? ოდესღაც აქი დაეუფლნენ გლეხები იმ ქალაქს, რომელთან მიახლოებას თქვენ შეუძლებლადაც კი თვლით. ამიტომ ორიდან ერთი ამოირჩიეთ: ან აღიარეთ, რომ ჩამორჩებით სიმაძაქითა და გამბედაობით იმ ტომებს, რომლებიც თქვენ სულ ახლახანს დაამარცხეთ, ანდა გადაჭრით შთაავონეთ თქვენს თავს, ლაშქრობა დამთავრებულად არა სცნოთ მანამ, სანამ ტიბრსა და რომის კედლებს შორის გამწვანებულ ვაკეზე არ დადგებით.

• ჰანიბალმა კარგად იცოდა პროფესიონალი მეომრის მტკიცენეული ადგილი. იგი მეგრძოლებს აქებს, აღიღებს, მიაწერს ბევრ ისეთ რამეს, რაც არ გაუკეთებიათ, ეფერება კიდევ, ამით ნამუსზე აგდება, რომ მეტი თავგანწირვით იმსახუროს ისინი. თანაც ბრწყინვალე ცოდნას ამჟღავნებს ისტორიის, გეოგრაფიის და, საერთოდ, ევროპის ტომთა ადგილმონაცვლეობის შესახებ. მან იცის, რომ მდინარე პადუსის (დღევანდელი პო) სანაპიროზე მცხოვრები გლეხები ალპების ჩრდილოეთიდან არიან გადმოსულნი. მისთვის ისიც ცნობილია, რომ გლეხმა ოდესღაც რომი აიღეს.

ჰანიბალის მიმართვამ შედეგი გამოიღო. მეორე დღესვე მეომრები სალაშქროდ მზად იყვნენ. უზარმაზარი არმია აღმოსავლეთის მიმართულებით დაიძრა. მდ. როდანის გადალახვიდან ოთხი დღის განმავლობაში კართაგენის არმიას არავითარი წინააღმდეგობა არ შეხვედრია. მეოთხე დღეს მოლაშქრენი როდანსა და მის შენაკად მდ. იზარას შორის მცხოვრებ ალობროგებს მიაღწენ. ჰანიბალმა შეიტყო, რომ ალობროგებში დინასტიური ომი მიმდინარეობდა, ორი ძმა ძალაუფლებისათვის ერთმანეთს ებრძოდა. ჰანიბალი ჩაერია ალობროგების საშინაო საქმეებში, დაიცვა უფროსი ძმის ბრანეუსის მხარე, მოულოდნელად თავს დაესხა უმცროს ძმას და დაამარცხა. სამაგიეროდ, ბრანეუსისაგან დიდი დახმარება მიიღო. კერძოდ, ბრანეუსმა მისი არმია მოამარაგა სურსათით, მოძველებული იარაღი შეუცვალა ახლით, მეომართა უმრავლესობას მისცა ტანსაცმელი და ფეხსაცმელი, რაც აუცილებლად საჭირო იყო ალპებზე გადასვლი-

სას. გამარჯვებულმა ბრანეუსმა იკისრა კართაგენელთა ზურგის დაცვა ალობროგთა მონათესავე გალატების თავდასხმისაგანაც, ვიდრე ჰანიბალი ალპების მისადგომებს არ მიაღწევდა.

მთელი დაბლობი კართაგენის ლაშქარმა დაუბრკოლებლად განვლო. მაგრამ როგორც კი ალპების ფერდობები დაიწყო, ჰანიბალის მდგომარეობა მკვეთრად გაუარესდა. ვიდრე კართაგენის არმია გზას გალიის ბორცვებზე მიიკვლევდა, საფრთხეც არაფრისა ჰქონდათ, ერთის მხრივ, ბრანეუსის იმედით და მეორეს მხრივ, ადგილობრივ ტომთა დაქუცმაცებულობით. მაგრამ ალობროგების წვრილ-წვრილი ტომები მტრის შიშით ბოლოს გაერთიანდნენ და ალპების ვიწრო გადასასვლელები დაიკავეს. პოლიბიოსი წერს, თუ ბარბაროსები თავიანთ ჩანაფიქრს საიდუმლოდ შეინახავდნენ, მოსალოდნელი იყო კართაგენის არმიის განადგურებაო. მაგრამ კართაგენელებმა დროულად გაიგეს მათი განზრახვა და ჰანიბალიც შეუდგა საფრთხის უვნებელყოფას. ციცაბო კლდეებში ჩასაფრებული ალობროგები საგრძნობ ზიანს აყენებდნენ კართაგენის არმიას, ყველა გადასასვლელი მათ ეკირათ. მდგომარეობის გასარკვევად ჰანიბალმა გამოუწოლი გალები დაგზავნა, რომ ალობროგთა გეგმები დაეზუსტებინათ. მალე მათ ჰანიბალს მეტად საინტერესო ცნობა მიაწოდეს. ალობროგები მთელი დღის განმავლობაში თურმე ძალიან მკაცრად იცავდნენ დაკავებულ ადგილებს, ხოლო შებინდებისას ახლომდებარე ქალაქში მიდიოდნენ ღამის გასათევად. გაიგო თუ არა ეს, ჰანიბალმა ასეთ ეშმაკობას მიმართა: არმია დაძრა, ჩასაფრებულებს მიუახლოვდა და მათ პირისპირ დაბანაკდა. როცა დაღამდა, ჰანიბალმა ცეცხლის დანთება ბრძანა. ალობროგებმა დაინახეს დაბანაკებული არმია, ეკვიც არ შეპარვიათ, რომ კართაგენელები ღამეს ბანაკში გაატარებდნენ და სრულიად დამშვიდებულებმა დატოვეს ხეობა. ჰანიბალიც ამას ელოდა. მან ლაშქრის დიდი ნაწილი ბანაკში დატოვა, მცირე ნაწილის თანხლებით დაუბრკოლებლად გაიარა ვიწრო გასასვლელი, სწრაფად დაიკავა ხეობა და გამაგრდა.

ბარბაროსებმა მხოლოდ დილით გაიგეს, რაც მოხდა. ისინი ერთობ გამოუვალ მდგომარეობაში აღმოჩნდნენ. მცირე ყოყმანის შემდეგ გადაწყვიტეს, კართაგენელებს შებრძოლებოდნენ. შეტაკებაში ჰანიბალს დიდი ზარალი მიაყენა. მართალია, მის არმიას გასას-

ვლელი ხელთ ეპყრა. მაგრამ ალობროგები ფლანგებიდან უტევედ-
ნენ. განსაკუთრებით გაძნელდა ცხენებისა და სხვა პირუტყვის გა-
ტარება. დამფრთხალი ცხოველები უფსკრულში იჩენებოდნენ. მსუ-
ბუქად შეიარაღებული ალობროგები ადვილად მიიწევდნენ ალბე-
ბის სიღრმეში და თანდათან საშიშნი ხდებოდნენ. კვლავ ჰანიბალის
მოსაზრებულობამ იხსნა კართაგენის არმია. იგი რჩეული მეომრე-
ბით გაემართა მთის მწვერვალისაკენ, რათა მტერს ზურგში მოქცე-
ოდა და მაღლიდან დაერტყა. ასეც მოხდა. გაიმართა უთანასწორო
შეტაკება, რომელშიც ორივე მხარემ საგრძნობი დანაკლისი განიცა-
და. საბოლოოდ გამარჯვება ჰანიბალს დარჩა. კართაგენის არმიასა
და ალაღს ვიწრო ხეობის გავლის საშუალება მიეცა.

პირველი წარმატების შემდეგ ჰანიბალმა გადაწყვიტა, გაელაშქ-
რა იმ ქალაქის წინააღმდეგ, რომელიც ალობროგთა თავშესაფარი
იყო. კართაგენელებს ქალაქი თითქმის დაცარიელებული დახვდათ.
ქალაქის აღებამ კართაგენის არმიის ეკონომიური მდგომარეობა
ცოტათი გააუმჯობესა.

გამარჯვებამ კართაგენელთა ავტორიტეტი აქლომაჯლო მცხოვ-
რებ ტომებშიც განამტკიცა. მათ დაინახეს, რა ძალისა იყო კარ-
თაგენის არმია და შიშით თავდასხმას ვეღარ უბედავდნენ.

ლაშქარმა გზა განაგრძო.

კიდევ უფრო დიდი საფრთხე შეემთხვა ჰანიბალის არმიას რამ-
დენიმე დღის შემდეგ. სულ სხვა ტომები (მათ სახელწოდებას წყა-
როები არ გვაწვდიან), რომლებიც მთებში ცხოვრობდნენ, კართაგე-
ნელებს რტოებითა და გვირგვინებით ხელში შემოეგებნენ. ჰანიბალ-
მა იცოდა, რომ ასეთი დახვედრა მშვიდობისა და მეგობრობის ნიშ-
ნად ითვლებოდა, მაგრამ მაინც ფრთხილობდა. იცოდა, ამ ხალხი-
სათვის პირობის გატეხა ჩვეულებრივი ამბავი იყო. ამიტომ უნდა
გამოერკვია მათი განწყობილება. გაღებმა სრული ერთგულება და
მეგობრობა აღიარეს და განაცხადეს, ვიცით კართაგენის არმიის
მთელი საბრძოლო გზა და მის მიერ ჩადენილი გმირობანი. ამიტომ
გვსურს, ვიყოთ თქვენი მეგობრებიო. თავიანთი ერთგულების და-
სამტკიცებლად მძევლებსაც კი სთავაზობდნენ. კართაგენელებმა
ირწმუნეს მათი სიტყვები და მეგზურობა მიანდვეს. ორი დღე
ისინი მართლაც ემსახურებოდნენ კართაგენის არმიას, მაგრამ შემ-
დეგ მოულოდნელად გაუჩინარდნენ. გავიდა ცოტა ხანიც და გა-

ლები ჰანიბალის არმიას ზურგში მოექცნენ. ეს მოხდა ზუსტად მაშინ, როცა არმია ყველაზე ძნელ გადასასვლელს მიაღწა. საფრთხემ მეტად საშიში ხასიათი მიიღო. დაიწყო შემოტევა. ჰანიბალი იძულებული გახდა, არმია გადაეჯგუფებინა. მან ცხენოსნები და ალალი წინ გაუშვა, ხოლო მძიმედ შეიარაღებული მეომრები არიერგარდში დააყენა, რომ მოულოდნელი დარტყმა შეეცავებინა. ამგვარი გადანაცვლებით ზარალმა საგრძნობლად იკლო, მაგრამ საშიშროების სრული ლიკვიდაცია მაინც არ მოხერხდა და გალები მთელი გზის მანძილზე მოულოდნელი თავდასხმებით ავიწროებდნენ კართაგენელებს.

რაც უფრო მალე მიდიოდა ჰანიბალის არმია, ადგილობრივ ტომთა აქტიურობა მით უფრო იზრდებოდა. ხშირად მეომრები ალალთან ერთად ღამეს ციცაბო კლდეებზე ათევდნენ, რომ მტრისგან უფრო დაცული ყოფილიყვნენ. თუ აღრე გალები პატარა-პატარა რაზმებად დაწყობილნი უტევდნენ კართაგენელებს, ახლა უკვე ერთიანდებოდნენ და ისე მიჰქონდათ იერიში. ალპების ტომების შემოტევა უფრო ყაჩაღურ თავდასხმებს ჰგავდა.

კართაგენის არმიას უდიდესი სამსახური გაუწიეს სპილოებმა, რომელთა დანახვაც კი მტერს შიშის ზარს სცემდა. მაგრამ ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ ვიწრო, მიუდგომელ ხეობებში სპილოების მანევრირება და ბრძოლისუნარიანობა საგრძნობლად დაბალი იყო.

ღიდი მსხვერპლის ფასად მიიკვლევდა კართაგენის არმია გზას ალპებში. მეცხრე დღეს ჰანიბალმა, როგორც იქნა, მიაღწია უღელტეხილს. მეომრები ისე იყვნენ დაქანცული, რომ აუცილებელი იყო მათი დასვენება.

მთავარსარდალმა ორი დღით შეასვენა მძიმე გზით დაქანცული მებრძოლები, რათა ძალ-ღონე მოეკრიბათ და უკანასკნელი დაბრკოლებანიც დაეძლიათ. შემოდგომა იდგა და ალპები უკვე თოვლს დაეფარა. არმიას რაც შეიძლება მალე უნდა დაეღწია თავი ყინულის ბორკილებისაგან, რაც გაცილებით საშიში იყო, ვიდრე გალების სტიქიური თავდასხმები.

თოვლის დანახვამ მებრძოლებზე ძალიან იმოქმედა. მათ უკვე მობეზრდათ ეს დაუსრულებელი მგზავრობა. მეომრები აშკარად გამოთქვამდნენ უკმაყოფილებას. ეს ამბავი სათანადოდ აქვთ აღ-

წერილი ბერძენ-რომაელ ავტორებს. მათი გადმოცემით, ჰანიბალს ახლაც სიტყვით მიუმართავს მეომრებისათვის; დაუნახებია მათთვის პადუსის ველი და ალპებზე შემოფენილი სოფლები, შორეული, მაგრამ ადვილად მისაღწევი სივრცე და მოუწოდებია, ძალონე მოეკრიბათ და დაეძლიათ უკანასკნელი დაბრკოლება. ჰანიბალი მოაგონებდა მათ, რომ ახლოს იყო აღთქმული ქვეყანა და დაყოვნებას ლაშქრობისათვის მხოლოდ ზიანის მოტანა შეეძლო. მეომრებო, — მიმართავდა იგი, — ალპების გადალახვით თქვენ გადადიხართ არა მარტო იტალიის, არამედ რომის კარიბჭეზეც. ამიერიდან ყველაფერი ისე წარიმართება, როგორც გვსურს, ერთი ან ორი ბრძოლა ჩვენს ფერხთა წინაშე დააჩოქებს იტალიასაც და მის დედაქალაქსაც.

სარმია უყუყმანოდ შეუდგა ალპების კალთებზე დაშვებას და იტალიის მიმართულებით წინსვლას.

მეტისმეტად გაუქირდა კართაგენის ლაშქარს ალპების სამხრეთი კალთების დაძლევა. მართალია, ადგილობრივ ტომთა თავდასხმები მინიმუმამდე შემცირდა, მაგრამ თოვლისა და ცუდი გზის გამო მეომართა დანაკლისი იმდენივე იყო, რამდენიც ალპებში აღმა სვლისას. ანტიკურ ავტორთა გადმოცემით, ეს იყო უსაშინელესი მოგზაურობა. მეომრებს თოვლზე ფეხი უსხლტებოდათ და უძირო უფსკრულებში იჩეხებოდნენ. ასევე ემართებოდათ ცხენებს, სპილოებს და სხვა სატვირთო ცხოველებს.

დიდი მოთმინებით იგერიებდნენ ჰანიბალის მებრძოლები პირქუში ალპების უკანასკნელ შემოტევას.

სექტემბრის ბოლოსათვის ჰანიბალმა ჩაათავა ალპების უკანასკნელი საფეხურები და პადუსის ველზე გაივარა. არმიამ თავისუფლად ამოისუნთქა. მაგრამ ეს იყო იმ არმიის აჩრდილი, რომელიც მას ესპანეთში ჰყავდა. ლაშქრობის დაწყების პირველი დღიდანვე მისი არმია თანდათან მცირდებოდა. მეომართა ნაწილი დაკარგა უზარმაზარ სივრცეზე განფენილ ტომებთან ბრძოლაში, ნაწილი მდინარეთა ტალღებში, დიდი ნაწილი — ალპების უფსკრულებში. ყველაზე მეტი დანაკლისი მაინც საომარ და სატვირთო ცხოველებზე მოდიოდა.

ჰანიბალის ლაშქარმა მთელი გზა ახალი კართაგენიდან მდ.

პაღუსის ნაპირამდე 5 თვეში გაიარა. აქედან ალპების გადალახვას დასჭირდა 15 დღე, მაგრამ გზის ეს მონაკვეთი ყველაზე მძიმე და რთული იყო. ზარალის უდიდესი ნაწილიც სწორედ ამ მონაკვეთზე მოდიოდა. ზეთი თვის განმავლობაში არმია გაიარა 1600 კმ პირდაპირი მანძილი. მღ. იბერის შესართავიდან პაღუსის დაბლობამდე უმოკლესი კი არის 850 კმ. მაგრამ კართაგენის არმიამ ყველა დაბრკოლება დაძლია და ნანატრ იტალიაში შევიდა.

პაღუსის ველზე გადასული კართაგენის არმია 12 ათას აფრიკელს, 8 ათას იბერსა და 6 ათას ცხენოსანს ითვლიდა. სულ ჰანიბალის ლაშქარი 26 ათასი კაცისაგან შედგებოდა. ლაშქრობის დაწყებისას ჰანიბალის არმიაში 102 ათასი მეომარი იყო. მაგრამ ამ შემთხვევაში ერთი რამ უნდა გავითვალისწინოთ. მეომართა ნაწილი, კერძოდ იბერები, ესპანეთიდანვე გაბრუნდა უკან (10 ათასი კაცი), საკმაო რაოდენობით დაუტოვა მებრძოლები ჰანონსაც (10 ათასი), 102 ათასში იგულისხმებოდა ჰანიბალის ძირითადი რეზერვები (20 ათასი მეომარი), რომლებსაც კართაგენის დაცვა ევალებოდათ, და ჰასდრუბალის არმია 15 ათასი კაცის რაოდენობით. ე. ი. 102 ათასი მეომრიდან ჰანიბალთან ერთად ესპანეთი დატოვა 47 ათასმა კაცმა. აქედან პაღუსის ველამდე მხოლოდ 26 ათასმა მეომარმა მიაღწია.

ჰანიბალის გზა რომის სარდლობისათვის თითქმის უცნობი იყო. რომაელებმა იცოდნენ, რომ მდინარე როდანსა და ალპებს შორის გაშლილ უზარმაზარ სივრცეზე ცხოვრობდნენ მრავალრიცხოვანი გალი ტომები, რომლებიც ცნობილი იყვნენ თავიანთი ბრძოლისუნარიანობით. ამის გამო გალიის გავლა მათ თითქმის შეუძლებლად მიაჩნდათ და აქედან გალების გარდა სხვა მტერს არც მოელოდნენ. ამას ემატებოდა ისიც, რომ აპენინის ნახევარკუნძულს გალიასთან საზღვრავდა საკმაოდ მიუდგომელი ალპების მთები. კართაგენის სარდალმა კი სწორედ ეს გზა აირჩია იტალიაში სალაშქროდ. იგი ითვალისწინებდა გზის სირთულეს, მაგრამ იმედოვნებდა, რომ ეს მოახდენდა არნახულ ეფექტს ლაშქრობის შემდგომ გაგრძელებაზე.

იგი არც შემცდარა. მთელი გალიისა და იტალიის მოსახლეობაზე ამ ლაშქრობამ წარუშლელი შთაბეჭდილება მოახდინა.

დიდი მსხვერპლი გაიღო ჰანიბალმა, ვიდრე აპენინის ნახევარკუნძულს მიაღწევდა, მაგრამ შედეგიც განუზომელი იყო: კართაგენის არმიამ ფეხი დაადგა იტალიის მიწას. ბარკილების ოცნების პირველ ეტაპს ხორცი შეესხა.

ჰანიბალის ლაშქრობამ გრანდიოზული მასშტაბის გამო უდიდესი შთაბეჭდილება მოახდინა როგორც მის თანამედროვე რომაელებზე, ისე შემდგომი პერიოდის მოღვაწეებზე. საყოველთაო გაოცება ყველაზე ნათლად გამოხატა ისტორიკოსმა ფლორუსმა: ჰანიბალმა გადმოლახა მარადიული თოვლით შემოსილი ალპების მწვერვალები და იტალიას ზეციდან მოველინაო, — წერს იგი.

იტალიაში კართაგენის არმიის შემოჭრამ მთელი ნახევარკუნძული ააფორიაქა. რომაელები ასეთ მოულოდნელ დარტყმას არ ელოდნენ; ვერც წარმოედგინათ, თუ შეიძლებოდა მსგავსი რამ მომხდარიყო.

ჰანიბალი თავიდანვე ღრმად იყო დარწმუნებული, რომ იტალიაში მისი გამოჩენა აპენინის ნახევარკუნძულის მრავალრიცხოვან მოსახლეობაში არეულობას გამოიწვევდა. ისიც იცოდა, რომ იტალიეებს ძვალსა და რბილში ჰქონდათ გამჭდარი ანტირომაული სულისკვეთება და მცირე ნაპერწკალიც კი საკმარისი იყო დიდი ზანძრის ასანთებად.

ჰანიბალის არმიის მოძრაობის შესახებ რომში არაფერი იცოდნენ. ქალაქი არავითარ საფრთხეს არ გრძნობდა. სენატი დამშვიდებული ელოდა სასიხარულო ცნობას ესპანეთიდან და აფრიკიდან. მათ სიმშვიდეს ბოლო მოუღო კორნელიუს სციპიონის სასწრაფოდ უკან დაბრუნებამ. სციპიონმა რომაელებს აუწყა ალპების მხრიდან მოახლოებული საფრთხის შესახებ.

ამ საგანგაშო ცნობამ სენატი აიძულა, კართაგენთან ომის გეგმა შეეცვალა. სიცილიიდან სასწრაფოდ გამოიწვიეს კონსული ლონგუსი, რომელიც აფრიკაში სალაშქროდ იყო გამზადებული. რომის ხელისუფლებას ერთბაშად უამრავი საზრუნავი გაუჩნდა. მტერთან დასახვედრად დროული თადარიგი უნდა დაეჭირა, რათა ჰანიბალს ალპების გადმოლახვისთანავე შეხვედროდნენ და მისთვის აპენინის ნახევარკუნძულის სიღრმეში შეჭრის შესაძლებლობა არ

მიეცათ. რომის სენატისათვის ცნობილი იყო აგრეთვე ციზალპიელი გალებისა და იტალიეების ნაწილის ანტირომაული განწყობილება. ამიტომ მთელი ენერგიის დაძაბვა იყო საჭირო, რომ ადგილობრივი ძალები კართაგენელებს არ შეერთებოდნენ.

იტალიაში გადმოსვლისთანავე ჰანიბალი შეუდგა ალპების ძირას მცხოვრები გალი ტომებით არმიის შევსებას. ამ ტომთა ნაწილი ჯერ კიდევ არ იყო გამორკვეული, რა ხდებოდა მის გარშემო, და ვერც ის გადაეწყვიტა, რა გზას დადგომოდა. ჰანიბალმა ეს იცოდა და ისწრაფოდა, მათთან საერთო ენა გამოენახა და რომზე გაერთიანებული ძალებით შეეტია. გალების ზოგიერთი ტომი სწრაფად გადავიდა კართაგენის მხარეზე და ანტირომაულ კოალიციაში ჩაება, ზოგიერთი კი უნდობლად შეხვდა ჰანიბალის არმიას და მის ყოველ ნაბიჯს ეკვის თვალთ უყურებდა. მათი მხრიდან თავდასხმაც კი იყო მოსალოდნელი. ამ ტომთა უყურადღებოდ დატოვება არ შეიძლებოდა. საქმე იარაღს უნდა გადაეწყვიტა. ანტიკური ავტორები განსაკუთრებით ბევრს ლაპარაკობენ ჰანიბალის ურთიერთობაზე გალ ტომ ტავრინებთან, რომლებიც თავიანთ მეზობლებს ინსომბრებს ებრძოდნენ. ჰანიბალმა ტავრინებს კავშირი შესთავაზა. მაგრამ მათ არ მიიღეს მისი წინადადება. კართაგენის სარდალმა გადაწყვიტა, რაც ტკბილი სიტყვით ვერ შეძლო, იარაღით მოეპოვებინა. მოულოდნელად ალყა შემოარტყა მათ მთავარ ქალაქს და სამი დღის გარემოცვის შემდეგ აიღო. დამარცხებულები სასტიკად დასაჯა. ჰანიბალის სიმკაცრემ დიდი გავლენა მოახდინა იმ ტომებზე, რომლებიც ყოყმანობდნენ და ვერ გადაეწყვიტათ, როგორ მოქცეულიყვნენ. ტავრინების განადგურების შემდეგ ისინი იძულებულნი გახდნენ, ეცნოთ კართაგენის ხელისუფლებას. ამრიგად, ციზალპელ გალთა უმრავლესობა ჰანიბალს დამორჩილდა.

პადუსის მარცხენა სანაპიროზე მყოფმა ჰანიბალმა შეიტყო, რომ სციპიონი უკვე პადუსის ველზე იდგა. იგი არ ელოდა რომაელთა ასე სწრაფ მობილურობას. დაყოვნება შეიძლება საბედისწერო გამხდარიყო. ამას ემატებოდა იმ გალთა ჩამოშორების საფრთხეც, რომლებიც სულ ახლახან იარაღით დაიმორჩილა. საჭირო იყო სწრაფი წინსვლა, რათა რომაელებისათვის დაესწრო და სციპიონს ციზალპური გალიის სიღრმეში შეხვედროდა.

კართაგენის არმია ჯერ კიდევ ალპების მძიმე ლაშქრობის შთა-

ბეჭდილების ქვეშ იმყოფებოდა. ჰანიბალი კი მოხერხებული შეგონებებით აღუძრავდა მეომრებს ბრძოლის უინს, განუმტკიცებდა საკუთარი თავისადმი რწმენას. დიდი სარდალი ფსიქოლოგიურ მომზადებას გადამწყვეტ მნიშვნელობას ანიჭებდა. იგი არა მარტო სიტყვებით, საქმითაც არწმუნებდა თავის მეომრებს საკუთარი ძალების უპირატესობაში. ამ მიზნით მოაწყო მან ერთ-ერთი სანახაობა, რომელსაც, მისი აზრით, დამრიგებლური ხასიათი უნდა ჰქონოდა. მგზავრობითა და კლდე-ღრეებში ხეტიალით დასუსტებული მეომრები ერთ ადგილას შეკრიბა, შემდეგ გამოაყვანილა გალი ტყვეები, რომელთა რიცხვი კართაგენის არმიის საკმაოდ დიდი იყო. ტყვეები საოცრად დაუძლურებულნი იყვნენ. მათ საკვების მინიმუმსაც კი არ აძლევდნენ, უმოწყალოდ ცემდნენ და აიძულებდნენ, ბორკილდადებულებს ევლოთ კართაგენის არმიის კვალდაკვალ. ჰანიბალმა ამ გაწამებულ ადამიანებს წინ იარაღი დაუყარა და მიმართა: შეებრძოლეთ ერთმანეთს და ვინც თავისსავე მდგომარეობაში მყოფ მეორე გალს დაძლევს, ტყვეობიდან გავათავისუფლებო. სისუსტის მიუხედავად, ყველა ტყვე დათანხმდა. დაიწყო ბრძოლა და ჰანიბალის მეომრებმა საშინელი სურათი იხილეს. შედარებით ძლიერი კლავდა სუსტს. ბედს ცდიდნენ ისეთებიც, რომლებსაც იარაღის ხელში დაჭერაც ძლივს შეეძლო. სულ მოკლე ხანში გალებმა თითქმის ამოკლბიტეს ერთმანეთი. მხოლოდ რამდენიმე წყვილი დარჩა. ამის შემდეგ ჰანიბალმა ბრძანა, ბრძოლა შეეწყვიტათ, და ლაშქარს მიმართა: ეს არის თქვენი მდგომარეობის სურათი დამარცხების შემთხვევაში. აღმოსავლეთიდან და დასავლეთიდან ზღვებს შორის ხარტ ჩაექტილი. ერთი ხომალდიც კი არა გვაქვს, რომ თავს ეუშველოთ. ჩვენს წინ მიედინება როდანზე უფრო ფართე და სწრაფი მდინარე პალუსი, ზურგიდან გემუჭრებათ ალპები, რომელიც დიდი გატირვებით გადმოლახეთ მაშინ, როცა თქვენი ძალები ჰყვაოდა. უკან დასახევი გზა არა გვაქვს. აქ გველოდება ან გამარჯვება, ან სიკვდილი. გამარჯვების შემთხვევაში მიიღებთ უმაღლეს ჯილდოს, დამარცხების შემთხვევაში ამ ტყვე გალთა ბედი არ აგცდებათ.

შემდეგ ჰანიბალმა შეაქო თავისი მეომრები: საითაც არ უნდა გაეიხედო, ყველგან გამბედაობასა და ძალას ვხედავ, ვხედავ ბრძოლებში გამოწრთობილ მებრძოლებს, უკეთილშობილეს ტომთა

მხედრებს. აქ არიან ჩვენი ერთგული და მამაცი მოკავშირენი და კართაგენელი მოქალაქენი. ჩვენ დავიწყებთ ომს და მალე მკერდ-შენგრეული რომი ჩვენს წინაშე დაიჩოქება.

ჰანიბალი ამავე დროს ადანაშაულებდა რომაელებს. ჯერ კიდევ მაშინ, როცა საგუნტზე ალყა გვემონდა შემორტყმული, ჯერ ჩემს გადაცემას მოითხოვდნენ დასასჯელად, ხოლო შემდეგ თქვენსას. ამ სისხლისმოყვარე და ქედმაღალ ხალხს წარმოუდგენია, რომ ყველაფერი მას ეკუთვნის, ყოველივე მის ნებას უნდა დაემორჩილოს. რომი თავის თავს უფლებამოსილად თვლის, განუსაზღვროს კართაგენს, ვის ეომოს და ვისთან იმეგობროს. იგი გვინიშნავს საზღვრებს, გვეტავს მთებსა და მდინარეებს შორის, არ გვაძლევს მათი გადალახვის უფლებას, თვითონ კი პირველი არღვევს თავის დადგენილ საზღვრებს. „არ გადალახოთ იბერი!“ ჩვენც დავეთანხმეთ. „ხელი არ ახლოთ საგუნტს!“ განა საგუნტი იბერის ნაპირზეა? რომმა წაგვართვა ოდინდელი პროვინციები სარდინია და სიცილია. გადავიდნენ ესპანეთში და ემუქრებიან აფრიკას. ორი კონსულიდან ერთი აფრიკაში გაგზავნეს, მეორე — ესპანეთში. ჩვენთვის არსად დატოვეს ადგილი. მხოლოდ ის იქნება ჩვენი, რასაც დავიპყრობთ, — დაასრულა სიტყვა ჰანიბალმა¹.

მთავარსარდლის გამოსვლამ მეომრებზე დიდი შთაბეჭდილება მოახდინა. მოლაშქრეთა განწყობილება არსებითად შეიცვალა. მხოლოდ ამის შემდეგ უბრძანა ჰანიბალმა არმიას, წინსვლა განეგრძო.

კართაგენის ლაშქარი პადუსის ნაპირს მიუახლოვდა. დგებოდა გადამწყვეტი მომენტი. ორი ძალა ბოლოს და ბოლოს ერთმანეთს უნდა შეხვედროდა. ჰანიბალი ვარაუდობდა, ადრე თუ გვიან პადუსის მიდამოებში აღუდგებოდნენ წინ მის არმიას. მაგრამ იგი იმასაც ითვალისწინებდა, რომ დროის ასე მცირე მონაკვეთში რომის ხელისუფლება დიდი ლაშქრის შეგროვებას ვერ შეძლებდა, ხოლო ნაჩქარევად შეკრებილი მეომრებისაგან სერიოზული წინააღმდეგობა მოსალოდნელი არ იყო.

¹ დაახლოებით მსგავსი შინაარსის სიტყვა წარმოთქვა კორნელიუს სტიპიონმა რომის არმიის წინაშე. იგი მოუწოდებდა მეომრებს, ერთგულად დაეცათ სამშობლო, რომ მათ ხელში იყო რომის ბედი.

მასილიდან დაბრუნებულმა კორნელიუს სციპიონმა რომში შე-
მაშფოთებელი ამბავი მოიტანა. მთელი ქალაქი ფეხზე დადგა.

კონსული აპენინის ნახევარკუნძულზე გადმოსვლისთანავე შე-
უდგა არმიის შეცრებას, რომ მტერს ბრძანდებული დახვედროდა.
რომში იცოდნენ, რომ ჰანიბალის ლაშქართან გამკლავება ადვილი
საქმე არ იყო და ამიტომ საკითხის მოწესრიგებაში თითქმის მთელი
სენატი მონაწილეობდა. სწრაფად შეგროვდა ლაშქარი. სციპიონი
მაშინვე სათავეში ჩაუდგა არმიას და პადუსის მიმართულებით გა-
ეშურა. ჩქარობდა, ჰანიბალისთვის მდინარის ნაპირთან უნდოდა მი-
ესწრო. იგი ფიქრობდა, რომ ალპებიდან ახლად ჩამოსულ, დაღლილ
მეომრებთან ბრძოლა უფრო ადვილი იქნებოდა ვიდრე მაშინ, რო-
ცა ომის ხანძარი მთელ იტალიას მოედებოდა და რომაელებით უკ-
მაყოფილო იტალიეები ჰანიბალს შეუერთდებოდნენ.

სციპიონმა ძალიან სწრაფად ატარა მეომრები, შევიდა პადუსის
ველზე და არმია მდინარის მარცხენა ნაპირზე გადაიყვანა. ჰანიბალი
პადუსის მარცხენა შენაკადის, ტიციუსის ნაპირას იყო დაბანაკე-
ბული.

სციპიონმა მაშინვე გაიგო კართაგენის არმიის ადგილსამყოფე-
ლი. სახელდახელოდ გამართული ხიდეებით ლაშქარი ტიციუსზე გა-
დაიყვანა და კართაგენელთა პირისპირ დაბანაკდა. დაყოვნება აღარ
შეიძლებოდა, ორივე მხარეს ინიციატივის ხელში ჩასაგდებად უნდა
ეზრუნა. ჰანიბალმა და სციპიონმა საომარი პოზიციები დაიკავეს.
ბრძოლის ადგილი განსაზღვრული იყო.

პირველი შეტაკება რომაელებსა და კართაგენელებს შორის 218
წლის ოქტომბერში მოხდა მდ. ტიციუსის ნაპირზე. რომის კონ-
სულისა და კართაგენის სარდლის ბრძოლის სტრატეგიასა და ტაქ-
ტიკას შორის დიდი განსხვავება იყო. სციპიონი დინჯად ცდილობ-
და, შეეკრა რომისაკენ მიმავალი გზები. ჰანიბალი, პირიქით, ცდი-
ლობდა, სწრაფი მოქმედებით რომაელებისათვის ამოსუნთქვის სა-
შუალება არ მიეცა.

ბრძოლა დაიწყო. ორივე მხარე თავგანწირვით ეკვეთა ერთმან-
ეთს.

ჰანიბალი თავისი ტაქტიკის ერთგული დარჩა. თუ რომაელები

ბრძოლის ერთ რომელიმე უბანზე მიაღწევდნენ წარმატებას, ჰანიბალის ნუმიდიური კავალერია ზურგიდან ესხმოდა თავს და სციპიონის ყოველ წინგადადგმულ ნაბიჯს აცამტევებდა. კართაგენელთა დარტყმა ელვისებური იყო. სწრაფ შემოტევას რომის არმიამ ბრძოლის საკუთარი ტაქტიკა ვერ დაუპირისპირა.

პირველი არევ-დარევის შემდეგ თითქმის თანაბარი ბრძოლა გაიმართა. შეტაკება საკმაოდ დიდხანს გაგრძელდებოდა, ჰანიბალს ნუმიდიელი ცხენოსნები რომაელების ფლანგებისთვის რომ არ მიესია. ამან მოწინააღმდეგის პოზიციები შეასუსტა და სულ მოკლე ხანში რომის ლაშქარი ალყაში მოექცა. რომაელები ბრძოლას ჯერ კიდევ წაგებულად არ თვლიდნენ და კართაგენელთა მოგერიებას განაგრძობდნენ, მაგრამ ხელჩართულ შეტაკებაში სციპიონი დაიჭრა. იგი გადაარჩინა მისმა 17 წლის ვაჟმა, შემდეგ სციპიონ აფრიკელად წოდებულმა. ამ ფაქტმა რომაელებზე მძიმე შთაბეჭდილება მოახდინა, ისინი შედრკნენ და იძულებულნი გახდნენ, საკუთარი თავისა და სარდლის გადარჩენაზელა ეფოქრათ. მათ დიდი წვალებით გაარღვიეს ალყა და ბანაკში დაბრუნდნენ.

პირველმა ბრძოლამ ჰანიბალს დაუმტკიცა, რომ ფინიკიური კავალერია რომის ცხენოსნებზე გაცილებით მოქნილი იყო, ეს კი უპირატესობის გარანტიას იძლეოდა და შეეძლო, მას ყოველთვის დაყრდნობოდა. ტიცინუსთან ბრძოლა კართაგენის არმიამ მცირე დანაკარგითა და დიდი ნადავლის ხელში ჩაგდებათ დაამთავრა.

რომაელები ასე სწრაფსა და მოულოდნელ დამარცხებას არ ელოდნენ. სციპიონი გრძნობდა, რომ მისი არმია მტრის ხელახალ თავდასხმას ვერ გაუძლებდა და ლაშქრის გადარჩენაზე უნდა ეზრუნა. იგი იმასაც უწევდა ანგარიშს, რომ კართაგენის კავალერია გაშლილ ველზე თავისუფლად დანავარდობდა და ყოველ წუთს მოსალოდნელი იყო შემოტევა. ამიტომ რომის არმიის უშიშროებისათვის აუცილებელი იყო, უფრო საიმედო თავშესაფარი გამოენახა. სციპიონმა მეორე ღამესვე აყარა ლაშქარი და პადუსი ფარულად გადაალახვინა.

ჰანიბალმა რომაელთა გაქცევის ამბავი მხოლოდ მაშინ გაიგო, როდესაც მოწინააღმდეგის ძირითად ნაწილებს პადუსი უკვე გადალახული ჰქონდათ. მან სასწრაფოდ დაადგენა რაზმები და რამდენიმე ათასი ლტოლვილი რომაელი მეომარი ხელთ იგდო.

სციპიონმა თავი ქალაქ პლაცენციას შეაფარა. ჰანიბალმა ცა-
საწრაფოდ გადალახა პადუსი და რომაელთა კვალს მიჰყვა.

ტიცინუსის ველზე ბრძოლის მოგება კართაგენელთა დიდი
მორალური გამარჯვება იყო. პადუსის ნაპირზე მყოფ ჰანიბალთან
გამოცხადდნენ ციხალპელი გალების წარმომადგენლები და მეგობ-
რობა და თანამშრომლობა შესთავაზეს. ეს იყო ჰანიბალის გეგმის
პირველი სერიოზული წარმატება იტალიაში. გალების მხრიდან
მსგავს მოქმედებას იგი თავიდანვე ითვალისწინებდა. ჰანიბალის არ-
მიის რიგები დღითი დღე ახალი მეომრებით ივსებოდა და ის და-
ნაკლისი, რაც ესპანეთიდან იტალიამდე განიცადა, სულ მოკლე ხან-
ში თითქმის ანაზღაურდა.

ანტირომაული კოალიცია ფრთებს შლიდა. აპენინის ნახევარ-
კუნძულის ჩრდილოეთში შეყრილი მრისხანე ღრუბლები ძლიერ
სეტყვას უმზადებდა მარადიულ ქალაქს და მთელ იტალიას წალეკ-
ვით ემუქრებოდა. .

გალებს კართაგენელებისათვის შემთხვევით არ დაუჰქერიათ
შხარი: მათ რომაელები ძლიერ ავიწროებდნენ. სოციალ-ეკონომიუ-
რი და პოლიტიკური განვითარების თვალსაზრისით გალები ამ
დროს დაბალ საფეხურზე იდგნენ. მათთან ჯერ კიდევ გვაროვნული
წყობილება იყო. მისდევდნენ პრიმიტიულ მიწათმოქმედებას და მე-
საქონლეობას, ბინადარ ცხოვრებაზე მთლიანად გადასულნიც არ
იყვნენ. მათი მთავარი ქონება იყო პირუტყვი და ოქრო, რადგან სა-
კუთრების ეს სახეობა ერთი ადგილიდან მეორეზე ადვილი გადა-
სატანია. მნიშვნელოვან საარსებო საშუალებას წარმოადგენდა ომი
და მთელი საზოგადოებაც ამ მიმართულებით ვითარდებოდა. გალე-
ბი ერთიანდებოდნენ ტომთა კავშირებად. ხელისუფლების უმაღლე-
სი ორგანო სახალხო კრება იყო, რომელიც ირჩევდა „მეფეს“ ტო-
მის ბელადთა რიგებიდან. გალები ბრძოლას ეწეოდნენ ძარც-
ვის მიზნით. თუ ადრეულ ხანაში ისინი შიშის ზარს სცემდნენ რომს,
III საუკუნის დასაწყისიდან მდგომარეობა არსებითად შეიცვალა.
225—222 წლებში გალები დამარცხდნენ და რომაელთა მოხარკენი
გახდნენ. ამას დაემატა ნაყოფიერი მიწებიდან მათი განდევნა.
ცხადია. თავისუფლებისმოყვარე ბარბაროსი ტომები, რომლებსაც
ადრე არ განეცადათ უცხო ძალის ბატონობის უღელი, აღფრთოვა-

ნებით შეხვდნენ ჰანიბალს, რომელიც მათ თავისუფლების დაბრუნებას ჰპირდებოდა.

რომში მონათმფლობელური საზოგადოება არსებობდა. რომის სამფლობელოთა გაფართოებასთან ერთად ეს საზოგადოებაც ვითარდებოდა. რომაელთა აგრესიამ გალი ტომები აიძულა, ნაყოფიერი მიწები მიეტოვებინათ. ბრძოლის პროცესში გალთა საგრძნობი ნაწილი მონებად მოევლინა რომის მეურნეობას.

ყოველივე ეს გალებს მტრულად განაწყობდა რომაელებისადმი.

როცა ვეხებით გალთა გადასვლას ჰანიბალის მხარეზე, ისე არ უნდა გავიგოთ, თითქოს მთელი ციხალპური გალია მთლიანად კართაგენელებს მიემხრო. არა. ანტიკური ავტორები ასახელებენ გალ ტომებს ცენომანებს და ანამარებს, რომლებიც ბოლომდე რომაელთა მეგობრები დარჩნენ.

პირველმა გამარჯვებამ ჰანიბალის მდგომარეობა განამტკიცა და მის არმიას მოქმედების ახალი გეგმები გადაუშალა.

ტ რ ე ვ ი ა

ტიცინუსთან არ გამოჩენილა მეომარ მხარეთა სრული შესაძლებლობანი. მოწინააღმდეგეებმა, შეიძლება ითქვას, მხოლოდ დაზვერვის ერთმანეთის ძალები ჰანიბალი ცდილობდა, რომაელები კვლავ ბრძოლის ველზე გამოეწვია, რათა მისთვის გამანადგურებელი დარტყმა მიეყენებინა. მაგრამ, ვიდრე უშუალოდ ბრძოლას შეუდგებოდა, საჭირო იყო გადამწყვეტი შეტევისათვის კარგი მომზადება. უპირველეს ყოვლისა, იგი შეუდგა რომაელთა ძალებისა და საშინაო მდგომარეობის შესახებ ზუსტი მონაცემების აღნუსხვას. ჰანიბალის მრავალრიცხოვანი მსტოვრები ადვილად ახერხებდნენ რომის არმიის სიღრმეში შეღწევას და მისი გეგმის შეტყობას. ყოველ წერილმანს ჰანიბალი უდიდესი ყურადღებით ითვალისწინებდა. თან ჩქარობდა, რომ პირველ შეტაკებაში უკუტყეულ რომაელთათვის გამოფხიზლების საშუალება არ მიეცა, გამოეყენებინა ის დიდი შთაბეჭდილება, რაც იტალიაში მის გამოჩენას მოჰყვა. გასათვალისწინებელი იყო ისიც, რომ კართაგენის არმიის შემადგენლობა შეცვლილი იყო და ეს ცვლილება დღითი დღე იზრდებოდა.

გალები ყოველი მხრიდან აწყდებოდნენ კართაგენის ბანაკს. ამის შესახებ ერთი ასეთი ფაქტი აქვთ აღწერილი ანტიკურ ავტორებს:

როდესაც რომაელთა ლაშქარში მებრძოლმა გალებმა დაინახეს, რომ უპირატესობის სასწორი კართაგენის მხარეს გადაიხარა, მაშინვე შეუდგნენ ლალატისათვის მზადებას და ეს განზრახვა მალე სისრულეში მოიყვანეს. ერთ ღამეს, როდესაც რომაელთა ბანაკს მშვიდად ეძინა, შეთქმულები მძინარე მეომრებს ვერაგულად დაესხნენ თავს, ბევრი მოკლეს და დაჭრეს. ბანაკმა გამოფხიზლება და ფეხზე წამოდგომა იწყო. გალებმა იგრძნეს თუ არა საფრთხე, რომაელთა რიგები სასწრაფოდ მიატოვეს და კართაგენელებს მიაშურეს. ჰანიბალმა გულთბილად მიიღო მამაცი მეომრები (2 ათასი ქვეითი და 200 მხედარი), შეაქო ისინი და ყველას ღირსეულ საჩუქარს დაჰპირდა. შემდეგ კი ასეთი წინადადებით მიმართა მათ: დაბრუნებულიყვნენ მშობლიურ ქალაქებში, თანატომელთათვის მომხდარი ამბავი ემცნოთ და დაერწმუნებინათ ისინი, კართაგენელთა მხარეზე გადასულიყვნენ. ამის თაობაზე პოლიბიოსი წერს: ამის შემდეგ რომის ერთგული გალებიც იძულებულნი გახდნენ, ჰანიბალს მიმხრობოდნენ, რადგან თავიანთი თანამოძმეების მუხანათობას რომაელები დაუსჯელად არ დატოვებდნენო.

ჰანიბალი ანგარიშს უწევდა იმას, რომ უცხო ქვეყნის მიწაზე იმყოფებოდა. ამიტომ ადგილობრივი მოსახლეობის მიმართ მისმა გულთბილმა დამოკიდებულებამ ღრმა ბზარი გააჩინა გალებსა და რომაელებს შორის.

რომაელებმაც საკმაო სამზადისი ჩაატარეს. პირველი მარცხის შემდეგ ლტოლვილმა სციპიონმა პლაცენციაში დარჩენის გეგმა უარყო და უფრო საიმედო თავშესაფრის ძებნას შეუდგა, სანამ რომის მეორე კონსული ლონგუსი არ შეუერთდებოდა. მისი არჩევანი მდ. ტრებიას, პადუსის მარჯვენა შენაკადის ნაპირზე, შეჩერდა, რომლის გამაგრებაც, მისი აზრით, შედარებით ადვილი იყო. გაიგო თუ არა ჰანიბალმა რომაელთა არმიის ამბავი, სასწრაფოდ დაადგენა ნუმიდიური კავალერია, მაგრამ დააკვირნა: სციპიონს ტრებია უკვე გადალახული ჰქონდა. ნუმიდელებმა მხოლოდ ჩამორჩენილი მეომრები შეიპყრეს.

სციპიონმა გაამაგრა ერთი მიუდგომელი ბორცვი და შეუდგა ლოდინს.

ამასობაში, ჩრდილო იტალიას, როგორც იქნა, მიაღწია რომის მეორე კონსულმა სემპრონიუს ლონგუსმაც და ტრებიასთან შეუერთდა სციპიონს. მაგრამ ლონგუსის მეომრები საოცრად იყვნენ დაღლილი სიცილიიდან ჩრდილო იტალიამდე გზის უმოკლეს დროში გავლით. დასვენება აუცილებელი იყო და რომის ლაშქარიც ტრებიას ნაპირას დაბანაკდა. ვინაიდან სციპიონი ჯერ კიდევ ავადმყოფობდა, უმაღლესი მთავარსარდლობა ლონგუსმა იკისრა.

ჰანიბალი ჩქარობდა. იგი გენერალური ბრძოლის გამართვას ესწრაფვოდა. დაყოვნება რომს მდგომარეობიდან გამორკვევის საშუალებას მისცემდა და უკეთ მოემზადებოდა, რაც კართაგენელთათვის კარგის მომასწავებელი არ იქნებოდა.

218 წლის დეკემბრის დასაწყისში კართაგენის არმია მდ. ტრებიას მარცხენა ნაპირს მიადგა. ჰანიბალი მაშინვე შეუდგა ადგილმდებარეობის შესწავლას, შეათვალიერა რომის არმიის განლაგება. გალებმაც მრავლად მიაწოდეს სარწმუნო ცნობები. სასწრაფოდ შედგა ბრძოლის გეგმა. ჰანიბალმა თავის უმცროს ძმას მაგონს დაავალა, ათასი ქვეითითა და ათასი მხედრით ტრებიას აღმა აპყროლოდა და მის ზემო წელზე ჩასაფრებულყო. ნუმიდიელ ცხენოსნებს კი უბრძანა, განთიადისას ტრებიას გადაელახათ, თავს დასხმოდნენ რომაელთა ბანაკს და მტერი ბრძოლაში გამოეწვიათ, ხოლო როდესაც ბრძოლა გახურდებოდა, ნელ-ნელა უკანვე დაეხიათ და მდინარის მეორე მხარეს, სადაც კართაგენელთა ბანაკი იყო გამართული, გამოეტყუებინათ. დანარჩენ მეომრებს კი საომრად მზადყოფნისაყენ მოუწოდა.

ნუმიდიელებმა დილაადრიანად გაცურეს მდინარე, მიეჭრნენ მტრის ბანაკს და ჯერ კიდევ მძინარე რომაელებს ისრები დაუშინეს. ლონგუსმა სწრაფად აპყარა არმია და ბრძოლაში ჩაბმის ბრძანება გასცა. რომაელმა მეომრებმა ბანაკი ისე დატოვეს, არ უსაუზმიათ. საბრძოლველად ამინდიც მეტად არახელსაყრელი იყო: თოვდა და ყინავდა.

გაჩაღდა. ბრძოლა. ნუმიდიელებმა შენიშნეს თუ არა, რომის მთელი არმია ბრძოლაში იყო ჩაბმული, ჰანიბალის მითითების თანახმად, ნელ-ნელა უკანდახევა იწყეს. რომაელებიც კვალდაკვალ

მიჰყვნენ. ნუშიღიელები მიაღგნენ ტრებიას და მცირე ყოყმანის შემდეგ მდინარეში გადაეშვნენ. რომაელებიც წინდაუხედავად გადაჰყვნენ. ტრებია ზამთრის წვიმებისა და თოვლისაგან აღიდებული იყო. მდინარის ცივი ტალღები მეომრებს მკერდამდე სცემდათ და, როდესაც მეორე ნაპირზე გადავიდნენ, სიცივისაგან აკანკალებულნი ხელში იარაღს ძლივს იჭერდნენ.

ჰანიბალის ძირითადი ძალები კი ამ დროს კოცონებთან არხეინად თბებოდნენ, დანაყრებულნიც კარგად იყვნენ.

გადმოლახეს თუ არა მდინარე რომაელებმა, კართაგენელები მაშინვე ეკვეთნენ. ჰანიბალმა ჯერ ბალეარელები ჩააბა ბრძოლაში. მათ მიჰყვნენ მძიმედ შეიარაღებული ქვეითები, ფლანგებზე კი სპილოები იდგნენ.

მშვიერ-მწყურვალსა და შეციებულ რომაელებს ბრძოლა უჭირდათ.

პირველმაცე შეტაკებამ ცხადყო კართაგენელთა უპირატესობა. მაგრამ საბოლოოდ ჯერ კიდევ არ იყო გამოკვეთილი, ვის ღარჩბოდა გამარჯვება. ბრძოლა შეიძლებოდა გაჰიანურებულყო, მაგრამ ამ დროს მდინარესთან ჩასაფრებულმა მაგონმა მოწინააღმდეგეს ზურგიდან დაარტყა. ეს რომაელებისათვის სრულიად მოულოდნელი იყო. ფლანგებიდან გააქტიურდა სპილოთა მოქმედებაც. რომაელები რკალში აღმოჩნდნენ. კონსულს ბრძოლის ველიდან არმიის გაყვანაზე უნდა ეზრუნა, მაგრამ ეს არც ისე ადვილი იყო, რადგან მის ზეომრებს ძალა აღარ შესწევდათ ტრებიას ზელახლა გადასალახად. საქმეს ისიც ართულებდა, რომ მდინარის დონემ უფრო აიწია. მახეში გაბმულმა რომის არმიის ნაწილმა დიდი თავგანწირვით მოახერხა კართაგენელთა ცენტრის გარღვევა და ალყიდან თავის დაღწევა.

ლტოლვილებმა (დაახლ. 10 ათასი კაცი) ქ. პლაცენციას მიაშურეს.

ლონგუსის არმია ბრძოლის დასაწყისში 36 ათას მეომარს ითვლიდა, პლაცენციას კი მხოლოდ 10 ათასმა კაცმა მიაღწია.

ტრებიასთან ბრძოლაში კარგად გამოჩნდა ჰანიბალის, როგორც დიდი-სარდლის ღირსებანი. ძირითადად, ესაა მისი სამხედრო ვერაგობა, რომელმაც აქაც და შემდეგაც რომაელები მრავალჯერ შეიყვანა შეცდომაში. კართაგენელთა უკანდახევამ იმედი მისცა

რომაელებს, რომ ადვილად გაიმარჯვებდნენ. ლონგუსი საოცრად წინაუხედავად მიჰყვა მტერს. კართაგენის სარდალმა თვითონვე უკარანხა მოწინააღმდეგეს ბრძოლის საკუთარი ტაქტიკა, ბრწყინვალედ გამოიყენა ადგილმდებარეობის თავისებურება და რომაელებს კართაგენის არმიისათვის ხელსაყრელ ადგილას შეხვდა.

ჰანიბალმაც დიდი ზარალი განიცადა. უთანასწორო ბრძოლაში დაეღუპა მრავალი მეომარი, სატვირთო პირუტყვი, ცხენები და, რაც მთავარია, დაკარგა თითქმის ყველა სპილო. ამ დანაკლისის მიუხედავად, ჰანიბალის გამარჯვების ნაყოფი განუზომლად დიდი იყო.

კართაგენის არმია ზამთრის გასატარებლად ტრებიას ნაპირთან დარჩა. ჰანიბალს საშუალება მიეცა, ლაშქარი საბოლოოდ დაესვენებინა და გულდასმით დაემუშავებინა იტალიის დაპყრობის გეგმა.

მდ. ტრებიასთან გამარჯვებამ ჰანიბალს რომისაკენ მიმავალი გზა გაუხსნა. წარმატებამ განამტკიცა მისი პოლიტიკური და სტრატეგიული მდგომარეობა. ანტირომაული კავშირი გაფართოვდა. განსაკუთრებით უნდა აღინიშნოს ჰანიბალის დამოკიდებულება ტყვეებისადმი. გამარჯვების შემდეგ მან თავი მოუყარა რომის არმიაში მებრძოლ ტყვე იტალიეებს და ყველანი გაათავისუფლა. თანაც ასეთი სიტყვებით დაშორდა მათ: აპენინის ნახევარკუნძულზე მოვედი არა იტალიეებთან საომრად, არამედ რომაელთა ბატონობის დასაშლად. იტალიაში ვიბრძვი, უპირველეს ყოვლისა, იმისათვის, რომ აღვადგინო იტალიეების ადრინდელი თავისუფლება და დავუბრუნო მათ რომაელთა მიერ წართმეული მიწები. რაც შეეხება ტყვე რომაელებს, ჰანიბალმა ყველას ბოროკილები დაადო.

ტყვე იტალიკთა განთავისუფლებამ კიდევ უფრო გაზარდა მისი დასაყრდენი და შეასუსტა რომაელთა ზურგი. აპენინის ნახევარკუნძულის სიღრმეში შეჭრის შემთხვევაში მას უკვე საიმედო მოკავშირე ჰყავდა.

ტრებიას შემდეგ მთელი ციხალპური გალია, რამდენიმე უმნიშვნელო ტომის გამოკლებით, ჰანიბალის მხარეზე გადავიდა.

ზედიზედ ორი დამარცხების შემდეგ რომში საყოველთაო შიშმა და მღელვარებამ დაისადგურა. მოსახლეობას დღე და ღამ მტერი ელანდებოდა. შიშს ისიც აძლიერებდა, რომ ორგზის დამარ-

ცხებული არმია, რომელთა წარმოდგენით, ქალაქის დაცვას ველარ შეძლებდა.

218 წელი მიიწურა.

217 წლისათვის რომში კონსულებად აირჩიეს სერვილიუსი და ფლამინიუსი. დაიწყო არმიის ახალი შეკრება და მზადება მტერთან ანგარიშის გასასწორებლად.

სამზადისში იყო ჰანიბალიც. პირველი წარმატების მიუხედავად. მისთვის კარგად იყო ცნობილი რომაელთა ძალა. ამიტომ ამკიდროვებდა თავისი არმიის რიგებს, ფართოდ უღებდა კარს ყველა გალსა და იტალიკს, თუმცა უცხო ტომელებთან დამოკიდებულებაში იგი მაინც სიფრთხილეს იჩენდა. მას ეშინოდა როგორც გალებისა და იტალიკების მოულოდნელი შეთქმულების, ისე რომაელი შურისმაძიებლების. ჰანიბალმა კარგად იცოდა რომაელთა თავგანწირვის ამბავი. ამიტომ სიფრთხილე იყო საჭირო. ისტორიკოსი პოლიბიოსი წერს, რომ ტრებიასთან ზამთრის სადგომებზე მყოფი ჰანიბალი თურმე ხშირად მიმართავდა ფინიკიელთათვის დამახასიათებელ ეშმაკობას. უსიამოვნო შემთხვევისაგან რომ დაცული ყოფილიყო, გააკეთებინა სხვადასხვა ასაყის შესაფერისი პარიკები, ჩაიცვამდა ხოლმე ამ პარიკის შესატყვის ტანსაცმელს და ისე დადიოდა არმიაში. იგი თავის მეომრებს ხან ახალგაზრდის, ხანაც მოხუცის სახით ჩამოუვლიდა. ამგვარი ხერხის წყალობით ჰანიბალი გამოუცნობი რჩებოდა არა მარტო ადგილობრივი წარმომავლობის მეომრებისათვის, არამედ იმათთვისაც, რომლებიც დიდი ხანია იცნობდნენ სარდალს. ცხადია, ამ ხერხით ჰანიბალი თვითონვე იღებდა სარწმუნო ცნობებს თავისი მეომრების განწყობილებისა, თუ მოთხოვნილებების შესახებ. როცა მას არმიის ჩამოვლა სურდა, პარიკით ყოფნა უსაფრთხოების სრულ გარანტიას აძლევდა. პარიკი არა მარტო მტრისთვის, მახლობლებისთვისაც კი გამოუცნობს ტოვებდა მთავარსარდალს.

ჰანიბალი კარგად გრძნობდა, რომ პირველი გამარჯვება დიდი ომის მხოლოდ შესავალი იყო და წინ კიდევ დიდი ბრძოლები ელოდა. ამიტომ მთელი ზამთარი სამზადისში გაატარა.

არც რომაელები ისხდნენ გულხელდაკრეფილნი. ისინიც მთელი მონდომებით ემზადებოდნენ მტერთან ახალი შეხვედრისათვის.

217 წლის გაზაფხულზე ჰანიბალმა არმია აპენინის მთების მიმართულებით დაძრა.

რომი მარცხის შემდეგ მალე გამოერკვა და საკმაოდ მრავალრიცხოვან არმიას მოუყარა თავი. ახლადარჩეული კონსულები სერვილიუსი და ფლამინიუსი დაუყონებლივ გაემართნენ ჩრდილოეთისაკენ, შეიერთეს სციპიონისა და ლონგუსის ლეგიონთა ნარჩენები და აპენინის გადასასვლელების ჩაკეტვას შეუდგნენ.

ცენტრალურ იტალიაში შესვლა მხოლოდ ორი გზით შეიძლებოდა — არეციითა და არიმინუმით. ფლამინიუსი არეციაში დაბანაკდა, სერვილიუსი — არიმინუმში. რომის სარდლობას ეპკვი არ ეპარებოდა, რომ ჰანიბალი ამ გზებით შეეცდებოდა იტალიის მიმართულებით გაქრას. და რაკი კართაგენის არმიას ამ დაბრკოლების დაძლევა არ შეეძლო, დამშვიდებულნი ელოდნენ ჰანიბალის გამოჩენას.

ჰანიბალმა მაშინვე გაიგო რომის სარდლობის გადაწყვეტილება. მიხვდა, რომ არეციისა და არიმინუმის გავლა მეტად ძნელი იყო. მან ყურადღება მიაქცია იმას, რომ რომაელებს ყოველგვარი მეთვალყურეობის გარეშე ჰქონდათ დატოვებული მდ. არნოს ჰაობიანი ნაპირები ეტრურიაში. ხსნის მთელი იმედი მან ამ გაუვალ ჰაობებზე გადაიტანა. შეადგინა გეგმა და ლაშქარი ძნელი, მაგრამ რომაელთათვის უცნობი გზის დასაძლევად წაიყვანა. ყოველივე ეს ელვისებურად მოხდა.

რომაელებს აზრადაც არ მოსვლიათ, კართაგენის არმია თუ ამ გზას დაადგებოდა, ვინაიდან მისი გავლაც წარმოუდგენლად მიაჩნდათ.

ჰაობის გავლა ჰანიბალს მძიმე პირობებში მოუხდა. დაქანცული მეთორები ჰაობში ძლივს მიითრევდნენ ფეხს. ეცემოდნენ და ილუპებოდნენ სატვირთო ცხოველებთან ერთად. მთელი გზა პირუტყვით იყო მოფენილი. ყველაზე მეტად უძილობა აცლიდა ლონგუს არმიას. მშრალ ადგილს ვერ პოულობდნენ, რომ ცოტათი მაინც დაესვენათ. სასომიხდილნი ფუთებს კრავდნენ და ზედ სხდებოდნენ, რომ ამოესუნთქათ. დიდ ბედნიერებად ითვლებოდა, თუ ვინმე დამხრჩვალ პირუტყვის ლეშზე მოიკალათებდა. საოცარი

მოგზაურობა ოთხი დღე და სამი ღამე გაგრძელდა. ყველაზე მეტად ჰანიბალის ჯანმრთელობა დაზარალდა. გზაფხულის ცვალებადმა ამინდმა ავად გახადა. ერთადერთ სპილოზე ამხედრებული, მძიმე ავადმყოფი მიუძღოდა არმიას. სიმწრისაგან არც მოსვენება შეეძლო, არც დაძინება, სულს უხუთავდა ჰაობის სიმყარაღე. აჰას დაემატა თვალების ანთება, სამკურნალოდ კი არც დრო ჰქონდა და არც საშუალება, ამიტომ ცალ თვალში სავსებით დაკარგა მხედველობა.

მიუხედავად ამისა, კართაგენის არმიამ გაუძლო გზის სიმკაცრეს და ჰაობის ბორკილებს თავი დააღწია. ხველეთზე გასულმა ჰანიბალმა ბანაკი გაშალა და არმია დაასვენა. დაახუსტა, საფრთხე ხომ არსაიდან ემუქრებოდა. დაგზავნა მსტოვრები. მალე შეიტყო, რომ რომის არმიამ მისი მოძრაობის შესახებ არაფერი იცოდა და კვლავ ძველ ადგილზე იმყოფებოდა.

ჰანიბალი შეუდგა ადგილმდებარეობის შესწავლას. ზუსტი ცნობები შეაგროვა გარშემო მდებარე ოლქის სიმდიდრის, გზების, მდინარეების, გადასასვლელების შესახებ და ახალი გეგმის შედგენას შეუდგა. სწრაფად გამოიკვეთა უახლოესი მიზანი: სანამ რომის არმიები გაერთიანდებოდნენ, არეციაში მდგარი ფლამინიუსი უნდა აეძულებინა, ბრძოლაში ჩაბმულიყო. ამ მიზნით, მცირე შესვენების შემდეგ, ჰანიბალმა ლაშქარი სამხრეთისაკენ დაძრა, შეიჭრა ეტრურიაში და გეზი რომის მიმართულებით აიღო, არეციაში მდგომი ფლამინიუსისათვის ყურადღებაც არ მიუქცევია. გზაზე ყველაფერს წვადა და ანადგურებდა.

რომაელებმა, როგორც იქნა, გაიგეს, რომ ისინი არეციაში ამაოდ იდგნენ, და ფლამინიუსი ზუსტად ისე მოიქცა, როგორც კართაგენის სარდალს სურდა. მან ვერ მოითმინა ეცქირა მდიდარი ეტრურიის აოხრებისათვის და, იმით აღელვებული, რომ მტერი იტალიის შუაგულში ჩეტიალობდა და დღეს თუ ხვალ, ყოველგვარი წინააღმდეგობის გარეშე, რომსაც მიაღებოდა, საოცრად აჩქარდა. უარყო სამხედრო საბჭოს წინადადება, დაეცადათ მეორე კონსულისათვის და გაერთიანებული ძალით შებრძოლებოდნენ ჰანიბალს, ხოლო მანამდე მოულოდნელი და წვრილი თავდასხმებით დაკმაყოფილებულიყვნენ. ფლამინიუსმა გადაწყვიტა, დაუყოვნებლივ შეებმოდა მტერს, რომელიც მის სამშობლოს აოხრებდა.

ფლამინიუსმა საომარი მზადების ნიშანი მისცა თავის თანამებრძოლებს. მან განუცხადა: ჰანიბალი ანადგურებს იტალიას, მიემართება რომისაკენ, ცეცხლს აძლევს ყველაფერს და სამშობლოს დასაცავად სენატის ნებართვას ვერ დაველოდებო.

ფლამინიუსი მტერთან შესაბამელად გაემართა. ჰანიბალიც ამას ელოდა. მან წინასწარ განსაზღვრა ის ადგილი, სადაც ბრძოლა უნდა გამართულიყო. არჩევანი შეჩერდა ტრაზიმენის ტბის სანაპიროზე, იმ ადგილზე, სადაც ტბასთან ძალიან ახლოს ეშვება კორტონის მთის ციცაბო კალთები. მოედანი ტბასა და მთას შორის საოცრად მცირე იყო. ჰანიბალმა თავისი მეომრები ბუნებრივ სიმაგრეებში ჩაასაფრა და რომაელებს დაელოდა.

ფლამინიუსი დამშვიდებული მიადგა ტბის ნაპირს. მან ზუსტად არც იცოდა კართაგენელთა ადგილსამყოფელი. აქ გაიელვა ჰანიბალის გენიამ. შემოვიდნენ თუ არა რომაელთა ძირითადი ძალები ვიწრობებში, მან შეტევაზე გადასვლის ბრძანება გასცა. კართაგენელები ყოველი მხრიდან ეკვეთნენ რომაელებს. რომის არმია ასეთ მოულოდნელ შეხვედრას არ ელოდა, ერთბაშად შედრკა და დაიბნა. ფლამინიუსი მიხვდა თავის შეცდომას, მაგრამ უკვე გვიან იყო — თავისი წინდაუხედაობით მთელი არმია მან ჰანიბალის მიერ მოწყობილ სასაკლაოზე შერეკა. რომაელთა მდგომარეობას ტბასა და მთაზე ჩამოწოლილი ნისლიც ართულებდა. არმია ყოველი მხრიდან ალყაში იყო მოქცეული.

ბრძოლა მეტად ხანმოკლე გამოდგა. ფლამინიუსი გაცეცხლებული დარბოდა რაზმიდან რაზმში და მეომრებს აგულიანებდა. ყველაზე ფიცხელი ბრძოლა თვით კონსულის ირგვლივ წარმოებდა — მტერი ცნობდა მას ბრწყინვალე იარაღით. საუკეთესო რომაელი მეომრები ფხიზლად იცავენ კონსულს, მაგრამ მისი სიციცხლე მაინც ვერ იხსნეს. ერთ-ერთი ინსუბრი, სახელად ღუკარიუსი, პირისპირ მიეჭრა კონსულს, ჯერ მისი საჭურველმტვირთველი განგმირა, შემდეგ კი თვით სარდალი.

კონსულის სიკვდილმა რომის ლეგიონერები აიძულა, ბრძოლის ველი მიეტოვებინათ, მაგრამ ყველა გზა ჩაკეტილი იყო. სასოწარკვეთილმა მეომრებმა როცა გასაქცევი გზა ვერ გამოიხსნეს, ტბას მისცეს თავი და საფლავიც იქ პოვეს. რომაელთა ნაწილი ერთმა-

ნეთს ხოცავდა, რომ სამარცხვინო ტყვეობა აეცილებინათ. მათი აზრით, ეს იყო ხსნის ერთადერთი გზა.

მალე ყველაფერი დამთავრდა. ბრძოლის ველის მეუფე კართაგენის არმია გახდა. 33 ათასი რომაელი მეომრიდან 15 ათასი ბრძოლის ველზე ესვენა, ნაწილი ბორკილდადებული იყო. მხოლოდ 6 ათასმა მოახერხა ალყის გარღვევა და მახლობელ სიმაგრეში თავის შეფარება, მაგრამ კართაგენელმა მღევრებმა ადვილად მოახერხეს ლტოლვილთა შეპყრობა, რადგან თავშეფარებულებს სურსათის არავითარი მარაგი არ გააჩნდათ.

ტრაზიმენის ტბასთან გამართული ბრძოლა რომაელთა სრული კატასტროფით დამთავრდა. ჰანიბალმა ტყვე იტალიეები ყოველგვარი გამოსასყიდის გარეშე გაათავისუფლა. ამგვარი მოქმედებით მან ერთხელ კიდევ დაანახა რომაელთა მოკავშირეებს, რომ მისი მიმართვა ლიტონი სიტყვები არ იყო. იტალიეებთან თბილი ურთიერთობის დამყარებით ჰანიბალი კეთილშობილი რაინდის როლს თამაშობდა. ამიტომ რომთან მიახლოებასთან ერთად მისი მომხრეების რიცხვი იზრდებოდა.

ტრაზიმენთან გამარჯვების შემდეგ ჰანიბალის არმია ალარ ჰგავდა ალბებიდან ახლად დაშვებულ მის ლაშქარს არც ბრძოლისუნარიანობით და არც მრავალრიცხოვნებით. თავის საკუთარ ძლიერებაში დარწმუნებული არმია უკვე მრისხანე ძალას წარმოადგენდა, რომელმაც რამდენჯერმე დაუმტყიცა კიდევ მოწინააღმდეგეს თავისი უპირატესობა.

გაასწორა თუ არა ტყვეებთან ანგარიში, ჰანიბალმა ბრძანა, ყველა დაღუპული თანამებრძოლი მოეძებნათ და დაესაფლაებინათ. ასეთი კი 1500-მდე იყო. ტ. ლივიუსი გადმოგვცემს, რომ, ჰანიბალის ბრძანებით, დიდხანს ეძებდნენ კონსულ ფლამინიუსის გვამს, რათა ღირსეული პატივით დაესაფლაებინათ, მაგრამ ვერ იპოვეს.

იმ დროს, როდესაც ფლამინიუსი ტრაზიმენის ტბასთან განადგურდა, რომის მეორე კონსული სერვილიუსი არიმინუმში იდგა. გაიგო თუ არა ჰანიბალის ეტრურიაში შესვლის ამბავი, გადაწყვიტა, შეერთებოდა ფლამინიუსს, მაგრამ შეიტყო, რომ ფლამინიუსი უკვე წასულიყო მტერთან შესაბამელად. მანაც გეზი იმავე მიმართულებით აიღო. წინასწარ გაგზავნა 4 ათასი ცხენოსანი ცენტნი-

უსის მეთაურობით. რაზმმა ეტრურიას ტრაზიმენთან ბრძოლის დამთავრების შემდეგ მიაღწია. ჰანიბალმა კი, როგორც კი რომაელი ცხენოსნების გამოჩენა გაიგო, სასწრაფოდ გაგზავნა რაზმი მაჰარბალის მეთაურობით. რომაელთა კავალერია განადგურდა: ნახევარი ბრძოლაში დაიღუპა, ნახევარი მტერს დანებდა.

ამასობაში სერვილიუსიც მიუახლოვდა მტერს, მაგრამ ჰანიბალთან შებმა ვერ გახდოდა და ბრძოლას თავი აარიდა. ამან კართაგენელებს შუა იტალიის დაპყრობა გაუადვილა.

ტრაზიმენთან ტრიუმფის შემდეგ რომისაკენ გზა გაკვალული იყო, მაგრამ ჰანიბალმა ბრძოლის გაგრძელების სულ სხვა გზა აირჩია. რომზე პირდაპირ შეტევას თავი აარიდა და იტალიის საბოლოო და სრულ აოხრებას შეუდგა. მისი აზრით, ეს გარე სამყაროსაგან რომის იზოლაციას გამოიწვევდა და დაასუსტებდა მას. მხოლოდ ამის შემდეგ შეიძლებოდა ფიქრი ქალაქზე საიერიშოდ.

მტრურიდან კანემდე

ტრაზიმენთან გამარჯვებამ დიდებით შემოსა ჰანიბალის იტალიური ლაშქრობა. კართაგენის საბოლოო გამარჯვებაში ექვი აღარავის ეპარებოდა. მაგრამ სულ სხვაგვარად ესახებოდა ჰანიბალს ბრძოლის გაგრძელება. იგი ღრმად იყო დარწმუნებული რომის დიდ საოპარპოტენციალში და ამიტომ ქალაქთან მიახლოებას ერიდებოდა. იცოდა, გაჭიანურებული ალყა მის მეომრებზე უარყოფით გავლენას მოახდენდა. არ იყო გამორიცხული დამარცხებაც. ამის გამო, ტრაზიმენთან ბრძოლის შემდეგ ისე მოიქცა, რომ არავინ ელოდა. იმის ნაცვლად, მეორე კონსულს შეებოდა ან პირდაპირ რომზე გაელაშქრა, ქალაქს გვერდი აუქცია და აღმოსავლეთის მიმართულებით, ადრიატიკის ზღვის სანაპიროსაკენ გაეშურა. გაიარა უმბრებისა და პიცენების მხარე. გზადაგზა მუსრს ავლებდა ყველაფერს, თუმცა თავს იტალიის მოსახლეობის მეგობრად და კეთილმოსურნედ აცხადებდა. უმბრიის აოხრება იმას უნდა მიეწეროთ, რომ აქაურმა ქალაქებმა ჰანიბალს მხარი არ დაუჭირეს. უმბრების ასეთი პოზიცია კი გამოწვეული იყო იმით, რომ რომაელთა ბატონობა ამ მხარეში

ადგილობრივი მოსახლეობისათვის მძიმე არ იყო. რომაული კოლონიებიც აქ შედარებით მცირე იყო — ალბათ მთავორიანი უმბრია ნაკლებად აინტერესებდათ რომაელებს. დიდი წინააღმდეგობა გაუწიეს კართაგენელებს პიცენებმაც. აურაცხელი სიმდიდრე იგდო ხელთ კართაგენის არმიამ. პოლიბიოსი წერს: ჰანიბალს თავისი მეომრებისათვის უბრძანებია: სიცოცხლე მოესპოთ ყველა სრულსაკოვანი მოქალაქისათვის, გაეძარცვათ და დაერბიათ ქალაქები და სოფლები, ცეცხლისათვის მიეცათ მთელი ოლქი. მისი ნაკვალევი ნახანძრალს ჰგავდა.

ჰანიბალი გავიდა ადრიატიკის ზღვის სანაპიროზე და არმია დაასვენა — არნოს ქაობებისა და ტრაზიმენის ბრძოლში მიყენებული ჰრილობების მოშუშებას შეუდგა. არნოს ქაობებში მისმა ლაშქარმა ცხენების დიდი ნაწილი დაკარგა, რაც დარჩა, ისიც დაავადებული იყო. ამიტომ ჰანიბალი შეუდგა ამ დანაკლისის შევსებასაც. ანტიკურ ავტორთა ცნობებით, იგი დაავადებულ ცხენებს პიცენუმის ძველ ღვინოებში აბანავებდა, რაც პირუტყვთა განკურნებას აიქარებდაო. არმიაც ნადავლი რომაული საჭურვლით შეაიარაღა.

ადრიატიკის ზღვაზე გასულ ჰანიბალს საშუალება მიეცა, კართაგენთან კავშირი დაემყარებინა და მოპოვებული გამარჯვებანი ეცნობებინა. მანამდე იგი არც ზღვას მიახლოებია და არც სამშობლოსთან ჰქონია რაიმე კავშირი.

არმიის დასვენების შემდეგ ჰანიბალმა დალაშქრა ცენტრალური იტალიის ტომები: მარსები, მარუცინები, პელიგნები და შეიქრა აპულიაში. საგულდაგულოდ ააოხრა აპულია და ლაშქარიც საბოლოოდ იქ დააბანაკა.

ტრაზიმენის ტბასთან არმიის განადგურებამ რომის სენატი სასოწარკვეთილებამი ჩააგდო. ორი კონსულიდან ერთი შორეულ ჩრდილოეთში იმყოფებოდა, მეორე უგზოუკვლოდ დაიკარგა. სენატი უკიდურესი საფრთხის წინაშე იდგა. მას ქვეყნის გადარჩენისათვის უნდა ეზრუნა. რომის მმართველი წრეების აზრით, ორდინალურ მაგისტრატს აღარ შეეძლო სამშობლოს დაცვა. მხოლოდ ექსტრაორდინალური მაგისტრატი — დიქტატორი თუ მოახერხებდა ქვეყნის შევლას. დიქტატორს რომში რაიმე განსაკუთრებული საფრთხის შემთხვევაში ირჩევდნენ, რომელიც 6 თვის განმავლობაში

უზენაეს ხელისუფლად ითვლებოდა. ამ ხნის მანძილზე მას ემორჩილებოდა სახელმწიფო მმართველობის ყველა კვანძი.

რომის სენატმა დიქტატორად აირჩია ქვინტუს ფაბიუს მაქსიმე, მის მოადგილედ — კავალერიის უფროსად — მარიუს მინუციუს რუფუსი. რომაელთა აზრით, ეს იყო ერთადერთი გზა, რომელსაც ხსნა შეეძლო.

ფაბიუს მაქსიმე მოვალეობის შესრულებას შეუდგა. იგი ოთხი ლეგიონით გაემართა ჰანიბალის წინააღმდეგ, გზაში შეიერთა არმიონუმიდან მომავალი სერვილიუსის არმია.

ფაბიუსმა სწრაფად გაიარა გზა, მიუახლოვდა ჰანიბალს და მისგან 50 სტადიონის (დაახლ. 10 კმ) დაშორებით დაბანაკდა. ჰანიბალმა გაიგო თუ არა რომაელთა გამოჩენა, არმია საბრძოლო წესრიგში მოიყვანა და მასთან შესახვედრად დაიძრა. მიუახლოვდა კიდეც, მაგრამ მის გაოცებას საზღვარი არ ჰქონდა, როცა დაინახა, რომ რომაელთა ბანაკი მშვიდად იყო. ჰანიბალი საბრძოლო გამოწვევას ელოდა, მაგრამ რომის სარდალს არც უფიქრია ბრძოლის დაწყება. ხანგრძლივი ლოდინის შემდეგ ჰანიბალი დარწმუნდა, რომ ფაბიუსი ბრძოლაში ჩაბმას არ აპირებდა, ამიტომ იძულებული გახდა, ბანაკს უკანვე დაბრუნებოდა. სამაგიეროდ, რომაელთა მოთმინებიდან გამოყვანას შეურაცხყოფელი სიტყვებით შეუდგა. კართაგენელები დასცინოდნენ რომაელებს, აბუჩად იგდებდნენ მათ, ომში დამთავრებულიაო, ეძახდნენ, თქვენ კი არარაობანი ხართო. რომაელი მეომრები ღელავდნენ, ფაბიუს მაქსიმე კი მათ ლანძღვას ყურადღებას არ აქცევდა.

ჰანიბალისათვის ნათელი გახდა, რომ მოწინააღმდეგემ საომარი ტაქტიკა შეცვალა და ეს ცვლილება მოხუცი დიქტატორის სახელთან იყო დაკავშირებული.

ფაბიუსის საბრძოლო გეგმა მიზნად ომის გაჭიანურებას ითვალისწინებდა. მისი აზრით, რომს ყოველთვის შეეძლო ახალი ძალებით არმიის შევსება. კართაგენელები კი თავიანთ ძირითად ბაზას მოწყვეტილნი იყვნენ. მართალია, ჰანიბალს კარგად გაწვრთნილი და შეიარაღებული მეომრები ჰყავდა, განსაკუთრებით, კავალერია, მაგრამ თუ ეს არმია ახალ შევსებას არ მიიღებდა, წვრილი შეტაკებებითაც კი დასუსტდებოდა და გამოიფიტებოდა. ეს იყო პირველი შემთხვევა, როცა რომაელი სარდალი არ აპყვა ჰანიბალს. ჰანიბალი

შეშფოთდა. მან იგრძნო, რომ ამიერიდან საქმე ჰქონდა ისეთ პიროვნებასთან, რომელიც სულაც არ ჰგავდა ფლამინიუსსა და სემპრონიუსს. ამდენი უბედურების შემდეგ რომაელებმა, როგორც იქნა, გამონახეს შესაფერისი სარდალი.

დიქტატორის წინდახედულებამ ერთობ ჩააფიქრა ჰანიბალი. თუ ასე გაგრძელდებოდა, მისი გეგმა განწირული იყო. მაგრამ სხვაგვარად უყურებდნენ ფაბიუსის მოქმედებას რომაელები. ისინი დიდ უკმაყოფილებას გამოთქვამდნენ დიქტატორის მისამართით და ადანაშაულებდნენ კიდევ. თანამემამულეებმა ფაბიუს მაქსიმეს შორსმჭვრეტელობა ვერ გაიგეს და დიდ სარდალს კუნქტატორი — „დამყოვნებელი“ უწოდეს. განსაკუთრებით სულსწრაფობას იჩენდა დიქტატორის მოადგილე მინუციუსი, რომელიც გამოდიოდა არმიის წინაშე და ფაბიუს მაქსიმეს არა დამყოვნებელსა და ფრთხილს, არამედ ღარმაცსა და მშიშარას უწოდებდა. იგი სარდლის დამცირებით ცდილობდა საკუთარი ავტორიტეტის ამაღლებას და ჰანიბალთან გენერალური ბრძოლის დაუყოვნებლივ გამართვას მოითხოვდა.

ფაბიუსი მოთმინებით იტანდა დაცივნას და დასახულ გეგმას ურყევად იცავდა. ჰანიბალი კი აპენინის ნახევარკუნძულის რბევას განაგრძობდა. ფაბიუსიც კვალდაკვალ დაჰყვებოდა კართაგენის არმიას და მოულოდნელი წვრილი თავდასხმებით დიდ ზიანს აყენებდა: უსპობდა ალაღს, უსაფრდებოდა მიუდგომელ ადგილებში და თავისუფალი მოქმედების საშუალებას ართმევდა. ფაბიუსი იტალიელი მოკავშირეების შენარჩუნებასაც ითვალისწინებდა. რომისათვის დიდი დანაკლისი იყო ციხაღპელი გალების არა მარტო ჩამოშორება, არამედ კართაგენის ბანაკში მათი გადაბარება. ამიტომ რომის სარდლობას, უპირველეს ყოვლისა, ეს საკითხი უნდა მოეგვარებინა თუ რომი ამას თავის სასარგებლოდ ვერ გადაჭრიდა, ყველაფერი დაკარგული იყო. მართალია, ჰანიბალი იტალიეებს ლოიალურად ეპყრობოდა, მაგრამ იტალიკთა გარკვეული ნაწილი კართაგენელებს მაინც მტრულად ზედებოდა. ჰანიბალის სახით მათ დამპყრობი დაინახეს და სისხლის უკანასკნელ წვეთამდე განაგრძობდნენ რომაელთა მხარდამხარ ბრძოლას.

ფაბიუსის დაყოვნების ერთ-ერთი მიზანი, წერს პოლიბიოსი, იმაშიც მდგომარეობდა, რომ წვრილი შეტაკებებით სურდა, აღედგინა რომაელ მემოშართა ძხნეობა, რაც აღრინდელი დამარცხებებით საგრძნობლად იყო გატეხილი.

ჰანიბალის ყოველი ცდა, დიქტატორი ბრძოლაში გამოეწვია, მარცხით დამთავრდა. ამიტომ იგი გაათქვამებული ენერგიით შეუდგა იტალიკთა რბევას. ყველაფერ ამას სჩადიოდა ფაბიუს მაქსიმუს თვალწინ, რასაც რომაელი მეთომრები დიდი გულსტიკივლით ხვდებოდნენ.

ჰანიბალმა ბრძოლის ასპარეზი აპულიიდან სამნიუმში გადაიტანა. გაანიავა აყვავებული და ნაყოფიერი ველები, გაათილა ბენევენტუმის ოლქი რომაელთა კოლონია ქ. ბენევენტუმის ჩათვლით, აიღო ქ. ვენუზია. იგი ისევ და ისევ იწვევდა რომაელებს საომრად, მაგრამ დიქტატორი თავს იკავებდა.

ფაბიუსი გენერალურ ბრძოლას გაურბოდა, მაგრამ კართაგენის არმიას შეთვალყურების გარეშე არ ტოვებდა. ჰანიბალმა ამოაღო ლოდინს წინსვლის გაგრძელება ამჟამინა. გადაწყვიტა, დაეღაშკრა იტალიის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ოლქი, კამპანია. ეს იდეა ჰანიბალს ტრაზიმენის ტბასთან შეპყრობილმა ტყვეებმა შიაწოდეს. მათი დახასიათებით, კართაგენის არმიის გამოჩენა კამპანიის მოსახლეობას საშუალებას მისცემდა, რომაელთა უღლისათვის თავი დაედევით და ისინიც ჰანიბალის დროშას შეუერთდებოდნენ. კართაგენის სარდალი ყოყმანობდა, მაგრამ ბოლოს შინც დათანხმდა. კამპანიელებს მძევლები მოსთხოვა. ისინიც დათანხმდნენ. გაფორმდა ზელ-შეკრულება.

კამპანიაში გადასასვლელად აუცილებელი იყო კაზინუმის გზის ჩაკეტვა, რათა რომი კამპანიელ მოკავშირეებს ვერ დახმარებოდა. ჰანიბალმა მეგზურებს უბრძანა, კაზინუმისაკენ გაძლოდნენ. ლაშქარი გზას გაუდგა. დიდი ხნის მგზავრობის შემდეგ კართაგენის არმია კაზინუმის ნაცვლად კაზილინუმში აღმოჩნდა. ტ. ლივიუსი ამ აღრევის მიზეზად ჰანიბალის ფინიკიურ აქცენტს მიიჩნევს, თითქოს მეგზურებს კაზინუმის ნაცვლად კაზილინუმში მოესმათ. როცა ჰანიბალმა დაინახა, საქმე კარგად ვერ მიდიოდა, გამცილებელს ჰკითხა, სად ვიმყოფებითო. მან უპასუხა, მალე კაზილინუმში შევალთო. სარდლისათვის ყველაფერი ნათელი გახდა, არმია სულ სხვა მიმართულებით მიდიოდა. შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ მეგზურები მართლაც შეცდნენ, შეიძლება მართლაც მოესმათ კაზილინუმი, მაგრამ ჰანიბალს საქმის გამოძიება არ დაუწყო, გამცილებლები ჭვარზე ვააკრა და ახლა იმასლა ცდილობდა, არმია როგორმე გაეყვანა კა-

ზილინუმის ვიწრო ხეობიდან. ფაბიუს მაქსიმეც ფეხდაფეხ მიჰყვებოდა პანიბალს და მისი ყოველი ნაბიჯი იცოდა.

პანიბალმა ბანაკი გაამაგრა. დაგზავნა მზვერავები.

ფაბიუსი კი ყურადღებით ადევნებდა თვალს კართაგენის არმიის მოძრაობას. იგი არ ღალატობდა დაყოვნების პოლიტიკას, არავითარ მნიშვნელობას არ ანიჭებდა საკუთარ მეომართა უკმაყოფილებას და მეთაურთა მიერ არმიაში გავრცელებულ ცილისმწამებლურ ხმებს. ჯაშუშებისაგან უკვე იცოდა, რომ პანიბალს ზამთრისათვის საკმარისი მარაგი არ ჰქონდა და იგი აუცილებლად აპულიაში უნდა გადასულიყო. ამიტომ მოხერხებულად ჩაუქეტა უკან დასაბრუნებელი გზა. მეომართა ძირითადი შემადგენლობა ბორცვებზე განლაგა. ამრიგად, პანიბალის მთელი ძალები ალყაში მოექცა. პანიბალმა ისევ სცადა რომელითა ბრძოლაში გამოწვევა. ამჯერად დიქტატორმა მიიღო გამოწვევა. კართაგენის სარდალმა დაძრა მსუბუქად შეიარაღებული მეომრები და ცხენოსნები, მაგრამ გენერალური ბრძოლა მაინც არ გამართულა. რამდენიმე წვრილი შეტაკების შემდეგ მოწინააღმდეგენი თავთავიანთ ბანაკებს დაუბრუნდნენ.

პანიბალი აშკარა საშიშროების წინაშე იდგა, მას ხეობაში ზამთრის გატარების საფრთხე ელოდა. არახელსაყრელი გეოგრაფიული მდებარეობა და რომაელებით სრული გარემოცვა კართაგენის არმიას განადგურებით ემუქრებოდა. თითქოს ხსნა არსაიდან ჩანდა, მაგრამ პანიბალმა მაინც გამონახა გამოსავალი. იგი ისეთ გზას უნდა დადგომოდა, რომელიც ფაბიუსსაც კი შეიყვანდა შეცდომაში.

კართაგენის სარდალს, სურსათის მარაგის სახით, ჰყავდა კამპანიიდან გამორეკილი 2 ათასი ხარი, დიდმა სარდალმა პირუტყვისაც გარკვეული როლი დააქისრა რომის წინააღმდეგ ბრძოლაში. მან ბრძანა, ხარების რქებზე ჩირაღდნები დაემაგრებინათ. ასეც მოიქცნენ.

დაღამდა. აანთეს ჩირაღდნები. პანიბალმა თავის ერთ-ერთ მეთაურს პასდრუბალს უბრძანა, ხარები მწვერვალებისაკენ გაერქვა. რქებზე აღმოდებული ხარები მთის ფერდობს შეეფინენ. სიბნელეში ისეთი შთაბეჭდილება შეიქმნა, თითქოს მეომრები გარბოდნენ. გადასასვლელის ჩამკეტმა რომაელმა მეომრებმა რომ მოძრავი აალებული ფიგურები (ცეცხლი თითქმის სხეულზეც მოედო პირუტყვს) დაინახეს, იფიქრეს, კართაგენელები ნამდვილად შეტევაზე გადმოვი-

დნენო, შეშინებულებმა საგუშაგო მიატოვეს და პირდაპირ ცეცხლოვან ფიგურებს მიაშურეს. როდესაც ახლოს მივიდნენ, დაინახეს რაშიაყ იყო საქმე: პირუტყვის უკან მსუბუქად შეიარაღებული კართაგენელები მოჰყვებოდნენ. შეტაკებაც მოხდა, მაგრამ ბრძოლა სწრაფად შეწყდა სიბნელის გამო. ორივე მხარე გათენებას დაელოდა. რომაელებს საგუშაგო მითოვებული ჰქონდათ. ამით ისარგებლა ჰანიბალმა და ყოველგვარი დაბრკოლების გარეშე გაიარა უმეტესაწუროდ დატოვებული ხეობა. ბანაკში დარჩენილ მეომრებს სარდალმა მეორე დილითვე დამხმარენი გაუგზავნა, ძირითადად, იბერები, რომლებიც სამთო ბრძოლაში გამოცდილებით გამოირჩეოდნენ. იბერები სულ იოლად შეუერთდნენ თანამებრძოლებს და ასევე აღვილად დააღწიეს თავი რომაელთა წინააღმდეგობას.

ასე მოხერხებულად დააღწია თავი ჰანიბალმა შექმნილ სიტუაციას და ეს მოხდა მაშინ, როცა რომაელებს იგი თითქმის მტკიცედ ჰყავდათ ჩაკეტილი.

კართაგენის არმიამ კაზილინუმის ხეობა ისე გაიარა, არაუფერი დაშავებია.

ჰანიბალი სამნიუმში გადავიდა და მის ზღვას შეუდგა. აილო და გაძარცვა მრავალი სოფელი და ქალაქი. ზამთრის გასატარებლად კვლავ აპულიას მიაშურა. კართაგენელებმა ააოხრეს პელინგთა მხარე. შემდეგ მიადგნენ აპულიის ქალაქ გერუნიუმს. ქალაქის მცხოვრებლებმა უარი უთხრეს ჰანიბალს დანებებასა და რომაელთა წინააღმდეგ ძალების გაერთიანებაზე. გერუნიუმმა ალყას ვერ გაუძლო. მოსახლეობა ერთიანად განადგურდა, თვით ქალაქი კი არ დაუნგრევიათ, რათა იგი ზამთრის გასატარებლად გამოეყენებინათ.

აპულია, სამნიუმი და კამპანია რომაელთა ერთგული რჩებოდა.

აპულიაში ჰანიბალის გადასვლამ კიდევ უფრო გააღრმავა ფაბიუს მაქსიმესადმი უკმაყოფილება. რომაელი მეომრები უკვე აშკარად აცხადებდნენ, რომ დიქტატორმა მეტად ხელსაყრელი მოქმენტი გაუშვა ხელიდან. მაგრამ მათ ავიწყლებოდათ მთავარი დამნაშავეის სახელი. დანაშაული იმ რაზმის მეთაურმა ჩაიდინა, რომელსაც კაზილინუმის გადასასვლელის დაცვა ევალებოდა. სწორედ მან გაუღო კართაგენის არმიას თავისი წინდაუხედაობით ფაბიუსის მიერ მტკიცედ ჩაკეტილი კარები.

კაზილინუმის კლანჭებიდან თავდახსნილ ჰანიბალს კვლავ აერი-

და დიქტატორი. რაც შეეხება კართაგენის სარდალს, იგი ყოველთვის მზად იყო გადამწყვეტი ბრძოლისათვის.

დიქტატორი ითვალისწინებდა იმ გარემოებას, რომ ჰანიბალი კვლავაც მოწყვეტილი იყო ზურგს და არსაიდან არავითარ დახმარებას არ ღებულობდა.

ჰანიბალის მთელი ყურადღება მიქცეული იყო იბერიისაკენ, სადაც მისი ძმა ჰასდრუბალი იბრძოდა რომაელების წინააღმდეგ. მაგრამ ჭერჯერობით ჰასდრუბალი ესპანეთში შექმნილ რთულ სიტუაციას ვერ აუდიოდა, ვერ შეძლო იბერიაში რომაელთა დაძლევა, რომ იტალიისაკენ მიმავალი გზა გაეთავისუფლებინა.

ესპანეთიდან დახმარება იგვიანებდა.

გარე სამყაროს მოწყვეტილ ჰანიბალს, სანამ მის არმიას სული ედგა, აუცილებლად უნდა გაეწვია რომაელები ბრძოლის ველზე. რომაული დიპლომატია, ფაბიუსს მაქსიმეს მეთაურობით, კარგად ხვდებოდა ჰანიბალის ამ გასაჭირს და მოხერხებულად უქმნიდა მას უომრად დამარცხების საფრთხეს: ამ ფაქტის ბრწყინვალე დადასტურებაა რომაელ დიპლომატთა გარკვეული ნაწილის მთელი ყურადღების ესპანეთზე გადატანა, რათა ჰასდრუბალისათვის იტალიაში შეჭრის შესაძლებლობა მოესპოთ.

გამოცდილმა სარდალმა თავისი საქმე გააკეთა. მისი მოწინააღმდეგენი აცხადებდნენ, დიქტატორმა მთელი ექვსი თვე სრულ უმოქმედობაში გაატარაო. სინამდვილეში ეს იყო ყველაზე მნიშვნელოვანი მომენტი II პუნიკური ომის მსვლელობაში. რომმა პირველად იგრძნო საკუთარი ძალა და აუჩქარებელი მოქმედების ნამდვილად ფასი.

პ ა ნ ე

ამასობაში ფაბიუს მაქსიმეს დიქტატორობის ვადა გავიდა. რომში ბრძოლა გაჩაღდა უმაღლესი ხელისუფლების დასაკავებლად. რამდენიმე კანდიდატი ესწრაფოდა კონსულის თანამდებობას. დემოკრატები და არისტოკრატები ერთმანეთს ებრძოდნენ. ბოლოს ისინი შეთანხმდნენ და კონსულებად აირჩიეს გაიუს ტერენციუს ვარონი — დემოკრატიის წარმომადგენელი და ლუციუს ემილიუს პაულუსი — არისტოკრატთა ლიდერი. კონსულები განსხვავებული ხასია-

თისა და შეხედულებების ადამიანები იყვნენ და განსხვავებული თვალთახედვითაც განიხილავდნენ ჰანიბალთან ურთიერთობის საკითხს. ტერენციუს ვარონი მოითხოვდა, კართაგენელებს დაუყოვნებლივ შეებოდნენ, ემილიუს პავლე ფაბიუს მაქსიმე კონქტატორის ტაქტიკის მომხრე იყო. ფაბიუსსაც მხოლოდ ის მიაჩნდა ღირსეულ სარდლად. ამას ადასტურებს მისი მიმართვა (თუ დარიგება) ემილიუსისადმი, რაც დაცული აქვს ტ. ლივიუსს: ცდები, პავლე, თუ ფიქრობ, რომ ტერენციუსთან ნაკლები ბრძოლის გადატანა მოგიხდება, ვიდრე ჰანიბალთან. ჰანიბალთან შებმა მოგიწევს ბრძოლის ველზე. ვარონთან კი ყოველ ნაბიჯზე, ყოველგვარ შემთხვევაში. ჰანიბალისა და მისი ლეგიონების წინააღმდეგ მოკავშირეებად გეყოლებიან შენი ცხენოსნები და ქვეითები, ტერენციუსი კი შენს წინააღმდეგ იპოქმედებს შენივე მეომრების დახმარებით... ერთადერთი საშუალება ჰანიბალთან ომის საწარმოებლად არის ის, რასაც მე მივმართავდი... ჩვენ ვომობთ იტალიაში, ჩვენს სახლში, ჩვენს ქვეყანაში... არგვლივ ჩვენი მოქალაქენი და მოკავშირენი არიან. ისინი გვეხმარებიან იარაღით, მეომრებით, ცხენებით და სურსათით. ჰანიბალი კი უცხო ქვეყანაში იმყოფება, გარშემორტყმულია მტრებით, შორსაა სამშობლოდან. არც ერთი ქალაქი მას არ ღებულობს. ცხოვრობს ძარცვით. იმ არმიიდან, რომლითაც იბერი გადმოლახა, ნაშთილა შემორჩა. შიმშილით უფრო მეტი მეომარი დაელუბა, ვიდრე ხმლით. მას არ გააჩნია არც სურსათი, არც დამხმარე რაზმები, არც ფული. ხსნის ერთადერთი გზაა ჩემი გზა, პავლე... აუცილებლად მხოლოდ შენ ერთმა უნდა გაუწიო წინააღმდეგობა ორივე სარდალს... მე მიმაჩნია, რომ უმჯობესია გონიერ მტერს შენი ეშინოდეს, ვიდრე გაქმდნენ ბრიყვი თანამოქალაქენი.

ასე დაარიგა გამოცდილმა ფაბიუსმა კონსული ემილიუს პავლე. ეს არ იყო შემთხვევითი ლამაზსიტყვაობა. ფაბიუსი ასრულებდა ყოველივე მისგან თქმულს. ფაბიუსმა და ემილიუს პავლემ იცოდნენ ჰანიბალის აქილევსის ქუსლი, ყველაზე უკეთ ეს თვით ჰანიბალმა იცოდა და ამიტომაც ცდილობდა და ისწრაფვოდა, გაემართა გენერალური ბრძოლა. ისწრაფვოდა, რაც შეიძლება მალე გაენადგურებინა რომის არმია, რათა საბოლოოდ დაერწმუნებინა იტალიეები, ზურგი შეექციათ რომისათვის.

216 წლის გაზაფხულზე რომის კონსულები კართაგენის არმიი-

საქენ დაიძრნენ, აპულიაში შეიერთეს იქ მდგარი ლეგიონები და მიუახლოვდნენ მდ. აუფიდიუსს, იმ ადგილს, სადაც კართაგენის ლაშქარი იყო დაბანაკებული.

ტერენციუს ვარონის დაქინებული მოთხოვნით, კონსულები შეთანხმდნენ, რიგრიგობით ესარდლათ.

რომის უზარმაზარი არმია (80 ათასი ქვეითი და 6 ათასი ცხენოსანი) აუფიდიუსის ნაპირას დაბანაკდა. კართაგენელები რიცხობრივად თითქმის ორჯერ ნაკლები იყვნენ (40 ათასი ქვეითი, 10 ათასი ცხენოსანი).

კართაგენელებმა მოწინააღმდეგის ასეთი სიმრავლე პირველად იხილეს. როდესაც ჰანიბალი თავის მახლობლებთან ერთად შორიდან ზვერავედა რომაელთა პოზიციებს, მისმა ერთ-ერთმა თანამებრძოლმა ჰისკონმა, მამაცმა და დამსახურებულმა მეომარმა, გაკვირვება გამოთქვა მტრის სიმრავლის გამო, რაც გულგატეხილობას უფრო ჩამოჰგავდა.

ჰანიბალმა ეს შენიშნა და მიუგო:

„მაგრამ არის უფრო საოცარი რამ, ჰისკონ“.

„მაინც რა? — შეეკითხა ჰისკონი.

„ის, რომ იმ მრავალრიცხოვან ადამიანთა შორის ერთ კაცს ვერ ნახავ, სახელად ჰისკონი ერქვას“, — მიუგო ჰანიბალმა.

ხუმრობა ყველასათვის მოულოდნელი იყო. ანტიკური მწერლების სიტყვებით, იგი სწრაფად მოედო მთელ არმიას და მეომრებს გამარჯვების რწმენა შთაუწერა.

ჰანიბალი რომაელთა გამოჩენას აღფრთოვანებით შეხვდა. მან კარგად იცოდა, რომ მოწინააღმდეგის არმიას ურთიერთსაწინააღმდეგო შეხედულების კონსულები სარდლობდნენ. მისთვის ისიც იყო ცნობილი, რომ მეომართა ორ მესამედს ახალწვეულები შეადგენდნენ. ყოველივე ეს წარმატების გარანტიას იძლეოდა, მაგრამ ვიდრე ბრძოლას დაიწყებდნენ, რაიმე ისეთი ხერხი უნდა გამოეყენებინათ, რაც რომის სარდლობას შეცდომაში შეიყვანდა და ბრძოლის დაწყებას დააჩქარებდა. ამ მიზნით, მეომრებს უბრძანა, ღამით ბანაკი ხელუხლებლად დაეტოვებინათ და ადგილი შეეცვალათ. ყოველზე ეს მეტად სწრაფად მოხდა. ჰანიბალმა ბანაკი აჰყარა და ლაშქარი უფრო ხელსაყრელ ადგილას განლაგა.

მეორე დღით რომაელებმა დაინახეს, რომ კართაგენელი გუ-

მაგები აღარ იდგნენ და წელი სვლით მიუახლოვდნენ ბანაკს, მიეღ-
ნენ კიდეც, მაგრამ იქ ძეხორციელი არავინ დახვედრიათ. რომის
არმიამ დაიკავა კართაგენის სადგომი. ვარონი ამტკიცებდა, შეშინე-
ბულმა ჰანიბალმა ბრძოლის ველს გატლა ამჯობინაო. დადასტურდა
ფაბიუს მაქსიმუს შიში, ვაითუ კონსულები აჩქარდნენო. ვარონი
ზუსტად გამოხატავდა წინადადებად შემოპართა სულისკვეთებას. ეპი-
ლიუს პავლე წინადადებას აყენებდა, კარგად განესაჯათ შექმნილი
მდგომარეობა და ისე ემოქმედათ. მაგრამ ყველაფერი მისი სურვი-
ლის საწინააღმდეგოდ წარიმართა, რაც გამოწვეული იყო სარდლო-
ბის კოლეგიალური სისტემით. ვარონი ცდილობდა, ყველაფერი სა-
ვისი სარდლობის დროს გაეკეთებინა. მან ყურად არ იღო ემილიუ-
სის წინადადება, რომ ლოდინი უფრო მეტს მისცემდა რომის არმიას,
ვიდრე დაუყოვნებლივ ბრძოლის გამართვა.

ჰანიბალის კავალერია დროდადრო უახლოვდებოდა რომის ბა-
ნაკს, მაგრამ სწრაფადვე უკუიქცეოდა. ვარონის სიტყვით, მტერს შე-
ტაკებისა ეშინოდა და შემოებში ამაყად უწევდა აგიტაციას თავი-
სი წინადადების სისწორეს, აღანაშაულებდა ემილიუს პავლეს, არ-
მია, ძირითადად, ვარონის მხარეზე იყო. ემილიუსი ცდილობდა,
როგორმე შეეცაგებინა ლაშქრის აჩქარება და ხელი შეეშალა ვარო-
ნისათვის, რათა იგი ჰანიბალის ავანტიურას არ აპყოლოდა. მაგრამ
გადამწყვეტ მომენტში, როდესაც ვარონის მთავარსარდლობის რიგი
დადგა, იგი არც შეკითხვია თავის კოლეგას, ისე უბრძანა არმიას
აუფიდიუსის გადალახვა. პავლემ დაემორჩილა, რადგან ვარონის
მიტოვება არ შეიძლებოდა.

ემილიუსის აზრით, აუფიდიუსის მარცხენა ნაპირის გაშლილი
ველი რომის არმიისათვის ხელსაყრელი არ იყო. ფართო სივრცე მა-
ნევრირების კარგ საშუალებას მისცემდა კართაგენის კავალერიას.
კავალერია კი ყველა ადრინდელ ბრძოლაში ჰანიბალის გამარჯვება-
თა ძირითადი დასაყრდენი იყო. ამიტომ იგი ვარონს ურჩევდა, ბრძო-
ლას მორიდებოდა, მაგრამ ტერენციუსი მტკიცედ აღმა გადაწყვეტი-
ლებას. მისი შეჩერება შეუძლებელი გახდა.

ჰანიბალმაც გადასხა არმია აუფიდიუსის მარცხენა ნაპირზე,
კანეს ველზე, და საბრძოლველად მოემზადა.

კართაგენის სარდალმა კარგად გაითვალისწინა კანეს ველის გეო-
გრაფიული მდებარეობა. ადრიატიკის ზღვიდან შონაბერი ქარი აუ-

ფიდიუსის ნაპირზე მტერის კორიანტელს აცენებდა. კართაგენელები ადრიატიკის ზღვისაკენ ზურგით იდგნენ. რომაელები — სახით. კართაგენელთა მოძრაობით გამოწვეულ მტერის კორიანტელს ქარი პირდაპირ სახეში აფენდა რომის არმიას და ხილვადობას უსუსტებდა. პანიბალი ცდილობდა, რომაელთა რიცხობრივი უპირატესობა ეშმაკობითა და ბუნებრივი მოვლენების გამოყენებით დაეძლია.

ორივე მხარე ბრძოლაში ჩაება. პანიბალმა მოწინააღმდეგეს ბრძოლის საკუთარი ტაქტიკა შესთავაზა. რომის სარდლობაც აპყვა. პანიბალის არმია ნახევარმთვარისებურად განლაგდა. შეტაკება მოწინავე რაზმებმა დაიწყეს.

კართაგენელთა მარცხენა ფლანგს გამოეყო 500 ნუმიდიელი ცხენოსანი და რომაელთა მხარეს შიაშურა. მიუახლოვდნენ თუ არა მოწინააღმდეგეს, მეომრები ჩამოქვეითდნენ, იარაღი ფეხებში მიაყარეს რომაელქონს და უეცრმანოდ გადავიდნენ მათ მხარეზე.

რომაელებმა სიხარულით მიიღეს ისინი. გაატარეს მთელი ცენტრი და ზურგში გაიყვანეს. ნუმიდიელი „მოღალატეები“ სრულიად დამშვიდებულნი შეჰყურებდნენ ბრძოლის ველს, რომაელები მათ არავითარ ყურადღებას აღარ აქცევდნენ. ამით ისარგებლეს ნუმიდიელებმა. იძვრეს ჯავშნის ქვეშ დამალული ხანჯლები, აკრიფეს დაღუპულ მეომართა მკერდზე მიმობნეული ფარები და მოულოდნელად ზურგიდან დაარტყეს რომაელებს. რომაელები ახალა მიხვდნენ თავიანთ შეცდომას, მაგრამ გვიან იყო, „მოღალატეებმა“ ცენტრს შეუტოეს და გეზი თავისიანებისაკენ აიღეს. პასდრუბალის გაძლიერებული შეტევის წყალობით მათ მოწინააღმდეგის ხაზი გაარღვიეს და კვლავ პანიბალს შეუერთდნენ. ასეთმა მოულოდნელმა ხიფათმა რომაელთა სიმტკიცეს საგრძნობი ზიანი მიაყენა. ბრძოლას მეტი სიმძაფრე შემატა იბერი და გალი ცხენოსნების გამოყვანამაც. რომაელები თანდათანობით აძლიერებდნენ ცენტრს ახალი მეომრებით. კართაგენელების ცენტრმა კი, როდესაც ბრძოლა გახურდა, უკან დახევა იწყო. ნახევარმთვარე გაწყდა და რომაელებიც მიყვნენ. პანიბალს არმიის სუსტი ნაწილები ცენტრში ჰყავდა განლაგებული. გარდა ამისა, ცენტრის უკანდახევა წინასწარ ჰქონდა შემუშავებული და ღრმად შეტყუებული რომაელებისათვის დარტყმა პანიბალის ყველაზე მტკიცე აფრიკელ მეომრებს უნდა მიეყენებინათ. ფლანგებზეც გამოცდილი მებრძოლები იდგნენ.

ცენტრის უკანდახევამ რომაელები კართაგენის არმიის სიღრმეში შეიყვანა. პანიბალსაც ეს უნდოდა. მალე რომის უზარმაზარი არმია ალყაში აღმოჩნდა. კართაგენის მეომრები მათ ჩეხვასა და კუწვას შეუდგნენ. სიფრთხილის მიუხედავად, მძიმე განსაცდელში ჩავარდა რომის არმიის მარჯვენა ფლანგიც, რომელსაც ემილიუს პავლე სარდლობდა. ბრძოლაში პავლეს ცხენი დაიჭრა და მხედარი ძირს გადმოაგდო. კონსულის შახლობლად მყოფმა მეომრებმა, დაინახეს თუ არა სარდლის ჩამოქვეითება, თვითონაც მაშინვე ჩამოხტნენ ცხენებიდან და ისე ეკვეთნენ მტერს. მაგრამ საქმე უკვე განწყობილი იყო.

ბრძოლა შეტისმეტად გამძაფრდა. ალყაში მოქცეულ რომაელთა რიგები აირია. დაიჩრღა ლეგიონთა სიმტკიცე. კართაგენელები კი წრეს თანდათან ავიწროებდნენ, რომის არმიის მოქმედება თვითდინებას მიენდო. სარდლობას არმიის გადარჩენაზე უნდა ეფიქრა, მაგრამ ეს არც ისე ადვილი იყო. კართაგენელთა ალყა მტკიცედ საღტავდა მას და უკანდახევის საშუალებას არ აძლევდა. ბრძოლა უკვე წაგებული იყო. ირგვლივ სისხლის ნიაღვარი იდგა. დაიწყო მეომართა უწყესრიგო ლტოლვა. კართაგენის არმია ტრიუმფით იმკილა მარსის წყალობას.

კანე რომაელთა სასაფლაო გახდა. მეომართა მხოლოდ მცირე ნაწილმა მოახერხა კონსულ ტერენციუს ვარონის მეთაურობით ალყიდან დასხლტომა და სამშვიდობოს გასვლა. მეორე კონსული ემილიუს პავლე კანეს ემსხვერპლა.

ისტორიკოსი ტ. ლივიუსი აგვიწერს ემილიუს პავლეს უკანასკნელ წუთებს: მძიმედ დაჭრილი ემილიუსი კვაზე ჩამომჯდარი ელოდა სიკვდილს. მას მოძრაობის უნარი წართმეული ჰქონდა. სისხლში ისე იყო ამოსვრილი, მეგობრებიც ვერ ამჩნევდნენ. ასეთ მდგომარეობაში მყოფი, ერთმა ახალგაზრდა რომაელმა პატრიცმა კორნელიუს ლენტულუსმა იცნო, სასწრაფოდ ჩამოხტა ცხენიდან, კონსულთან მიიჭრა და თავისი ცხენი შესთავაზა. მაგრამ ემილიუსმა დახმარება არ მიიღო. ცრემლმორეულმა ლენტულუსმა ხვეწნა-მუდარა დაუწყო, შეებრალებინა რომაელები და გაქცეულიყო. ახალგაზრდა პატრიცის აზრით, რომაელ ხალხს, როგორც არასდროს, ისე სჭირდებოდა ამ მძიმე დროს კარგი კონსული. ემილიუსმა ყურადღება არ მიაქცია ახალგაზრდის ცრემლებს და აიძულა იგი, ბრძოლის ველს გაცლოდა.

მხოლოდ ეს დააბარა: ლენტულუს, უამბე ფაბიუს მაქსიმეს, რასი მოწმეც ხარ. გადაეცი, რომ ემილიუს პავლე თავიდანვე ერთგულად იცავდა მის დარიგებას და არც არასდროს დაარღვევდა, მაგრამ ჯერ ვარონთან ბრძოლაში დამარცხდა, შემდეგ კი ჰანიბალმა დააგვირგვინა რომის არმიის განადგურება.

კანეს ბრძოლაში რომის უზარმაზარი არმიიდან უმრავლესობა ბრძოლის ველზე დაეცა. 86 ათასი კაციდან 48 ათასი დაიღუპა. ჰანიბალი შეუდგა გაფანტულ რომაელთა დევნასა და შეპყრობას.

კანეს ბრძოლაში ყველაზე ნათლად გამოვლინდა ჰანიბალის სამხედრო გენია. მას გაცილებით ნაკლები ძალები ჰყავდა, მაგრამ რომაელებს ყველაზე დიდი მარცხი სწორედ ამ დროს მიაყენა. 48 ათასი რომაელი დაიღუპა, მაშინ როდესაც ჰანიბალმა სულ 8 ათასი კაცი დაკარგა.

სამხედრო ისტორიაში კანე მოწინააღმდეგის სრულ განადგურებას ნიშნავს.

კართაგენის არმიამ უბრწყინვალესი გამარჯვება მოიპოვა. ისეთი შთაბეჭდილება შეიქმნა, თითქოს ჰანიბალს არავითარი დაბრკოლება აღარ ელოდებოდა რომის საბოლოო დამორჩილების გზაზე, მაგრამ იგი მაინც აყოვნებდა. კანესთან გამარჯვების შემდეგ გადაწყვიტა, არმია დაესვენებინა, ძალები მოეკრიბა, რომი სრულ იზოლაციაში მოექცია და მხოლოდ ამის შემდეგ მიეტანა მასზე იერიში. იგი დარწმუნებული იყო რომის დიდ საომარ და თავდაცვით რეზერვებში, ამიტომ თავს იკავებდა. მას რომისათვის ჯერ მოკავშირეები უნდა ჩამოეცილებინა და მხოლოდ შემდეგ ეფიქრა სერიოზულად ქალაქის აღებაზე.

დამთავრდა კანეს ბრძოლა. რომი არნახულ განსაცდელში ჩაეარდა. სენატმა საყოველთაო გლოვა გამოაცხადა. ხალხის მსხვერპლს ახალი, უფრო დიდი საშიშროება დაემატა: ყოველდღე მოსალოდნელი იყო ქალაქის გარემოცვა. სენატის აზრით, ჰანიბალს შეეძლო კანედან რომის მისადგომებამდე გზა ტრიუმფით გაეელო. ასე ვარაუდობდნენ რომის სახელმწიფო მოღვაწენი, ასე ფიქრობდნენ კართაგენის დანარჩენი სარდლებიც. მაგრამ თვით ჰანიბალი თავს იკავებდა მარადიული ქალაქის ალყაზე. ამ მხრივ საინტერესოა ანტიკურ ავტორებთან დაცული ცნობა, რომელშიც ჩანს ჰანიბალისა და მისი თანამებრძოლების დამოკიდებულება ბრძოლის შემდგომი გაგრძე-

ლებისადმი. კანეს ბრძოლა დამთავრდა. სარდლები შემოეხვივნენ ჰანიბალს, ულოცავდნენ გამარჯვებას, ეუბნებოდნენ, ასეთი გამარჯვების შემდეგ დაყოვნება ზედმეტიაო, ლტოლვილთა კვალდაკვალ რომისკენ უნდა დაიძრაო. განსაკუთრებით აქტიურობდა კავალერიის მეთაური მაჰარბალი. აღფრთოვანებულმა მაჰარბალმა ჰანიბალს მიმართა: დაყოვნება უადგილოა, ასეთი გამარჯვების შემდეგ თამამად შემიძლია განვაცხადო, რომ „მეხუთე დღეს — შენ გამარჯვებას კაპიტოლიუმში იზიემებ. მომყევით უკან, მე გაგიძღვებით ჩემი ცხენოსნებით და საბოლოოდ დაუესვამთ წერტილს რომის არსებობას“. ჰანიბალს მოეწონა თანამებრძოლის გაბედული გამოსვლა და გამარჯვებისაკენ ლტოლვა, შეაქო მაჰარბალი, მაგრამ განაცხადა, წინადადების განსახილველად აუცილებლად დროა საჭიროო. ბრძოლას მოწყურებულ მაჰარბალს არ ესიამოვნა ჰანიბალის სიტყვები და უკმაყოფილოდ განაცხადა: „რა თქმა უნდა, ერთ ადამიანს არ აძლევენ ღმერთები ყველაფერს. შენ, ჰანიბალო, მტრის დამარცხება შეგიძლია, გამარჯვების გამოყენება კი არა“.

კართაგენის სარდლობის დასკვნით, ამ დღის უმოქმედობამ გადაარჩინა რომი სრულ დაღუპვას. პლუტარქე გაკვირვებულია ჰანიბალის ქცევით. იგი აღნიშნავს, ძნელია თქმა, რა მოსაზრების გამო შეიკავა თავიო. ყველაზე სწორი იქნება თუ ვივარაუდებთ, რომ ამ შემთხვევაში მოქმედებდა არა გონება, არამედ რომელიღაც გენია თუ ღმერთი, რომელმაც შთააგონა მას გაუბედაობა. საკუთარი ძალებისა და შესაძლებლობების შესახებ ყველაზე უკეთ თვით ჰანიბალმა იცოდა, თავისი გამარჯვებების ზენიტში მყოფს, მას ერთხელაც არ გამოუთქვამს სურვილი რომზე საიერიშოდ. მისი აზრით, რომი ისეთი მტკიცე ციხესიმაგრე იყო, რომლის აღებაც კართაგენის არმიას არ შეეძლო. უნაყოფო ალყა კი ჰანიბალის პრესტიჟს დასცემდა როგორც საკუთარ მეომრებში, ისე იტალიკებში.

ამრიგად, ჰანიბალმა უარყო რომზე შეტევა და ნადავლის შეგროვებას შეუდგა. ტ. ლივიუსი აღწერს კანეს ველს ბრძოლის დამთავრების შემდეგ. ცოცხლები და მკვდრები თურმე არეულნი იყვნენ ერთმანეთში, დაჭრილნი, რომელთაც წამოდგომა არ შეეძლოთ, აღსასრულს მისვენებულნი ელოდნენ. სიკვდილი ნადიმობდა მდ. აუფიდიუსის ნაპირზე. ზოგიერთი მეომარი მიწაში თავით ჩასობილი იხი-

ლეს. ცხადი იყო, მათ ფრჩხილებით ამოეთხარათ ორმო, სახით ჩამ-
ხობილიყვნენ შიგ და ასე დაეხუთათ თავი.

ნადავლის შეგროვება დამთავრებული არ ჰქონდათ, რომ კარ-
თაგენელები რომაელთა მცირე ბანაკს მიადგნენ. რომაელები ისე
იყვნენ დასუსტებულნი, მოწინააღმდეგეს უსიტყვოდ დანებდნენ.
დაიღო პირობა. პანიბალი ათავისუფლებდა მათ, თუ იარაღს დაჟრ-
დნენ და გადაიხდიდნენ გამოსასყიდს: რომაელი — 300 დენარს, მო-
კავშირე — 200 დენარს, ხოლო მონა — 10 დენარს. ტყვეები დათანხმ-
დნენ. მათ რომში ელჩები გაგზავნეს დათქმული თანხის მოსატანად.
პანიბალის გაოცებას საზღვარი არ ჰქონდა, როდესაც წარმომადგენ-
ლები ხელცარიელნი დაბრუნდნენ. მათ კართაგენის სარდალს აუწყეს,
რომაელებმა უარი განაცხადეს ტყვეთა გამოსყიდვაზე. ერთ-ერთ
ელჩს გადაეწყვიტა, აღარ დაბრუნებულყო ტყვეობაში. მაგრამ რო-
მაელებს იგი ძალით გამოეგდოთ. პანიბალი კიდევ უფრო გააკვირ-
ვა რომაელთა სხვა საქციელმაც. კერძოდ, ტყვეების წარმომადგენ-
ლებთან ერთად მას რომში გაუგზავნია წარჩინებული კართაგენელი
კართალონი იმ განზრახვით, თუ რომაელები დაზავებაზე სურვილს
გამოთქვამდნენ, დათანხმებულყო. მაგრამ რომთან მიახლოებულ
კართალონს წინ გადაუდგა ლიქტორი და აუწყა, სასწრაფოდ გა-
ცლოდა რომის საზღვრებს. პანიბალისათვის ყველაფერი ნათელი
გახდა, დამარცხებულ რომაელებს ზავის გაგონებაც არ უნდოდათ.

დავუბრუნდეთ კანეს ველს. პანიბალმა ბრძოლაში დაღუპული
საკუთარი მეომრები (8 ათასი კაცამდე) დაასაფლავა, მისივე ბრძანე-
ბით მოძებნეს და მიწას მიაბარეს რომის კონსული ემილიუს პავლე.

ვიდრე კართაგენელები ამ ამბით იყვნენ დაკავებულნი, რომაელ-
თა მთავარი ბანაკიდან, ვისაც ძალა და გამბედაობა შესწევდა, გაიქ-
ცა. გაქცეულებმა (4 ათასი ქვეითი და 200 მხედარი) თავი კანუზიუმს
შეაფარეს. ლტოლვილებმა მეთაურად აირჩიეს ახალგაზრდა კორნე-
ლიუს სციპიონი და კლავდიუს პულხერი. გაიმართა სახელდახელო
თათბირი. ბჭობდნენ, როგორ დაეღწიათ თავი შექმნილი მდგომარეო-
ბიდან. წარჩინებული რომაელების აზრით, ყველაფერი დაკარგული
იყო. მაგრამ საბოლოოდ მაინც ბრძოლის გაგრძელების მომხრეებმა
გაიმარჯვეს.

ახალგაზრდების ერთმა ნაწილმა ცალკე მოითათბირა. მათ გადა-
წყვიტეს, სამშობლო მიეტოვებინათ და უცხოეთში გადახვეწილიყ-

ნენ. ეს რომ სციპიონმა შეიტყო, მცირერიცხოვანი ამალით მიეჭრა იმედდაკარგულ ახალგაზრდებს და მუქარით განუცხადა მათ: ეფიცავ, არც მე ვუღალატებ სამშობლოს და არც სხვა რომაელს მიეცემ ამის ჩადენის უფლებას. მუქარამ გაჭრა. ახალგაზრდებმა უარყვეს მცდარი გზა და კვლავ სამშობლოს დამცველთა რიგებში ჩადგნენ.

კანეს შემდეგ

რომის მდგომარეობა კანესთან ბრძოლის შემდეგ გაუარესდა. სენატში დაისვა საკითხი ახალი დიქტატორის არჩევის შესახებ. აირჩიეს კილევ მარკუს იუნიუსი. ქალაქი ძალების მოკრებასა და ბრძოლისათვის მზადებას შეუდგა. არმიაში გაიწვიეს 17 წლის ახალგაზრდებიც. გამალებით იჭედებოდა იარაღი. თავისუფალ მოქალაქეთა სიმცირის გამო, სახელმწიფო იძულებული გახდა, მონები ეყიდა და ლაშქარში ჩაერიცხა.

ჰანიბალიც ცდილობდა, არმია ახალი მეომრებით შეევსო. ამ მიზნით მან თავისი ძმა მაგონი აფრიკაში გაგზავნა, რომ სენატისათვის დახმარების საჭიროება შეეხსენებინა.

მაგონი გამოცხადდა კართაგენში და ხელისუფლებას აუწყა იმ გამარჯვებათა შესახებ, რასაც ჰანიბალის მებრძოლებმა მიაღწიეს იტალიაში. მაგონი სენატს მოახსენებდა, რომ ბრძოლის ველზე რომის ოთხი კონსულიდან ორი დაიღუპა, ერთი მძიმედ დაიჭრა, მოწინააღმდეგის 200 ათასი მეომარი განადგურდა, 50 ათასი დატყვევებულია. რომის კავალერია საერთოდ აღარ არსებობს. იტალიის დიდი ნაწილი ჰანიბალის ხელშია. თავისი სიტყვების დასამტკიცებლად, მაგონმა ბრძანა, შემოეტანათ და სენატორთა წინაშე დაეყარათ ოქროს ბეჭდები. შთაბეჭდილების გასაძლიერებლად მაგონმა დაუმატა, ასეთ ბეჭდებს მხოლოდ წარჩინებული რომაელები ატარებენო.

მაგონი სენატს უმტკიცებდა, მართალია, რომის სრული განადგურება ახლოსაა, მაგრამ ამის მისაღწევად არმია ახალი მეომრებით უნდა შეივსოსო. ჰანიბალი სენატს ფულსა და დახმარებას სთხოვს, — დაამთავრა სიტყვა უმცროსმა ბარკიდმა.

მაგონის გამოსვლამ ალტაცებაში მოიყვანა ბარკიდული პარტია. იგი უკვე გამარჯვებას ზეიმობდა. ჰანიბალის ერთ-ერთმა თა-

ყვანისმცემელმა ჰიმოლკონმა, რაკი ასეთი ხელსაყრელი მომენტია დაინახა, შეეცადა, ჰანონი გამოეწვია და ასეთი სიტყვებით მიმართა მას: ჰანონ, მოსანანიებელი გვაქვს რაიმე რომაელებთან ომის დაწყებით? აბა, ახლაც წამოაყენე წინადადება, ჰანიბალი მტერს გადაეცითო.

ჰანონი თავდასხმას არ დაუბნევია და ჰამილკონს ასეთი პასუხი გასცა: მე ახლაც ვნანობ რომაელებთან ომის დაწყებას და ყოველთვის დავადანაშაულებ თქვენს დაუმარცხებელ ჰანიბალს მანამდე, ვიდრე არ დავინახავ, რომ ომი დამთავრდა ასე თუ ისე შისალები პირობებით. ჩემს დარდს წინა ზავის გამო ახალი ზავი დაამშვიდებს. ყველაფერი, რითაც მაგონი ტრაბახობს, ახარებს ჰიმოლკონსა და ჰანიბალის სხვა კულებს, მე კი მახარებს იმდენად, რამდენადაც მიღწეული წარმატებანი მოგვცემს უფრო სასურველ ზავს, თუ კი მოვისურვებთ, ვისარგებლოთ ჩვენი ბედნიერებით. ახლა კი ვნახოთ, როგორია ეს გამარჯვება? — სვამს კითხვას ჰანონი. — მე გავანადგურეო მტრის არმია — გამომიგზავნეთ მეომრები. რომ დამარცხებულიყო, მაშინაც ამას ითხოვდა. მე ავიღეო მტრის ბანაკი — რა თქმა უნდა, ნაღვლითა და სურსათით სავსე, — მომაწოდეთო პური და ფული. სხვას რას ითხოვდა, რომ გაეძარცვათ და ბანაკიც წაერთმიათ? — ჰანონი განაგრძობს: — ახლა მე მაქვს შეკითხვა და მიპასუხოს ჰამილკონმა ან მაგონმა. თუ კანესთან ბრძოლას შედეგად რომის სახელმწიფოს დაღუპვა მოჰყვა და თუ ცნობები — მთელი იტალია მზადაა, ჩამოშორდესო რომაელებს, სანდოა, მაშინ, დამისახელეთ ერთი ხალხიც კი ლათინური წარმომავლობისა, რომელიც ჩვენთან გადმოვიდა, ან 36 ტრიბუნიდან ერთი მაინც იმყოფება ჰანიბალის მხარეზე? — მაგონმა უარყოფითი პასუხი გასცა. ჰანონმა კი განაგრძო: — მე მსურს, ვიცოდე ჩვენი მტრის განწყობილება, რას ფიქრობენ ისინი. მაგონმა უპასუხა: ამის შესახებ არაფერი ვიციო. მაშინ ჰანონმა უთხრა, ამაზე ადვილი გასაგები არაფერია: გამოავაზენეს რომაელებმა ჰანიბალთან ელჩები დაზავებისათვის? ან თქვენამდე მოაღწია ხმებმა, რომ რომში, საერთოდ, ზავს ახსენებენ? მაგონი კვლავ გამოუვალ მდგომარეობაში ჩავარდა და უპასუხა: არც ზავის შესახებ იცის რაიმე. ჰანონი, რომელიც ძალად გამოიწვიეს კამათში, ავივრგვინებს თავის ანტიბარკიდულ სიტყვას და ამბობს: ამრიგად, ომი ისევ

გაურკვეველია ჩვენთვის, როგორიც იყო იგი ჰანიბალის იტალიაში გადასვლის დღეს... ჩემი აზრით, თუ გამარჯვებულნი არიან, არ უნდა გავგზავნოთ დახმარება; ხოლო თუ ამაოდ გვატყუებენ მოჩვენებითი იმედებით, მაშინ უფრო არ უნდა დავეხმაროთ.

მიუხედავად ბრწყინვალე გამოსვლისა, ჰანონის სიტყვამ ყველა სენატორზე ვერ მოახდინა შთაბეჭდილება. მართალია, სენატორთა უმრავლესობა აღფრთოვანებული არ იყო ჰანიბალის საქმიანობით, მაგრამ ჰანონის დარიგებისათვის ყურადღება მაინც არ მიუქცევიათ. სენატმა ასეთი გადაწყვეტილება გამოიტანა: იტალიაში გაეგზავნა 4 ათასი ნუმიდიელი, 40 სპილო და ფული. შაგონს დაევალა, იბერიაში გადასულიყო ჰასდრუბალთან, ერთად შეეგროვებინათ მემორები და შეერთებოდნენ ჰანიბალს.

ამ დროს რომშიაც გამალებული სამზადისი მიმდინარეობდა. სენატი უკანასკნელ ძალ-ღონეს იკრებდა. 215 წლისათვის კონსულებად სქმპრონიუს გრაქხუსი და პოსტიმიუსი აირჩიეს. პოსტიმიუსი მოვალეობის შესრულებას არც შედგომია, ერთ-ერთ ბრძოლაში დაიღუპა. მის ნაცვლად კონსული გახდა კლავდიუს მარცელუსი.

არსებითად შეიცვალა მდგომარეობა კანეს ბრძოლის შემდეგ. იტალიკები საბოლოოდ დარწმუნდნენ, რომ მიმდინარეობდა ვერ დაიცავდა, დამოუკიდებლად კი მტერს ვერ მოიგერიებდნენ. ამიტომ მათი ნაწილი, თითქმის უომრად ჩაბარდა ჰანიბალს. ჰანიბალი თითქმის მთელი იტალიის მეუფე გახდა.

კართაგენელთა მხარეზე გადავიდნენ: ატელანები, კალატინები, ჰირპინები, აპულიელთა ნაწილი, სამნიტები, ბრუტიუმელები, ლუკანები, უზენტინები, თითქმის მთელი ბერძნული სანაპირო და ციხალპური გალია.

იტალიკთა მხოლოდ მცირე ნაწილმა შეინარჩუნა სიმტკიცე და არ შეუშინდა იმ რისხვას, რაც ჰანიბალისაგან იყო მოსალოდნელი. მაგალითად, კანეს ველიდან 8 კმ დაშორებით მდებარე ქალაქმა კანუზიუმმა ბრძოლაში გადარჩენილ რომაელ მეთაურებს დახმარება აღმოუჩინა.

გაზაფხულზე ბრძოლა კვლავ განახლდა. ჰანიბალმა ტირენის ზღვის სანაპიროზე გადასვლა და დამკვიდრება სცადა, რომ აფრიკასთან მუდმივი საზღვაო კავშირი დაემყარებინა. ამ მხრივ განსაკუთრებული მნიშვნელობა ჰქონდა მისთვის ქ. ნეაპოლის ხელში

ჩაგდებას. მაგრამ რომაელებს ეს ოლქი, მიუხედავად მრავალი სერიოზული მარცხისა და მოკავშირეთა ჩამოშორებისა, მტკიცედ ეპყრათ, სულიერი სიმშვიდე არ დაუკარგავთ და დაზავებაზე წუთითაც არ უფიქრიათ. სიმტკიცე შეინარჩუნეს მაშინაც კი, როდესაც დამარცხებული კონსული რომში დაბრუნდა. უფრო მეტი, რომაელთა დიდსულოვნება იმდენად დიდი იყო, რომ ურიცხვი ადამიანი გაეშურა დამარცხებულ კონსულთან შესახვედრად. და ეს მაშინ, როდესაც მარცხი, ძირითადად, კონსულის დაუდევრობით იყო გამოწვეული. რომის მოქალაქენი მადლობას უხდიდნენ კონსულს იმის გამო, რომ ამ უმძიმესი განსაცდელის ქაშის ისინი არ მიატოვა და კვლავ სამშობლოს ხსნას ცდილობდა. ტ. ლივიუსი წერს, მსგავსი მარცხის შემთხვევაში კართაგენელები თავიანთ სარდალს ჭვარზე გააკრავდნენო. ნეაპოლი რომაელებს იმდენად მტკიცედ ჰქონდათ დაცული, რომ ჰანიბალმა იქ შეღწევა ვერ მოახერხა. სამაგიეროდ, ქ. კაპუამ მიიწვია ჰანიბალი და დანებდა. ამის შემდეგ კართაგენის არმიამ იერიში მიიტანა ქ. კაზილინუმზე და ხანგრძლივო ალყის შემდეგ ქალაქი აიღო. იქვე ახლოს მდგომმა რომის არმიამ კართაგენელებთან შებრძოლება ვერ გაბედა. ჰანიბალი სასტიკად გაუსწორდა კაზილინუმის მცხოვრებლებს.

კონსული მარცელუსი ქ. ნოლაში იდგა და გამუდმებით თავს ესხმოდა ჰანიბალის მოკავშირე ჰირპინებსა და კავდინელ სამნიტებს, საგულდაგულოდ აოხრებდა მათ მიწა-წყალს. მოკავშირეებმა ჰანიბალს ელჩები გაუგზავნეს და პირობის შესრულება მოსთხოვეს. მათი სიტყვები კარგად გამოხატავს საერთო იტალიურ სულისკვეთებას: „ჰანიბალო! — აუწყებდნენ ისინი. — ჩვენ მარტონი ვებრძოდით რომაელ ხალხს, ვიდრე შეგვეძლო საკუთარი ძალებით დაცვა. შემდეგ შეეუერთდით მეფე პიროსს, მაგრამ ამ კავშირმა ჩვენი იმედები არ გაამართლა და იძულებული გავხდით, რომაელებს დავზავებოდით. ამ ჯავს ციცავდით 50 წლის განმავლობაში, იტალიაში შენს მოსვლამდე. იმ ლმობიერებამ და კეთილგანწყობილებამ, რაც შენ ჩვენი ტყვე-მოქალაქეების მიმართ გამოიჩინე, მეგობრულად განგვაწყო შენდამი და, ვიდრე შენ მეგობრად გთვლიდით, არა მარტო რომაელების, ღმერთების რისხვისაც არ გვეშინოდა. შენ გაიმარჯვე რომაელებზე, შენ ძლიერი ხარ, და თუ შენს მეგობრად გთვლი, არ გეპატიება ის ამბავი, რომ ღგახარ ჩვენთან ახლოს,

გესმის ჩვენი ცოლ-შვილის ტირილი, ხედავ, როგორ იწვის ჩვენი სახლები, — მაგრამ მშველელი არ ჩანს. რომაელებმა ისე შეგვაფიქროვეს ამ ზაფხულს, რომ კანესთან გამარჯვებულად შეიძლება ჩაითვალოს მარცელუსი და არა პანიალი. რომაელები ამაყად აცხადებენ, რომ შენ მხოლოდ ერთი დარტყმისათვის გყოფნის ძალა, ხოლო შემდეგ კარგავ მას. ჩვენ გადავიტანეთ მძიმე უღელი, მაგრამ წარსული უბედურებანი დღევანდელთან შედარებით მცირეა. დიქტატორები თავიანთი კავალერიის უფროსებით, კონსულები არმიებით შემოვიდნენ ჩვენს მხარეში. ამჟებად ჩვენ ვართ ნადავლი ერთი პრეტორისა, რომელიც დანიშნულია ნოლას დასაცავად. რომაელები იუკვე ყაჩაღებით დაუსჯელად დაეხეტებიან ჩვენს მიწაზე. ეს გამოწვეულია იმით, რომ შენ არ გვიცავ, ხოლო ჩვენი ახალგაზრდობა, რომელიც მოვალეა და კიდევ შესწევს უნარი, დაიცვას სამშობლო, შენს დროშას ემსახურება“.

პანიალმა ელჩებს ასეთი პასუხი გასცა: „მე ჩემს არმიას ვერ შევიყვან პირპინებისა და სამნიტების ოლქში, ვინაიდან კართაგენის ლაშქრის გამოჩენას რომაელები უფრო მრავალრიცხოვანი არმიის გამოყვანით უპასუხებენ, რაც კიდევ უფრო დაამძიმებს თქვენს მდგომარეობას. მოკავშირენი რომ ვიხსნა, გადავალ მეზობელ, რომელთა ერთგულ მხარეში, დავიწყებ მის აოხრებას და ამით ვაიძულებ რომაელებს, მოადუნონ ყურადღება პანიბალის მეგობრებზე“.

პანიალი მართლაც გაქმართა ნოლას მიმართულებით. ბრუტიების ოლქში შეიერთა კართაგენიდან მოსული დამხმარე ძალები და შეუდგა ნოლას გარემოცვას. მარცელუსმა შორიდანვე შენიშნა მტრის მოახლოება და თავისი არმიით ქალაქის კარიბჭესთან დახვდა, მაგრამ წვიმისა და ნისლის გამო იმ დღეს ბრძოლა არ გამართულა. თუმცა მალე შეეჯახნენ ერთმანეთს. მარცელუსში ბრწყინვალედ უსარდლა თავის არმიას და არა მარტო მოიგერია მტრის შემოტევა, მნიშვნელოვანი ზარალიც მიაყენა მას და უკუაქცია.

პანიალმა ზამთრის გასატარებლად აპულიას მიაშურა და ქარბთან დაბანაკდა.

214 წლისათვის რომში კონსულებად ფაბიუს მაქსიმე კუნტიტორი და მარკუს კლავდიუს მარცელუსი აირჩიეს. ამ საპატიო თანამდებობის შესრულებას ფაბიუსი მეოთხედ შეუდგა, მარცელუსი — მესამედ. ისინი მართლაც ღირსეული და დამსახურებუ-

ლი კონსულები იყვნენ. ეს ნათლად ჩანს მათი ღვაწლის დაფასებაში. ფაბიუსს მაქსიმეს რომაელმა ხალხმა სამშობლოს „ფარი“ უწოდა, კლავდიუსს მარცელუსს კი — სამშობლოს „მანვილი“. თანამოქალაქეთა აზრით, ფაბიუსის სიმტკიცემ და წინდახედულება, შეერთებულმა მარცელუსის გულმოდგინეობასთან, იხსნა რომი.

214 წლის გაზაფხულზე პანიბალი კვლავ შეუდგა სამხრეთ იტალიის დალაშქრას, რომელთა აქტიურობაც უფრო შესამჩნევია გახდა.

ფაბიუსს მაქსიმემ და მარცელუსმა უზარმაზარი არმია შეაიარაღეს და ანტიპანიბალური წინააღმდეგობის ორგანიზებას შეუდგნენ.

შეიმჩნეოდა, რომ რომაელებმა წონასწორობა აღიდგინეს, უფრო გამბედავად უტევდნენ კართაგენელებს. შეშინებულმა კაპუელებმა თხოვნით მიმართეს პანიბალს, ეზრუნა ქალაქის დაცვაზე, რადგან იცოდნენ, რომაელები კაპუას მოქმედებას დაუსჯელად არ დატოვებდნენ. ამჯერად, პანიბალმა საჭიროდ ჩათვალა მოკავშირის დაცვა. დატოვა არპი და კაპუის მახლობლად დაბანაკდა, რითაც ქალაქის უსაფრთხოება უზრუნველყო. კართაგენის არმიამ კაპუასთან მცირე ხანს დაჰყო, პანიბალმა ქალაქის დაცვა ნუმიდიელებსა და ესპანელებს დაავალა, თვითონ კი ავერნის ტბის მიმართულებით, ქ. პუტეოლზე სალაშქროდ გაეშურა.

ფაბიუსმა გაიგო პანიბალის არპიდან წასვლა და სასწრაფოდ აიღო გეზი იმავე მიმართულებით, ტიბერიუს გრაქხუსს კი უბრძანა, ლუცერიიდან ბენევენტუმში გადასულიყო. ლუცერია კუნქტატორის შვილს, პრეტორ ფაბიუსს მაქსიმეს უნდა დაეკავებინა.

პანიბალმა მიაღწია ავერნის ტბას. აქ მასთან გამოცხადდნენ ბერძნული ქალაქის ტარენტუმის ახალგაზრდები, რომლებიც ტრაზიმენთან და კანესთან ჩაიგდეს ტყვედ კართაგენელებმა და, როგორც არარომაელები, გაათავისუფლეს. ტარენტუმელებმა ამცნეს პანიბალს, ქალაქის მოსახლეობის დიდი ნაწილი თქვენს მხარეზეა და საკმარისია, კართაგენის არმია ტარენტუმთან გამოჩნდეს, ქალაქი უბრძოლველად ჩაგბარდება. პანიბალმა მოუსმინა მათ, დაარიგა, როგორ მოქცეულიყვნენ, და უკან დააბრუნა. პანიბალმა განსაზღვრა, რაოდენ ხელსაყრელი იქნებოდა მისთვის ტა-

რენტუმის დასაკუთრება იმ შემთხვევაში, თუ მაკედონიის მეფე ფილიპე V პირობას შეასრულებდა და არმიას იტალიაში გადმოსხამდა¹.

ჰანიბალმა პუტეოლის აღება ვერ შეძლო. სამაგიეროდ, ააოხრა მისი შემოგარენი.

ვიდრე ჰანიბალი ამ საქმეებით იყო გართული, ფაბიუს მაქსიმემ ალყა შემოარტყა ქ. კაზილინუმს, სადაც კართაგენის გარნიზონი იდგა. იმავე ღროს ბენევენტუმს მიაღგნენ ჰანონი და ტიბერიუს გრაკუსი².

გრაკუსის მეომრები ძირითადად მონები იყვნენ. ამიტომ ბრძოლის დაწყების წინ გრაკუსმა მათ გამოუცხადა: მონა, რომელიც მტრის თავს მიუტანდა, თავისუფლად ცხადდებოდა. ამას გრაკუსი კონსულისა და სენატის სახელით ამბობდა. მისმა სიტყვებმა მონა-მეომრებში დიდი აღფრთოვანება გამოიწვია. ისინი ერთსულოვნად მოითხოვდნენ ბრძოლის სასწრაფოდ დაწყებას.

დაიწყო ბრძოლა. მონები გასაოცარი მონდომებით იბრძოდნენ. ისინი პირველ რიგში მოკლულის თავის მოკვეთაზე ზრუნავდნენ, ამას კი საკმაოდ სწრაფად და უარყოფითად მოქმედებდა რომაელთა წინსვლაზე. სულ მალე მონა-მეომრები მარჯვენა ხელში მტრის თავებს ველარ იტევდნენ. მამაცმა მებრძოლეებმა დაკარგეს აღრინდელი შეპართება. შეყოვნდა რომის არმიის შეტევა.

სამხედრო ტრიბუნებმა ტიბერიუს გრაკუსს მოახსენეს, მეომრებს მარჯვენა ხელში მახვილის ნაცვლად ადამიანთა თავები უპყრიათ და მხოლოდ იმაზე ზრუნავენ, რაც შეიძლება მეტი შეაგროვონო. გრაკუსმა ბრძანება გასცა, დაუყოვნებლივ გადაეყარათ მტრის თავები და ისე შეეციათ მოწინააღმდეგისათვის. თან ისიც დაუმატა, ამ მეომრებმა თავიანთი სიმამაცით უკვე დაამტკიცეს, რომ თავისუფლების ღირსნი არიანო. ამან მეომრები კიდევ უფრო გაამხნევა და ბრძოლის დამთავრებაც დაჩქარა.

¹ მაკედონიის მეფე ფილიპე V-სა და ჰანიბალის კავშირის შესახებ ვისაუბრებთ ცალკე ქვეთავში.

² ცნობილი რეფორმატორების ტიბერიუსისა და გაიუსის წინაპარი.

მეორე დღესვე გრაქუსმა მონა-მეომრებს თავისუფლების მიღება მიულოცა.

ვიდრე ბენევენტუმთან ეს ამბები ხდებოდა, ჰანიბალმა ააოხრა ნეაპოლის შემოგარენი და ქ. ნოლასაკენ გაემართა, მაგრამ მარცელუსმა არა მარტო მოიგერია ჰანიბალის შეტევა, არამედ სერიოზული მარცხი მიაყენა მას და აიძულა, ქ. ნოლას მიდამოებს გაცლოდა.

ჰანიბალმა არმია ტარენტუმისაკენ მიმართა.

ფაბიუსი კაზილინუმის რკალში მოსაქცევად ემზადებოდა, რომ შეიტყო, კამპანიელები მონების დიდ არმიას ამზადებენ რომაელებზე თავდასასხმელად. ნოლაში მყოფ მარცელუსს მან შეუთვალა, თუ შეძლებდა კაზილინუმთან დახმარებოდა.

მარცელუსი მაშინვე გაეშურა კაზილინუმისაკენ. კონსულთა გაერთიანებულმა ძალებმა კიდევ ერთხელ იზეიმა გამარჯვება.

მარცელუსი კვლავ ნოლაში დაბრუნდა. ფაბიუსი კი სამნიუმის განდგომილ ქალაქთა დასჯას შეუდგა. რომმა საგრძნობლად გაიუმჯობესა მდგომარეობა.

ტარენტუმის გზას დამდგარი ჰანიბალი საფუძვლიანად არბევდა სამხრეთ იტალიას, მაგრამ მიუახლოვდა თუ არა ტარენტუმს, პოლიტიკა შეცვალა — მისმა მსვლელობამ მშვიდობიანი ხასიათი მიიღო. იგი ქალაქთან ახლოს დაბანაკდა.

სანამ კართაგენის არმია ტარენტუმს მიაღწევდა, რომაელებმა ქალაქის გასამაგრებლად ბრუნდიზიუმიდან პროპრეტორი ვალერიუსი გაგზავნეს. ვალერიუსი ენერგიულად ჩაუდგა სათავეში ტარენტუმის დაცვას. შეკრა ყველა კარიბჭე, გალავნის გასწვრივ გუშაგები ჩააყენა და ტარენტუმელებს საშუალება არ მისცა, ჰანიბალთან კავშირი დაემყარებინათ.

ჰანიბალმა რამდენიმე დღე დაჰყო ტარენტუმთან, დიდად ნაზობდა, რომ ასე მოუფიქრებლად ენდო ქალაქის ახალგაზრდებს, ვინაიდან იძულებული იყო, ტარენტუმის ოლქი მიეტოვებინა და უკან გაბრუნებულიყო. მომავალი ზამთრის გატარება მან სალაპიაში გადაწყვიტა. ბრძანა, მეტაპონტისა და ჰერაკლეის შემოგარენი გაეძარცვათ, რომ სურსათი მოეპარაგებინათ. ამავე მიზნით, სალენტინის ოლქსა და აპულიის მთიანეთშიც გაგზავნა ნუმიდიელები.

214 წელი მიიწურა. 213 წლისათვის რომის კონსულებად აირ-

ჩიეს კვინტუს ფაბიუს მაქსიმე (კუნქტატორის შვილი) და ტიბერიუს სემპრონიუს გრაკხუსი.

კონსულები შეუდგნენ მოვალეობის შესრულებას. გრაკხუსი ლუკანიაში გაემგზავრა, ფაბიუს-უმეროსი — აპულიაში.

ფაბიუსის არმიაში, როგორც ლეგატი, გამოცხადდა სახელგანთქმული ფაბიუს უფროსი.

ტიტე ლივიუსი მამა-შვილის შეხვედრის სცენას ასე გადმოგვცემს: ფაბიუს უმცროსი გამოვიდა მამის შესახვედრად. ლიქტორებმა პატივისცემის ნიშნად კონსულისაკენ მიმავალი ფაბიუსი არ შეაჩერეს. ცხენზე ამხედრებულმა მოხუცმა ჩაუარა 11 ლიქტორს. დაინახა რა ყოველივე ეს, კონსულმა ლიქტორს უბრძანა, შეესრულებინა თავისი მოვალეობა. ლიქტორიც მაშინვე აღიმართა კუნქტატორის წინაშე, მიუთითა ჩამოქვეითებულყოფი და ისე ხლებოდა კონსულს. ფაბიუსი მაშინვე ჩამოხტა ცხენიდან და კონსულს ამაყად მიმართა: „მე მსურდა გამომეცადე, შვილო, შეიცნე თუ არა საკმარისად, რომ კონსული ხარ“.

ფაბიუს უმცროსმა შეადგინა მოქმედების გეგმა.

ამ დროს მის ბანაკში გამოცხადდა ქ. არპის მოქალაქე დაზიუს ალტინიუსი და ფაბიუსს ქალაქის გადაცემა შესთავაზა. კონსული სამხედრო საბჭოს დაეთათბირა. საკითხმა დიდი კამათი გამოიწვია. ერთნი იძახდნენ, დაზიუსი, როგორც მოღალატე, დაესაჯათ, ვინაიდან კანეს ბრძოლის შემდეგ ჰანიბალის მხარეზე გადავიდა და დაეხმარა მას ქალაქის აღებაში. ახლა კი, როცა რომაელთა მდგომარეობა გამოსწორდა, უკვე მზადაა, ჩაიდინოს ახალი ლალატი. დაზიუსი არასასიამოვნო მოკავშირეაო, — ასკვნიდნენ ისინი.

ფაბიუს უფროსი არ დაეთანხმა მათ. მან აღელვებულ თანამებრძოლებს მიმართა, აუცილებელია, ლმობიერად მოვეპყრათ ჩვენს მხარეზე გადმოსულ მოღალატეებს, რადგან ეს ჰანიბალის მომხრე იტალიკების გაორგულებას გამოიწვევსო. შემდეგ რომაელებს შესთავაზა, დაეკავებინათ საშუალო ხაზი: ალტინიუსი არც მეგობრად ეცნოთ, არც აშკარა მტრად, ჰყოლოდათ იგი, როგორც საპატიო პატიმარი, მთელი ომის განმავლობაში და მხოლოდ შემდეგ დაეწყოთ გამოძიება, რა დანაშაული ჰქონდა მას ჩადენილი.

კუნქტატორის ავტორიტეტს წინ ვერავინ აღუდგა.

კონსული ფაბიუსი არპის საალყოლ მზადებას შეუდგა. არმია

ქალაქთან ახლოს განალაგა, ლაშქრის ძირითადი ნაწილი კი იმ მხარეს მიმართა, რომელიც მოწინააღმდეგეს კარგად ჰქონდა ვამაგრებული. ყველაფერი მოკლე ხანში მოაგვარა. წინასწარ შეარჩია საუკეთესო ცენტურიონები, სათავეში ჩაუყენა გამოცდილი სამხედრო ტრიბუნები და დაუქვემდებარა 600 მებრძოლი. ამ რაზმს დაავალა, შუალამისას მისდგომოდნენ ქალაქის გალავანს. სპეციალურად მომზადებული კიბეებით გადასულიყვნენ ქალაქში და გაეღოთ, ან ჩაემტვრიათ კარიბჭე; მახლობლად ჩასაფრებული რომის არმიაც მაშინვე შეიჭრებოდა არაში.

ბრძანება შესრულდა. რაზმმა გადალახა ქ. არპის გალავანი და რომის არმიას კარები გაუღო.

ლამის ბრძოლა დიდხანს არ გაგრძელებულა: ქალაქი კვლავ რომაელებს დაუბრუნდა.

ომის გაქიანურებამ კართაგენის მხარეზე გადასული იტალიეები დაარწმუნა, რომ ისინი შეცდნენ, ნელ-ნელა იწყეს ცოდვების მონანიება და რომაელებთან დაბრუნება. იტალიკთა ასეთი მოქმედება კარგს არას მოასწავებდა ჰანიბალისათვის.

რომის სარდლობამ არმიის რაოდენობა კიდევ უფრო გაზარდა. 212 წელსაც ჰანიბალის ყურადღება ტარენტუმისაკენ იყო მიპყრობილი. რომაელებიც არანაკლები მონდომებით მეთვალყურეობდნენ ტარენტუმს, რადგან იცოდნენ ჰანიბალისა და ტარენტუმის მოსახლეობის საიდუმლო ურთიერთობის ამბავი. ღალატს რომ ადგილი არ ჰქონოდა, მრავლად მოუყარეს თავი მძევლებს.

ჰანიბალი ვარაუდობდა, რომ ტარენტუმელები ადრე თუ გვიან მოახერხებდნენ რომის მეთვალყურეობიდან თავის დაღწევას და მასთან შეერთებას. საკმე შემთხვევითმა ამბავმა დააჩქარა.

რომში მყოფმა მძევლებმა, ვილუჟის მეთაურობით, მოახერხეს გაქცეულიყვნენ, მაგრამ ლტოლვილნი შეიპყრეს, უკან დააბრუნეს და მკაცრად დასაჯეს: ტარპეიას კლდეზე გადაჩხეს. რომაელთა ასეთმა სიმკაცრემ მკვეთრად შეცვალა ტარენტუმელების პოლიტიკური შეხედულებანი. დაღუპულთა ნათესავები და მეგობრები აშკარა ანტირომაული მოქმედების გზას დაადგნენ. 13 გავლენიანი ოჯახის შვილმა, ნიკონისა და ფილემენეს ხელმძღვანელობით მოაწყვეს შეთქმულება. უპირველესად, მათ განიზრახეს ჰანიბალთან შეხვედრა. შეთქმულებმა შეიმუშავეს გეგმა, როგორ

გასულიყვნენ ქალაქიდან, საბაბიც აღვილად გამონახეს — ნადირობის სურვილი. რომაელებს წინააღმდეგობა არ ჰქაუწყევიათ. შეთქმულები ღამით გავიდნენ ქალაქიდან და გაემართნენ ჰანიზალისაკენ, რომელიც ტარენტუმიდან სამი დღის სავალზე იმყოფებოდა. მიუახლოვდნენ თუ არა კართაგენელთა ბანაკს, ნიკონმა და ფილემენემ თანამგზავრები გზის პირას, ტყეში ჩაასაფრეს, თვითონ კი ჰანიზალს მიაშურეს, ეახლნენ მას და გააცნეს თავიანთი განზრახვა. ჰანიზალმა მოუწონა ჩანაფიქრი და ასეთი დავალება მისცა: დაერწმუნებინათ რომაელები და თანამოქალაქენი, ძარცვის მიზნით გამოსულიყვნენ ქალაქიდან და გაერეკათ კართაგენელთა პირუტყვი, რომელიც დათქმული დღისათვის უმეტეაღყუროდ იქნებოდა გაშვებული საძოვრებზე ტარენტუმის მახლობლად. ჰანიზალი მძარცველებს უსაფრთხოების გარანტიას აძლევდა. ახალგაზრდობამ შესარულა დავალება. მეორე შეხვედრისას დაიღო ხელშეკრულება ჰანიზალსა და ტარენტუმს შორის; ჰანიზალი ტარენტუმს თავისუფალ ქალაქად დატოვებდა, მას ხელუხლებლად დარჩებოდა თავისი კანონები, ქალაქი გათავისუფლდებოდა ყოველგვარი გადასახადისაგან. სამაგიეროდ, ტარენტუმელებს ჰანიზალისათვის უნდა გადაეცათ რომაული გარნიზონი. მოლაპარაკება დამთავრდა.

შეთქმულების ერთ-ერთმა მეთაურმა ფილემენემ, ჰანიზალთან მუდმივი ურთიერთობის მიზნით, ტარენტუმში მყოფ რომის ხელისუფლებას ქალაქის შემოგარენში ნადირობის უფლება გამოსთხოვა. რომაელები დათანხმდნენ. ფილემენე სისტემატურად ტოვებდა ქალაქს იარაღითა და მეძებარი ძალებით. ასეთ ხშირ გასვლას იგი ნადირობის ტრფიალით ასაბუთებდა. ქალაქში ყველამ იცოდა, რომ იგი მანამდეც ნადირობის ტრფიალი იყო, ამიტომ მის მოქმედებაში ოდნავადაც არავინ დაეკეცებულა. ფილემენე ხელცარიელი არასდროს ბრუნდებოდა. მას ნანადირევით ჰანიზალის მეომრებიც ამარაგებდნენ. ნადირობიდან დაბრუნებული ფილემენე ყოველთვის მიაართმევდა საჩუქარს პრეტექტს გაიუს ლივიუსს ან გუშაგებს. ფილემენეს სანადიროდ სვლამ იმდენად ჩვეულებრივი ხასიათი მიიღო, რომ მის ნიშანზე, რა დროც არ უნდა ყოფილიყო, ქალაქის კარიბჭე იღებოდა. მან რომაელთა თვალში ნდობა განიმტკიცა. ჰანიზალმაც შორს დგომითა და უმოქმედობით რომაელთა ეჭ-

გები გაფანტა და მათი ყურადღება საგრძნობლად მოაღუნა. ამას დაემატა ისიც, რომ ხმა გაავრცელეს, ჰანიბალი ავად არისო. ჭორი, რა თქმა უნდა, კართაგენელთა მომხრე ბერძნების მიერ იყო გავრცელებული. ჰანიბალი კი ამ დროს გამალებული ემზადებოდა და ქალაქის აღების გეგმას ამუშავებდა.

ჰანიბალმა დათქმულ დღეს დამჩა არმია ქალაქის მიმართულებით. წინ ნუმიდელი ცხენოსნები გაუშვა, რომ გზის ორივე მხარეს ეთარეშათ. ამით რომაელებს მხოლოდ ისინი უნდა სცემოდათ თვალში და დაეცვათ მათ უკან მომავალი მეომრები. წინასწარი მოლაპარაკების თანახმად, ჰანიბალი ტარენტუმს აღმოსავლეთიდან უნდა მისდგომოდა. ქალაქში მისი შეყვანა ნიკონს ევალებოდა, დასავლეთის კარიბჭის გაღებას კი ფილემენე კისრულობდა.

დანიშნულ დღეს შეთქმულებმა ნიკონის მეთაურობით პრეფექტი გაიუს ლივიუსი უგრძნობლად დაათვრეს. შემდეგ ნიკონმა რაზმი შეადგინა და ჰანიბალის ნიშანს ელოდა. ლოდინი დიდხანს არ გაგრძელებულა. ჰანიბალმა აანთო სასიგნალო კოცონი, ნიკონმაც მსგავსივე ნიშნით უპასუხა და მაშინვე რაზმით კარიბჭისაკენ გაეშურა. შეთქმულებმა უცბად ამოჟლიტეს გუშაგები და კარი გააღეს. კართაგენელებმა დაუბრკოლებლად გადალახეს ტარენტუმის კარიბჭე.

მეორე შესასვლელთან ფილემენე მოქმედებდა. ნადირობიდან დაბრუნებულმა შორიდანვე ანიშნა გუშაგს, კარი გამიღე და ნადავლის შემოტანაში მომეხმარეო. გუშაგიც გაუფრთხილებლად გაემართა „მეგობრისაკენ“. ფილემენე მას ხანჯლით გაუმსაპინძლდა. კართაგენელთა ათასკაციანი რაზმი ამ მხრიდანაც შეიჭრა ქალაქში. ტარენტუმი შიგნიდან გატყდა. ის სწრაფად გადავიდა კართაგენელთა ხელში.

ჰანიბალის ბრძანებით, მეომრები ადგილობრივ მოსახლეობას თავაზიანად მოექცნენ, რომაელები კი უმოწყალოდ ამოჟლიტეს. მცირერიცხოვან შეთქმულთა გარდა არავინ იცოდა, რა მოხდა. რომაელები ფიქრობდნენ, ტარენტუმელები თუ აჯანყდნენო, ტარენტუმელები კი გამაყრუებელი ხმაურის გამომწყვევად რომაელ ლეგიონერებს მიიჩნევდნენ. სიბნელეში ვერავინ გარკვეულიყო, რა მოხდა.

მეორე დღით ჰანიბალმა შეკრიბა ქალაქის მოსახლეობა და

სიტყვით მიმართა. მისმა გამოსვლამ ერთსულოვანი მოწონება დაიმსახურა. სიტყვის დამთავრების შემდეგ ჰანიბალმა მოქალაქეებს უბრძანა, დაშლილიყვნენ და ყველა ტარენტუმელს საკუთარი სახლისათვის გაეკეთებინა წარწერა „ტარენტუმელი“, რათა გაადვილებოდა რომაელთა გამოცნობა. ვინც მოტყუებას შეეცდებოდა, სიკვდილით დასჯა ელოდა. კართაგენის არმიამ რომაელთა სახლები ჯერ გაძარცვა, შემდეგ კი მიწასთან გაასწორა, ტარენტუმელები ერთმანეთს ულოცავდნენ თავისუფლების დაბრუნებას.

ტარენტუმში მყოფმა რომის გარნიზონმა თავი აკროპოლისს შეაფარა. ეს ერთობ საშიში იყო კართაგენისათვის, რადგან რომაელებს ყოველთვის შეეძლოთ, გამოსულიყვნენ აკროპოლისიდან და ზიანი მიეყენებინათ მოწინააღმდეგისათვის. ამასთანავე, გარნიზონს შეეძლო მომარაგება ზღვიდან მიეღო, რადგან აკროპოლისი უშუალოდ ზღვას ემიჯნებოდა. ჰანიბალმა ზღვასა და ტარენტუმის აკროპოლისს შორის კედელი აღმართვინა და რომის გარნიზონი სავსებით მოწყვიტა გარე სამყაროს. მიუხედავად ამისა, რომაელებს დანებებაზე არც უფიქრიათ და წინააღმდეგობას განაგრძობდნენ.

ტარენტუმის კართაგენელთა მხარეზე გადასვლამ სანაპიროს ბერძნულ ქალაქებს „თავისუფლების“ დაბრუნების იმედი აღუძრა.

ჰანიბალმა ზამთარი ტარენტუმის შემოგარენში გაატარა. მას კამპანიიდან არასასიამოვნო ცნობები მოსდიოდა. კაპუა იტყობიანებოდა რომაელთა მოახლოებას. მოსახლეობა პურის ნაკლებობას განიცდიდა და შველას ითხოვდა. ჰანიბალმა შეაგროვა სურსათის საჭირო მარაგი და ჰანონის მეთაურობით რაზმი გაგზავნა კაპუის დასახმარებლად. ჰანონი ბენევენტუმთან დაბანაკდა.

კართაგენელთა გამოჩენას რომის სარდლობა მომზადებული დახვდა. კონსული ფულვიუსი მაშინვე ბენევენტუმისაკენ გაემუშრა და ბრძოლა გაუმართა ჰანონს. პირველმა შეხვედრამ გამარჯვებული ვერ გამოავლინა, მაგრამ შემდგომ შეტაკებაში კართაგენის არმია დამარცხდა. ჰანონმა გაქცევით უშველა თავს.

კამპანია კვლავ დახმარებას ითხოვდა. აუცილებელი იყო მოკავშირეთა დაცვა. ამ მიზნით ჰანიბალმა კამპანიაში 2 ათასი ცხენოსანი გაგზავნა, თვითონ კი განაგრძო ბერძნული ქალაქების შემოტყეობის საქმე, რასაც შედეგად ბევრ მნიშვნელოვან პუნქტში კართაგენელთა დამკვიდრება მოჰყვა. ბერძნულმა ქალაქებმა: მეტა-

პონტმა და თურქუმმა გაიმეორეს ტარენტუმის გამოცდილება და უმტკივნეულოდ გადავიდნენ ჰანიბალის მხარეზე.

რომის სარდლობამ განიზრახა, ქ. კაპუა უკანვე დაებრუნებინა. ამ მიზნით კონსულებმა არმია ბენევენტუმიდან კაპუასაკენ დაძრეს.

ჰანიბალის მდგომარეობა მეტად არასახარბიელო იყო. არც რომაელები იყვნენ დამშვიდებულნი, მათაც საკმაოდ მნიშვნელოვანი მარცხი განიცადეს. ყველაზე მძიმე ის იყო, რომ ლუკანიელი მოლალატის დახმარებით კართაგენელებმა სიცოცხლეს გამოაპალმეს ტიბერიუს გრაქხუსი.

ეს ასე მოხდა.

რომაელთა მოკავშირე ლუკანებს სათავეში ედგა ვინმე ფლავუსი. ამ ფლავუსმა შეიცვალა შეხედულებანი და გადაწყვიტა, ჰანიბალის მხარეზე გადასულიყო. იგი ფარულად გამოცხადდა პრუტიუმში მაგონთან და სამსახური შესთავაზა. ფლავუსი მაგონს რომაელთა მთავარსარდლის ტიბერიუს გრაქხუსის გადაცემას ჰპირდებოდა. იგი მცირე ამალით გრაქხუსის ბანაკიდან გამოყვანას კისრულობდა. დათქმული დღისათვის მაგონი უნდა ჩასაფრებულიყო და მცირერიცხოვანი რომაელებისათვის ალყა შემოერტყა.

მოლალატე ფლავუსმა გრაქხუსს აუწყა, კართაგენის მხარეზე გადასულ იტალიკთა ნაწილს კვლავ რომაელებთან დაბრუნება სურთ და ამისათვის აუცილებელია მათ შეხედო. გრაქხუსი საფრთხეს არ ელოდა და უყოყმანოდ დათანხმდა. თითქმის შეუიარაღებელი ამალით გაეშურა იგი ფლავიუსის მითითებული ადგილისაკენ. იქ კი მოულოდნელად ალყაში აღმოჩნდა და გრაქხუსი თავის ამალიანად სიცოცხლეს გამოასალმეს.

კაპუის მარტო დატოვება აღარ შეიძლებოდა და ჰანიბალი დაიძრა კამპანიისაკენ. რომის არმია სხვადასხვა მიმართულებით ვაეცალა კამპანიას. ჰანიბალმა გადაწყვიტა, აპიუს კლავდიუსს დადევნებოდა. ასეც მოიქცა. კართაგენის ლაშქარი აპულიაში სრულიად შემთხვევით შეეჭახა ცენტურიონ ცენტენიუსის 8 ათასიან არმიას. შეტაკებამ ჰანიბალს გამარჯვება მოუტანა. მხოლოდ ათასმა რომაელმა დააღწია თავი კართაგენელთა მახვილს, თვით ცენტენიუსი დაიღუპა. ასევე გამანადგურებელი მარცხი განიცადა ფულვიუსის 20 ათასიანმა არმიამ. იგი გართული იყო კართაგენის მხარე-

ზე გადასული აპულის წერილი ქალაქების დასჯით, შემთხვევით შეხვდა ჰანიბალს და სასტიკად დამარცხდა. 20 ათასი მეომრიდან მხოლოდ 2 ათასმა მოასწრო გაქცევა.

ჰანიბალი კვლავ ტარენტუმს მიუბრუნდა, რათა როგორმე აეღო ქალაქის აკროპოლისი. აკროპოლისში შემალულნი მტკიცედ იცავდნენ თავს. ტარენტუმის შიდაციხე კვლავ რომაელებს რჩებოდათ.

ჰანიბალმა თავისი ძალები ახლა ბრუნდიზიუმისაკენ მიმართა. ვარაუდობდა, რომ ქალაქს აიღებდა. მაგრამ დრო ამოდ დაკარგა.

რომაელები ისევ მიუახლოვდნენ კაპუას. კამპანიელებმა კვლავ საჩივრითა და თხოვნით მოუხმეს კართაგენელებს. ჰანიბალი აიშეშებდა მოკავშირეებს, კამპანიაში კართაგენის არმიის შესვლას შედეგად რომის სრული განადგურება მოჰყვებოდა.

ჰანიბალის პოზიციები უკვე შერყეული იყო. რომს კი, რამდენიმე სერიოზული მარცხის მიუხედავად, მდგომარეობა გაუმჯობესდა. იშვიათი გამონაკლისის გარდა, რომის სარდლობა არც ჩქარობდა გადამწყვეტი ბრძოლის გამართვას. ომის გაჭიანურება კი ჰანიბალს ბრძოლაზე ძვირი უჯდებოდა. მისი ავტორიტეტი იტალიკებში შეირყა. კაპუის დაკარგვასთან ერთად კი ყველა მოკავშირე ჰანიბალს, როგორც ხელმოცარულს, ზურგს შეაქცევდა. ნებისყოფისა და გონების დიდი დაძაბვა იყო საჭირო წონასწორობის შესანარჩუნებლად. ჰანიბალი ჭერჭეროვით კიდეც ახერხებდა ამას.

მოდით, ჰანიბალის ფართო საომარი გეგმის გასაცნობად რამდენიმე წლით უკან დავიხიოთ, რათა უფრო ნათლად წარმოჩნდეს იგი, არა მარტო როგორც სარდალი, არამედ როგორც დიდი დიპლომატი. ამ მხრივ განსაკუთრებით აღსანიშნავია მისი ურთიერთობა მაკედონიასთან.

მაკედონია და სიცოცხლე

კანესთან გამარჯვებამ ჰანიბალს ფართოდ გაუღო იტალიის ქალაქთა კარიბჭენი. პირველ რიგში მას მიემხრო უდიდესი ქალაქი კაპუა, რომელიც მოსახლეობის რაოდენობით აპენინის ნახევარკუნძულის ქალაქთა შორის მეორე ადგილზე იდგა რომის შემდეგ. კაპუას მიბაძა სხვა ქალაქებმაც. ანტირომაული კოალიცია კიდეც

უფრო განმტკიცდა, მაგრამ, ჰანიბალის გეგმის თანახმად, იტალიკებს გარდა რომთან საბრძოლველად საჭირო იყო ისეთი მოკავშირე, რომელიც ახალი არმიით ჩაებმებოდა ომში და გათიშავდა რომაელთა ძალებს. ამ მხრივ იგი ყველაზე მეტ იმედს მაკედონიის მეფე ფილიპე V-ზე ამყარებდა, რომელიც ელინისტურ აღმოსავლეთში საკმაოდ ძლიერ მეფედ ითვლებოდა. თვით ფილიპე V ესწრაფვოდა ჰანიბალთან კავშირს. ანტიკურ ავტორთა გადმოცემით, კართაგენელებმა დადგეს თუ არა ფეხი იტალიაში, მაკედონიის მეფე განუწყვეტლივ თვალს ადევნებდა საომარ მოქმედებას და ზელსაყრელ მომენტს ელოდა, თვითონაც ჩაბმულიყო ომში.

ფილიპე V-ს ძალიან აფიქრებდა ბალკანეთში რომაელთა გავლენის გაძლიერება. ამიტომ იგი კართაგენელებზე უკეთეს მოკავშირეს ვერც ინატრებდა. როცა დარწმუნდა, რომ კართაგენელთა გაზარჯვება საეჭვო აღარ იყო, გადაწყვიტა, მაკედონიაც ჩაერთო ომში. ამ მიზნით, ფილიპე V-მ 215 წელს იტალიაში ელჩები გაგზავნა, რომ მოესინჯა ჰანიბალის დამოკიდებულება მაკედონიისადმი.

ელჩობა გადავიდა იტალიაში, საკმაო სიფრთხილევ გამოიჩინა, მაგრამ რომაელთა საგუშაგოს ვერ აცდა. ელჩები შეიპყრეს და ლუცერიაში მდგომ პრეტორს მიჰგვარეს. მისია თითქმის განწირული იყო, მაგრამ მისმა მეთაურმა ქსენოფანემ გამოსავალი გამონახა. მან რომის პრეტორს განუცხადა, რომ გამოგზავნილნი არიან მაკედონიის მეფე ფილიპე V-ს მიერ რომაელ ხალხთან მეგობრული ურთიერთობის დასამყარებლად; აქვთ საგანგებო დავალება, რომელიც უნდა გადასცენ კონსულებსა და სენატს. გახარებულმა პრეტორმა ელჩები გულთბილად გააცილა, გააყოლა მეგზური, დაარიგა, როგორ უნდა წასულიყვნენ, რომ კართაგენელებს არ ჩავარდნოდნენ ხელთ. ქსენოფანტემ უმტკივნეულოდ დააღწია თავი რომაელთა ტყვეობას, გაითვალისწინა პრეტორის მითითება და სულ ადვილად მიაღწია კართაგენელთა ბანაკს.

ჰანიბალმა სიხარულით მიიღო ფილიპე V-ს წარმომადგენლები. გაფორმდა კავშირი. ხელშეკრულების თანახმად ფილიპეს იტალიის ნაპირებისაკენ უნდა გაეგზავნა ფლოტი და უნდა ებრძოლა, როგორც ზღვაზე, ისე ხმელეთზე. მაკედონია ვალდებული იყო, ებრძოლა რომის საბოლოო განადგურებამდე, მაგრამ ნადავლსა და ტერიტორიაზე პრეტენზია არ უნდა განეცხადებინა. სამაგიეროდ, იტა-

ლიის დაპყრობის შემდეგ ჰანიბალი კისრულობდა თავისი არმიით ზალკანეთში გადასულიყო და იქ ებრძოლა ფილიპე V-ს სასარგებლოდ. ამრიგად, იტალია დარჩებოდა კართაგენს, საბერძნეთი — მაკედონიას.

ურთიერთობის განსამტკიცებლად ჰანიბალმაც გაგზავნა ელჩები მაკედონიაში. მაგრამ უკან დაბრუნებისას კართაგენის წარმომადგენლები რომაელებმა შეიპყრეს. ელჩებმა წამებას ვერ გაუძლეს და აღიარეს თავიანთი მისიის მიზანი. რომისათვის ნათელი გახდა საიდუმლო მოლაპარაკების არსებობა. იტალიაზე თავდასასხმელად ახალი ძალა ემზადებოდა. სენატი არ დაბნეულა. რომის ხელისუფლებამ სასწრაფო ღონისძიება მიიღო. გააძლიერა ადრიატიკის ზღვის სანაპიროს დამცველი ფლოტი, რათა მაკედონიისათვის იტალიაში გადასვლის საშუალება არ მიეცათ. ამას გარდა, თვალყური უნდა ედევნებინათ მაკედონიის საომარი სამზადისისათვის და, საჭიროების შემთხვევაში, არმიაც გაეგზავნათ ბალკანეთის ნახევარკუნძულზე.

მაკედონიის მეფემ ომში ჩაბმა ვერ გაბედა. თავისი სისუსტე რომ დაეფარა და ჰანიბალისათვის მიცემული პირობა შეესრულებინა, ეპირში შეიჭრა, მაგრამ რომაელებმა აიძულეს, ეპირი დაეტოვებინა.

ჰანიბალის მოწოდების მიუხედავად, ფილიპემ რამდენიმე წელიწადს ხელი არ გაანძრია. მის საქმიანობას ოდნავი გამოცოცხლება დაეტყო 212 წელს, როდესაც კართაგენელებმა ქ. ტარენტუმი აიღეს. იგი შეუდგა სამზადისს, მაგრამ რომაულმა დიპლომატიამ მაკედონიას თვით ბალკანეთში შეუქმნა საფრთხე. კერძოდ, რომმა ხელი შეუწყო ეტოლიის მეთაურობით ანტიმაკედონური კოალიციის ჩამოყალიბებას, რამაც ფილიპე V აიძულა, საკუთარი სამფლობელოების დაცვაზე ებრუნა.

საბერძნეთის არეულობა საკმაოდ გაჭიანურდა. მხოლოდ 10 წლის შემდეგ დამშვიდდა ქვეყანა საბოლოოდ. ჰანიბალთან კავშირის გამო, რომაელთა მიერ წაქეზებულმა იტალიელებმა და სპარტელებმა ხმელეთიდან, ხოლო რომის ფლოტმა ზღვიდან საფუძველიანად ააოხრა მაკედონია.

ჰანიბალის იმედები არ გამართლდა. მისი გეგმა ჩაიფუშა. მაკედონიას კართაგენისათვის არავითარი ღახმარება არ გაუწევია.

ფილიპე V-ს ნეიტრალიზება რომაული დიპლომატიის დიდი გამარჯვება იყო. განცდილი წარუმატებლობისა და ბერძენთა არეულობის გამო, ფილიპე იძულებული გახდა, 205 წელს რომს დაზავებოდა. ზავის თანახმად აღდგა ომამდელი მდგომარეობა.

II პუნიკურ ომში საკმაო ყურადღება დაეთმო სიცილიის საკითხსაც. თუ I პუნიკური ომი რომსა და კართაგენს შორის სიცილიის გამო დაიწყო, II ომის დროს იგი როგორღაც განზე რჩებოდა. ომის დასაწყისში სიცილიის ქალაქთა მეთაური სირაკუზი რომის მოკავშირედ გამოდიოდა, მაგრამ ჰანიბალის პირველი გამარჯვებანი საკმარისი გახდა, სირაკუზის ტირანს ჰიერონიმეს რომთან კავშირი გაეწყვიტა და კართაგენს მიმხრობოდა. მან ურთიერთობა დაამყარა ჰანიბალთან და შეუდგა სიცილიიდან რომაელთა განდევნას. ჰიერონიმე ისე იქცეოდა, როგორც ბერძნულ ქალაქთა სრული ბატონ-პატრონი, რაც დემოკრატიული ტრადიციების მომხრე ბერძნებმა ვერ აიტანეს და მმართველობის ერთი წლის თავზე იგი სიცილიის გამოასალმეს. ჰიერონიმეს სიკვდილის შემდეგ სირაკუზში კარგა ხანს ვერ გადაწყვიტეს, მოქმედების როგორი გზა აერჩიათ.

რომი სიცილიას დიდი სიფრთხილით ეკიდებოდა და ყველანაირად ცდილობდა, არ დაეშვა კართაგენის იქ დამკვიდრება. კუნძული, როგორც სტრატეგიული პუნქტი, უპირველეს როლს ასრულებდა ხმელთაშუა ზღვის ცენტრში. მის ხელში ჩაგდებაზე დიდად იყო დამოკიდებული ომის შემდგომი გაგრძელება.

სირაკუზში არეულობა გრძელდებოდა. მოსახლეობის ნაწილი დემოკრატიული წყობილების აღდგენას მოითხოვდა, ნაწილი ტირანიის მომხრე იყო. ამ შინაომით ისარგებლეს კართაგენული ორიენტაციის მქონე ძმებმა ჰიპოკრატემ და ეპიდოკემ და ძალაუფლება მიიტაცეს. მათ პირველი დღიდანვე ფართოდ გაშალეს ანტირომაული აგიტაცია და შეუდგნენ საომარ სამზადისს. კართაგენის ხელისუფლება დიდ კმაყოფილებას გამოთქვამდა სირაკუზის ასეთი მოქმედების გამო, აგულიანებდა მას და საჭიროების შემთხვევაში სამხედრო დახმარებასაც ჰპირდებოდა.

სიცილიის საკითხმა ერთობ სერიოზული ხასიათი მიიღო. რომის სენატი იძულებული გახდა, იქ თავისი გონსული მარცელუსი გაეგზავნა.

214 წელს მარცელუსი კარგა დიდი ფლოტითა და არმიით გადავიდა სიცილიაში და შეუდგა სირაკუზის წინააღმდეგ ბრძოლას.

რომის არმიის გამოჩენა მოულოდნელი იყო. მარცელუსმა მტკიცედ ჩაეკეტა ყველა ქალაქი და ალყა შემოარტყა სირაკუზს. ბრძოლა სირაკუზის კედლებთან საკმაოდ გაჭიანურდა. ქალაქი ბრწყინვალედ იცავდა თავს და რომაელთა იერიში მოიგერია.

სირაკუზის თავდაცვას სათავეში ედგა ძველი სამყაროს უდიდესი მეცნიერი, მათემატიკოსი და ფიზიკოსი არქიმედე.

რვა თვის უნაყოფო ბრძოლის შემდეგ რომაელები სირაკუზის სრულ ბლოკადას შეუდგნენ, როგორც ხმელეთიდან, ისე ზღვიდან.

კართაგენმა სასწრაფოდ გაგზავნა არმია სირაკუზის დასახმარებლად ჰიმილკონის მეთაურობით. სიცილიაში გადასულმა ჰიმილკონმა აიღო ქ. აკრაგანტი. სირაკუზის დამცველებს ხსნის იმედი მიეცათ. გაბედულმა ჰიპოკრატემ გაარღვია რომაელთა ალყა და კართაგენელებს შეუერთდა. რომაელები ორმხრივ ცეცხლში მოექცნენ, მაგრამ მათი მდგომარეობა ახალმა მაშველმა რაზმებმა გამოასწორეს. მარცელუსმა სირაკუზის ალყა განაგრძო. ჰიმილკონი და ჰიპოკრატე ისევ უტევდნენ რომაელებს. ქალაქის დამცველები დროდადრო მოულოდნელად გამოუხდებოდნენ ხოლმე, მაგრამ მარცელუსი მტკიცედ იგერიებდა მათ. მაგრამ მოალყეთა მდგომარეობა მეტად სერიოზული იყო. სრულიად შემთხვევითმა ამბავმა იხსნა მარცელუსი საფრთხისაგან. კართაგენ-სირაკუზის არმიას, რომელიც ქალაქის მახლობლად დაჭაობებულ დაბლობში იდგა, ციება დაერია და თითქმის მთლიანად შეიწირა. ავადმყოფობამ ჰიმილკონი და ჰიპოკრატეც იმსხვერპლა, უსარდლოდ დარჩენილი მეომრები კი მახლობელ ქალაქებში გაიფანტნენ.

ამის შემდეგ მარცელუსმა უფრო გააძლიერა სირაკუზის გარემოცვა, მაგრამ ქალაქი არქიმედეს წყალობით საიმედოდ იყო გამაგრებული. ხოლო ალყაში მოქცეულები დროდადრო სერიოზულ ზიანსაც აყენებდნენ რომაელებს.

არქიმედემ სირაკუზი მიუდგომელ სიმაგრედ აქცია. მეცნიერს განცვიფრებაში მოჰყავდა თანამედროვენი თავისი პრაქტიკული საქმიანობით. მის სახელთან მრავალი მნიშვნელოვანი გამოგონებაა დაკავშირებული. ტ. ლივიუსი არქიმედეს შესახებ წერს: მეცნიერი ცასა და ვარსკვლავებზე უბრწყინვალესი დამკვირვებელი იყო, მაგ-

რამ სახელი უფრო საომარი მანქანებისა და იარაღების გამოგონება-მოწყობით გაითქვაო.

ცხადია, არქიმედეს წმინდა მეცნიერული დაკვირვებანი უცნობი და ნაკლებ პოპულარული იქნებოდა ხალხის ფართო მასებისათვის, ვიდრე მის მიერ შექმნილი საომარი მანქანები. ამ შთაბეჭდილებითაა არქიმედე დახასიათებული ტ. ლივიუსთან.

არქიმედემ კარგად გამოიყენა ქალაქის გეოგრაფიული მდებარეობა და იგი ისე საიმედოდ გაამაგრა, რომ კარგა ხანს რომაელთათვის მიუდგომელი იყო. განსაკუთრებით აღსანიშნავია არქიმედეს პროექტით აგებული თავდაცვითი მანქანები, რომლებსაც ზღვიდან შემოჭრილი ფლოტის მოგერიება ეკისრებოდა. ეს მანქანები შიშის ზარს სცემდნენ რომაელთა სამხედრო ხომალდებს. ქალაქის კედლებზე განლაგებული ქვისსატყორცი მოწყობილობანი უზარმაზარ ლოდებს უშენდნენ მოწინააღმდეგის გემებს (არქიმედეს პროექტით შექმნილი ქვისსატყორცი მანქანა 300—350 მეტრზე ისროდა ქვას, რაც იმდროინდელი ხის ხომალდისათვის მეტად საშიში იყო). დიდ მეცნიერს გათვალისწინებული ჰქონდა, რომ ქვისსატყორცი იარაღით გემის დაზიანება მხოლოდ შორ მანძილზე შეიძლებოდა, მაგრამ ახლოს მისულს ნაკლებად ვნებდა. ამიტომ ქალაქის გალავნის შიგნით (სირაკუზი ზღვას პირდაპირ ეკვროდა) მოაწყო ამწე მანქანა, ზედ დაჰკიდა სათანადო ზომის ჯაჭვი, რომელზეც მოხრილი ჩანგალი იყო გამობმული. გემის მოახლოებისას ჩანგლიან ბოლოს დაუშვებდნენ, მეორე ბოლოს კი მართავდნენ ამ საქმეში დახელოვებული მეომრები. როდესაც გემი მიაღებოდა სირაკუზის კედელს, მეომრები სასწრაფოდ ჩაუშვებდნენ ჩანგალს, გამოსდებდნენ გემის ცხვირს, ასევე სწრაფად მეორე ბოლოს შემოაწვობდნენ სიმძიმეს, ხომალდი აყირავდებოდა და ქალაქის გალავანს შეასკდებოდა. მსგავსი იარაღი მრავალგვარი არსებობდა ძველ სამყაროში, მაგრამ ასეთი ეფექტი არასოდეს ჰქონია. არქიმედეს დამსახურება სწორედ იმაში მდგომარეობდა, რომ მან უფრო სრულყო ადრე არსებული საბრძოლო მანქანები.

არქიმედეს სირაკუზი ხმელეთიდანაც მტკიცედ ჰქონდა დაცული, მაგრამ ქალაქის შესაძლებლობანი მაინც განსაზღვრული იყო.

მტრის კარბი ძალების შემოტევას მან ვერ გაუძლო, ვინაიდან რომაელები მუდმივ დახმარებას ლეზულობდნენ, სირაკუზი კი ყოველგვარ დახმარებას მოკლებული იყო.

სისხლიდან დაცლილი სირაკუზი 212 წელს რომაელებს დანებდა. მარცელუსმა ქალაქი საძარცვავად თავის მეომრებს გადასცა. სირაკუზში შეჭრილ რომაელთა მსხვერპლი გახდა დიდი მეცნიერი არქიმედესი.

პლუტარქეს, მარცელუსის ბიოგრაფიაში, არქიმედესს სიკვდილის სამი ვარიანტი აქვს დაცული. ერთში ნათქვამია, რომ ქალაქის დაცემის მომენტი მეცნიერს არ გაუგია. იგი მოვლი ვულისყურით მუშაობდა ნახაზზე. იმდენად ყოფილა გატაცებული და დაძაბული, რომ მტრისაგან ქალაქის აღება არ შეუმჩნევია. ამ დროს მის წინ აღმართულა რომელიმე მეომარი და განუცხადებია, მარცელუსი გიხმობსო. არქიმედესს უთქვამს, ვიდრე ამოცანას არ ამოვხსნა და პასუხს არ მივიღებ, ვერ გამოგყვებითო. მეომარი გაბრაზებულა, უძვრია მახვილი და მოხუცი მეცნიერი მოუკლავს. მეორენა მოგვითხრობენ, — წერს პლუტარქე, — რომ არქიმედესს მივარდნია ხმალო მოწვდილი მეომარი. მეცნიერს დაუნახავს, რომაელის განზრახვას წინ ვერაფერი აღუდგებაო, და ხვეწნა-მუდარა დაუწყო. ცოტა დამაცადე, დასმული საკითხი გადავწყვიტოო. მეომარს ყურადღებაც არ მიუქცევია, მოუკლავს; მესამენი გადმოგვცემენ. — განაგრძობს პლუტარქე, — თითქოს არქიმედესს მარცელუსთან მიჰქონდა თავისი მათემატიკური ხელსაწყოები — მზის საათები, სფეროები, კუთხედები, რითაც მზის სიდიდეს ზომავდა. შემხვედრმა მეომრებმა იფიქრეს, ყუთში ალბათ ოქრო აქვსო და მოაკვდინეს. ამ ვარიანტებს პლუტარქე ექვსი თვალთ უყურებს და ამბობს, როგორც არ უნდა მომხდარიყო, ერთ რამეში ყველანი თანახმანი არიან; მარცელუსი დიდად დაუმწუხრებია არქიმედესს სიკვდილს. მისდამი პატივისცემის ნიშნად, მოუძებნია მეცნიერის ნათესაეები და შესაძურის პატივი უცია მათთვის.

ქალაქი სირაკუზი საბოლოოდ რომის ხელისუფლებას დაუქვემდებარდა. ამ გამარჯვების შემდეგ რომაელებმა კუნძული სიცილია შემოიმტკიცეს.

ჰანიბალის ლაშქრობამ ადრინდელი ეფექტი დაკარგა. გაქრა ძლევამოსილი სარდლის ბრწყინვალება. იგი თავის მოკავშირეებს ვეღარ იცავდა და ვერც ეხმარებოდა. განსაკუთრებით გამოვლინდა მისი სისუსტე ქ. კაპუის მიმართ.

კაპუა ომის ცენტრალურ პუნქტად იქცა. რომის სარდლობამ გადაწყვიტა, რაღაც არ უნდა დაჯდომოდა, ქალაქი დაებრუნებინა, და მთელი ძალები კაპუის გარშემო განალაგა. ქალაქი მტკიცე ალყაში მოექცა. ყოველგვარი კავშირი გარე სამყაროსთან გაწყდა.

ჰანიბალი ყოველ ღონეს ხმარობდა, კაპუა შეენარჩუნებინა. მას ღრმად სწამდა, თუ ქალაქი რომაელებს დაუბრუნდებოდა, კართაგენი საბოლოოდ დაკარგავდა ადგილობრივი მოსახლეობის მხარდაჭერას.

რომის სენატმა ყოფილი კონსულები, ფელვიუს ფლავუსი და აბიუს კლავდიუსი პროკონსულის უფლებებით აღჭურვა და უბრძანა, იმავე არმიებით განეგრძო კაპუის ალყა.

თუ აღრე ჰანიბალს ვაკე ადგილები ეპყრა, ხოლო რომაელები მიუდგომელი ციცაბოებიდან უთვალთვალდნენ მისი არმიის მოძრაობას, 211 წლისათვის მდგომარეობა შეიცვალა. რომაელებს ეჭირათ კაპუის შემოგარენი, ხოლო შევიწროებული ჰანიბალი აქეთ-იქით აწყდებოდა და ცდილობდა, რომაელები როგორმე ბრძოლაში ჩაეთრია, რომ კართაგენის შელახული პრესტიჟი აღედგინა, მაგრამ მიზანს ვერ აღწევდა. მან რამდენჯერმე სცადა მოწინააღმდეგესთან შებმა, მაგრამ რომაელები მოხერხებულად არიდებდნენ ბრძოლას თავს. პროკონსულები ითვალისწინებდნენ რომის სარდლობის ყველა ადრინდელ შეცდომას და არ ჩქარობდნენ, გულდაგულ იცავდნენ ფაბიუს მაქსიმეს ტაქტიკას.

ადრინდელ ბრძოლებში ჰანიბალის კავალერია აშკარად ჯაბნოდა რომაელ ცხენოსნებს. თითქმის ყველა ბრძოლაში მხედრები წყვეტდნენ საკითხს, მაგრამ კაპუასთან კართაგენის ცხენოსნებს მოქმედების ასპარეზი არ შეექმნათ და ჰანიბალის უპირატესობა გამოუყენებელი დარჩა, რომის არმია კი ღია ბრძოლაში ჩაბმას გაურბოდა.

ჰანიბალს უნდა გაეთვალისწინებინა ისიც, რომ კაპუის გარშე-

მო რომაელებს ყოველგვარი სურსათი განადგურებული ჰქონდათ. კართაგენის არმიის მიახლოებამ, მართალია, შეაშფოთა რომის მხედრობა, მაგრამ პროკონსულებს საბრძოლო გეგმა არ შეუცვლიათ. მათ ერთი წუთითაც არ უფიქრიათ ქალაქზე ალყის მოხსნა. რომაელები ერთდროულად შეუდგნენ ქალაქის ალყასაც და ჰანიბალის მოგერიებასაც. აპიუს კლავდიუსს კაპუისათვის სალტე არ უნდა მოეშვა, ხოლო ფულვიუს ფლაკუსს ჰანიბალის თავდასხმისაგან დაეცვა მოალყენი. თითქმის ყველა წვრილ შეტაკებას კართაგენელები იგებდნენ, მაგრამ რომაელები დიდ ბრძოლას ერიდებოდნენ და სწრაფად აფარებდნენ თავს კარგად გამაგრებულ ბანაკს. ჰანიბალის სწრაფი ნუმიდეელები ბრძოლისაკენ ეწეოდნენ რომის ცხენოსნებს, მაგრამ ამაოდ. ფლაკუსი ერთხელ მიღებულ გადაწყვეტილებას არ გადადიოდა.

ჰანიბალი კრიტიკულ მდგომარეობაში ჩავარდა. არავითარი ძალა აღარ არსებობდა რომაელთა მოთმინებიდან გამოსაყვანად. კაპუას სურსათი აკლდა. ამის გამო შეიძლებოდა მოსახლეობას ხსნის იმედი დაეკარგა და მტერს ჩაბარებოდა. ჰანიბალი უფრო დიდ საშიშროებასაც ხედავდა. მოსალოდნელი იყო 211 წლის კონსულების ფულვიუს ცენტუმალუსისა და სულპიციუს გალბას ახალი არმიებით გამოჩენა და კაპუასთან განლაგებული კართაგენის ლაშქრის შემორკალვა.

ჰანიბალს გეგმა უნდა შეეცვალა. იგი ისეთ გზას უნდა დადგომოდა, რომელიც კაპუასაც შეუნარჩუნებდა და რომაელებშიც არეულობას შეიტანდა. ასეთად მას რომის მიმართულებით გაჭრა ესახებოდა.

თუ ადრე ჰანიბალი რომზე გალაშქრების წინააღმდეგი იყო, კაპუასთან გამწვავებული მდგომარეობის შემდეგ, პოზიციების შენარჩუნების მიზნით, ავანტიურის გზას დაადგა. არმიას გამოუცხადა, რომ იწყებს შეტევას ლაშქრობის ბოლო პუნქტის მიმართულებით. ალყაში მოქცეულ კაპუელებს თავისი განზრახვა აცნობა და მოუწოდა, მტკიცედ განეგრძოთ წინააღმდეგობა.

ჰანიბალმა ელვისებურად მოამზადა არმია, დაუყოვნებლივ აიღო გეზი სამნიუმისაკენ და გადავიდა „ლათინურ გზაზე“, რომელიც პირდაპირ რომისაკენ მიემართებოდა.

ფულვიუს ფლაკუსმა მაშინვე აცნობა სენატს ეს ამბავი.

ჰანიბალი არ იყო სულსწრაფი და წინდაუხედავი სარდალი. მან კარგად იცოდა, რომ რომის ალება არ შეეძლო. ეს ლაშქრობა მიზნად მხოლოდ ფსიქოლოგიური ზეგავლენის მოხდენას ითვალისწინებდა.

ჰანიბალის ავანტიურა ბრძენმა ფაბიუს მაქსიმემ გაიგო, მარტო იგი ინარჩუნებდა სულიერ სიმშვიდეს და მღელვარე სენატს ანუგეშებდა: ვინც კანესთან გამარჯვების შემდეგ არ წამოვიდა რომზე. ამეამად, კაპუიდან უკუქცეულს, რომის ხელთგდების იმედი არა აქვს; ჰანიბალი მოდის არა რომის სააღყოფად, არამედ კაპუის ალყის მოსახსნელად.

რომის სარდლობას კაპუისტვის ალყა არ მოუხსნია, მაგრამ არც უყურადღებოდ დაუტოვებია რომისაკენ მიმავალი ჰანიბალი. აპიუს კლავდიუსმა ალყა განაგრძო, ფულვიუს ფლაკუსი კი დედაქალაქისაკენ გაემშურა, რომ მტრისათვის რომის მისადგომებთან მისვლა დაესწრო.

ფლაკუსი ისე სწრაფად დაიძრა, რომ სულ მოკლე ხანში უკვე რომში იყო და თავდაცვისათვის მზადება დაიწყო.

ჰანიბალის ვარაუდი გამართლდა. რომის მოსახლეობა საყოველთაო მღელვარებაში მოიქცა. მარადიულ ქალაქს მძიმე დღეები დაუდგა. უსაშინელესი მტერი მის კარიბჭეს უახლოვდებოდა.

კართაგენის არმია რომის გარეუბანში შევიდა და ქალაქის მახლობლად დაბანაკდა. ლაციუმი დაარბია და ააოხრა.

ჰანიბალი პირველად იმყოფებოდა რომთან ასე ახლოს. გადაწყვიტა, დაეთვალიერებინა. ორი ათასი მეომრის თანხლებით მიეჭრა სანუკვარ ქალაქს, დაზვერა მისი კედლები, გაეცნო მდებარეობას და კიდევ უფრო ღრმად დარწმუნდა თავისი გადაწყვეტილების სისწორეში, რომ კართაგენის არმია იმ ძალებით, რაც მას გააჩნდა, ვერასოდეს აიღებდა რომს.

ყველა რომაელი, ვისაც კი ბრძოლა შეეძლო, ქალაქის დამცველთა რიგებში ჩადგა. მოსახლეობა ცდილობდა, ქალაქთან მისასვლელი გზები ჩაეკეტა.

რომის კედლებთან ლეგენდარული ჰანიბალი იდგა. Hannibal ante portas! — „ჰანიბალი კართანაა!“ — რომაელთა ხსოვნაში

— Hannibal ante portas! — „ჰანიბალი კართანაა!“ მომდევნო საუკუნეებში იხმარებოდა და დღესაც ხმარობენ მოახლოებულ საშიშროებასთან დაკავშირებით.

დარჩა, როგორც ყველაზე დიდი საშიშროება, რომლის მსგავსი მარადიულ ქალაქს მანამდე არ განეცადა.

ჰანიბალმა ცოტა ხანი დაჰყო რომის მახლობლად. მას არც უცდია ქალაქზე თავდასხმა. დაინახა თუ არა მოწინააღმდეგის მზადება, შეუდგა რომის შემოგარენის საფუძვლიან აოხრებას. ყველაფერს წვადა და ანადგურებდა, რომის სარდლობა კვლავ ერიდებოდა მტერთან შეხვედრას.

ჰანიბალი საბოლოოდ დარწმუნდა, რომ კაპუას რომაელები ალყას არ ხსნიდნენ, ხოლო მისი ამჟამინდელი ლაშქრობის გაგრძელება არაფრის მომცემი არ იყო. ამიტომ გადაწყვიტა, ლაციუმში მიეტოვებინა და სამხრეთით გადაენაცვლებინა.

რომის არმია საფარიდან გამოვიდა და მტერს დაედევნა. ჰანიბალი მოულოდნელად შემოუბრუნდა რომაელებს, ბრძოლა გაუმართა და საგრძნობი ზიანიც მიაყენა, შემდეგ კვლავ უკუაქცა.

ჰანიბალისათვის კაპუის საქმეებში ჩარევამაც აზრი დაკარგა. მან ქალაქი ბედის ანაბარა მიატოვა. კამპანიასაც გაეცალა და თავი ბრუტიუმს შეაფარა.

ლაციუმიდან ჰანიბალის წასვლამ რომს საშუალება მისცა, კაპუისათვის უფრო მტკიცედ მიეხედა. ფლავუსმა კვლავ კაპუას მიაშურა. ქალაქის ყოფნა-არყოფნის საკითხი დადგა. კაპუელებს აღარ შეეძლოთ მეტის ატანა. რომაელთა სალტე ვიწროვდებოდა. განსაცდელში მყოფი მოსახლეობა ორად გაიყო. ნაწილი სისხლის უკანასკნელ წვეთამდე ბრძოლას მოითხოვდა, ნაწილი ცოდვების მონანიებას და რომთან შერიგებას. კაპუის ზოგიერთმა წარჩინებულმა სიცოცხლე თვითმკვლელობით დაასრულა. ბოლოს ძალაგამოცლილმა მოსახლეობამ, შეწყალების იმედით, ქალაქის კარები გააღო. რომის არმია კაპუაში შეიჭრა. ფლავუსმა ბრძანა, ყველა კარიბჭე ჩაეკეტათ, რომ არავინ გაპარულიყო. შემდეგ კი რომის სარდლობამ უმკაცრესი სასამართლო მოაწყო: სენატორთა ნაწილი სიკვდილით დასაჯა, ნაწილი — სატუსალოში ჩაყარა. მოსახლეობის უმრავლესობა მონად გაიყიდა. ქალაქს ჩამოერთვა დამოუკიდებელი თვითმმართველობა.

კაპუის აღება რომის უდიდესი გამარჯვება იყო. მართალია, ჰანიბალი კვლავ საკმაო ტერიტორიას ფლობდა და მისი სახელის ზნეება ჯერაც შიშის ზარს სცემდა რომაელთა ერთგულ იტალი-

კებს, მაგრამ რომის კონტროლის სფერო ამ გამარჯვებით საკმაოდ გაფართოვდა.

209 წლისათვის კონსულებად აირჩიეს ფაბიუს მაქსიმე (მეხუთედ) და ფულვიუს ფლაკუსი (მეოთხედ). სარდლობამ მოქმედების სფერო გაინაწილა. ფაბიუსს იერიში უნდა მიეტანა ტარენტუმზე, ფლაკუსსა და პროკონსულ მარცელუსს კი ჰანიბალის ღვენა განეგრძოთ.

ფაბიუსი ტარენტუმს მიადგა, ფლაკუსი და მარცელუსიც გულმოდგინედ მეთვალყურეობდნენ ჰანიბალს.

განსაკუთრებით გამოიჩინა თავი მარცელუსმა. საინტერესოა კანუზიასთან გამართული ბრძოლა. პირველ შეტაკებაში რომის არმია დამარცხდა, მარცელუსს 2700 მეომარი დაეღუპა. მაგრამ სამშობლოს „მახვილმა“ სასწრაფოდ შეაჩერა ლტოლვილნი, აღადგინა წონასწორობა, ბრწყინვალე სიტყვით საბრძოლველად განაწყობი მებრძოლები და არმია კვლავ წესრიგში ჩააყენა. როდესაც ჰანიბალს მარცელუსის განზრახვა გაუგია, გაოცებულს უთქვამს: „ჩვენ საქმე გვაქვს ისეთ მტერთან, რომელსაც არც წარმატებასთან შეუძლია შერიგება და არც მარცხთან. გამარჯვების შემთხვევაში იგი მკაცრად ავიწროებს დამარცხებულს, ხოლო დამარცხებისას თავიდან ანახლებს ბრძოლას“.

რომაელები შემოუბრუნდნენ კართაგენელებს. ბრძოლა ელვისებურად და თავგანწირულად წარიმართა. რომაელთა სიმამაცემ და გამბედაობამ ყოველგვარ მოლოდინს გადააქარბა. კართაგენის არმია დამარცხდა. ჰანიბალმა ღამით ბანაკი აშალა და ბრძოლის ველს გაერიდა. მარცელუსს სურდა, მტერს დადევნებოდა, მაგრამ თვითონაც უამრავი დაჭრილი ჰყავდა და ამიტომ განზრახვაზე ხელი აიღო.

ამ მარცხის შემდეგ ჰანიბალს თითქმის ერთბაშად ჩამოშორდნენ ადრინდელი მოკავშირეები: ჰირპინები, ლუკანები და ვულციენტები.

ჰანიბალმა გადაწყვიტა, ტარენტუმი მაინც შეენარჩუნებინა. დაიძრა კიდევ იქით, მაგრამ გზაში გაიგო, რომ ტარენტუმი უკვე რომაელთა ხელში იყო. რომაელებსაც ჰყავთ თავიანთი ჰანიბალი, ეშმაკობით ავიღეთ ქალაქი და ეშმაკობითვე ჩამოგვერთვაო, — უთქვამს ჰანიბალს ფაბიუს მაქსიმეზე.

ჰანიბალმა გადაწყვიტა ტარენტუმის სანაცვლოდ რომაელები-სათვის ზაფანგი დაეგო. მან ასეთ თვალთმაქცობას მიმართა: ტარენტუმში ფაბიუს მაქსიმესთან გაგზავნა ორი მეტაპონტელი წარჩინებული, რომელთაც რომის სარდალს აუწყეს, მეტაპონტი მზად არის, რომაელებს ჩააბარონ ქალაქიც და კართაგენის გარნიზონიც, მაგრამ იმ პირობით, თუ შეცდომას აპატიებენ და არავის დასჯიანო. ფაბიუსი დათანხმდა და დაუთქვა დღე, როდის მივიდოდა ქალაქთან.

ჰანიბალმა არმია მეტაპონტთან მოხერხებულადგილას ჩაასაფრა და შეუდგა ლოდინს, როდის გამოჩნდებოდნენ რომაელები.

ფაბიუს მაქსიმე დანიშნულ დღეს პაემანის ადგილას არ გამოცხადდა. მეტაპონტიდან კვლავ ეახლნენ წარმომადგენლები. ამჯერად კონსულმა ისინი შეიპყრო და დაიწყო საქმის გამოძიება. მეტაპონტელებმა წამებას ვერ გაუძლეს და ყველაფერი აღიარეს.

ჰანიბალს კიდევ ერთხელ მოეცარა ხელი. 209 წელს მან კიდევ რამდენიმე მარცხი განიცადა. თითქმის დათმო პოზიციები. მისმა მოკმედებამ დაკარგა შეტევათი ხასიათი. ამავე დროს იტალიეებიც თანდათან დაუბრუნდნენ თავიანთ ადრინდელ მოკავშირეს. ეს ფაქტი ჰანიბალის გეგმას კატასტროფის წინაშე აყენებდა.

208 წლისათვის რომში კონსულებად აირჩიეს მარცელუსი (მეხუთედ) და კვინციუს კრისპინუსი.

მარცელუსს კართაგენელებთან ბრძოლის დიდი გამოცდილება ჰქონდა. თუ ადრე იგი ერიდებოდა მტერთან პირისპირ შეხვედრას, ახლა უკვე თვითონ ესწრაფვოდა გადამწყვეტ შეტაკებას და გაჭიანურებული ომისათვის ბოლოს მოღებას. მარცელუსმა დააზუსტა, სად იმყოფებოდა კართაგენის ლაშქარი და შესახვედრად გაეშურა. მიუახლოვდა აპულიაში მდგომ ჰანიბალს და შეუდგა მტრის პოზიციების შესწავლას.

რომისა და კართაგენის ბანაკს შორის აღმართული იყო ტყით დაფარული ბორცვი. თავიდანვე ეს ბორცვი არავის დაუკავებია.

მარცელუსმა გადაწყვიტა, მაღლობი დაეკავებინა და გამაგრებულიყო. მან თავის კოლეგას შესთავაზა, მოდი მაღლობი დავათვალიეროთ და მტრის ბანაკიც დავხვეროთ. ორივენი 220 ცხენოსნის თანხლებით გაეშურნენ ბორცვისაკენ.

ჰანიბალს რომაელებზე ადრე ბორცვის გარშემო, ტყეში, ნუმი-

დიელები ჩაესაფრებინა, რომლებიც დღისით ადგილიდან არ იძროდნენ და არ ხმაურობდნენ, რათა რომაელებს არ შეემჩნიათ.

ნუმიდიელებმა ახლოს მიუშვეს რომაელები და შეუმჩნევლად ყოველი მხრიდან ალყა შემოარტყეს. გაიმართა შეტაკება. რომაელები მტერს არ ელოდნენ და რიცხობრივად ბევრად ჩამოუვარდებოდნენ ნუმიდიელებს. უთანასწორო ბრძოლაში მარცელუსმა რამდენიმე მძიმე ჭრილობა მიიღო და ბრძოლის ველზე დაეცა. მეორე კონსული, კრისპინუსიც დაიჭრა და გადარჩენილ მეომრებთან ერთად თავს გაქცევით უშველა.

ჰანიბალმა, ხელსაყრელი მომენტი რომ არ გაეშვა, ბანაკი ბორცვზე გადაიტანა, იმ ადგილას, სადაც შეტაკება მოხდა. უსარდლოდ დარჩენილმა არმიამ, რომელსაც დაჭრილი კრისპინუსი ედგა სათავეში, ბრძოლის გაგრძელება ვერ გაბედა და იქაურობას გაშორდა. გამარჯვება კართაგენელებს დარჩათ.

ჰანიბალი უმცირეს მომენტსაც კი არ უშვებდა ხელიდან, რომ თავის სასარგებლოდ არ გამოეყენებინა. მას ხელთ ჩაუვარდა მარცელუსის ბეჭედი და სცადა ამ ბეჭდის გამოყენება.

კრისპინუსი იცნობდა კართაგენელ სარდალს და მიხვდა, რომ მარცელუსის ბეჭდით იგი რაიმე ზიანს მიაყენებდა რომს. ამიტომ, თავის დაზღვევის მიზნით, სანამდეც კი მისწვდა, სასწრაფოდ დაგზავნა მაცნეები, ყველას ატყობინებდა სამწუხარო ამბავს და, რაც მთავარია, თანამემამულეებს აფრთხილებდა, მარცელუსის ბეჭედი ხელთ იგდო ჰანიბალმა და არ ენდოთ არაფერს, რაც მარცელუსის სახელით იქნება ბეჭედდასმული.

კრისპინუსის ვარაუდი გამართლდა. ჰანიბალმა მრავლად დააგზავნა წერილები: იგი მარცელუსის სახელით მოსახლეობას დანებებისაკენ მოუწოდებდა. მაგრამ გაფრთხილებული იტალიეები ცდუნებას მომზადებული დახვდნენ.

არც ამჯერად გაუმართლა ჰანიბალს. შემდეგ იგი ქ. ლოკრის მიმართულებით გაემართა, რათა ქალაქის დამცველებს დახმარებოდა. ჰანიბალის გამოჩენამ რომაელები აიძულა, ქალაქს გასცლოდნენ. აქედან კართაგენის არმია ბრუტიუმში შეიჭრა.

რომის არმია ეენუზიაში იყო გამაგრებული. კრისპინუსმა სენატს შეატყობინა, მძიმე ჭრილობების გამო არმიის ხელმძღვანელობა არ შემიძლია და შემცველი გამომიგზავნეთო. ეენუზიაში

სარდლად ფაბიუს მაქსიმე უმცროსი გაიგზავნა. თვით კრისპინუსი კი იმავე წლის ბოლოს გარდაიცვალა.

ჰანიბალი ისევ განაგრძობდა სამხრეთ იტალიის აოხრებას. მაგრამ მისმა ლაშქარმა აღრინდელი ელვარება დაკარგა. უზარმაზარი ნიაღვარი, რომელიც ადრე წალეკვით ემუქრებოდა მთელ აპენინის ნახევარკუნძულს, იშრიტებოდა, სუსტდებოდა და უძლურდებოდა.

რომის მისადგომებიდან გამობრუნებული ჰანიბალის ლაშქარი, რამდენიმე გამარჯვების მიუხედავად, აღარ ჰგავდა ტრაზიმენის ტბასთან და კანესთან ნატრიუმფალ არმიას. მას იტალიკთა დიდი ნაწილი ჩამოსცილდა, არც აფრიკიდან ჩანდა დახმარება. ლაშქარი, რომელიც 218 წლიდან მოყოლებული მთელი 10 წელი შიშის ზარს სცემდა რომს, ლაშქარი, რომელმაც რამდენიმე რომაული ლეგიონი და კონსული შეიწირა, ახლა უბრალო მარბიელ არმიად გადაიქცა, რომელსაც წარმატების იმედი თითქმის გადაწურული ჰქონდა.

ჰანიბალის ერთადერთი იმედი იყო ჰასდრუბალი. მას შეეძლო ძმის გადარჩენა, მაგრამ ისიც არანაკლებ მძიმე ომს ეწეოდა იბერიაში. რომაელებს წლების განმავლობაში მტკიცედ ჰყავდათ მიჯაჭვული შუათანა ბარკიდი პირენეს ნახევარკუნძულზე და მისი დატოვების საშუალებას არ აძლევდნენ.

ჰ ა ს დ რ უ ბ ა ლ ი

II პუნიკურ ომში დიდი როლი შეასრულა ესპანეთის ფრონტმა. იქ რომაელთა წინააღმდეგ ბრძოლებს ხელმძღვანელობდა ჰასდრუბალ ბარკა.

რომი თავიდანვე დიდი ყურადღებით მოეკიდა ესპანეთს. საგუნტის დაცემისთანავე მან პირენეს ნახევარკუნძულზე გაგზავნა კონსული კორნელიუს სციპიონი. ჩვენთვის ცნობილია, რომ კონსული მასილიიდან უკან დაბრუნდა, ხოლო ესპანეთში გამიზნული ლაშქრდბის გაგრძელება თავის ძმას გნეუსს დაავალა.

გნეუს სციპიონი გადავიდა ესპანეთში და კართაგენელთა წინააღმდეგ ბრძოლას შეუდგა.

ჰასდრუბალს მდ. იბერის დასავლეთით მდებარე ტერიტორია

ექვემდებარებოდა, ხოლო კართაგენის მეორე სარდალს, პანონს — იბერსა და პირენეს მთებს შორის მოქცეული პროვინცია. სციპიონი საესეებით მართებულად თვლიდა, რომ კართაგენი ორივე სარდალთან ერთდროულად ბრძოლას ვერ შეძლებდა, ცალ-ცალკე კი შეეძლო ორივეს გამკლავებოდა. იგი ასეც მოიქცა. დაიწყო პანონის პროვინციიდან. კართაგენელები მტკიცედ აღუდგნენ წინ რომაელებს, მაგრამ დამარცხდნენ, თვით სარდალი პანონი კი ტყვედ ჩავარდა. დატყვევებულთა შორის მრავალი წარჩინებული იბერი აღმოჩნდა.

ამრიგად, პირველი შეტაკება რომაელთა გამარჯვებით დამთავრდა.

პანონის განადგურების შემდეგ გნეუს სციპიონი შეეცადა, მტკიცე დასაყრდენი შეექმნა, საერთო ენა გამოენახა ადგილობრივ მოსახლეობასთან, მიემხრო ისინი საჩუქრებითა და ლმობიერი მოპყრობით, რათა ამ გზით რომის სამფლობელოები ვაეჟართობინა.

პასდრუბალი პანონის სრულ განადგურებას არ ელოდა. კართაგენმა მთელი მხარე დაკარგა. იტალიისაკენ მიმავალი გზის მნიშვნელოვანი ნაწილი რომაელებმა დაიკავეს.

პასდრუბალმა პანონის განადგურებისათვის შური იძია. მოულოდნელად დაესხა თავს მდ. იბერის შესართავში მდგომ რომის ფლოტს და თითქმის მთლიანად მოსპო, მაგრამ შემდგომში წინსვლა ველარ შეძლო, პოზიციები დათმო და ძალების მოსაყრებად კვლავ თავის პროვინციაში დაბრუნდა.

რომაულმა დიპლომატიამ თავიდანვე სწორად შეაფასა ესპანეთის ფრონტის მნიშვნელობა. მას არ უნდა დაეშვა, რომ პასდრუბალს იბერია დაეტოვებინა და ახალი არმიით შეკრილიყო აპენინის ნახევარკუნძულზე. სენატმა 217 წელს, გამოჩანმრთელების შემდეგ, იბერიაში გაგზავნა პუბლიუს სციპიონი, რომ უფრო გაეძლიერებინა თავისი ძალები.

პუბლიუსი გადავიდა ესპანეთში, შეუერთდა თავის ძმას, შეადგინა მოქმედების გეგმა და შეუდგა კართაგენელთა შევიწროებას. სციპიონებმა გადალახეს იბერი, შეიჭრნენ პასდრუბალის სამფლობელოებში და მნიშვნელოვანი წარმატებებიც მოიპოვეს. კართაგენელთა გავლენის სფერო თანდათან დაევიწროვდა. რომაელები

კი დაუახლოვდნენ ადგილობრივ არისტოკრატიას და ამ მხრივაც განიმტკიცეს მდგომარეობა.

მომდევნო, 216 წელს რომის სარდლებმა არმია ორად გაჰყვეს. გნეუსი სახმელეთო ლაშქარს ჩაუდგა სათავეში, პუბლიუსი — ფლოტს. ჰასდრუბალი თავის ხელქვეით მყოფ არც ერთი სახის არმიას არ თვლიდა ისე ძლიერად, რომ მოწინააღმდეგეს შებრძოლებოდა. ამან იგი აიძულა, კართაგენის ხელისუფლებისათვის დახმარება ეთხოვა. აფრიკაში ყურად იღეს ჰასდრუბალის მოთხოვნა და გაუგზავნეს კიდევ ახალი არმია, რამაც კართაგენელების პოზიციები საგრძნობლად განამტკიცა.

ბარკიდულმა პარტიამ კარგად იცოდა, რომ ჰასდრუბალის ესპანეთში დაყოვნება არ იყო მათი გეგმის საბოლოო მიზანი, ამიტომ ჰანიბალის გამარჯვებათა ზენიტშიც კი მითითებებს აძლევდა შას, როგორმე მოეხერხებინა ესპანეთის დატოვება და იტალიაში გადასულიყო.

ჰასდრუბალი იცნობდა იბერთა ბუნებას. იცოდა, რომ ესპანელი ტომების მორჩილება შიშსა და იარაღის ძალაზე იყო დამოკიდებული, ამიტომ კართაგენიდან მიღებულ ყოველგვარ მითითებას ასე უპასუხებდა: მდ. იბერიც არ მექნება დატოვებული, რომ მთელი ესპანეთი რომაელთა ხელში გადავა. მე მარტო ვარ, მოადგილეც კი არა მყავს, ხოლო მეგრძეის რომის ორი სარდალი. თუ გვსურს, ყველაფერი კარგად დამთავრდეს, გამომიგზავნეთ გამოცდილი სარდალი და ახალი არმია, რომელიც ჩემი წასვლის შემდეგ შეძლებს რომაელთა შეკავებას და იბერიის შენარჩუნებას.

კართაგენის ხელისუფლებამ ესპანეთში გაგზავნა ჰიმილკონი რეგულარული არმიითა და ფლოტით. ჰიმილკონი ჩავიდა ახალ კართაგენში და ჰასდრუბალს აცნობა, იბერთა ჩამოშორების შიშიც კი გექნება, შეგიძლია იტალიაში ლაშქრობის სამზადისს შეუდგეო.

ჰასდრუბალმა მაშინვე დაიწყო მზადება. აგროვებდა მეომრებსა და ფულს ქვეშევრდომ ტომებში. იცოდა, რომ იტალიისაკენ მიმავალმა ჰანიბალმა გზა მრავალი ტომისაგან ფულით იყიდა.

მეომრებისა და საჭირო თანხის შეგროვების შემდეგ ჰასდრუბალი მდ. იბერისაკენ გაემართა.

ჰასდრუბალის სალაშქროდ მზადების ამბავი რომაელებმაც გაიგეს და სციპიონები მაშინვე შეუდგნენ ძალთა გაერთიანებას, რომ

მტრისათვის იტალიისაკენ მიმავალი გზა გადაეჭრათ. ამას მოითხოვდა რომის სასიცოცხლო ინტერესები. სციპიონებმა გადალახეს იბერი და ამ ადგილებში მცხოვრები კართაგენელთა ერთგული ტომების აოხრებას შეუდგნენ.

სამაგიეროდ, ჰასდრუბალმა რომის მხარეზე გადასულ ესპანურ ქალაქებს შეუტია. რომაელებმა თავი ანებეს იბერებს და იარაღი ჰასდრუბალის წინააღმდეგ მიმართეს. ჰასდრუბალმა გამოწვევა მიიღო. გაიმართა უთანასწორო შეტაკება. თავგანწირვისა და სიმამაცის მიუხედავად, კართაგენელები დამარცხდნენ. ჰასდრუბალი ბრძოლის ველიდან უკანასკნელ წუთებში გაიქცა. სციპიონებმა ხელთ იგდეს კართაგენელთა ბანაკი. ამ გამარჯვებით რომაელები კიდევ უფრო განმტკიცდნენ იბერიაში. მრავალი ტომი, რომელიც ადრე მერყეობდა, უყოყმანოდ შეუერთდა გამარჯვებულს.

ჰასდრუბალმა იტალიაში შეჭრის იმედი დაკარგა. მისი არმია განადგურდა. ესპანეთის მარცხს ახალი საშიშროება დაემატა. კართაგენს განუდგა ნუმიდიის ერთ-ერთი ტომის მასაისილების „მეფე“ (ბელადი) სიფაქსი, რომელმაც აფრიკული სამფლობელოების აოხრება დაიწყო. სციპიონთა დიპლომატიამ სიფაქსს აღრინდელი შოკავშირეების წინააღმდეგ იარაღი აღამართინა. რომაელთა მხარდაჭერით იმედმცემული სიფაქსი 213 წელს თავს დაესხა კართაგენს. კართაგენის ხელისუფლება იძულებული გახდა, ჰასდრუბალი ესპანეთიდან გაეწვია. ისიც დაუყოვნებლივ გადავიდა აფრიკაში და დაიწყო ბრძოლა სამშობლოს დასაცავად.

ჰასდრუბალის გამოჩენამ სწრაფად გამოასწორა კართაგენის მდგომარეობა. გამარჯვება კართაგენს დარჩა. სიფაქსმა კელავ მორჩილება იკისრა.

აფრიკის საქმეების მოწესრიგების შემდეგ ჰასდრუბალმა არმიითა და 30 სპილოთი ისევ ესპანეთს მიაშურა. ამჯერად მას ორი სარდალი ახლდა: მაგონი და ჰასდრუბალ ჰისგონის ძე. კართაგენის ახალმა ლაშქარმა სციპიონების წლების განმავლობაში მოპოვებული წარმატებანი გააუფერულა. ინიციატივა თანდათან ჰასდრუბალის ხელში გადავიდა. მან აღადგინა დაკარგული მდგომარეობა და შეუდგა რომაელთა შევიწროებას.

ახლა კართაგენს ესპანეთში სამი არმია და სამი სარდალი

ჰყავდა. გარდა ამისა, დიდ ძალას წარმოადგენდა აღმოსავლეთ ნემიდიის ტომების მასილების ახალგაზრდა მეფე მასინისა თავისი განთქმული კავალერიით.

სციპიონებმა ბრძოლის გეგმა შეიმუშავეს. გადაწყვიტეს, არმია ისევ გაეყოთ და ცალ-ცალკე ეომათ. კართაგენელებიც არ იყვნენ უქმად. ჰასდრუბალი გნეუს სციპიონის წინააღმდეგ უნდა წასულიყო, ხოლო მაგონი და ჰასდრუბალ ჰისგონის ძე პუბლიუსს შეებოდნენ.

ჰასდრუბალი რომაელებთან საბრძოლველად ემზადებოდა, რომ ბრძოლის დაწყების წინ შენიშნა, გნეუსის არმიაში კელტიბერები კარბობდნენ რომაელებს. კართაგენის სარდალი კარგად იცნობდა ადგილობრივი მოსახლეობის ბუნებას. მან საიდუმლო მოლაპარაკება გამართა რომაელთა მხარეზე მებრძოლ ესპანელებთან, დიდ-ძალ ფულს დაჰპირდა, თუ ბრძოლის ველს მიატოვებდნენ.

კელტიბერებმა სიამოვნებით მიიღეს ჰასდრუბალის წინადადება. გადამწყვეტ მომენტში აღმართეს თავიანთი დროშები და გაეცალნენ რომაელებს. გნეუსის ძალები თითქმის განახევრდა. რომის სარდალმა განსაზღვრა, რომ მრავალრიცხოვან მტერთან შეხვედრას ვერ გაუძლებდა და უკანდახევას შეუდგა; ცდილობდა, ბრძოლა თავიდან აეცდინა. ჰასდრუბალმა კი გადალახა მდინარე, რომელიც მოწინააღმდეგისაგან ჰყოფდა, და ლტოლვილ რომაელებს დაედევნა.

კიდევ უფრო მძიმე მდგომარეობაში ჩავარდა პუბლიუს სციპიონი. მასთან შეხვედრას ესწრაფოდნენ მაგონი, ჰასდრუბალ ჰისგონის ძე და მასინისა. სციპიონმა ისიც შეიტყო, რომ კართაგენელებთან შესაერთებლად მოემართებოდა ილერგეტების ბელადი ინდიბილისი. მან გადაწყვიტა, მოულოდნელად დახვედროდა ინდიბილისს და გაენადგურებინა. ბანაკში დატოვა ლეგატი ტიბერიუს ფონტეუსი მცირე გარნიზონით, თვითონ კი იქით გაემუშრა, საიდანაც ინდიბილისის გამოჩენას ელოდა. ილერგეტებთან ბრძოლაში იბერები თითქმის განადგურდნენ, მაგრამ სრულიად მოულოდნელად რომაელებს ფლანგებიდან დაარტყა მასინისამ. რომაელები ჩაებნენ ნუმიდიელებთან ბრძოლაში, მაგრამ მთავარი უბედურება სწორედ ახლა ელოდათ. კართაგენელთა მთავარი ძალები მაგონისა და ჰასდრუბალ ჰისგონის ძის მეათეურობით სულ სხვა მხრიდან მი-

ადგნენ ბრძოლის ველს. თავგანწირულობის მიუხედავად, რომაელებმა ყოველმხრივ დარტყმას ვერ გაუძლეს. პუბლიუს სციპიონი ბრძოლის ველზე დაეცა, უსარდლოდ დარჩენილმა მეომრებმაც ასპარეზი მიატოვეს. კართაგენელები დაედევნენ ლტოლვილებს და პუბლიუსის არმია თითქმის მთლიანად ამოხოცეს.

ამ ბრწყინვალე გამარჯვების შემდეგ კართაგენის არმიის მეთაურებმა მთავარსარდალ ჰასდრუბალს მიაშურეს.

კართაგენის გაერთიანებულმა არმიამ იერიში ახლა გნეუს სციპიონზე მიიტანა. რომის არმია ყოველმხრივ ალყაში მოექცა. ზანმოკლე შერკინების შემდეგ რომაელთა ეს არმიაც დამარცხდა. პუბლიუსის დაღუპვიდან 29 დღის შემდეგ გნეუსმაც თავისი ძმის ბედი გაიზიარა, ისიც ბრძოლის ველზე დაეცა. გნეუსის არმიიდან მხოლოდ ნაშთი გადარჩა.

გამარჯვებამ ჰასდრუბალი თითქმის მთელი ესპანეთის ბატონ-პატრონი გახადა. მას უკვე შეეძლო ეფიქრა ლაშქრობის შემდგომ გაგრძელებასა და ჰანიბალთან შეერთებაზე. ისიც შეუდგა იტალიაში გადასასვლელად მზადებას.

რომის სენატმა სციპიონთა დაღუპვის შეტყობისთანავე ახალი არმია გაგზავნა ესპანეთში კლავდიუს ნერონის სარდლობით. ნერონი სწრაფად გადავიდა ტარაკონასთან, შეიერთა პუბლიუსისა და გნეუსის არმიათა ნაშთები და შეუდგა გზების ჩაკეტვას.

კართაგენის სარდლობა რომაელებს არ ელოდა. ჰასდრუბალს საშიშროება დაძლეული ეგონა და მოწინააღმდეგესთან შესაბამისად მზად არ იყო. იგი თავისი არმიით ავზეტანების მიწაზე, „შავ ქვებთან“ იდგა. ამ დროს მიადგა მას კლავდიუს ნერონი. რომაელებმა ყველა გადასასვლელი დაიკავეს და მტკიცედ ჩაკეტეს კართაგენის არმია. ჰასდრუბალი განსაცდელში ჩავარდა. მიზეზი, რომ ბრძოლით თავს ვერ დააღწევდა და გადაწყვიტა, არმია მოლაპარაკებების გზით გადაერჩინა. ამ მიზნით ნერონთან ელჩები გაგზავნა. წინადადებას აძლევდა, თუ რომის სარდალი თავისუფალ გასასვლელს მისცემდა, კართაგენის არმია საერთოდ გაეცლებოდა ესპანეთს. ნერონი დათანხმდა. ჰასდრუბალმა მოლაპარაკებისათვის მეორე დღე დანიშნა, რომ თათბირში პირადად მიეღო მონაწილეობა. მიადგია რა ასეთ შეთანხმებას, ჰასდრუბალმა, დაღამდა თუ არა, დაიწყო მკირე რაზმებად დაყოფილი არმიის ხეობიდან გაყვანა ვიწ-

რო ბილიკებით. მეორე დღეს პასდრუბალი ნერონთან გამოცხადდა, მაგრამ საქმეთა მსვლელობა განგებ გააჟიანურა და თათბირი მეორე დღისათვის გადაიდო. კიდევ რამდენიმე დღე გაგრძელდა მოლაპარაკება. ამასობაში პასდრუბალმა ლაშქრის ძირითადი ნაწილი რომაელებისაგან შეუმჩნევლად სამშვიდობოს გაიყვანა. გაისტუმრა თუ არა მთელი ქვეითი არმია, პასდრუბალი ერთ ნისლიან დილას ცხენოსნების გაყვანასაც შეუდგა. დღის მეორე ნახევარში, როდესაც ნისლი გაიფანტა, რომაელებმა კართაგენელთა დაცარიელებული სამხედრო ბანაკი დაინახეს. ნერონი მხოლოდ ახლა მიხვდა პასდრუბალის ცბიერებას. სწრაფად გამოუდგა მტერს, მაგრამ მცირე შეტაკების მეტი არაფერი მომხდარა.

ამ პატარა ეპიზოდში კარგად ჩანს, რომ პასდრუბალი ჯარკიდების სამხედრო ხელოვნების ღირსეული მემკვიდრე იყო და კარგად ფლობდა მოხერხებული სარდლისათვის დამახასიათებელ ყვეთა თვისებას. სადაც იარაღი უძლური იყო, სხვა საშუალებას მიმართავდა და მიზანს აღწევდა. ანტიკურ ავტორებთან ხშირად ხმარებულ „ბუნიკურ ცბიერებას“ პასდრუბალიც ბრწყინვალედ ფლობდა.

პირველი წარუმატებლობის შემდეგ რომის სენატისათვის ნათელი გახდა, რომ ნერონი კართაგენელთა წინააღმდეგ ბრძოლას ვერ წარმართავდა. საჭირო იყო ახალი სარდალი, რომელიც ბოლოს მოუღებდა საშიშროებას ესპანეთის მხრიდან. საკითხი სენატის სხდომაზე დაისვა, მაგრამ ყველას გასაოცრად, ესპანეთის მთავარ-სარდლის პოსტზე თავისი კანდიდატურა არავის წამოუყენებია. სახალხო კრება ისე შეიკრიბა, კანდიდატი ცნობილი არ იყო. შიში და ღუმილი სუფევდა სახალხო კრებაზე. დამწუხრებულნი ელოდნენ, რა მოხდებოდა. საერთო ღუმილი დააჩრდვია პუბლიუს კორნელიუს სციპიონმა, ესპანეთში დაღუპული პუბლიუს სციპიონის 24 წლის ვაჟმა. ახალგაზრდა სციპიონს კარგად იცნობდნენ რომში, როგორც განათლებულსა და მტკიცე ნებისყოფის ყმაწვილს. მისი მამაცობა ჯერ კიდევ ტიცინუსთან გამოჩნდა. სციპიონის ავტორიტეტი უფრო განმტკიცდა კანეს ბრძოლის შემდეგ. იგი, რომაელ ახალგაზრდებს შორის ყველაზე ნათელი ფიგურა იყო.

სციპიონმა სახალხო კრებას მიმართა: მე ვარ უახლესი ზემკვიდრე, შური ვიძიო მამისა და ბიძის სიკვდილისათვის. ვალდებული

ვარ, სამშობლოს აოხრებისათვის სამაგიერო მივუზღა მტერს. მე ვკისრულობ უმაღლეს მთავარსარდლობას. სიახალგაზრდავემ არ უნდა შეუშალოს ხელი სარდლად ჩემს დანიშვნას. შემდეგ მან დაუმატა, თუ უფროსთაგან ვინმეს სურს იბერიაში არმიის ხელმძღვანელობა, მზად ვარ, დაუთმო, ოღონდ მე მტკიცედ მაქვს გადაწყვეტილი სალაშქროდ წასვლა და, როგორც ლეგატი, ისე გავემგზავრებიო.

რადგან სხვა კანდიდატი არ გამოჩენილა, სახალხო კრებამ მთავარსადლობა ახალგაზრდა სციპიონს მიანდო.

209 წლის გაზაფხულზე 10 ათასი ქვეითითა და ათასი ცხენოსნით სციპიონი იბერიაში გადავიდა, შეიერთა იქ მყოფი ჯარის ნაწილები და მდგომარეობის შესწავლას შეუდგა.

კართაგენელებს გაცილებით მეტი ძალები ჰყავდათ, მაგრამ ისინი ერთმანეთისაგან შორს იდგნენ. სციპიონმა გადაწყვიტა, სწრაფი მოქმედებით მტრისათვის გაერთიანების საშუალება არ მიეცა.

პირველი შეტევა სციპიონმა ქ. ახალ კართაგენზე მიიტანა. ქალაქს მცირერიცხოვანი გარნიზონი იცავდა და რომაელებმაც იგი შედარებით იოლად აიღეს. დიდი ნადავლი და უამრავი მძევალი გადავიდა სციპიონის ხელში. ახალგაზრდა სარდალმა მძევლებისადმი ღმობიერი მოპყრობით ბევრი იბერი ჩამოაშორა კართაგენელთა დროშას.

ახალი კართაგენი დიდი დანაკარგი იყო ჰასდრუბალისათვის. ქალაქი ძალიან მოხერხებულ პლაცდარმს წარმოადგენდა ნახევარკუნძულზე კონტროლის გასაწევად. ახლა კი ეს უპირატესობა რომაელთა ხელში გადადიოდა. სციპიონის ამ წარმატებამ დასაბამი მისცა იბერთა მასობრივ ლტოლვას რომაელებისაკენ. განსაკუთრებული მნიშვნელობა ჰქონდა ილერგეტების ბელადების, ძმების ინდიბილისისა და მანდონიუსის ანტიკართაგენულ მოძრაობაში გადართვას.

სციპიონმა ახალ კართაგენში გარნიზონი ჩააყენა და ტარაკონაში დაბრუნდა: შიშობდა, ჰასდრუბალს არ გაესწრო იტალიისაკენ, ტარაკონიდან კი მეთვალყურეობას გაუწევდა ოთქქმის მთელ აღმოსავლეთ ესპანეთს.

209—208 წწ. ზამთარი სციპიონმა სამზადისში გაატარა. ფლოტის მეომრები ხმელეთზე გადაიყვანა და ამით ქვეითი არმია ვაად-

ლიერა. მისთვის ცნობილი იყო, რომ გემების სიმცირის გამო კართაგენელებს ზღვით იტალიის მიმართულებით წასვლა არ შეეძლოთ. ამიტომ მან მთელი ყურადღება სახმელეთო გზების დაცვაზე გადაიტანა.

სციპიონის ენერგიულმა მოქმედებამ ჰასდრუბალს ბევრი თავსატეხი გაუჩინა. რომაელები კვლავ მის წინ იდგნენ და ესპანეთიდან არ უშვებდნენ. ბოლოს კართაგენის სარდალი ასეთ გზას დაადგა. გადაწყვიტა, მოეკრიბა მთელი ძალები, შებრძოლებოდა მტერს და თუ გაიმარჯვებდა, მშვიდად განესაჯა შემდგომი მოქმედების გეგმა, მარცხის შემთხვევაში კი გადარჩენილი მეომრებით გაქრილიყო გალიაში, თავისი არმია დაქირავებული მებრძოლეებით შეეცხო, გადაელახა ალპები და იტალიაში შესულიყო; იქ ჰანიბალს შეერთებოდა და დაემთავრებინა ბარკიდული გეგმის ერთ-ერთი უმთავრესი პუნქტი, რომლის დაძლევაც კართაგენის მხედრობას ასე გაუძნელდა და გაუჭიანურდა.

ჰასდრუბალი შეუდგა რომაელებთან გადამწყვეტი შეხვედრისათვის მზადებას. არმია მოამარაგა და გაემართა რომაელებისაკენ. ბრძოლა მოხდა ქ. ბეკულის მახლობლად (208 წ.). ბრძოლის პროცესში ჰასდრუბალმა დაინახა, რომ რომაელთა დაძლევა კართაგენის არმიის ძალებს ალემბატებოდა. ამიტომ მთელი ყურადღება აღმოსავლეთის მიმართულებით გაქრაზე გადაიტანა.

დიდი დანაკარგის ფასად ჰასდრუბალმა შეძლო რომის არმია უკან ჩამოეტოვებინა და ბირენეს მთებისაკენ დასდგომოდა გზას. მას ჯერ კიდევ ბრძოლის დაწყებამდე ჰყავდა წარმომადგენლები გაგზავნილი გალიაში მეომრების შესაგროვებლად.

სციპიონმა დადევნება ვერ გაბედა კართაგენელთა მოულოდნელი თავდასხმის შიშით. მხოლოდ მცირე რაზმი გაგზავნა პირენეს მთების გადასასვლელების ჩასაყეტად, მაგრამ ამ ნაბიჯს წარმატება არ მოჰყოლია.

პირენეს მთებისაკენ მიმავალ ჰასდრუბალს შეუერთდნენ მაგონი და ჰასდრუბალ ჰისგონის ძე. კართაგენის სარდლობის გადაწყვეტილებით, ფუნქციები შემდეგნაირად განაწილდა: ჰასდრუბალ ჰისგონის ძე იბერიის უკიდურეს დასავლეთ ნაწილში, ლუზიტანიაში უნდა გადასულიყო თავისი არმიით და იქიდან ებრძოლა, მაგონს ბალეარის კუნძულებზე წასვლა და მოქირავნეთა შეგროვება ევა-

ლებოდა, მასინისას ნუმიდიელი ცხენოსნებით იბერიაში უნდა ეთარეშა და რომაელთა მფლობელობაში მყოფი ოლქები აეოხრებინა, ხოლო ჰასდრუბალს გზა უნდა განეგრძო იტალიისაკენ. ასე დაცილდნენ სარდლები ერთმანეთს.

ჰასდრუბალმა გეზი ჩრდილოეთისაკენ აიღო. იგი ერიდებოდა რომაელებთან შეხვედრას. ამ მხრივ ეს გზა ყველაზე საიმედო იყო. გზადაგზა კრებდა დამხმარე მეომრებს და არმიის შემადგენლობას ზრდიდა.

თუ ჰანიბალი თავის დროზე ბრძოლით მიიკვლევდა გზას იტალიისაკენ, ჰასდრუბალს თითქმის არავითარი დაბრკოლება არ შეხვედრია. ადგილობრივმა მოსახლეობამ არა მარტო გაატარა ჰასდრუბალი, მათი ნაწილი ნებაყოფლობით შეუერთდა კართაგენის არმიას. გალთა კეთილგანწყობილებამ ჰასდრუბალს გაუადვილა ძნელი გზის მოკლე დროში დაძლევა. მან გაიარა მთელი გალია და შეუდგა ალპების ფერდობებს. ალპებშიც ნაკლები წინააღმდეგობა შეხვდა. მშვიდად დაეშვა მის კალთებზე და 207 წლის ზაფხულში იტალიაში შედგა ფეხი.

ესპანეთიდან რომში საგანგაშო ცნობები მოდიოდა. ამაში მალე რომაელებიც დარწმუნდნენ.

იტალიაში გადასული ჰასდრუბალი თავის ძმას უნდა შეხვედროდა. საჭირო იყო არმიების გაერთიანება. ამ მიზნით ჰასდრუბალმა მაცნეები გაგზავნა, რათა ჰანიბალისათვის იტალიაში მოსვლის ამბავი ეცნობებინა. იგი ძმას შეხვედრის ადგილს უნიშნავდა. მაცნეებმა მთელი იტალია გაიარეს, მაგრამ გზები კარგად არ იცოდნენ და ბოლოს რომაელებს ჩაუვარდნენ ხელში. წარგზავნილები დიდხანს იცავდნენ საიდუმლოს, მაგრამ, როდესაც რომაელებმა წამება დაუწყეს, ყველაფერი აღიარეს. ჰასდრუბალი ძმას პაემანს უნიშნავდა უმბრიაში, ქ. ნარნიის მახლობლად.

კონსულმა კლავდიუს ნერონმა მაშინვე ყველაფერი სენატს აცნობა. ამრიგად, რომაელებს შეეძლოთ წინასწარ შემუშავებული გეგმით ემოქმედათ.

რომი კიდევ ერთხელ დადგა საფრთხის წინაშე. თუ ადრე მარტო ჰანიბალი აოხრებდა იტალიას, ახლა კართაგენის ორი არმია წაღეკვით ემუქრებოდა მთელ ნახევარკუნძულს. რომაელთა შიში

შემთხვევითი არ იყო, თუ გავითვალისწინებთ იმ მაღალ შეფასებას, რასაც ანტიკური ავტორები შუათანა ბარკიდის საბრძოლო საქმიანობას აძლევენ. ლივიუსი წერს: ამ დროისათვის კართაგენის არმიის სათავეში ორი ჰანიბალი იდგაო. ეს შეიძლება გადაჭარბებული იყოს, მაგრამ, ცხადია, არც მთლად უსაფუძვლო იმ შთაბეჭდილებათა ფონზე, რაც ჰასდრუბალმა ესპანეთის ბრძოლებიდან დატოვა. შემდეგ ისტორიკოსი წერს: ჰასდრუბალის მეთაურობით ესპანეთში რომის ორი არმია განადგურდა, ბრძოლის ველზე დაეცა ორი გამოჩენილი სარდალი; ესპანეთიდან სწრაფი გადმოსვლითა და გალების ახალი შეიარაღებით, — განაგრძობს იგი, — მას შეუძლია იამაყოს თავის ძმაზე მეტად, ვინაიდან მან შეაგროვა მეომართა დიდი ნაწილი იქ, სადაც ჰანიბალმა უფრო მეტი დაკარგაო.

ჰასდრუბალის იტალიაში გამოჩენამ რომაელებს ახალი საზრუნავი გაუჩინა. ხელისუფლებას უნდა ეჩქარა, რომ ძმების გაერთიანება არ მომხდარიყო.

რომაელები შეუდგნენ თავდაცვას. ყველაფერს ითვალისწინებდნენ, რომ ადრინდელი შეცდომანი არ განმეორებულყო. ამ მხრივ ყველაფერი მათ სასარგებლოდ იყო მიმართული. მათთვის ცნობილი იყო ჰასდრუბალის მოძრაობის გზა.

ჰანიბალი მაცნეს ელოდა ძმისაგან, ხოლო ჰასდრუბალი, დარწმუნებული, რომ მისმა შიკრიკმა დავალება შეასრულა, გულდამშვიდებული იდგა ჩრდილო იტალიაში.

რომს ამ დროისათვის იტალიაში უზარმაზარი ლაშქარი ჰყავდა (23 ლეგიონი), კართაგენის არმია კი შედარებით მცირერიცხოვანი იყო. ამას ემატებოდა ისიც, რომ ჰანიბალი სამხრეთში იდგა, ჰასდრუბალი კი — ჩრდილოეთში. თანაც ჰასდრუბალის მეომრები ხანგრძლივი მგზავრობით დაღლილნი იყვნენ.

რომაელები ფხიზლად უთვალთვალებდნენ კართაგენტთა საქმიანობას. რომის ერთ-ერთ კონსულს, ნერონს, დავალებული ჰქონდა ჰანიბალის პირისპირ დგომა და მისი მოულოდნელი წინსვლის შეჩერება. მაგრამ იმის გამო, რომ ჰანიბალმა ჰასდრუბალის იტალიაში შემოსვლის შესახებ არაფერი იცოდა, რომის კონსულმა გეგმა შეცვალა. მისი აზრით, ჰანიბალის დატოვება შეიძლებოდა, ოღონდ ყოველივე ეს ფარულად უნდა მომხდარიყო. მართლაც, ნერონმა ჰანიბალის სადარაჯოდ დატოვა 6 ათასი ქვეითი და ათასი ცხენოსანი

და თვითონ ძირითადი ძალებით ჩრდილოეთისაკენ გაეშურა. იგი ესწრაფვოდა შეხვედრას თავის კოლეგა სალინატორთან, რათა ერთიანი ძალით შეებოდნენ ჰასდრუბალს. ნერონს გადაადგილება სწრაფად და საიდუმლოდ მოხდა.

ნერონმა გაიარა ცენტრალური იტალია. გზადაგზა მისი არმია მოხალისეებით ივსებოდა, და იმ დროს მიაღწია მდ. მეტავრის ნაპირს, როცა მეორე კონსულ სალინატორს ბანაკი გამართული ჰქონდა. მდინარის მეორე მხარეს ჰასდრუბალი იდგა. კონსულებმა მოილაპარაკეს და ღამით მტრისაგან შეუმჩნევლად გააერთიანეს არმიები. ოპერაცია ყოველგვარი ხმაურის გარეშე ჩატარდა.

მეორე დილით ჰასდრუბალმა რომაელთა განლაგება შორიდან დაათვალიერა. მის გაოცებას საზღვარი არ ჰქონდა: მოწინააღმდეგის არმიას მთელი სანაპირო დაეფარა. მისთვის ყველაფერი ნათელი გახდა.

მოწინააღმდეგის სიმრავლით შეშფოთებულმა ჰასდრუბალმა ბრძოლის გამართვას გაცლა ამჯობინა. დაღამდა თუ არა, მეომრებს უბრძანა, აშლილიყვნენ და ბანაკი უხმაუროდ დაეტოვებინათ. ლაშქარი მეტავრის ზემო დინებას აუყვია, რომ ფონი მოენახა და მდინარე გადაელახა. ამის შემდეგ არმიას გეზი უმბრიისაკენ უნდა აეღო, სადაც, მთავარსარდლის აზრით, ჰანიბალს შეუერთდებოდა. მაგრამ რაც უფრო ზემოთ მიიწევდნენ, მდინარის ნაპირი სულ უფრო ციცაბო ხდებოდა. ფონი კი არსად ჩანდა. უქმად დაიკარგა რამდენიმე დღე. რომაელები კვალდაკვალ მიჰყებოდნენ კართაგენის არმიას და, გზის გაუარესების გამო, მალე წამოეწივნენ კიდევ. რომის კონსულებმა კარგად განსაზღვრეს კართაგენელთა მდგომარეობა. ისინი დარწმუნებულნი იყვნენ, რომ ჰასდრუბალმა ბანაკი იძულებით მიატოვა და არავითარ სტრატეგიულ გეგმას მისი ლტოლვა მიზნად არ ისახავდა.

რომის ლაშქარმა გზის გაგრძელების ყოველგვარი საშუალება წაართვა ჰასდრუბალს. კართაგენელები კვლავაც ცდილობდნენ გზის გაკვლევას. ჰასდრუბალს დამარცხების აჩრდილი უკვე თავს დასტრიალებდა და მისი კლანჭებიდან დაძრომა მხოლოდ სასწაულს შეეძლო. რომაელები ყოველი მხრიდან შემოერკალნენ მის არმიას. კართაგენელები შედრკნენ. ჰასდრუბალი იძულებული გახდა, არმია

შეიჩერებინა და ბანაკი გაემაგრებინა. შეტაკება გარდაუვალი იყო. ორივე მხარე გადამწყვეტი ბრძოლისათვის მზადებას შეუდგა.

ძმომე მდგომარეობაში ჩავარდნილმა ჰასდრუბალმა გამოწვევა მიიღო. ლაშქარი საბრძოლველად გაამზადა. გადააჯგუფა ვეტერანები და ახალწვეულები. ბრძოლა დაიწყო. მოწინააღმდეგენი დიდი თავგანწირვით ეკვეთნენ ერთმანეთს. ბრძოლის დასაწყისში მდგომარეობა გაურკვეველი იყო. მრავალ ბრძოლაგამოვლილი კართაგენელები ღირსეულად იგერიებდნენ რომაელებს. ჰასდრუბალი სიმაძაქის მაგალითს აძლევდა თავის თანაშემწეობებს. მაგრამ მოწინააღმდეგის სიმრავლემ თავისი გაიტანა. კართაგენელთა რიგები შეთხელდა. რომაელებმა სულ უფრო შეავიწროეს სალტე. ჰასდრუბალის არმია სისხლიდან იწრითებოდა. ხსნის იმედი გაქრა. კართაგენის მეომართა დიდი ნაწილი მეტაერის პირას ესვენა. ჰასდრუბალი ამხნევებდა და აქებდა სისხლში ამოსვრილ მებრძოლებს, გაქცეულებს აბრუნებდა და ბრძოლაში რთავდა. რამდენიმე ადგილას აღადგინა კიდეც შეწყვეტილი შერკინება. მაგრამ ყველაფერი დამთავრებული იყო. ბოლოს, როცა დარწმუნდა, ბედისწერამ განაჩენი უკვე გამოუტანა, თავისი სიცოცხლე და უკანასკნელი ბრძოლა გმირის შესაფერისად დაამთავრა. ცხენს დეზი ჰკრა, რომაული კოჰორტის ცენტრში შეიჭრა, დიდხანს იბრძოდა ყოველი მხრიდან მტრის ალყაში მოქცეული და მხოლოდ მაშინ დაეცა, როდესაც რომაელებმა თითქმის აკუწეს და სისხლისაგან დაიცალა. მისი არმიაც განადგურდა.

რომის ცაზე კიდეც ერთი მრისხანე ღრუბელი გაიფანტა.

კლავდიუს ნერონის ბრძანებით, ჰასდრუბალის გვამი მონახეს, თავი მოკვეთეს და საგულდაგულოდ შეინახეს.

რომის არმიამ სამხრეთისაკენ გადაინაცვლა და კვლავ მიუახლოვდა ჰანიბალს. კონსულმა ნერონმა ორი აფრიკელი ტყვე გაათავისუფლა და ჰანიბალის ბანაკში გაგზავნა, რომ მათ მომხდარი ტრაგედიის ამბავი მიეტანათ. მეორე გადმოცემით, რომაელებმა ჰასდრუბალის თავი ისარზე წამოგებული გადაისროლესო კართაგენელთა ბანაკში. ძმის მოკვეთილი თავის დანახვისას ჰანიბალს წამოუძახნია: რომი დაიპყრობს მსოფლიოს.

ჰანიბალის უკანასკნელი იმედიც ამოიწურა. ოჯახურმა და საჯელმწიფო დარდმა მისი სულიერი მდგომარეობა შეარყია. ძმის

სიკედილით განწარებულს თანამებრძოლებისთვის უთქვამს: კართაგენის ბედი ჩემთვის უკვე ცნობილიაო. დიდი სარდალი არ ცდებოდა. პასდრუბალის სიკედილით კართაგენს ყველაზე მტკიცე ბურჯი გამოეცალა.

პასდრუბალის არმიის განადგურებამ რომი არნახული სიხარულით აღავსო. ქალაქი გამარჯვებას ზეიმობდა. ტაძრები და წმინდა ადგილები მორთეს და მოკაზმეს. პანიბალის იტალიაში ყოფნა აღარ იყო ძველებურად საშიში. მტრის საბოლოო განდევნის ქანი შოახლეებზედ იყო.

რომაელები აფრიკაში

პანიბალის იტალიაში ყოფნას რომაელები თითქოს შეურიგდნენ. თუ ადრე კართაგენის სარდალი ბრძოლას ესწრაფვოდა, ახლა ზღვომარეობა არსებითად შეიცვალა: რომაელები შეტევაზე გადასვლას იწყებენ, პანიბალი კი მოწინააღმდეგესთან შეხვედრას გაურბის და თავდაცვითი ბრძოლებით კმაყოფილდება. ძლევამოსილი სარდლის დიდება გაუფერულდა. მან თითქმის ყველა მონაპოვარი დაკარგა. ერთადერთ იმედს პასდრუბალზე ამყარებდა, მაგრამ მეტავრთან განცდილმა ტრაგედიამ თვალნათლივ დაანახა, რომ ომი უკვე წაგებული იყო. მდგომარეობის გამოსწორება სასწაულს შეეძლო. მისი ერთგული თანამებრძოლისა და სახელოვანი ძმის თავი და ტანი სხედასხვა ადგილას განისვენებდა. მესამე ძმა, მაგონი, ბალეარის კუნძულებზე აგროვებდა არმიას, რომ გასაჭირში ჩავარდნილ ძმას დახმარებოდა, მაგრამ ჭერჭერობით არაფერი ჩანდა.

206 წელი პანიბალმა სრულ უმოქმედობაში გაატარა. მის წინააღმდეგ ამ წელს არავითარი ზომები არ მიუღიათ. არც იგი ართულებდა საქმეს. მარცხის მიუხედავად, კართაგენის არმია მთლიანობას ინარჩუნებდა და სარდლის მოწოდებაზე ყოველთვის ერთსულოვნად გამოდიოდა.

ტ. ლივიუსი გაოცებულია პანიბალის ჭრელი ლაშქრის სარდლისადმი ერთგულებით. იგი წერს: იტალიაში ხანგრძლივად ყოფნისა და მარცხის მიუხედავად, მის არმიაში უბრალო გაუგებრობა ან არეულობა არ მომხდარა, რაც ხშირად მოსალოდნელი არისო.

ჰანიბალის მეომრები მკვეთრად განსხვავდებოდნენ ერთმანეთისაგან კულტურით, ტრადიციებით, კანონებით, ენით და, შესაბამისად, გარეგნობით, ტანსაცმლით, იარაღით და რელიგიით. მაგრამ, ჰანიბალმა ყველანი ისე საოცრად დააკავშირა ერთმანეთთან, რომ სრულიად უცხო ტომის წარმომადგენლებს უბრალო უთანხმოებაც არ მოსვლიათ, ერთხელაც არ გამოუთქვამთ უკმაყოფილება მთავარსარდლის მიმართ, თუმცა ჰანიბალს ხშირად არც ფული ჰყოფნიდა და არც სურსათი. შემდეგ ტ. ლივიუსი ამატებს: ვის არ მოეჩვენება გასაოცრად ის გარემოება, რომ ჰასდრუბალის არმიის განადგურების შემდეგ ჰანიბალის ბანაკში არავითარი მღელვარება არ მომხდარაო.

ჰასდრუბალის დაღუპვამ ჰანიბალი აიძულა, საიმედო თავშესაფარი ეძებნა. იგი დადიოდა იტალიის მიწაზე, როგორც ტრაზიმენისა და კანეს აზრდილი, გამოფიტული და განადგურებული. თვალი სამშობლოსაკენ ექირა, მაგრამ კართაგენიდან კვლავ არაფერი ისმოდა.

რომმა აქტიურ შეტევაზე გადასვლა დაიწყო.

კორნელიუს სციპიონმა იბერიიდან განდევნა იქ დარჩენილი კართაგენელები და 206 წელს რომში ტრიუმფით დაბრუნდა. 205 წლისათვის იგი კონსულად აირჩიეს. სციპიონი კართაგენელთა საბოლოო განადგურების გეგმას ადგენდა. მან მეტად გაბედული წინადადება წამოაყენა:

ბრძოლის ასპარეზი აფრიკაში გადავიტანოთ.

სციპიონის გეგმას რომის სახელმწიფო მოღვაწეები სკეპტიკურად შეხვდნენ. ასეთი მოქმედება მათ აშკარა ავანტიურად მიაჩნდათ და კონსულს ურჩევდნენ, განზრახვაზე ხელი აეღო. განსაკუთრებით მტრული პოზიცია დაიკავა ფაბიუს მაქსიმემ. იგი აფრიკაში ლაშქრობას ახალგაზრდა კაცის წინდაუხედაობად თვლიდა.

ფაბიუსი თანამემამულეებს მიმართავდა: ჰანიბალი ჯერ კიდევ იტალიაშია, კართაგენის სარდალს საკმაო ძალები ჰყავს და, რაც მთავარია, მას რომაელებთან ბრძოლის დიდი გამოცდილება აქვს. თანაც მოსალოდნელია ბალეარის კუნძულებიდან მაგონის შემოჭრა. ყოველივე ეს ახალ განსაცდელს შეუქმნის რომს. აფრიკაში ლაშქრობა განწირულია. ჩვენ, რომაელებს, ამის გაკვეთილი I პუ-

ნიკური ომიდან გვაქვს, როდესაც რეგულუსის ექსპედიცია სრულიად შეეწირა აფრიკას.

შემდეგ ფაბიუსი მიმართავდა სციპიონს: შენ არ შეგიძლია, არ აღიარო, რომ სადაც ჰანიბალია, იქაა ომის ცენტრი. აფრიკაში გადასვლით შენ გსურს, მისი ყურადღება სამშობლოსაკენ მიაპყრო, მაგრამ გავიწყდება, სადაც არ უნდა იყოს იგი, აფრიკაში თუ იტალიაში, ყოველთვის ჰანიბალთან გექნება საქმე. და ბოლოს, შენ აფრიკაში უფრო ძლიერი იქნები თუ აქ, სადაც მხარდამხარ იბრძვის შენივე კოლეგა? არ მესმის, რა გეგმაა ეს, უპირატესობა მიანიჭო ბრძოლის ველს იქ, სადაც შენი არმია გაცილებით მცირერიცხოვანი და სუსტი იქნება, და არა იქ, სადაც უპირატესობა გაქვს... იმ დროს, როცა ჰანიბალი ჭერაც იტალიაშია, შენ გადაწყვიტე, დატოვო სამშობლო და ეს გინდა ჩაიდინო არა სახელმწიფოს სასარგებლოდ, არამედ იმიტომ, რომ, შენი აზრით, ეს მოგიტანს პატივსა და ღირებას. მე ვფიქრობ, კონსული უნდა ემსახუროს სახელმწიფოს ინტერესებს, პირად განდიდებაზე ზრუნვა კი გვერღზე გადასდოს. არმია შეგროვებულია რომისა და იტალიის დასაცავად და არა იმისათვის, რომ კონსულებმა, მეფეთა მსგავსად, ქედმაღლურად ახეტიალონ საითაც მოესურვებათ, — დაამთავრა სიტყვა ფაბიუს მაქსიმემ.

ფაბიუსის ავტორიტეტმა სენატის უმრავლესობა სციპიონის წინააღმდეგ განაწყო. მაგრამ არც სციპიონი დაბნეულა და შეეცადა, გაებათილებინა ფაბიუსის მოსაზრებანი. იგი რეალურ გეგმას აყენებდა. მისი აზრით, რომის არმიის აფრიკაში გადასვლა ჰანიბალს აიძულებდა, იტალიას გასცლოდა და საკუთარი სამშობლოს დაცვაზე ეზრუნა. თავის შეხედულებას სციპიონი შემდეგნაირად ასაბუთებდა: კართაგენს არ ჰყავს საკუთარ მოქალაქეთაგან შემდგარი ლაშქარი, იგი დამოკიდებულია მოქირავნეებზე, გარშემორტყმულია არასაიმედო მოკავშირეებით, რომელთაც თვალი ლალატისაკენ უჭირავთ. აფრიკაში რომაელთა გამოჩენა საკმარისი იქნება, რომ ეს დიდი ძალა ჩვენს მხარეზე გადმოვიდეს, — უხსნიდა სციპიონი სენატს. — ნუ მაყოვნებთ. გადავალ თუ არა აფრიკაში, მაშინვე გაიგებთ სასიხარულო ცნობას, რომ ჰანიბალმა იტალია დატოვა. იგი იძულებული გახდება, დაიცვას საკუთარი ქალაქი. ბოლოს და ბოლოს, იტალიამ უნდა დაისვენოს. ჰანიბალთან დროებით გამკლა-

ვებას თავისუფლად შეძლებს ჩემი კოლეგა ლიკინიუსი, რომელსაც იტალიის დატოვების უფლება არ აქვს იმის გამოც, რომ არის უმაღლესი ქურუმი. უმჯობესია, რომის არმია ემუქრებოდეს კართაგენის კარიბჭეს, ვიდრე საკუთარი ქალაქის კედლებთან ელოდებოდეს მტერს. ჩემს სიტყვებს საქმით დავამტკიცებო, — აცხადებდა სციპიონი.

სენატორთა უმრავლესობა დარწმუნებული იყო, რომ თუ სენატი სციპიონის წინადადებას უარყოფდა, კონსული საკითხს სახალხო კრებაზე გაიტანდა. ხოლო მაშინ მისი მოთხოვნის დაკმაყოფილება იძულებით მოუხდებოდა. ეს იყო სენატის თანხმობის მიზეზი, თუმცა სციპიონის უფლებათა და მოქმედებათა არე შეკვეცა: მას მხოლოდ სიცილია გადასცეს. სენატი ლაშქრობას არ აფინანსებდა.

მაგრამ ამას ხელი არ შეუშლია სციპიონისათვის. მოხალისეებმა მრავლად მოიყარეს თავი მის გარშემო. სციპიონმა დაიწყო არმიის შეგროვება.

ვიდრე სციპიონი ამ ამბებით იყო გართული, კართაგენელებმა რომს ახალი საფრთხე მოუშავეს.

205 წელს ჰანიბალის უმცროსმა ძმამ მაგონმა ბალეარის კუნძულებიდან იტალიას მიადგა. იტალიის სანაპირო დაუცველი იყო. იგი თავისუფლად გადავიდა ნაპირზე და დაუბრკოლებლად აიღო გენუა. მერე დაუეცა სამხრეთით და ქ. სავონაში გაიგო სციპიონის გადაწყვეტილების ამბავი. მაგონმა თავისი ძალების დიდი ნაწილი აფრიკაში გაუზავნა კართაგენის დასაცავად, ხოლო თვითონ ადგილობრივ გალ ტომებთან შეკავშირებას შეუდგა. მაგონის მოწოდებას დიდი გამოხმაურება მოჰყვა. გალები ყოველი მხრიდან მიაწყდნენ კართაგენელთა ბანაკს. მაგონის არმია საგრძნობლად გაიზარდა.

მაგონის გამოჩენამ ახალი მღელვარება გამოიწვია რომში. პასდრუბალის დაღუპვით განცდილი სიხარული ნაადრევად აღმოჩნდა.

ჰანიბალი ამ დროს ბრუტიუმში იდგა. კართაგენელთა და რომაელთა ბანაკში შავი ჭირი მძვინვარებდა და ამიტომ 205 წელს არაფერი ღირსშესანიშნავი არ მომხდარა. ჰანიბალმა მთელი ზაფხული უქმად გაატარა. მისი სურვილით აღმართეს სამსხვერპლო და

შესწირეს ქალღმერთ იუნონას ტაძარს. სამსხვერპლოზე ამოკვეთეს წარწერა ფინიკიურ და ბერძნულ ენებზე, რომელშიც ვრცლად იყო მოთხრობილი მთელი მისი ლაშქრობის ამბავი. ეს წარწერა უნახავს და წაუკითხავს პოლიბიოსს.

რომაელი ხალხის მთელი ყურადღება სციპიონისაკენ იყო მიპყრობილი. იგი გადავიდა სიცილიაში და უპირველესი ღონისძიება, რაც მან ჩაატარა, მეომართა ბრძოლისუნარიანობის შემოწმება იყო. მებრძოლთა ნაწილი, რომელთაც ხანგრძლივი ომი მობეზრებული ჰქონდა, დაითხოვა, ოღონდ იმ პირობით, რომ მთელი თავიანთი საომარი აღჭურვილობა უიარაღო მებრძოლებისათვის გადაეცათ. ამასთანავე, დაავალდებულა, დროებით დარჩენილიყვნენ არმიაში და ახალწვეულები გაეწვრთნათ. ვეტერანები სიამოვნებით დათანხმდნენ.

სციპიონმა უმტკივნეულოდ ჩამოიშორა საეჭვო მეომრები და მათ ნაცვლად არმიაში ენერგიული და ბრძოლას მოწყურებული ახალგაზრდები ჩარიცხა.

სციპიონი დიდ იმედს ამყარებდა მარცელუსის მეომრებზეც, ვინაიდან მათ ნიჭიერი სარდლის ხელმძღვანელობით კარგი სკოლა ჰქონდათ გავლილი, გამოცდილი და დისციპლინირებული იყვნენ. მხედართმთავრის აზრით, მათ კართაგენის მისადგომებთან დიდი საქმის შესრულება შეეძლოთ.

სციპიონმა არმია სიცილიის ქალაქებში გაანაწილა და მოსახლეობას დაავალა, ლაშქრისათვის განსაზღვრული რაოდენობით მიეწოდებინათ სურსათი. შემდეგ მთავარსარდალმა თავის მეგობარს, გაიუს ლელიუსს უბრძანა, დაეზვერა აფრიკის სანაპირო. ლელიუსი დაუყოვნებლივ შეუდგა დავალების შესრულებას.

რომის ფლოტი მიაღმა ჰიპონ რეგიუმის შემოგარენს და შეუდგა მის აოხრებას. ლელიუსის გამოჩენამ საოცრად ააფორიაქა კართაგენი. მაცნეები იტყობინებოდნენ, სციპიონი უზარმაზარი ფლოტით აფრიკის წალეკვას აპირებსო. ქალაქი შიშმა და გულგატეხილობამ მოიცვა. მას მტერთან შესვენდრის ძალა არ შესწევდა. ჰანიბალი უმოქმედოდ იდგა იტალიაში, გალიაში მყოფი მაგონი ძმასთან შეერთებას ვერ ახერხებდა. ყოველივე ამას ერთვოდა საშიშროება თვით აფრიკელ მოკავშირეთა მხრიდან — სიფაქსმა და მასინისამ აშკარად მტრული პოზიცია დაიკავეს.

კართაგენმა ცოტათი ამოისუნთქა, როცა გაირკვა, რომ ჰიპონ რეგეუმთან იღგა ლელიუსი და არა სციპიონი. იგი შეუდგა საშინაო და საგარეო საქმეების მოწესრიგებას. უპირველესად ელჩები გააგზავნა აფრიკის განდგომილ მეფეებთან კავშირის აღსადგენად. ელჩობა გაიგზავნა მაკედონიის მეფე ფილიპესთან 200 ტალანტით, რათა ის აუცილებლად შეჭრილიყო ან იტალიაში ან სიცილიაზე. აპენინზე მყოფ სარდლებს კი შეუთვალეს, ყოველი ღონე ეხმარათ, რათა სციპიონი სიცილიაზე დაეყოვნებინათ. იმ მიზნით, რომ მაგონს რომისათვის ახალი საფრთხე შეექმნა, საკმაოდ დიდი თანხა გაუგზავნეს მოქირავნეთა ასაყენად. გარდა ამისა, მაგონთან უნდა გამოცხადებულყო 25 ხომალდი, 6 ათასი ქვეითი, 800 მხედარი და 7 სპილო. მასვე ებრძანა, ახალი არმიით მიახლოებოდა რომს და შეერთებოდა ჰანიბალს.

სამხედრო დახმარება მაგონმა გენუის მახლობლად შეიერთა და მიიღო დავალებანი. შემდეგ სასწრაფოდ თავი მოუყარა საკუთარ არმიაში მყოფ გალებს და მიმართა წინადადებით, დაბრუნებულიყვნენ სამშობლოში, შეეგროვებინათ მოქირავნეები და მათთან ერთად გამოცხადებულყვნენ. გალები დათანხმდნენ.

კართაგენელთა განზრახვას რომმა ახალი სამზადისით უპასუხა. სენატმა მოზრდილი არმია გადაიყვანა ჩრდილო იტალიაში, რომ მაგონის სიღრმეში შემოჭრა შეეკავებინა.

ლელიუსმა სციპიონის დავალება შეასრულა, გაძარცვა აფრიკის სანაპირო, შეაგროვა საჭირო ცნობები და, როცა კართაგენის ფლოტის მიახლოება შეიტყო, ბრძოლას თავი აარიდა და სიცილიაში დაბრუნდა.

ლელიუსს სხეანაირად არც შეეძლო მოქცეულიყო. სციპიონის დავალების თანახმად, მას ევალებოდა აფრიკის დაზვერვა და არა ბრძოლის გამართვა. ამ მხრივ მისი მოქმედება სავსებით კანონზომიერი იყო.

ლელიუსმა დააზუსტა აფრიკის ტომთა განწყობილებაც და სციპიონს მოახსენა, რომ კართაგენისადმი მათი დამოკიდებულება მყარი არ იყო. განსაკუთრებული მნიშვნელობა ჰქონდა სციპიონისათვის მასინისას პოზიციის გარკვევას. მასინისა რომაელებს მოუწოდებდა, სწრაფად გადმოსულიყვნენ აფრიკაში და კართაგენისათვის ამოსუნთქვის საშუალება არ მიეცათ.

აფრიკის ტომებმა თვალსაჩინო როლი შეასრულეს II პუნიკურ ომში. ხანგრძლივი ბრძოლის მანძილზე კართაგენელთა უპირატესობას ნუმიდიური კავალერია განაპირობებდა. მაგრამ სციპიონთა დიპლომატიამ კართაგენის ეს ძლიერი დასაყრდენი საგრძნობლად შეასუსტა. ჯერ კიდევ ადრე, როდესაც კართაგენ-რომის წინააღმდეგობის საკითხი გაურკვეველი იყო, სციპიონი ნუმიდიელებთან კავშირის დასამყარებლად აფრიკაშიც კი გადავიდა. ამ ნაბიჯმა ნუმიდიელები კართაგენის მოწინააღმდეგეთა ბანაკში გადაიყვანა. მოსყიდული ნუმიდიელი ბელადები აქტიურად ჩაებნენ ბრძოლაში. ეს ყველაზე რეალური საშუალება იყო კართაგენისათვის აფრიკის კონტინენტზე.

რომის პოზიციები განსაკუთრებით გააძლიერა ადრე კართაგენის ერთგულმა მოკავშირემ მასინისამ, რომელიც დინასტიური წინააღმდეგობის გამო რომაელთა მხარეზე გადავიდა და ბრძოლა გამოუცხადა კართაგენსა და დასავლეთ ნუმიდიის მეფეს სიფაქსს. სიფაქსი წინათ რომაელთა ერთგულებასა და კავშირზე დებდა თავს, მაგრამ როდესაც კართაგენის ხელისუფლებამ ნუმიდიაში გაჩაღებულ დინასტიურ ომში მისი მხარე დაიკავა, ისიც უყოყმანოდ გადაბარგდა კართაგენის ბანაკში. თავის მხრივ, სიფაქსთან დაახლოებას კართაგენელებიც ესწრაფვოდნენ. ამის დამადასტურებელია ის, რომ კართაგენელმა სარდალმა ჰასდრუბალმა თავისი ასული სოფონიბე, რომელიც ადრე მასინისაზე იყო დანიშნული, მას მიათხოვა. მასინისა პირობის გატეხისათვის საბოლოოდ ჩამოშორდა ადრინდელ მოკავშირეებს და კართაგენელთა დაუძინებელი მტერი გახდა.

კართაგენის დახმარებით სიფაქსმა ხელთ იგდო ძალაუფლება აღმოსავლეთ ნუმიდიაშიც და ახლა ცდილობდა, ამ მხარის კანონიერი მემკვიდრე, მასინისა როგორმე გზიდან ჩამოეცილებინა. ტახტისათვის გამართულ ბრძოლაში მასინისა დამარცხდა. მარცხის მიუხედავად, მას იარაღი არ დაუყრია, იმედით შეჰყურებდა რომის გამარჯვებას და, განსაკუთრებით, სციპიონის განზრახვას. თავის მხრივაც დახმარებას ჰპირდებოდა რომის სარდალს. ყოველივე ამას თუ გავითვალისწინებთ, სციპიონის გეგმის სისწორე საფუძველს მოკლებული არ იყო.

სციპიონი თითქმის მზად იყო აფრიკაში გასამგზავრებლად, რომ გაიგო, ჰანიბალი ქ. ლოკრს უახლოვდებოდა. კონსული სიცი-

ლიიდან სასწრაფოდ გაეშურა იტალიისაკენ, ზღვიდან მიადგა ლოკრს, გადასხა მეომრები, გააძლიერა ქალაქის გარნიზონი და ამრიგად ლოკრი ჰანზბალისათვის მიუწვედომელი გახადა. ამის შემდეგ სციპიონი დაბრუნდა სიცილიაში და აფრიკაში გადასვლის თადარიგს შეუდგა.

რომის სენატში კი კამათი არ ცხრებოდა სციპიონის მოქმედების გამო. სციპიონის მოწინააღმდეგეთა სულისჩამდგმელის ფაბიუს მაქსიმუს წინადადებით, სენატში ასეთი გადაწყვეტილების გამოტანასაც კი აპირებდნენ: ძალით დაებრუნებინათ და, როგორც ურჩისათვის, პასუხი მოეთხოვათ. მაგრამ სციპიონი უკან არავის დაუბრუნებია.

204 წლის გაზაფხულზე რომის არმია აფრიკაში გადავიდა. ლაშქარმა ბანაკი ქ. უტიკასთან დასცა.

კართაგენელებმა რომაელთა ძალების დასაზვერად რაზმი გაგზავნეს ჰანონის მეთაურობით. რაზმს რომაელები არ უნდა გადმოეშვა ნაპირზე, მაგრამ რომაელებთან პირველსავე შეტაკებაში ეს რაზმი განადგურდა, თვით ჰანონი კი დაიღუპა.

სციპიონის პირველი ნაბიჯი აფრიკაში იყო უტიკის მახლობლად მდებარე პატარა ქალაქის აღება (ქალაქის სახელწოდება ანტიკურ წყაროებს არ შემოუნახავთ). რომაელებმა აქ 8 ათასი კაცი დაატყვევეს. ამ დროს სციპიონის ბანაკში გამოცხადდა მასინისა.

სციპიონი აფრიკის მნიშვნელოვანი ქალაქის, უტიკის საიერიშოდ ემზადებოდა, რომ ჰასდრუბალ ჰისგონის ძისა და სიფაქსის გამოჩენამ აიძულა, ქალაქს გასცლოდა. რომის არმია დაბანაკდა მუდგომელ კონცხზე, რომელიც ვიწრო ყელით უერთდებოდა კონტინენტს. სციპიონმა დაკავებული ბორცვი ხმელეთიდან და ზღვიდან გაამაგრა და აქ გადაწყვიტა ზამთრის გატარება.

რომის ყურადღება აფრიკისაკენ იყო მიპყრობილი. პირველი გაბედული ნაბიჯით სციპიონმა ყველას თანაგრძნობა მოიპოვა. სახელმწიფოს უპირველესი საზრუნავი აფრიკაში მყოფი არმიის მომარაგება იყო: აწვდიდნენ ტანსაცმელს, სურსათს, იარაღს.

მთელი ზამთარი სციპიონმა სამზადისში გაატარა. თან ცდილობდა, სიფაქსიც გადაებირებინა. ნუმიდიელი ბელადი ასეთ წინადადებას აყენებდა: კართაგენელებს დაეტოვებინათ იტალია, ხოლო რომაელებს — აფრიკა. სიფაქსის აზრით, ზავის ასეთი პირო-

ბები მისაღები უნდა ყოფილიყო ორივე მხარისათვის მაგრამ სციპიონს ზავის გაგონებაც არ სურდა, მისი საბოლოო მიზანი კართაგენის დაჩოქება იყო.

რომის სარდალი დარწმუნდა, რომ სიფაქსი თავის გადაწყვეტილებას არ შეცვლიდა, მასთან ურთიერთობა მხოლოდ ღრრის დაკარგვა იყო, მაგრამ, დიპლომატიური მოსაზრებით, მოლაპარაკებას მაინც განაგრძობდა. ახალგაზრდა სარდალმა მეტად გონებაში ხვილური გეგმა შეიმუშავა: სიტუაციის გასარკვევად, სიფაქსთან ელჩების გაგზავნას მოუხშირა, თითქოს შეთანხმების მიღწევა სურდა. ელჩობას თან აყოლებდა მონის ტანსაცმელში გადაცმულ გამორჩეულ ცენტურიონებს. იმ ღროს, როდესაც ელჩები სიფაქსთან მოლაპარაკებას აწარმოებდნენ, ცენტურიონებს ღრო არ უნდა დაეკარგათ და კარგად შეესწავლათ ნუმიდიის მეფის ბანაკის განლაგება, შეეგროვებინათ ზუსტი ცნობები, რა მანძილით იყო ერთმანეთს დაცილებული ჰასდრუბალისა და მეფის არმიები, დაეთვალიერებინათ, სად იყო საყარაულო პუნქტები, როდის იცვლებოდნენ გუშაგები. ყოველივე ამის გათვალისწინებით სციპიონისათვის მიეწოდებინათ ცნობები, ღლისით უმჯობესი იქნებოდა მტერზე თავდასხმა თუ ღამით.

სციპიონი მოლაპარაკებას განგებ აჰიანურებდა. ყოველთვის სხვადასხვა პირებს აგზავნიდა. მის ჯაშუშებს საკლავო ღრო რჩებოდათ ყველა წვრილმანის დასაზუსტებლად. ვინაიდან სიფაქსთან ელჩების გამოცხადებისთანავე ნუმიდიის მეფე კავშირს ამყარებდა ჰასდრუბალთან, რასაც გარკვეული ღრო სჭირდებოდა. ჯაშუშები კი ლოდინს კარგად იყენებდნენ. მათზე, როგორც მონებზე, ეპკვი არავის მიჰქონდა. ამგვარი გზით სციპიონმა უძვირფასესი ცნობები დააგროვა, ყველაფერი კარგად აწონ-დაწონა, არმია მოამზადა და სიფაქსს შეუთვალა, ზავის პირობებს მხოლოდ იმ შემთხვევაში მიიღებს, თუ კართაგენელებს მიატოვებს. სიფაქსმა გადაჰრით უარყო ასეთი წინადადება.

კარგად ინფორმირებულმა სციპიონმა მოქმედების გეგმა შეადგინა. მოწინააღმდეგის პოზიციების ყველა წვრილმანი გაითვალისწინა და თავისი არმია ორ ნაწილად გაჰყო. ნახევარს გაიუს ლელიუსი და მასინისა უსარდლა და გაუშვა სიფაქსის ბანაკზე თავდასასხმელად, მეორე ნაწილს კი თვითონ წაუძღვა ჰასდრუბალი-საკენ.

ლეღიუსი და მასინისა ცენტურიონთა კვალდაკვალ შუალამისას უნდა შეჭრილიყვნენ სიფაქსის ბანაკში და სიბნელეში კარვები ცეცხლისათვის მიეცათ. თვითონ კი კართაგენელებს მაშინ უნდა დასხმოდნენ, როდესაც სიფაქსის სადგომი ცეცხლის ალში გაეხვეოდა. ეს იყო სიგნალი.

ლეღიუსისა და მასინისას არმია გაეშურა ოპერაციის განსახორციელებლად. მათ მართლაც არაერთარი დაბრკოლება არ შეხვედრიათ. უხმაუროდ შეიპარნენ მეფის ბანაკში და შეუდგნენ დავალების შესრულებას. ხის კარვებს ცეცხლი ადვილად მოედო. ნამძინარევი ნუმიდიელები უიარალოდ გამორბოდნენ თავშესაფარიდან — ეგონათ, ხანძარი შემთხვევით იყო გაჩენილი და მის ჩაქრობას ლამობდნენ. სწორედ აქ ისახელა თავი მასინისამ. იგი თავისი ნუმიდიელებით მიეჭრა უიარალო თანამოძმეებს და შეუბრალებლად დაუწყო ჟლეტა. ბევრმა კარვიდან გამოსვლაც ვერ მოასწრო, ცეცხლმა შთანთქა. უმრავლესობამ კი, კარს მომდგარი ცეცხლი რომ დაინახა, გადაწყვიტა სიცოცხლე მახვილით შეენარჩუნებინა, მაგრამ მხოლოდ მცირე ნაწილი აღწევდა თავს სასაყლაოს.

ჰასდრუბალის ბანაკიდან დაინახეს, რომ სიფაქსის სადგომს ცეცხლი წაღეკვას უქადდა და სასწრაფოდ განგაში ატეხეს, იფიქრეს, ხანძარი ნუმიდიელთა გაუფრთხილებლობით არისო გამოწვეული. ვერც წარმოედგინათ, თუ სტიქიაში რომაელთა ხელი ერია. ამიტომ ჰასდრუბალის მეთაურობით უიარალონი გაიქცნენ მისაშველებლად. მათ წინ გადაუდგა სციპიონი. გაჩაღდა უიარალო მეთაურობის არნახული ხოცვა-ჟლეტა. რომაელები ასევე მოულოდნელად მიეჭრნენ ჰასდრუბალის ბანაკს და ისიც ცეცხლის ალს მისცეს. მტრის ორივე ბანაკი, რომელთან შეხვედრასაც სციპიონი ვერ ბედავდა, ერთ ღამეში განადგურდა. ჰასდრუბალმა და სიფაქსმა არმიის ნარჩენებითა მოახერხეს გაქცევა. ლტოლვილთა ნაწილიც დაჭრილი ან ხანძრისაგან დაშავებული იყო. კართაგენელებმა ბრძოლის ველზე დატოვეს რამდენიმე ათასი მეომარი, 5 ათასი კაცი რომაელთა ტყვე გახდა, მათ შორის 11 სენატორი, ნადავლის სახით დარჩათ 174 საბრძოლო ღროშა, 2700 ნუმიდიური ცხენი და 6 საბრძოლო სპილო.

ისტორიკოსი პოლიბიოსი რომაელთა გამარჯვებასთან დაკავშირებით წერს: არც ერთ მოკვდავს არ შეუძლია წარმოიდგინოს იმის მსგავსი, რაც ამ დროს მოხდა. ყოველივე ეს აღემატებოდა ყველა ადრე ცნობილ საშინელ უბედურებას. „უამრავ მამაცობათა შორის, რაც სციპიონებს ჩაუდენიათ, ჩემი აზრით, ეს ყველაზე ბრწყინვალე და განსაცვიფრებელი იყო“, — ამთავრებს პოლიბიოსი.

მეორე დღეს სციპიონმა გადაწყვიტა, დადევნებოდა გაქცეულ პასდრუბალს. კართაგენის სარდალიც ცდილობდა შეებმას. მან იცოდა, რომ ქ. უტიკის გარშემო სციპიონს მეტად მცირე რაზმი ჰყავდა დატოვებული და სურდა, მარცხი გამოესყიდა, მაგრამ გადაიფიქრა. მას ნუმიდიელებზე დანდობა აღარ შეეძლო. იმედდაკარგული პასდრუბალი საერთოდ გაეცალა ბრძოლის ველს.

კართაგენმა, რომელიც ბრძოლის ველიდან ყოველთვის შორს იმყოფებოდა, პირველად განიცადა მტრის სიახლოვე. შექმნილი მდგომარეობა მას აიძულებდა, არსებობის შესანარჩუნებლად ახალი საშუალებები ეძებნა. აფორიანებულ სენატში დიდი დავა და კამათი გაიმართა. ერთნი მოითხოვდნენ, დაუყოვნებლივ გაეგზავნათ მაცნეები იტალიაში და გამოეწვიათ ჰანიბალი სამშობლოს დასაცავად. მეორენი სციპიონთან მოლაპარაკების მომხრენი იყვნენ და წინადადება შეჰქონდათ, რომაელებს დაზავებოდნენ. მესამენი ახალი არმიის შეგროვებას, სიფაქსთან კავშირის განმტკიცებას და ბრძოლის გაგრძელებას მოითხოვდნენ. გაიმარჯვა მესამე წინადადება. თადარიგს შეუდგა სიფაქსიც.

მალე პასდრუბალისა და სიფაქსის ძალები გაერთიანდნენ. მათი დროშის ქვეშ 30 ათასი მეზრძოლი დაირაზმა. ისინი მაშინვე რომის არმიისაკენ გაემართნენ.

სციპიონი უტიკის ალყით იყო გართული, როდესაც კართაგენის არმიის მოახლოება შეიტყო. მან ქალაქის გარშემო კვლავ მცირე რაზმი დატოვა და ძირითადი ძალებით მტერთან შესახვედრად გაემართა.

მეზუთე დღეს მიაღწია სციპიონმა „დიდ ვაკეს“, სადაც დაბანაკებული იყო კართაგენის არმია. სამი დღის განმავლობაში მხოლოდ მსუბუქ შეტაკებებს ჰქონდა ადგილი. მოწინააღმდეგეებმა მთელი ძალები მხოლოდ მეოთხე დღეს გამოიყვანეს ბრძოლის ველზე. კართაგენის სახელდახელოდ შეკრებილმა, უმეტესწილად ახალ-

წვეულებისაგან შემდგარმა არმიამ ვერ გაუძლო ბრძოლაში გამოწრთობილ რომის ლეგიონერებს. აქაც გამარჯვება რომაელებს დარჩათ. კართაგენის არმია მთლიანად განადგურდა. ჰასდრუბალმა და სიფაქსმა თავს კვლავ გაქცევით უშველეს. სციპიონმა ლტოლვილებს ლელიუსი და მასინისა დაადევნა, თითონ კი ხელი მიჰყო კართაგენსა და უტიკას შორის არსებული მდიდარი ქალაქების ძარცვას.

ჰასდრუბალი კართაგენში დაბრუნდა, სიფაქსი — ნუმიდიაში. კართაგენის უკანასკნელი იმედიც ამოიწურა.

ამ გამარჯვების შემდეგ სციპიონი ახლოდან ზეერავდა კართაგენის მისაღვომებს. მისი არმია ტუნესში იღვა (120 სტადიონის დაშორებით კართაგენიდან, დაახლ. 25 კმ.).

კართაგენის მოსახლეობას ქალაქის დასაცავად უნდა ეზრუნა. საშიშროება, რომელიც აღრე რომს ემუქრებოდა, ახლა კართაგენის წინაშე აღიმართა. საფრთხე კარს იყო მომდგარი. სენატი გრძნობდა, რომ სციპიონი კართაგენის გარშემო მდებარე ქალაქების დაპყრობით მიზნის უკანასკნელი პუნქტისაკენ მიმავალ გზას წმენდდა. კართაგენის მოსახლეობა ერთხმად მოითხოვდა, სასწრაფოდ გამოეწვიათ ჰანიბალი იტალიიდან. მათი რწმენით, ერთადერთი მთავარსარდალი, რომელსაც შეეძლო ქალაქის ხსნა, ჰანიბალი იყო. ხელისუფლება იძულებული გახდა, მოქალაქეთა სურვილი დაეკმაყოფილებინა. დაუყოვნებლივ გაიგზავნა იტალიაში მაცნეები ჰანიბალთან — სამშობლო საფრთხეშია და მოეშველეო.

პირველი სერიოზული წარმატებების შემდეგ, სციპიონის აზრით, აუცილებელი იყო სიფაქსის ნეიტრალიზება. მან იცოდა, რომ იგი ჯერ კიდევ მნიშვნელოვან ძალას ფლობდა. სციპიონმა ლელიუსსა და მასინისას დაავალა დამარცხებული სიფაქსის საბოლოო განადგურება. ისინიც დაუყოვნებლივ კვალში ჩაუდგნენ ლტოლვილ მეფეს. მეთხუთმეტე დღეს მიაღწნენ ნუმიდიის იმ ნაწილს, რომელიც მასინისას სამემკვიდრეო სამეფო იყო. მასინისას გამოჩენას დიდი აღფრთოვანებით შეხვდნენ მისი კანონიერი ქვეშევრდომები. მღევრებმა აქ გაიგეს, რომ დამარცხებული სიფაქსი მათ მისვლამდე განედევნათ მასინისას მომხრეებს. თუმცა, მარცხის მიუხედავად, მას იარაღი არ დაუყრია და ბედს არ შერიგებია. სიფაქსი კვლავ

საომრად ემზადებოდა. ბრძოლისკენ უბიძგებდა მეუღლე სოფონიბე და სიმამრი ჰასდრუბალი.

სიფაქსის არმიაში, მასინისასთან შედარებით, მეომართა მეტი რაოდენობა მოგროვდა. მან ფართოდ შემოიკრიბა ბრძოლისუნარიანი მებრძოლები, კარგადაც აღჭურვა ისინი იარაღით. დღე და ღამეს ასწორებდა, წვრთნიდა ახალწვეულებს, რომ ღირსეულად დახვედროდა რომაელებსა და მასინისას.

სციპიონის წარგზავნილები სიფაქსის სამფლობელოებს მიადგნენ. ბრძოლაც მაშინვე გაიმართა. უთანასწორო შეტაკებაში სიფაქსი დამარცხდა, ბრძოლის ველს თავი ვერ დააღწია და ტყვედ ჩავარდა. მასინისამ თითქმის უბრძოლველად აიღო ნუმიდიის დედაქალაქი ცირტა. იგი ერთპიროვნული მბრძანებელი გახდა როგორც საკუთარი სამემკვიდრეოსი, ისე მთელი ნუმიდიისა. მასინისამ საბოლოოდ შეისრულა საწადელი — ტყვეთა შორის იყო სიფაქსის მეუღლე სოფონიბე (ბერძენ-რომაელი მწერლების ცნობით, ულამაზესი ქალი), რომელიც ცოლად შეირთო.

ნუმიდიის მეფის ასეთმა მოქმედებამ რომაელთა გულისწყრობა გამოიწვია. სციპიონმა მოსთხოვა მასინისას, სოფონიბე სიფაქსთან და სხვა ტყვეებთან ერთად გადაეცა. ამ ამბავმა მასინისა ღიდად დაამწუხრა, რადგან ჰასდრუბალის ასული ძლიერ უყვარდა, მაგრამ რომაელთა წყენიებას ისევ დათმობა ამჯობინა. მეფემ ქალისაგან იცოდა, რომ მტრის ხელში ჩავარდნას სიკვდილი ერჩია. ასეც ეხვეწებოდა მასინისას თავიდანვე. მასინისამ ეს თხოვნა შეუსრულა ახლადშერთულ მეუღლეს. გაიგო რა სციპიონის მტკიცე გადაწყვეტილება, რომ ქალს სამარცხვინო ტყვეობა არ ასცდებოდა, ერთგული მონის ხელით სოფონიბეს საწამლავე გაუგზავნა. ნუმიდიის ამაყმა დედოფალმა სიამოვნებით მიიღო „საქორწინო საჩუქარი“.

სოფონიბეს დაღუპვის შემდეგ სციპიონს ეშინოდა, მასინისა მტრის მხარეზე არ გადასულიყო, მაგრამ თბილი დამოკიდებულებითა და ძვირფასი საჩუქრებით აღვილად მოაღბო პატივმოყვარე და ჯიუტი მეფის გული. მასინისა რომაელთა მოკავშირედ დარჩა, ხოლო სიფაქსი რომის გზას გაუყენეს, ომის საბოლოოდ დამთავრების შემდეგ სციპიონის ტრიუმფი რომ დაემშვენებინა.

ამ გამარჯვების შემდეგ მთელი ნუმიდია რომის სამსახურში ჩადგა. განთქმული ნუმიდიური კავალერიაც ამიერიდან რომაელთა

მხარდამხარ შეუტევდა კართაგენს. კართაგენის ძლიერებას ძირითადი ბირთვი გამოეცალა აფრიკაში. ყველაზე ძლიერი მეზობელი მისი დაუძინებელი მტრის, რომის დროშის ქვეშ იბრძოდა.

სიფაქსის განადგურებამ რომის პოზიციები კიდევ უფრო განამტკიცა. სციპიონს მშვიდად შეეძლო შეეცია კართაგენისათვის, რომელიც ნუმიდიის ჩამოშორებით სრულ იზოლაციაში ექცეოდა.

სციპიონი მასინისასთან კავშირს და მეგობრობას იმდენად საჭიროდ თვლიდა, რომ ზოგჯერ ეფერებოდა კიდევ.

რომაელებმა მასინისა ნუმიდიის მეფედ გამოაცხადეს.

სიფაქსის განადგურების შემდეგ სციპიონი უფრო მტკიცედ დადგა აფრიკის მიწაზე და იმედი მიეცა თავისი გეგმის ხორცშესახემლად. ბრძოლები აფრიკაში რომისათვის სასურველად წარიმართა. რამდენიმე ბრწყინვალე გამარჯვება კართაგენის სრული განადგურების გარანტიას იძლეოდა.

რომის სენატი საბოლოოდ დარწმუნდა სციპიონის გეგმის სისწორეში. სენატი მთლიანად იწონებდა მის მიერ გატარებულ ყველა ღონისძიებას და ქება-დიდებას ასხამდა ახალგაზრდა სარდლის საქმიანობას.

ზ ა მ ა

გატყდა ომის მომხრეთა პარტიის წინააღმდეგობა. აფრიკაში მრავალგზისმა დამარცხებამ კართაგენი დაარწმუნა, რომ სახელმწიფოს ბრძოლის გაგრძელება აღარ შეეძლო. ქვეყანას ზავი თუ გადაარჩენდა.

შედგა მეტად საპატივცემულო მისია 30 წარჩინებული კართაგენელის შემადგენლობით. ელჩები გამოცხადნენ რომაელთა ბანაკში და სულ ცოტა ხნის წინათ ამაყმა და მედიდურმა კართაგენელებმა მორჩილად მოიყარეს მუხლი სციპიონის წინაშე. ელჩებს თავის მართლება არ დაუწყიათ, მაგრამ ცდილობდნენ, ომის მთელი პასუხისმგებლობა პანიბალისა და მისი მომხრეებისათვის დაებრალეზინათ. მათი აზრით, მხოლოდ ამით შეიძლებოდა ხსნა. ელჩები ევედრებოდნენ რომის სარდალს, შეეწყალებინა ქალაქი, რომელიც მათივე სიტყვებით, მოქალაქეთა უგუნურობამ დაღუპვის პირას მიიყვანა. დაე, რომაელმა ხალხმა იბატონოს დამარცხებულ მტერზე.

მაგრამ მიწასთან ნუ გაასწორებს. გვიბრძანეთ, რაც გსურთ. როგორც ერთგული მონები, ყველაფერს შევასრულებთ. გაპოიჩინე ლმობიერება, დაინდე კართაგენის სვეგამწარებული მოსახლეობა.

სციპიონმა ელჩებს მიუგო: მე აფრიკაში მოვედი გამარჯვებისთვის და არა დასაზავებლად. თუმცა, მიუხედავად იმისა, რომ გამარჯვება უკვე ხელთა მაქვს, უარს არ ვამბობ ზავზე. დაე, ყველამ იცოდეს, რომ რომაელი ხალხი კიდეც იწყებს და კიდეც ამთავრებს ომს, და ამას სჩადის სამართლიანობის პრინციპით.

ამრიგად, სციპიონი დაზავებაზე დათანხმდა, მაგრამ საოცრად მძიმე პირობები შესთავაზა კართაგენელებს. კართაგენს რომისათვის უნდა დაებრუნებინა ტყვეები, ემიგრანტები, გაქცეული მონები, დაუყოვნებლივ გამოეყვანა არმია იტალიიდან და გალიიდან; უარი ეთქვა ესპანეთზე და ყველა იმ კუნძულზე, რომელიც იტალიასა და აფრიკას შორის მდებარეობდა; რომისათვის გადაეცა ყველა სამხედრო ხომალდი, 20-ის გარდა; გადაეხადა 500 ათასი საწყაო ხორბალი, 300 ათასი საწყაო ქერი და კონტრიბუცია 5 ათასი ტალანტის ოდენობით. ახლა თავად განსაჩეთ, მისაღებია თუ არა თქვენთვის ეს პირობები. მოსაფიქრებლად გაძლევთ სამ დღეს, — განუცხადა სციპიონმა ელჩებს.

მოლაპარაკება შეწყდა. ელჩები უკან გაბრუნდნენ, რომ სენატისათვის რომაელი სარდლის პირობები ეცნობებინათ.

კართაგენის ხელისუფლებამ უარყო სციპიონის მოთხოვნები, მაგრამ მოლაპარაკება მაინც განაგრძო: მას ელჩობათა მისვლამოსვლით დროის მოგება სურდა. იქნებ ამასობაში იტალიიდან გამოწვეულმა ჰანიბალმაც მოგვისწროსო.

კართაგენელები კვლავ გზავნიდნენ ელჩებს სციპიონთან. გაიგზავნა მისია რომშიც, მაგრამ კართაგენის წარმომადგენლები ქალაქში არ შეუშვეს. სენატორები მათ ქალაქგარეთ, ბელონას ტაძარში შეხვდნენ. ელჩებმა იმავე სიტყვებით მიმართეს რომაელებს, რაც სციპიონის წინაშე წარმოთქვეს. ომის დაწყება კვლავ ჰანიბალს გადააბრალეს. მათი სიტყვებით, ჰანიბალმა სენატის ნებართვის გარეშე გადალახა არა მარტო ალპები, არამედ მდ. იბერიც. მან საკუთარი ინიციატივით დაიწყო ომი. კართაგენელ ხალხს, იუწყებოდნენ ისინი, თუ საქმეს სამართლიანად შევხედავთ, რომაელებთან დადებული ხელშეკრულება ჭერაც არ დაურღვევიათ. ბოლოს ელჩები

მოითხოვდნენ ზავის ისეთ პირობებს, როგორიც დადებულ იქნა I პუნიკური ომის შემდეგ.

რომაელებმა კართაგენელთა წინადადება არ მიიღეს. სენატმა სციპიონს შეუთვალა, ომი განეგრძო, ხოლო ელჩები ისე დაითხოვეს, მათთვის არავითარი პასუხი არ მიუციათ.

კართაგენში მოუთმენლად ელოდნენ აპენინის ნახევარკუნძულიდან ჰანიბალისა და მაგონის დაბრუნებას.

მაგონი ამ დროს ჩრდილო იტალიაში, ინსუბრების ოლქში იმყოფებოდა. ძალიან ეცადა, მაგრამ ცენტრალურ იტალიაში შეჭრა და ძმასთან შეერთება ვერ შეძლო.

რომაელები თავიდანვე სათანადო ყურადღებით მოეკიდნენ ჩრდილოეთიდან შექმნილ საფრთხეს და რომისაკენ მიმავალი ყველა გზა შეკრეს.

გადამწყვეტი ბრძოლა მაგონსა და რომაელებს შორის ინსუბრების ოლქში მოხდა. რომის არმიას კონსული მარკუს კორნელიუსი და პრეტორი ქვენქტილიუს ვარუსი სარდლობდნენ. რაოდენობრივი უპირატესობა რომაელთა მხარეზე იყო. თავდაპირველად მათ წარმატებას მიაღწიეს, მაგრამ კრიტიკულ მომენტში მაგონმა ბრძოლაში ჩართო სპილოები და ამით რომის კავალერია საგრძნობლად შეასუსტა. რომაელები შედრკნენ, თითქოს ყველაფერი კართაგენელთა სასარგებლოდ უნდა წარმართულიყო, მაგრამ სრულიად მოულოდნელად მაგონი ბარძაყში დაიჭრა და ცხენიდან გადმოვარდა. გრძნობადაკარგული სარდალი ბრძოლის ველიდან გაიყვანეს.

მაგონის დაჭრამ არსებითად შეცვალა ბრძოლის ბედი. კართაგენის არმია დაიბნა. რომაელებმა უფრო გაბედულად შეუტყეს მტერს. კართაგენელებმა უკანდახევა დაიწყეს. დაღამდა. მაგონს ბრძოლის გაგრძელება აღარ შეეძლო, სიბნელით ისარგებლა, გადასასვლელი გადალახა და ლიგურიაში ზღვის ნაპირას დაბანაკდა. რომაელები არ დადევნებია. მაგონი კრილობის მოშუშებას დაელოდა. ამ დროს მასთან გამოცხადდნენ კართაგენის მაცნეები, რომლებმაც სენატის გადაწყვეტილება აცნობეს — დაუყოვნებლივ აფრიკაში დაბრუნდით. მაგონმა სასწრაფოდ ჩასხა მეომრები გემებში და სამშობლოსაკენ გამოემართა, მაგრამ კართაგენამდე ვერ მიაღწია — სარდინიის ნაპირებთან გარდაიცვალა (203 წ.). ჰანიბალის უმცროსი ძმაც უცხო მხარეში გამოეთხოვა წუთისოფელს.

ჰანიბალთანაც გამოცხადდნენ სენატორის წარმომადგენლები აფრიკაში დაბრუნების ბრძანებით. სარდალს მეტი გზა არ ჰქონდა, ხელისუფლების გადაწყვეტილებას უნდა დამორჩილებოდა და მშობლიური ქალაქის კედლები დაეცვა. სენატის აზრით, ეს იყო სარდალის უპირველესი მოვალეობა. ჰანიბალს ძალიან არ უნდოდა იტალიის დატოვება, მაგრამ ბრძანებას დაემორჩილა და სამშობლოს გზას გაუდგა. ტ. ლივიუსი ამ სცენას ასე აგვიწერს: „ჰანიბალმა კბილების ღრტყენით, ოხვრით, ისე, რომ ცრემლებს ძლივს იკავებდა, მოისმინა ელჩების სიტყვები“. შემდეგ კი გაბრაზებულმა თქვა: ახლა უკვე არა გადაკვრით, არამედ დაუფარავად მიწვევენ უკან ისინი, რომელთაც დიდი ხანია სურთ ჩემი აქედან გაყვანა; ყველანაირად ცდილობდნენ, ხელი შეეშალათ; უარს ამბობდნენ მაშველი ძალებისა და ფულის გამოგზავნაზე. ამრიგად, ჰანიბალი დაამარცხა არა რომაელმა ხალხმა, არამედ კართაგენის სენატის უკუქმედებამ და შურმა. ახლა კი ჩემი სამარცხვინო დაბრუნება სციპიონს ისე არ გაუხარდება, როგორც ჰანონსო.

გადმოგვცემენ, რომ წასვლის წინ ჰანიბალმა შეკრიბა იტალიური წარმომავლობის მებრძოლები და აფრიკაში ლაშქრობის გაგრძელებისაკენ მოუწოდო. იგი მათ ახალ პერსპექტივებს სთავაზობდა. მაგრამ მხედართმთავარი სასტიკ წინააღმდეგობას წააწყდა. იტალიეებს მოგებზრებული ჰქონდათ ხანგრძლივი ომი და ამიტომ იტალიის გარეთ ბრძოლის გაგრძელებაზე უარი განაცხადეს. ჰანიბალმა თხოვნით დაიწყო, მაგრამ როდესაც თხოვნამ არავითარი შედეგი არ გამოიღო, გადაწყვიტა, უმკაცრესი ზომები მიეღო ურჩთა დასათრგუნად. თავის მებრძოლებს უბრძანა, იერიში მიეტანათ თითქმის უიარაღო იტალიეებზე და გაენადგურებინათ ისინი. დაიწყო საშინელი ხოცვა-ჟლეტა. დამფრთხალი მეომრები ტაძრებსაც კი აფარებდნენ თავს, მაგრამ განრისხებულ კართაგენელს ღმერთის პატივსაცემად არ ეცალა. მისი ბრძანებით, წმინდა ტაძრებიც სისხლით შეიღება. იტალიეები ერთიანად აკუწეს. ეს იყო ჰანიბალის მიერ დაღვრილი სისხლის უკანასკნელი ნიაღვარი იტალიის მიწაზე. მხოლოდ ამის შემდეგ შეუდგა იგი აფრიკაში გადასვლის სამზადისს.

იშვიათად თუ უნახავთ ვინმე სამშობლოდან გაძევებული ისე დამწუხრებული, როგორც ჰანიბალი იყო მაშინ, როდესაც იტალიას ტოვებდაო, — გადმოგვცემენ ანტიკური ავტორები.

რომმა ჰანიბალისა და მაგონის წასვლით ამოისუნთქა. 15 წელი აოხრებდნენ კართაგენელები აპენინის ნახევარკუნძულს. ამ ხნის განმავლობაში მისი ბედი მრავალგზის ბეწვზე ეკიდა. ბოლოს, როგორც იქნა, მტერი გაეცალა. ამის აღსანიშნავად ხუთდღიანი საყოველთაო ზეიმი და მსხვერპლშეწირვა გამოცხადდა ქალაქში.

ჰანიბალმა პირდაპირ კართაგენში მისვლა ვერ გაბედა, რადგან შეიძლებოდა ის აღგილი, რომელსაც მისი ფლოტი მიაღებოდა, რომაელებს სჭეროდათ. ამიტომ კართაგენის ნაცელად ჰანიბალის არმია ქ. დიდ ლეპტისს მიაღდა. აფრიკაში მის დაბრუნებას კართაგენელები სულმოუთქმელად ელოდნენ. რომაელებს კართაგენის შემოგარენი თითქმის აოხრებული ჰქონდათ.

რომის ხელისუფლება ზეიმობდა ჰანიბალის იტალიიდან წასვლას, მაგრამ მას ერთობ აფიქრებდა სციპიონის არმიის ბედი. სენატის აზრით, ბრძოლის ასპარეზი კი შეიცვალა, მაგრამ საფრთხე საფრთხედ დარჩა. რომში აგონდებოდათ უკვე გარდაცვლილი ფაბიუს მაქსიმუს წინასწარმეტყველება, რომ საკუთარ მიწაზე ჰანიბალი უფრო მრისხანე იქნებოდა. ამიერიდან სციპიონს საქმე ექნებოდა არა სიფაქსთან, უხეშ ბარბაროს მეფესთან, ან მშიშარა ჰასდრუბალ ჰისგონის ძესთან, არა ნაჩქარევად შეკრებილ ნახევრად შეუიარაღებელ არმიასთან, არამედ ჰანიბალთან, რომელიც გაზრდილი იყო თავისი მამის სამხედრო კარავში, ჰანიბალთან, რომელიც ბრძოლის ველზე გამარჯვებათა ტრიუმფში გაქალაქავდა და რომელმაც თავის მოღვაწეობას უბრწყინვალესი ძეგლი დაუდგა ესპანეთში, გალიასა და იტალიაში.

სციპიონმა იცოდა ეს და გრძნობდა კიდევ, რა ძნელი იქნებოდა ჰანიბალთან ბრძოლა. ამიტომ ძალიან გულმოდგინედ შეუდგა მზადებას. მას მამველი ძალები ჩაუვიდა იტალიიდან და მასინისამაც საგრძნობლად გააძლიერა რომაელთა რიგები.

ჰანიბალი დიდი ლეპტისიდან ჰადრუმეტუმისაკენ დაიძრა. 203-202 წლის ზამთარი მან ლაშქრის შეგროვებას მრანდომა. ჰადრუმეტუმში კართაგენიდან საგანგაშო ცნობები მოდიოდა. ჰანიბალმა არმია ქვეყნის სიღრმეში საიმედო ადგილას გადაიყვანა და ქ. ზამასთან დაბანაკდა. იგი ემზადებოდა გადამწყვეტი ბრძოლისათვის, აიარაღებდა და წვრთნიდა ახალწვეულებს, აგროვებდა ცნობებს სციპიონის არმიის განლაგების შესახებ, იყენებდა მრავალგზის ნაცად

ხერხს — ჯაშუშობას. ამ მიზნით გაგზავნა კიდეც მზვერავები, მაგრამ რომაელებმა მათი განზრახვა აღვილად გამოიცნეს, შეიპყრეს და სციპიონს მიჰგვარეს. სციპიონმა კი, დასჯის ნაცვლად, სამხედრო ტრიბუნს უბრძანა, ჯაშუშები ბანაკში ჩამოეტარებინა, ყველაფერი ეჩვენებინა და უკანვე გაებრუნებინა, რომ ჰანიბალისათვის რომაელთა სიძლიერის ამბავი მიეტანათ. ყველაფერი ასედაც მოხდა.

ჰანიბალი სასოწარკვეთილებაში ჩააგდო რომაელი სარდლის თვითდაჯერებულობამ და გამბედაობამ. ისეთი შთაბეჭდილება იქმნებოდა, თითქმის სციპიონი არაეითარ შიშს არ გრძნობდა.

წარგზავნილთაგან ჰანიბალმა შეიტყო, რომ მასინისაც რომაელთა ბანაკში იყო.

სციპიონის არმია ყოველდღე ახალ-ახალი ძალებით ივსებოდა და უფრო საშიში ხდებოდა, მაშინ, როცა კართაგენი სისხლიდან დაკლილის შთაბეჭდილებას ტოვებდა. გზაძოლის გაგრძელება შეიძლებოდა საბედისწერო გამხდარიყო, მაგრამ ჰანიბალს უკან დასახევი გზა აღარ ჰქონდა. მას ყველა წვრილმანი უნდა გაეთვალისწინებინა, უნდა მოესინჯა ნიადაგი, რას აპირებდა სციპიონი.

ამ მიზნით ჰანიბალმა სცადა, მოლაპარაკებით გამოესწორებინა რთული სიტუაცია და სციპიონს შესთავაზა, ერთმანეთს შეხვედროდნენ. რომის სარდალმა მაშინვე თანხმობა განაცხადა მოლაპარაკების გამართვაზე.

ჰანიბალი იმყოფებოდა ზამასთან, კართაგენიდან 5 დღის სავალზე. სციპიონიც თავისი არმიით იქით გაეშურა, მიუახლოვდა მას და ქ. ნარაგარას მახლობლად დაბანაკდა. აქ განსაზღვრეს მათ შეხვედრის ადგილი.

სციპიონმა და ჰანიბალმა თანაბარი მანძილით დატოვეს მეომრები და თითო თარჯიმნის თანხლებით მიაშურეს ერთმანეთს. შედგა იმ დროის ორი უდიდესი სარდლის შეხვედრა. ისტორიკოსი ტ. ლივიუსი ასე გადმოგვცემს ამ შეხვედრის ამბავს: ისინი მიუახლოვდნენ ერთმანეთს და შეჩერდნენ. თავდაპირველად ორივენი გაკვირვებულნი მღუშპარედ შეჰყურებდნენ ერთმანეთს. ბოლოს დუმილი ჰანიბალმა დაარღვია. მან სციპიონს მიმართა: რადგან ბედმა ასე ინება, რომ მე, რომაელებთან ომის ამტეხი, რომელსაც გამარჯვება რამდენჯერმე ხელში მეპყრა, ზავის სათხოვნელად თვით გამოვცხადდი, ემაყოფილი ვარ, რომ თხოვნა შენთან მიხდება. შენ მრავალ წარჩინებათა

შორის ქებას იმსახურებ იმიტაც, რომ დაგითმო ჰანიბალმა, რომელსაც ღმერთებმა მრავალ რომაელ სარდალზე გამარჯვება აჩუქეს. შენ დაუსვი წერტილი ამ ომს, რომელიც დასაწყისში თქვენი დამარცხებებით უფრო გამოირჩეოდა, ვიდრე ჩვენი. ბედმა საოცრად დამცინა. იარაღს ხელი მოვკიდე მამაშენის კონსულობისას, იმავე რომაელ მხედართმთავარს შევებრძოლე პირველად და დავამარცხე. ამჟამად კი მის შვილთან ზავის სათხოვნელად უიარაღოდ მოვედი. რა თქმა უნდა, ყველაზე კარგი ის იქნებოდა, ღმერთებს ჩვენი მამებისათვის ჩაენერგათ აზრი, თქვენ დაკმაყოფილებულიყავით იტალიაზე ბატონობით, ჩვენ კი აფრიკას დავეჩრდებოდით. განა თქვენთვის სიცილია და სარდინია იმად ღირს, რაც მან ფლოტი, არმია და სახელოვანი ადამიანები შეიწირა? წარსული შეიძლება გაკიცხო, მაგრამ მისი გამოსწორება შეუძლებელია. თქვენ ხედავდით მტრის არმიას იტალიაში, ახლა კი ჩვენც იმავე მდგომარეობაში ვართ. თქვენ საკუთარი ქალაქის კარიბჭესთან ხედავთ მტრის დროშებსა და იარაღს, დღეს კი კართაგენში გვესმის რომის ბანაკის ხმაური. ამრიგად, მოლაპარაკება დაზავების შესახებ იწყება მაშინ, როცა თქვენ იმყოფებით საუკეთესო მდგომარეობაში. ჩვენ გვინდა მხოლოდ მშვიდი განწყობილება, რომლის გარეშეც გამორიცხულია მშვიდი განსჯა. რაც შემეხება მე, სამშობლოდან წავედი პატარა ბიჭი და მოხუცი დავბრუნდი. ჩემმა წლებმა, გამარჯვებებმა და მარცხმა ისე აღმზარდეს, რომ უპირატესობას გონებით განსჯას ვანიჭებ. მაგრამ მე შენი ახალგაზრდობისა და ბედის მეშინია; ვაითუ დინჯად ვერ განსაჯო ყოველივე...

თუ ღმერთები საღ გონებას გვიწყალობებენ, ჩვენ შეგვეძლო გაგვეთვალისწინებინა არა მარტო რაც მოხდა, არამედ რაც უნდა მოხდეს... შენი მდგომარეობა ბრწყინვალეა, ჩვენი საეჭვო. შენთვის ზავის დადება საპატიოა, ჩვენთვის აუცილებელი... შემდეგ ჰანიბალი ურჩევს სციპიონს: სარწმუნო ზავი ჯობია ჯერ მიუღწეველ გამარჯვებას. აქედან პირველი შენს ხელშია, მეორე კი — ღმერთების. გონებით განჭვრიტე არა მარტო შენი ძალები, არამედ ბედისწერის სიძლიერე და გარდამავალი სამხედრო ბედნიერება. ორივე მხარეს ექნება იარაღი, იქნებიან ადამიანები. დროებით მოპოვებულმა წარმატებამ შეიძლება ადამიანი გაანებივროს და წაართვას ბრძნული განსჯის უნარი. პუბლიუს კორნელიუსო, ზავის დადების შემთხვე-

ვაში ყველაფერი შენს ხელთ იქნება, სხვა შემთხვევაში კი მოგიწევს იმ ბედით დაკმაყოფილება, რასაც ღმერთები გიწყალობებენ. ჩვენ უარს ვამბობთ სიცილიაზე, სარდინიასა და ესპანეთზე, აგრეთვე ყველა იმ კუნძულზე, რომელიც აფრიკასა და იტალიას შორის მდებარეობს; თანახმა ვართ, ფლობდეთ ხმელეთსა და ზღვას. მე არ უარვყოფ, რომ ფინიკიური გულწრფელობა საეჭვოა თქვენთვის იმის გამო, რომ ახლახან საესეებით არაგულწრფელად ეითხოვეთ ზავი, მაგრამ მის გაფორმებას არ დაველოდეთ. სიმტკიცის თვალსაზრისით, მთავარი ყურადღება უნდა მიექცეს იმას, ვინ ითხოვს ზავს. რამდენადაც ჩემთვის ცნობილია, თქვენმა მამებმა უარყვეს ზავი იმის გამო, რომ ელჩობა არ იყო საკმარისად პატივდებული. ახლა კი მე, ჰანიბალი, გთხოვ ზავს. არც მოვითხოვდი, რომ სასარგებლოდ არ ეთვლიდეთ. ხოლო იმის გამო, რისთვისაც მოვითხოვ, მტკიცედაც დავიცავ მას, — დამთავრა ჰანიბალმა.

სციპიონის სიტყვა მოკლე იყო. იგი მოაგონებდა ჰანიბალს, რომ ბრძოლა დაიწყო კართაგენელებმა და არა რომაელებმა. თქვენ გვაიძულებთ, დაგვეწყო წმინდა და სამართლიანი ომი. თქვენ რომ გამოგვიწვიეთ, ამას არც შენ უარყოფ, ადრე ჩემს მიერ შემოთავაზებულ პირობებს ახალი დანაშაული დაუმატეთ, რასაც თქვენი მხრიდან ახალი ვალდებულებანი დაემატება. მშვიდობიან ცხოვრებას თქვენ ომი არჩიეთ. მიუხედავად ამისა, თქვენს წინადადებას მე მოვასხენებ სამხედრო საბჭოს, მაგრამ მისი თანხმობის იმედი ნაკლებად მაქვს. ყოველ შემთხვევაში, ჩვენი მხრიდან საზავო პირობებს ახლავე გაცნობებთ და თუ მძიმედ მიიჩნევთ, მოემზადეთ საომრად.

სციპიონს თავისი მიზნები არ დაუმაღავს და ყველაფერი აშკარად და ნათლად მოახსენა ჰანიბალს. მან თავისი მოთხოვნები ასე დაასრულა: გადმოგვეცით კართაგენი წინააღმდეგობის გარეშე, თუ არა და ბედი კვლავ ბრძოლის ველს მივანდოთ. რა თქმა უნდა, ჰანიბალს ასეთ წინადადებაზე დათანხმება არ შეეძლო.

მოლაპარაკება შეწყდა. სციპიონის მოთხოვნებმა ყოველგვარ მოლოდინს გადააქარბა. ჰანიბალს უკანასკნელი ძალები უნდა დაეძაბა, რომ მტერს შეხვედროდა.

სარდლები დაუბრუნდნენ ბანაკებს. ბრძოლის ადგილი გარკვეული იყო, ზამა — ნარაგარა.

მომავალ ბრძოლას უნდა გადაეწყვიტა, საბოლოოდ ვის უნდა ებატონა ხმელთაშუა ზღვაზე. ზამა-ნარაგარა ბოლო პუნქტი იყო ხანგრძლივი II პუნიკური ომისა. ეს იყო ჰანიბალის უკანასკნელი იმედი. ბრძოლის ველზე გამოდიოდნენ გამარჯვებებით იმედმოცემული რომაელები და მრავალი სერიოზული მარცხით გულგატეხილი კართაგენელები. გამარჯვებულის ჯილდო იქნებოდა არა მარტო ახალი ტერიტორია, არამედ უფლება იმისა, თავისი ნება-სურვილი ეკარნახა მსოფლიოს გარკვეული ნაწილისათვის.

ჰანიბალისა და სციპიონის შეხვედრის მეორე დღესვე არმიები ერთმანეთის პირისპირ იდგნენ და ბრძოლის დაწყების ნიშანს ელოდნენ. სარდლებმა ჩვეულებისამებრ სიტყვებით მიმართეს თავ-თავიანთ მეომრებს. ჰანიბალმა თავის არმიას მოაგონა ის საგმირო საქმეები, რაც მან იტალიაში წლების განმავლობაში ჩაიდინა, შეეცადა, მებრძოლეებისათვის ჩაენერგა საკუთარი თავისადმი რწმენა.

სციპიონმაც მოაგონა მებრძოლეს განვლილი ბრძოლები, უთხრა, რომ მტერი უკვე ძალაგამოცლილია, შიშმა აიძულა კართაგენელები, ზავი ეთხოვათ, მაგრამ თანდაყოლილმა ვერაგობამ საშუალება არ მისცათ, ბოლომდე მიეყვანათ დაწყებული საქმე. სციპიონი აიძულებდა მეომრებს, ომის დასასრული მოახლოვდა, კართაგენი სრული განადგურების პირასაა მისული, მისი სიმდიდრე უკვე რომაელთა ხელშია, ერთი ბრძოლაც და სამშობლოში გამარჯვებულნი დაბრუნდებითო.

სარდლებმა საბრძოლველად დააწყვეს არმიები. ჰანიბალმა წინა ხაზზე 80 სპილო გამოიყვანა. ტ. ლივიუსის თქმით, ამდენი სპილო ჯერ ბრძოლაში არავის გამოიყვანაო. სპილოებს მოჰყვებოდნენ ლიგურების, ბალეარების, გალებისა და მავრიტანების დამხმარე ნაწილები — მოქირავნეები, სულ 12 ათასი მეომარი. მეორე რიგში იდგნენ კართაგენელები და აფრიკელები, მათვე ამაგრებდა მაკედონელთა რაზმი. შემდეგ, მცირე მანძილის დაშორებით, იდგნენ — იტალიელები, უმეტესად, ბრუტიუმელები, რომლებმაც ჰანიბალთან ერთად დატოვეს აპენინის ნახევარკუნძული. კავალერია ფლანგებზე განლაგდა. მარჯვენა მხარე დაიკავეს კართაგენელებმა, მარცხენა — ნუმიდიელებმა.

რომის არმია მანიპულებად განლაგდა და არა კოჰორტებად. ამრიგად, მანძილი დანაყოფებს შორის იმდენი რჩებოდა, რომ სპი-

ლოებს სამოძრაო დერეფანი ჰქონოდათ და შემოტევის დროს რომის არმიის წყობა არ დაერღვიათ. მარცხენა ფლანგს, იტალიელ მეომრებს სათავეში ლელიუსი ედგა, მარჯვენას — მასინისა თავისი ნუმიდოელებით. მანიპულათა შორის დატოვებულ გასასვლელებში სციპიონმა ჩააყენა ველიტები (მსუბუქად შეიარაღებული მეომრები) და უბრძანა, თუ სპილოები შემოუტევენ, გზა დაეთმოთ პირუტყვისათვის, სიღრმეში შეეშვათ და შემდეგ გვერდიდან ან ზურგიდან დაეშინათ შუბები. დანარჩენი მეომრებიც ჩვეულებრივ ჩაბმულიყვნენ ბრძოლაში.

მოწინააღმდეგეებმა მისცეს ბრძოლის ნიშანი. შეტევა რომაელებმა დაიწყეს. ხმაურითა და ყიჟინით შეუტეეს კართაგენელებს. ხმაურმა ჰანიბალის მთავარი იმედი, სპილოები დააფრთხო, მათ უკან დაიხიეს და თვით კართაგენის რიგებს შეუქმნეს საშიშროება, მარცხენა ფლანგზე შეიჭრნენ. მასინისამ კარგად გამოიყენა სპილოების დახმარება, დაარტყა მტერს, მისი ძირითადი ბირთვი გაფანტა და მარცხენა ფლანგს კავალერია მთლიანად ჩამოაშორა. კართაგენელებმა სპილოები დიდი გაჭირვებით დაამშვიდეს, მოაწესრიგეს და რომაელებისაკენ მიმართეს. ძველი სამყაროს „ტანკები“ ღრმად შეიჭრნენ სციპიონის განლაგებაში და დიდი ზარალიც მიაყენეს, მაგრამ ველიტები, როგორც წინააღმდეგობის გააფრთხილეს, სწრაფად გაიფანტნენ და პირუტყვებს გვერდიდან გაუხსნეს „ცეცხლი“. სპილოები შედრკნენ და უწესრიგოდ გაბრუნდნენ უკან. ამჟამად მათ კართაგენელთა მარჯვენა ფლანგს შეუტეეს და იქაც არეუ-ღარეუა შეიტანეს. ლელიუსმა ეს კარგად შეამჩნია, მთელი ძალები მოიკრიბა და ჰანიბალის მარჯვენა ფლანგს კავალერია ჩამოაშორა. ამრიგად, სულ მალე კართაგენის არმიის მნიშვნელოვანი ნაწილი საკუთარმა სპილოებმა გაანადგურეს. ის უპირატესობა, რასაც ყოველ ბრძოლაში კავალერიის სახით ფლობდა ჰანიბალი, აღარ არსებობდა. ორივე ფლანგი გაშიშვლებული იყო და არმია ყოველგვარი დაცვის გარეშე იდგა. წარმატებას მიაღწიეს რომაელმა ჯვეითებმაც. პირველივე დარტყმით გატეხეს კართაგენის მოწინავე რაზმების — მოქირავნეების სიმტკიცე და აიძულეს ისინი, უკან დაეხიათ. ლეგიონერები ღრმად შეიჭრნენ მტრის განლაგებაში. უკან დახეული მოქირავნეები ერთმანეთს ავიწროებდნენ. მეორე რიგში მდგომმა კართაგენელებმა და აფრიკელებმა ბრძოლაში ჩაბმა დააყოვნეს. ამასობაში უკანდახეულნი კარ-

თაგენის არმიის ზურგში აღმოჩნდნენ და თავისიანებს ეკვეთნენ. გაიმართა ხელჩართული ბრძოლა. კართაგენელთა ძირითად ძალებს ახლა ორმხრივი შემოტევა უნდა მოეგერიებინათ: საკუთარი მეომრებისა და რომაელებისა. ჰანიბალმა მალე ფლანგებისაკენ გაინაპირა მოქირავნენი, გზიდან ჩამოიშორა ისინი და რომაელთა პირისპირ აღმოჩნდა. გაიმართა მოწინააღმდეგეთა ძირითადი ძალების შეტაკება. ჰანიბალის ვეტერანები, რომლებსაც სარდალთან მხარდამხარ ბრძოლის დიდი გამოცდილება ჰქონდათ, ბრწყინვალედ უმკლავდებოდნენ რომაელებს. შეტაკება გარდამავალი უპირატესობით მიმდინარეობდა. ორივე მხარე თითქმის თანაბარი ძალით იბრძოდა. ბრძოლის ბედიც კარგა ხანს გაურკვეველი იყო, მაგრამ კრიტიკულ მომენტში კართაგენის არმიას ~~ზურგედან~~ დაარტყეს კავალერიის დევენიდან დაბრუნებულმა მასინისამ და ლელიუსმა. ორმხრივ ფრონტს ჰანიბალის ლაშქარმა ველარ გაუძლო, შედრკა და უკან დაიხია. ზამანაგარას ველი კავალერიისთვის კარგი საბრძოლო ასპარეზი იყო, რამაც სციპიონს გაუადვილა ჰანიბალის ძალების ყოველმხრივი შემოზღუდვა. კართაგენის არმია ალყაში მოექცა. წინააღმდეგობას აზრი აღარ ჰქონდა. რომაელები უწყალოდ ჩეხდნენ მტერს. ჰანიბალის რიგები თხელდებოდა. ყოველგვარი იმედი გადაიწურა. ჰანიბალს ალყიდან გასვლაზე უნდა ეზრუნა. ეს ასეც მოხდა. სარდალმა, პირველად თავის სიცოცხლეში, დამარცხებულმა მიატოვა ბრძოლის ველი. მცირერიცხოვან ცხენოსანთა თანხლებით მოახერხა ალყის გარღვევა. ზამას ველი რომაელებს დარჩათ. კართაგენი უკვე დაჩოქებული იყო. ლტოლვილმა ჰანიბალმა პირდაპირ დედაქალაქში მისვლა ვერ გაბედა და თავი ჰადრუმეტუმს შეაფარა. იგი მოგვიანებით დაბრუნდა კართაგენში. თავისივე სიტყვებით, მხოლოდ 36 წლის შემდეგ იხილა მან მშობლიური ქალაქი.

კართაგენის უქანასკნელი იმედი, ჰანიბალის არმია, განადგურდა. 20 ათასზე მეტი მეომარი ზამას ველზე ესვენა, ცოტა ნაკლები ტყვედ ჩავარდა, დაიღუპა 11 სპილო. ნაღავლის სახით რომაელებმა ხელთ იგდეს 132 საბრძოლო დროშა. სციპიონის არმიამ გაძარცვა ჰანიბალის ბანაკი, რომელსაც თავის დაცვის საშუალება აღარ ჰქონდა.

სციპიონმა 5 ათას მეგრძოლზე ცოტა მეტი დაკარგა. ზამას ბრძოლის შემდეგ იტალიიდან ახალი მაშველი ძალები მოვიდა. სციპიონმა ლელიუსი რომში გაგზავნა სასიხარულო ცნობის საუწყებლად, თვი-

თონ კი პანიკაში მყოფი კართაგენის ალყაში მომწყვდევეს შეუდგა როგორც ხმელეთიდან, ისე ზღვიდან.

კართაგენის სიამაყე გაცამტვერდა. კართაგენის გაბატონებული წრეები ხსნას მხოლოდ ზავში ხედადნენ. მათი აზრით, ეს იყო ერთადერთი რეალური გზა, რომელსაც ქალაქის გადარჩენა შეეძლო.

როდესაც რომის არმიამ ხმელეთიდან დაიკავა კართაგენის მისადგომები და ახალი ფლოტით გაძლიერებული სციპიონი ზღვიდანაც მიადგა ქალაქს, კართაგენის ხელისუფლებამ საბოლოოდ გადაწყვიტა, ყოველგვარ დათმობაზე წასულიყო. შეადგინეს ელჩობა და წარგზავნეს სციპიონთან.

ზავის დადება და ომის დამთავრება სციპიონსაც ეჩქარებოდა. მან იცოდა, რომ კართაგენის აღება ადვილი საქმე არ იყო. ალყა აუსცილებლად გაჭიანურდებოდა, რაც სციპიონის ავტორიტეტზე უარყოფით გავლენას მოახდენდა. თუ ბრძოლა გაგრძელდებოდა, მოსალოდნელი იყო, აფრიკაში სხვა მთავარსარდალი გამოეგზავნათ, რაც სციპიონს პირველობის გვირგვინს ჩამოართმევდა, მის გამარჯვებას სხვა მიითვისებდა. ეს იყო ერთ-ერთი მიზეზი, რამაც სციპიონის მხრიდანაც დააჩქარა ზავის დადება.

ძალ-ლონე გამოცლილ კართაგენს სციპიონმა ზავის უმძიმესი პირობები შესთავაზა. ხელშეკრულების თანახმად, ქალაქი თითქმის ერთიანად ჩანაგდებოდა. მაგრამ სხვა გზა არ ჩანდა. საზავო პირობებით, კართაგენი დამოუკიდებლობას ინარჩუნებდა, მაგრამ რჩებოდა მხოლოდ აფრიკულ სახელმწიფოდ. ვალდებული იყო, რომისათვის დაებრუნებინა ყველა სამხედრო ტყვე, მონა და გაქცეული მოღალატე. გამარჯვებულისათვის უნდა გადაეცა მთელი საზღვაო ფლოტი, იტოვებდა მხოლოდ 10 გემს. უნდა მიეცა სპილოებიც და ეკრძალებოდა საომარ სპილოთა წრთვნა; უფლება ერთმეოდა, აფრიკაში და აფრიკის გარეთ რომის ნებაართვის გარეშე ეწარმოებინა საომარი მოქმედება; კართაგენს მასინისასთვის უნდა დაებრუნებინა წართმეული საკუთრება და დაედო მასთან ხელშეკრულება; ვიდრე რომის სენატი ზავის პირობებს დაამტკიცებდა, რომის არმია მოემარაგებინა სურსათით; კონტრიბუციის სახით რომისათვის გადაეხადა 10 ათასი ტალანტი; სციპიონის არჩევით, გადაეცა 14-30 წლის ასაკის ასი მძევალი.

ელჩებმა მშვიდად მოისმის რომაელი სარდლის გადაწყვეტილება და კართაგენში დაბრუნდნენ.

ასეთმა მძიმე საზავო პირობებმა ალაშფოთა კართაგენის მოქალაქენი. წარჩინებულთა ერთი ნაწილი ზავის უარყოფას და ბრძოლის გაგრძელებას მოითხოვდა. ისინი ანგარიშს არ უწევდნენ იმას, რომ საამისოდ ქალაქს არავითარი შესაძლებლობა არ გააჩნდა. პანიბალი ამ დროს კართაგენში იყო. მას კარგად ესმოდა, რომ ზავი აუცილებელი იყო, რომ კართაგენს უნდა ალეღინა ხანგრძლივი ომით მიყენებული ჭრილობა. ამიტომაც იგი ყველას მოუწოდებდა, ზავის მომხრეთათვის დაეჭირათ მხარი. ანტიკურ ავტორებს საინტერესო ეპიზოდი აქვთ აღწერილი.

ზავის საკითხი კართაგენის სახალხო კრებაზე ირჩეოდა. სიტუაცია მძიმე და გაურკვეველი იყო. ამ დროს სიტყვა აიღო ომის გაგრძელების მომხრემ ჰისგონმა. მან ისედაც ალეღებულ ხალხს იარაღისა და სისხლის უკანასკნელ წვეთამდე ბრძოლისაკენ მოუწოდა. პანიბალმა ვერ მოითმინა ჰისგონის წინადაუხედაობა, საშინლად გაბრაზდა, მიეჭრა მას და ტრიბუნიდან ხელის კვრით ჩამოაგდო. პანიბალის ასეთი მოქმედება იმდენად უცხო იყო დემოკრატიული კართაგენის სახალხო კრებისათვის, რომ დამსწრეთა საერთო უკმაყოფილება გამოიწვია. პანიბალი იმ წამსვე მიხვდა თავის შეცდომას და მორიდებით ბოდიში მოიხადა თანამოქალაქეთა წინაშე. თავისი ალეღებისა და უდანაშაულობის დასაფარავად სახალხო კრებას გამოუცხადა: ცხრა წლის წავედი სამშობლოდან, დავბრუნდი 45 წლისა; ბავშვობიდანვე ჩემი მდგომარეობა მაიძულებდა, შემესწავლა სამხედრო ხელოვნება. ვფიქრობ, კარგადაც შევისწავლე, მაგრამ, როგორც ხედავთ, ქალაქისა და სახალხო კრების წესების ცოდნაში მოვიკოჭლე და ეს თქვენ უნდა მასწავლოთ. მობოდიშების შემდეგ პანიბალმა ბრწყინვალედ დაახასიათა კართაგენის მდგომარეობა და დაუმტკიცა თანამოქალაქეებს, რაძენადაც ზავი მძიმეა, იმდენად აუცილებელიაო.

კართაგენის სენატმა პანიბალის წინადადება ყველაზე ბრძნულად მიიჩნია და შეთავაზებულ საზავო პირობებს დათანხმდა. სასწრაფოდ შედგა ახალი ელჩობა და რომში გაიგზავნა. ელჩობას მეთაურობდა პასდრუბალ ჰედუსი (თიკანი).

პასდრუბალი თავიდანვე მშვიდობის მომხრე იყო და ბარკას პარტიის წინააღმდეგ იბრძოდა. ამდენად, მისი გაგზავნა ყველაზე საიმედო იყო კართაგენის ხელისუფლებისათვის. იგი, საჭიროების შემთხვევაში, არ მოერიდებოდა ბარკიდების აუგად მოხსენიებას და რომს გადაუშლიდა იმ შინაგან წინააღმდეგობას, რასაც კართაგენის გაბატონებულ წრეებში ჰქონდა ადგილი I პუნიკური ომის შემდეგ.

კართაგენის ელჩობას რომში უნდობლად შეხვდნენ. მიუხედავად ამისა, საქმეს მსვლელობა მაინც მიეცა და საკითხი დადებითად გადაწყდა. მაგრამ როდესაც ფიცის დადების ეამი დადგა, რომის ერთ-ერთმა სენატორმა გაბრაზებულმა დაუყვირა კართაგენის ელჩებს: ახლა რომელ ღმერთებსღა მოუხმობთ შეთანხმების მოწმედ? თქვენ ხომ მოატყუეთ ყველანი, რომლებიც წინა შეთანხმებას ესწრებოდნენ?

პასდრუბალ ჰედუსი არ დაბნეულა, რომის სენატორს უპასუხა:

— მოვეხმობთ იმ ღმერთებს, რომლებიც ასე მკაცრად სჯიან ხელშეკრულებათა დამრღვევებს!

201 წელს რომსა და კართაგენს შორის ზავი დაიდო. რომაელთა ყველა მოთხოვნა დაკმაყოფილდა.

კართაგენი შეუდგა დაკისრებულ ვალდებულებათა შესრულებას. ხანგრძლივი ომით გამოფიტული მოსახლეობა დიდი გაჭირვებით აგროვებდა ფულს. ქალაქში საყოველთაო გლოვა და მწუხარება სუფევდა.

ჰანიბალი ამშვიდებდა და ანუგეშებდა იმედდაკარგულ მოქალაქეებს, ყველაფერს აკეთებდა მათ გასამხნეველად. მისი აზრით, ეს იყო მთავარი და არა ხარკის გადახდა. საჭირო იყო წონასწორობის შენარჩუნება. კართაგენისათვის მეტად მძიმე დღეებში ჰანიბალი გაცინებულებიც კი უნახავთ. ეს იმდენად მოულოდნელი ყოფილა, რომ ანტიკური ავტორები სპეციალურად ჩერდებიან ამ ფაქტზე. თურმე პასდრუბალ ჰედუსს რომ ეს დაუნახავს, გაუეციხავს, ამ საერთო გლოვის დროს რა გაცინებსო. ჰანიბალს უპასუხნია: ადამიანის სულის დანახვა რომ შეიძლებოდეს ისე, როგორც სახე ჩანს, გაიგებდით, ჩემი სიცილის მიზეზია არა მხიარულება, არამედ უბედურება, რაც კართაგენმა განიცადა. ყოველ შემთხვევაში, ეს არაა ისე შეუსაბამო, როგორც თქვენი უაზრო ცრემლები. როდესაც ჩვენ

იარაღი ჩამოგვართვეს, დაგვიწვეს გემები და აგვიკრძაღეს საგარეო ომები, სამწუხარო და სატირალი მაშინ გვქონდა... ჩვენი ურთიერთ შეუთანხმებლობა მტერმა კარგად გამოიყენა. ამ გათიშულობამ დაგვლუპა კიდეც. არავითარი საფუძველი არა გვაქვს ვირწმუნოთ, თითქოს რომაელები ზავის დადებით ჩვენდამი კეთილად განწყობილნი. ზავი მათთვისაც საჭირო იყო და აუცილებელი. არცერთ დიდ სახელმწიფოს უმოქმედოდ დარჩენა არ შეუძლია თუ მტერი არა ჰყავს, მაშინ მას სახლში ნახულობს; ძლიერი სხეული, როცა მას გარეგანი გამაღიზიანებელი არა ჰყავს, დუნდება, ეშვება და საკუთარი სიმძიმისაგან ეცემა. საზოგადოებრივი უბედურებისადმი ჩვენ მგრძნობიარენი ვართ იმდენად, რამდენადაც ეს ეხება კერძო ინტერესებს, და არაფერი ისე არ გვაღელვებს, როგორც ფულის დაკარგვა. ამის გამო, როდესაც დამარცხებული კართაგენი აფრიკის მრავალრიცხოვან შეიარაღებულ ტომთა შორის უიარაღოდ დატოვეს, არავინ ქვითინებდა. ახლა კი, როცა საქმეა გასაკეთებელი, დამსხდარხართ და ტირით, რაც საფლავს უთხრის სახელმწიფოს. ახლა საქმეა საჭირო და არა ცრემლებით. პანიბალი ცდილობდა, პირადი მაგალითით გაემხნეებინა თანამოქალაქენი. იგი კვლავ ბარკიდულ პარტიის მეთაურად დარჩა. მოსახლეობაც იმედით შეჰყურებდა სარდალს.

სამაგიეროდ, პანიბალის ავტორიტეტი მოსვენებას უკარგავდა კართაგენის ოლიგარქიას. მისი ყოველი ნაბიჯი აღიზიანებდა ანტიბარკიდულ პარტიას. პანიბალის გზიდან ჩამოსაშორებლად ეს პარტია საკუთარ ძალებს არასაკმარისად თვლიდა და თავისი ქვეყნის დაუძინებელ მტერს, რომს თხოვდა დახმარებას. რომიც სიამოვნებით ერეოდა კართაგენის საშინაო საქმეებში და თავისი შეხედულებისამებრ აწესრიგებდა. რომის სენატისათვის ცნობილი იყო პანიბალის თითქმის ყოველი ნაბიჯი, ვინაიდან ანტიპანიბალური ოპოზიცია სისტემატურად ატყობინებდა რომს კართაგენის ამბებს.

კართაგენი განაგრძობდა თავის მღელვარე ცხოვრებას.

ძლევა მოსილი კორნელიუს სციპიონი კი მანამდე არნახული ნადავლით დაბრუნდა რომში. გამარჯვების შესაფერისი ტრიუმფიც გადაიხადა. მთელი იტალია აღფრთოვანებული ზვდებოდა მძლეთამძლე სარდალს. რომაელებმა პანიბალის დამარცხებელ პუბლიუს კორნელიუს სციპიონს „აფრიკელი“ უწოდეს.

კართაგენი დამარცხდა. ბოლო მოელო 16 წლიან სისხლისღვრას (218-202 წწ.). ერთ დროს მდიდარი და ძლიერი ქალაქი II პუნიკური ომის შემდეგ რომის კონტროლს დამორჩილებულ სახელმწიფოდ იქცა. ზავის თანახმად, კართაგენი მხოლოდ აფრიკულ სახელმწიფოდ რჩებოდა, მაგრამ მას აფრიკაში სამოქმედოდაც შეეცეცელი ჰქონდა ფრთები: რომის დაუკითხავად და ნებადაურთველად მას ერთი ნაბიჯის გადადგმაც არ შეეძლო. ამით სარგებლობდა რომაელთა მხარდაჭერით წაქეზებული ნუმიდიის მეფე მასინისა და ხშირი თავდასხმებით აოხრებდა კართაგენის სამფლობელოებს.

ასეთ მძიმე მდგომარეობას, ცხადია, ვერ შეურიგდებოდა პანიბალი, რომელიც ახალი ნახტომისათვის ემზადებოდა. თუ ბარკიდული პარტიის თავდაპირველი გეგმა იბერიის ანტირომაულ კოალიციაში ჩართვას ეარაუდებდა, ახლა ეს გეგმა შეიცვალა. პანიბალმა მთავარი ყურადღება აღმოსავლეთზე, კერძოდ, სირიაზე გადართანა.

სირიის მხარდაჭერის იმედით პანიბალი ბრძოლის ახალი გეგმის შემუშავებას შეუდგა. იგი ერთი წუთითაც არავის უხილავს მოსვენებული და იმედდაკარგული. მუდამ საქმით იყო გართული. ვერ იტანდა სიმშვიდეს და ამბობდა: სახელმწიფო თვლემს, მისი გამოფხიზლება მხოლოდ იარაღის ქლარუნს შეუძლიათ.

რომიც უთვალთვალებდა პანიბალს. საზავო ხელშეკრულების დადებისთანავე, გამარჯვებულის კატეგორიული მოთხოვნით, სარდალი სამხედრო საქმეს ჩამოშორდა. მაგრამ მისი სამოქალაქო საქმიანობა არანაკლებ საკირო იყო კართაგენის სასიცოცხლო ინტერესებისათვის. პანიბალის აზრით, ჯერ ფინანსურად უნდა მომზადებულიყო ქვეყანა და მხოლოდ შემდეგ ეფიქრათ რომისთვის ანგარიშის გასწორებაზე. მაგრამ კართაგენში მმართველობის ეს სფეროც მთლიანად მოწინააღმდეგე პარტიის ხელში იყო მოქცეული, რომელიც ყოველგვარი საშუალებით ცდილობდა ძალაუფლების შენარჩუნებას.

იმდროინდელ კართაგენში ოლიგარქიის იარაღს ას ოთხის საბჭო წარმოადგენდა. საბჭოს წევრები, ქვეყანაში მოქმედი კონსტიტუციის თანახმად, შეუცვლელნი იყვნენ, რაც მის ძალას და გავლენას უზრუნველყოფდა.

ლენას კიდევ უფრო ზრდიდა. ამიტომ საჭირო იყო ამ საბჭოზე იერიშის მიტანა. ჰანიბალს თავისი თანამდებობრივი მდგომარეობის გამო საშუალება არ ჰქონდა, რაიმე გადამჭრელი ზომები მიეღო. მაგრამ მისმა ენერგიულმა მოქმედებამ მალე ამ დაბრკოლების გადალახვის საშუალებაც მისცა.

გადიოდა დრო. ჰანიბალმა კარგად გამოიყენა მოსახლეობაში თავისი ავტორიტეტი. მართალია, სახელმწიფო საქმეებს ჩამოცილებული იყო, მაგრამ, მიუხედავად ამისა, მთელი რიგი ორიგინალური წინადადებების გამო დღის წესრიგში მისი კვლავ აღზევების საკითხი დადგა. შედეგსაც არ დაუგვიანებია. 196 წელს კართაგენის სახალხო კრებამ ჰანიბალი სუფეტის თანამდებობაზე აირჩია.

დიდმა სარდალმა, რომელმაც სიცოცხლის მნიშვნელოვანი ნაწილი ბრძოლის ველზე გაატარა, ნიჭი და უნარი ქვეყნის საშინაო საკითხების მოგვარებაშიც გამოამჟღავნა მან ოლიგარქიასთან ბრძოლის ახალი გეგმა შეადგინა. მისი პირველი ღონისძიება იყო ასოთხის საბჭოზე შეტევა. ჯერ დაიბარა ქვესტორი, რათა მისთვის ანგარიში მოეთხოვა, მაგრამ იმის გამო, რომ ქვესტორი მოწინააღმდეგე პარტიას ეკუთვნოდა, სუფეტთან არ გამოცხადდა. გაბრაზებულმა ჰანიბალმა შეიპყრო იგი და ისე მოაყვანიდა სახალხო კრებაზე, წაუყენა მას მრავალი ბრალდება და სათანადოდ დასაჯა.

შემდეგ ჰანიბალი თავს დაესხა ასოთხის საბჭოს და მოსამართლეთა მთელი შემადგენლობა დაადანაშაულა: თქვენმა ქედმაღლობამ განაპირობა სახელმწიფოს სრული უღონობა.

ჰანიბალმა სახალხო კრებაზე დაყრდნობით წამოაყენა კანონპროექტი, რომლის თანახმად მოსამართლეთა არჩევა უნდა მომხდარიყო ყოველწლიურად; ერთი და იგივე პიროვნება არ შეიძლება და ორი წელი ზედიზედ ყოფილიყო არჩეული. კართაგენის მოსახლეობამ, რომელსაც მობეზრებული ჰქონდა მოსამართლეთა თვითნებობა, ერთსულოვნად დაუჭირა მხარი ჰანიბალს. სამაგიეროდ, წარჩინებულთა დიდი ნაწილი აუმხედრდა.

კართაგენის მდგომარეობის გამოსასწორებლად ყველაზე მეტი მნიშვნელობა მაინც საფინანსო საკითხების მოგვარებას ჰქონდა. ჰანიბალის რეფორმამდე საზოგადოებრივი შემოსავლის დიდი ნაწილი გაუფრთხილებლობით და უკონტროლობით უმიზნოდ იფლავ

ნგებოდა — თანამდებობის პირნი იტაცებდნენ. ამის გამო, კართაგენი ყოველწლიურად გაჭირვებით იხდიდა კონტრიბუციას. თუ ასე გაგრძელდებოდა, მოსალოდნელი იყო კერძო პირებისთვის გადასახადის გადიდება. ეს კი ისედაც დაუძლურებულ მოქალაქეებში უკმაყოფილებას კიდევ უფრო გაზრდიდა. ამ საკითხის მოსაგვარებლად ჰანიბალმა საფუძვლიანად შეისწავლა, რამდენს შეადგენდა კართაგენის ყოველწლიური შემოსავალი, რამდენი იხარჯებოდა საზოგადოებრივი საჭიროებისათვის და რამდენს ითვისებდა თანამდებობის პირები.

მან ზუსტად დაადგინა, რამდენი ჰქონდათ მითვისებული მდროეებს. შეიმუშავა საქმიანი გადაწყვეტილება და სახელმწიფო ქონების დამტაცებლები სახალხო კრებას წარუდგინა. სუფეტი მოითხოვდა, თავნება მოხელებს ფული უკანვე დაებრუნებინათ. მან სახალხო კრება დაარწმუნა, სახელმწიფოს აქვს იმდენი შემოსავალი, რომ კონტრიბუცია გადაიხადოსო. კრებამ სუფეტს ერთსულოვნად დაუჭირა მხარი. ჰანიბალმა სიტყვა საქმედ აქცია. ამ გზით ხაზინაში საკმაო რაოდენობით შემოვიდა თანხა.

ის პირები, რომლებიც წლების განმავლობაში სახელმწიფო ქონებას იტაცებდნენ და პასუხს არავის წინაშე აგებდნენ, სუფეტის ამ ღონისძიებას ისე განიცდიდნენ, თითქოს პირადი საკუთრება დაკარგესო.

ჰანიბალმა მტკიცედ აიღო ხელთ მმართველობის სადავეები და თავის კონტროლს დაუმორჩილა ყველა მაგისტრატი. თითქმის ყველაფერი სახელმწიფოს ინტერესების სასარგებლოდ უნდა დამთავრებულიყო, მაგრამ გაბატონებული ოლიგარქია პოზიციებს არ თმობდა. ანტიჰანიბალური მოძრაობა გაიზარდა. გაბატონებული ზედაფენა შეუდგა შეთქმულებისათვის მზადებას. მას მხოლოდ რომის დახმარების იმედი ჰქონდა. რომი აღუდგენდა ადრინდელ უფლებებს, ხოლო სუფეტს საბოლოოდ ჩამოაშორებდა გზიდან.

ჰანიბალის პოლიტიკით უკმაყოფილონი მაცნეს მაცნეზე გზავნიდნენ რომში საგანგაშო ცნობებით, ჰანიბალს საიდუმლო ურთიერთობა აქვს სირიის მეფე ანტიოქესთან, გზავნის ელჩებს აზიაში და იქიდანაც ჩამოდიან ფარულად წარმომადგენლებიო. რომის სენატი საკმაო ყოყმანის შემდეგ დათანხმდა, კართაგენში გაეგზავნა მისია, რომელსაც უნდა დაეზუსტებინა ჰანიბალის საქმიანობა.

რომის წარმომადგენლები გამოცხადნენ კართაგენში.

ჰანიბალის მტრებმა რომის ელჩები დაარიგეს, როდესაც კართაგენში ჩავიდოდნენ და მისვლის მიზეზს ჰკითხავდნენ, ეპასუხათ, კართაგენსა და ნუმიდიას შორის არსებული უთანხმოების მოსაწესრიგებლად გამოგვგზავნესო.

რომის ელჩები ასედაც მოიქცნენ. მოსახლეობას ოდნავადაც არ შეპარვია ეკვი მათი სიტყვების სინამდვილეში.

ჰანიბალი კი მაშინვე მიხვდა მოწინააღმდეგე პარტიისა და რომის სენატის განზრახვას. იგი კარგად გრძნობდა, რომ ელჩობას ნუმიდიის საკითხის მოგვარება არ აინტერესებდა, იგი სუფეტის პოლიტიკით უკმაყოფილო სულმდაბალ კართაგენელებს ჰყავდათ მოწვეული.

საფრთხე კარზე იყო მომდგარი. ჰანიბალმა დაასკვნა, რომ კართაგენი მისთვის საიმედო თავშესაფარი აღარ იყო. საფრთხეს აუცილებლად უნდა გაცლოდა.

მართლაც, გამოჩნდნენ თუ არა რომაელები კართაგენში, ჰანიბალი გასაქცევად მზადებას შეუდგა, მაგრამ ისე, რომ ეკვი არავის აეღო. მან ყველაფერი წინასწარ განსაზღვრა. სასწრაფოდ შეადგინა სამშობლოს დატოვების გეგმა. კართაგენიდან წასვლის დღეს, რომ არავინ დაეჭვებულყო, მთელი დღე ქალაქის მოედანზე გაატარა საზოგადოებრივ საქმიანობაში. რომაელებს ყურადღებასაც არ აქცევდა. არც კართაგენელები და რომაელები დაეჭვებულან. არავის მოსვლია აზრად, თუ ჰანიბალი მტერს განზრახვას მიუხვდებოდა. მაგრამ დიდ სარდალს ყველაფერი კარგად ჰქონდა გათვალისწინებული.

დაღამებისას ჰანიბალი უგზო-უკვლოდ გაქრა. მას ქალაქის კარიბჭესთან ელოდებოდნენ ერთგული ადამიანები (არც მათ იცოდნენ მისი ჩანაფიქრი), ჰანიბალი სწრაფად მოახტა ცხენს და მივიდა თავის ციხესიმაგრეში ქ. ტაპსთან. აქვე გამოცხადდა ყოველმხრივ აღკურვილი ზომალდი. ჰანიბალი რამდენიმე თანამგზავრით ავიდა გემზე და გეზი აღმოსავლეთისაკენ აიღო.

ანტიკური ავტორების მოწმობით, ამ დროს იგი საკუთარ თავზე როდი ფიქრობდა. მისი ფიქრი მიწაზე გართმულ სამშობლოს დასტრიალებდა, რომელსაც შინაური თუ გარეშე მტერი უმოწყალოდ უღებდა ბოლოს.

ზღვაში გასული გემი პატარა კუნძულისაკენ გაეშურა. ნავსადგურში ჰანიბალს რამდენიმე კართაგენული სავაჭრო ხომალდი შეხვდა. ამის გამო იძულებული გახდა, კუნძულზე გადასულიყო. მოსახლეობა აღფრთოვანებით შეეგება სახელგანთქმულ სარდალს. ჰანიბალს ეშინოდა კართაგენელი ვაჭრების და თავისი თანამგზავრები დაარიგა, თუ ვინმე მგზავრობის მიზეზს შეეკითხებოდა, ეპასუხათ, დიპლომატიური მისიით მიემგზავრება ქ. ტვირისშიო. კუნძულზე დიდხანს დარჩენაც არ შეიძლებოდა. იგი ახლოს იყო ტაპსთან და ჰადრუმეტუმთან და თუ რომელიმე გემი აფრიკაში მიიტანდა ჰანიბალის ადგილსამყოფელის ამბავს, მდევარს შეეძლო ლტოლვილი უკან დაებრუნებინა.

ჰანიბალი კუნძულიდან უხიფათოდ წასვლის ასეთ გზას დაადგა: თანამგზავრებს უბრძანა, მსხვერპლშეწირვისთვის მომზადებულიყვნენ. ცერემონიაზე მიიპატიჟა კართაგენის ხომალდების ყველა ეკიპაჟი. მონადიმენი რომ მცხუნვარე მზეს არ შეეწუხებინა, სთხოვა, გემებიდან იალქნები აეხსნათ და ნაპირზე გაეჭიმათ. კართაგენელი ვაჭრები სიამოვნებით დათანხმდნენ. ნადიმი გვიან ღამემდე გაგრძელდა. შუალამისას ჰანიბალმა თავისი თანამგზავრები აპყარა, ჩასვა გემში და შეუმჩნევლად დატოვა კუნძული. ჰანიბალის ხომალდი თვალს მიეფარა. მთვრალ კართაგენელებს ღრმად ეძინათ. მხოლოდ მეორე დღეს გაიგეს, რომ ჰანიბალი წასულიყო, მაგრამ ვერ მიმხვდარიყვნენ, ასე რატომ მოიქცა.

სანამ ვაჭრები სამშობლოში ჰანიბალთან შეხვედრის ამბავს მიიტანდნენ, კართაგენის მოსახლეობა ლელავდა და შფოთავდა, სარდალის გაუჩინარება ყველას აოცებდა. კეთილისმყოფელები დამწუხრებულნი ეძებდნენ. ქალაქში ხმები დადიოდა, ჰანიბალი რომაელებმა მოკლესო. ხოლო იმათ, რომლებიც ჰანიბალს კარგად იცნობდნენ, ეპვიც არ ეპარებოდათ, რომ იგი გაქცეული იყო. მათი ვარაუდი დადასტურეს კიდევ კართაგენელმა ვაჭრებმა, რომლებმაც მოქალაქეებს აღწყეს, ჰანიბალი ტვიროსისკენ მიმავალი ვნახეთო. ყველაფერი ნათელი გახდა. წინდახედულმა სარდალმა მოხერხებულად დააღწია თავი მოსალოდნელ საფრთხეს და აღმოსავლეთს მიაშურა.

რომის ელჩობისათვის მოულოდნელი იყო ჰანიბალის ასე სწრაფი გაუჩინარება. მას ჰანიბალი დაუსჯელი გადაურჩა. უფრო მეტიც,

დიდი კართაგენელის აღმოსავლეთში გაქცევა რომს ახალი საფრთხით ემუქრებოდა.

ელჩობამ გადაწყვიტა, ჰანიბალისთვის უკან დასახევი გზა მოესპო. ისარგებლა კართაგენელთა მორჩილებით და სენატს ასეთი სიტყვებით მიმართა: რომაელები დარწმუნებულნი არიან, რომ ადრე მაკედონიის მეფე ფილიპე საომრად ჰანიბალმა აღძრა. შემდეგაც მსგავსადვე იქცეოდა სირიის მეფე ანტიოქესთან და ეტოლიელებთან დაკავშირებით, აგზავნიდა მათთან ელჩებსა და წერილებს. ამჟამად სურს ახალი ომის წამოწყება. ამ მიზნით გაემგზავრა იგი აღმოსავლეთში. ჰანიბალი მანამ არ დამშვიდდება, ვიდრე დედამიწის ყველა კუთხეში ომის ხანძარს არ დაანთებს. მისი ასეთი მოქმედება დაუსჯელი არ უნდა დარჩეს, თუ კართაგენის სენატს სურს, დააკმაყოფილოს რომაელი ხალხის ყველა მოთხოვნა. თუ ასე მოიქცევა, დამტკიცებს, რასაც მათ ქვეყანაში ადგილი ჰქონდა, ყველაფერი მათი ნების გარეშე ხდებოდა.

კართაგენის სენატმა ჰანიბალის წინააღმდეგ წამოყენებული ყველა მოთხოვნა უსიტყვოდ დააკმაყოფილა, კერძოდ, ჰანიბალი სამშობლოდან გაძევებულად გამოაცხადა, მისი მამული აღწერა, ხოლო სახლი მიწასთან გაასწორა. სასწრაფოდ გაგზავნა მღევარი, რომ ლტოლვილი უკანვე დაებრუნებინა, მაგრამ უკვე გვიან იყო.

ჰანიბალმა დაუბრკოლებლად მიაღწია ფინიკიის ქალაქ ტვიროსს. ტვიროსმა სახელგანთქმული შთამომავალი პატივითა და დიდებით მიიღო. მშობლიური ქალაქიდან გაძევებული რამდენიმე დღეს დარჩა „მეორე სამშობლოში“, უფრო დიდხანს დაყოვნება ჰანიბალს არავითარ სარგებლობას არ მოუტანდა, უბრალოდ, დროს დაკარგავდა. იგი სირიაში გაემგზავრა. გამოცხადდა მეფე ანტიოქესთან და თავისი სამსახური შესთავაზა. ანტიოქემ სიამოვნებით მიიღო „ღვთაებრივი საჩუქარი“, სახელოვანი სარდალი.

ყინული დაიძრა. აფრიკა და სელევკიდური აღმოსავლეთი გაერთიანდნენ რომის წინააღმდეგ.

ხანგრძლივი თათბირის შემდეგ ანტიოქესა და ჰანიბალს შორის დაიდო შეთანხმება, რომლის ძირითადი პუნქტი რომთან ომის გაგრძელება იყო.

ანტიოქე რომთან ომის დაწყებას ვერ ბედავდა, თუმცა ადრე ამის მრავალი მიზეზი ჰქონდა. ვერ გადაწყვიტა, რა გზას დაედგო-

შოდა. ჰანიბალის აზიაში გადასვლამ საბოლოოდ დაუსვა წერტილი მის ყოყმანს.

ჰანიბალს საკუთარი მიზნები და ამოცანები ამოძრავებდა. მას დადებული ფიცი ერთი წუთითაც არ დავიწყებია. ანტიოქეს მხარდაჭერით დიმიტრებულმა რომთან ბრძოლის ახალი გეგმა შეადგინა და მეფეს წარუდგინა. გეგმის თანახმად, აუცილებელი იყო ბრძოლის ველის კვლავ იტალიაში გადატანა. ჰანიბალი არწმუნებდა ანტიოქეს, რომ ეს იყო ყველაზე რეალური გზა რომის დასაჩოქებლად. იგი მოაგონებდა ანტიოქეს, რომაელ ხალხს ვერავინ შეედრება იტალიის გარეთ ბრძოლაში. ამიტომ არ უნდა მივცეთ რომაელებს საშუალება, ბრძოლის ასპარეზი სხვა ქვეყანაში გადაიტანონ.

ჰანიბალი შეუდგა ანტირომაული კოალიციის შექმნას. მასში სირიასთან ერთად უნდა ჩაბმულიყო აზიის ყველა ელინისტური სამეფო. დიდ როლს აკისრებდა იგი ბალკანეთსა და კართაგენს. კართაგენის მხარდაჭერის იმედი მას ყველაზე მეტად ჰქონდა, მაგრამ საჭირო იყო სარდლის ადრინდელი მდგომარეობის აღდგენა. ეს კი მას საკმაოდ ძნელად მიაჩნდა — მთელი ხელისუფლება კართაგენში მოწინააღმდეგე პარტიის ხელში იყო.

კართაგენის ანტიჰანიბალური პარტიის გასანადგურებლად ჰანიბალმა ანტიოქეს მოსთხოვა 100 გემი, 10 ათასი ქვეითი და 1000 მხედარი. ამ ძალებით იგი აპირებდა აფრიკაში დაბრუნებას, ოპოზიციის განადგურებას და ახალი ომის დაწყებას. როდესაც იგი ამ ნაბიჯს გადადგამდა, სირიის მეფეს საბერძნეთი უნდა დაეკავებინა და იტალიაზე თავდასხმის მუდმივ საშიშროებით რომის ხელისუფლება აეძულებინა, მისთვის ყურადღება არ მოეშორებინა. ამასობაში ჰანიბალი კართაგენიდან შეიჭრებოდა აპენინის ნახევარკუნძულზე და მრავალგზის ნაცადი ხერხებით აიძულებდა რომაელებს, კვლავ საკუთარი სამშობლოს დაცვაზე ეფიქრათ. ასე ესახებოდა ჰანიბალს მომავლის გეგმები, რა თქმა უნდა, თუ ანტიოქე აუბამდა მხარს.

ვიდრე კართაგენს საქმეში ჩართავდა, საჭირო იყო კართაგენელთა გაფრთხილება, რომ ჰანიბალის გამოჩენას მომზადებული შეხვედროდნენ. წერილის გაგზავნა არ შეიძლებოდა, შეიძლებოდა ბარათი მოწინააღმდეგეებს ჩავარდნოდან ხელში და საიდუმლო გახმაურებულიყო. უნდა მოენახა ისეთი ვინმე, რომელიც სარდლის

განზრახვას კართაგენის ბარკიდულ პარტიას შეატყობინებდა. საპასუხისმგებლო მისიის შესრულება სანდო პიროვნებისათვის უნდა დაევალებინა, რათა მოსალოდნელი ჩაეარდნის შემთხვევაშიც საიდუმლო მასთან ერთად ჩასულიყო საფლავში. ამ მიზნით მან ეფესოში მოძებნა ერთი ტვიროსელი, სახელად არისტონე, შეამოწმა იგი და როცა მის მოხერხებულობასა და სიმტკიცეში დარწმუნდა, გაგზავნა კართაგენში. ჰანიბალმა ტვიროსელ ელჩს დაუსახელა კართაგენის ის მოქალაქენი, რომლებსაც აუცილებლად უნდა დაკავშირებოდა და გადაეცა პათთვის სარდლის განზრახვა.

არისტონე გამოცხადდა კართაგენში. მტრებმაც და მოკეთებემაც თითქმის ერთდროულად გაიგეს მისი მოსვლა. განსაზღვრეს კიდევ ის მიზნები, რისთვისაც უნდა ყოფილიყო იგი გამოგზავნილი. ჰანიბალის მტრები აღელვებულნი აცხადებდნენ: გაძევებული ჰანიბალი სახელმწიფოს არ ასვენებს, ახალი ჩანაფიქრით ცდილობს მოქალაქეების აფორიაქებასო. გამოგვეცხადა ვილაც ტვიროსელი არისტონე, რომელიც ჰანიბალისა და ანტიოქეს დავალებით ჰანიბალის მომხრეებთან ყოველდღიურად აწარმოებს საიდუმლო მოლაპარაკებას. გაბოროტებულმა მტრებმა სენატში წინადადება წამოაყენეს: სასწრაფოდ დაებარებინათ არისტონე, გამოერკვიათ, რისთვის მოვიდა კართაგენში და, თუ საიდუმლოს არ გასცემდა, რომში გაეგზავნათ.

არისტონე დაიბარეს. ისიც გამოცხადდა და, როცა ბრალდებანი წაუყენეს, შეუდგა თავის დაცვას. აცხადებდა, არავისთან არავითარი წერილი არ მქონია და არც გადამიციაო. ამის მიუხედავად, არისტონემ, სენატის აზრით, დამაკმაყოფილებლად ვერ ახსნა, რა იყო კართაგენში მისი მოსვლის მიზანი. სენატისათვის აშკარა იყო ბარკიდულ პარტიასთან მისი ურთიერთობა. დაიწყო კამათი, როგორ მოქცეოდნენ ჰანიბალის ელჩს. სენატორთა ნაწილი მის დაუყოვნებლივ შეპყრობას მოითხოვდა, ნაწილი უფრო წინ იხედებოდა და აცხადებდა, რომ არ ღირდა ასეთ უმნიშვნელო რამეზე განგაშის ატება... მათი აზრით, მოსაწონი არ იქნებოდა უცხოელი სტუმრის შეპყრობა. თავიანთ მოსაზრებას ისინი იმითაც ასაბუთებდნენ, რომ არავითარი ხელშესახები ფაქტი არისტონეს წინააღმდეგ არ გააჩნდათ. თუ სტუმარს უკანონოდ დასჯიდნენ, ეს კართაგენის ავტორი-

ტეტს შელახავდა. მერე კი ასევე მოექცეოდნენ კართაგენელებს ტვიროსსა და სხვა სავაჭრო ქალაქებში.

კამათი გადაიდო. აქ გამოჩნდა არისტონეს მოხერხებულობა. მან ბარათი დაწერა და ყველაზე ხალხმრავალ ადგილას გააკრა. მერე კი საიდუმლოდ მიაღწია ნავსადგურამდე, ფარულად ჩაჯდა გემში და სასწრაფოდ გაეცალა კართაგენს.

მეორე დღით ნახეს წერილი, რომელიც ასეთი შინაარსისა იყო: არისტონეს დავალებული ჰქონდა ურთიერთობა დამეყარებინა არა რომელიმე კერძო პირთან, არამედ ყველა სენატორთან. ამგვარი ცნობის შემდეგ კართაგენის სენატმა ჰანიბალთან კავშირში ექვემდებარებოდა მოქალაქეებზე ბრალის დადება უსაფუძვლოდ მიიჩნია და საქმის გამოძიება ამით დაამთავრა.

არისტონე კი სირიაში დაბრუნდა. მის ელჩობას არავითარი შედეგი არ მოჰყოლია. ჰანიბალმა ვერ შეძლო სამშობლოსთან კავშირის დამყარება.

ანტიოქეც ჰანიბალის გეგმას ექვემდებარებოდა. მეფეს იტალიაში შეჰქრა მეტისმეტად გაბედულად და, ამასთანავე, უიმედოდ ეჩვენებოდა. მისი ინტერესები საბერძნეთს არ სცილდებოდა. ბალკანეთზედაც უამრავი მიზეზი არსებობდა რომისა და სირიის დასაპირისპირებლად.

რომი საბერძნეთს განმათავისუფლებლის ლოზუნგით მოველინა, მაგრამ მალე გამომჟღავნდა, რომ ეს „თავისუფლება“ არ იყო სრულყოფილი. ელინთა მოთხოვნა ოდნავადაც ვერ იქნა დაკმაყოფილებული. ბერძნები მალე დარწმუნდნენ, რომ ახალი მბრძანებლები მაკედონელებისაგან არაფრით განსხვავდებოდნენ.

განხეთქილების ვაშლის როლი საბერძნეთმა შეასრულა. 192 წელს რომის პოლიტიკით განაწყენებულმა ეტოლიელებმა დახმარება სთხოვეს ანტიოქეს. მეფეც სწრაფად გადავიდა ევროპაში.

ანტიოქეს საბერძნეთში გადასვლას მდგომარეობა არ შეუცვლია. მნიშვნელოვანი შეტაკება ელადაში არ მომხდარა. რომაელებს არც უცდიათ ბრძოლის გამართვა ბალკანეთზე. მათ საბერძნეთის ნაცვლად ლაშქარი სირიაში გაგზავნეს. არმიის სათავეში ლუციუს სციპიონი იდგა, რომლის ლეგატადაც იმყოფებოდა მისი ძმა, სახელგანთქმული პუბლიუს კორნელიუს სციპიონ აფრიკელი, II პუნიკური ომის გმირი.

რომაულმა დიპლომატიამ ომის ასპარეზი აზიაში გადაიტანა, ანტიოქე რასაც ერიდებოდა, იმის მსხვერპლი გახდა, მაგრამ უკან დახევა აღარ შეიძლებოდა.

საბერძნეთში გადასვლამდე ანტიოქემ საკმაო სამზადისი ჩაატარა. ეს კარგად დაინახეს რომაელმა ელჩებმა, რომლებიც ომის დაწყებამდე გამოცხადნენ აზიაში. მათ ისიც შეამჩნიეს, რომ მეფე ეტოლიელების მიმართ დიდ თანაგრძნობას ამჟღავნებდა. ანტიოქეს გააქტიურების მიზეზი რომისათვის უკვე საიდუმლო აღარ იყო — ჰანიბალი აგულიანებდა. რომაელთა აზრით, სანამ ლტოლვილი კართაგენელი ანტიოქესთან იქნებოდა, სირიასთან მდგომარეობა არასდროს გამოსწორდებოდა. ამიტომ საჭირო იყო, განხეთქილება ჩამოეგდოთ მეფესა და ჰანიბალს შორის. განსაკუთრებული ინტერესით ეკითხებოდნენ ანტიოქეს ჰანიბალის ამბავს, რასაც, მათი აზრით, ანტიოქეს დაეჭვება უნდა გამოეწვია. გადმოცემის თანახმად, რომაელები ხშირად ხვდებოდნენ ჰანიბალს, მერე ეს ამბავი თვითონ რომაელებს მიჰქონდათ სირიის მეფესთან, რაც ჰანიბალისადმი უნდობლობას კიდევ უფრო აღრმავებდა.

ისტორიკოსი ტ. ლივიუსი, როცა იგი სირიაში რომაული ელჩობის ანტიჰანიბალურ საქმიანობაზე ლაპარაკობს, ამბობს, რომ ერთ-ერთ ელჩობაში სციპიონ აფრიკელიც შედიოდა. ჰანიბალი აპდროს ეფესოში იმყოფებოდა. სციპიონი ესწრაფვოდა მასთან შეხვედრას, რადგან ეს კართაგენელ ლტოლვილს მეფის თვალში ნდობას დაუკარგავდა. შეხვედრა მართლაც მომხდარა და ჰანიბალსა და სციპიონს შორის ასეთი საუბარი გამართულა:

— ვის თვლი პირველ სარდლად? — ეკითხება სციპიონი.

— ალექსანდრე მაკედონელს. იგი მცირე ძალებით ანადგურებდა მრავალრიცხოვან ურდოებს და გაიარა სივრცენი სამყაროს კიდემდე, რაც მანამდე წარმოუდგენელი რამ იყო.

— შემდეგი ვინაა? — მიმართავს სციპიონი.

— პიროსი, — უპასუხებს ჰანიბალი. — მან პირველმა შემოიღო ბანაკის მოწყობა. არავინ საქმის ისეთი ცოდნით არ ირჩევდა ადგილს და არ აწყობდა არმიას. არავის შეეძლო ადამიანთა განწყობა თავის სასარგებლოდ ისე, როგორც მას.

— მესამე?

ჰანიბალი არც დაფიქრებულა, მესამე ადგილზე თავისი თავი დაასახელა.

სციპიონს გაეცინა და ჰკითხა:

— მაშინ რაღას იტყობი, მე რომ დაგეგმარცხებინე?

— მაშინ ჩემს თავს დავაყენებდი ალექსანდრეზე, პიროსზე და ყველა დანარჩენ სარდლებზე მალაო, — უპასუხა ჰანიბალმა.

რომაულმა დიპლომატიამ თავისი საქმე გააკეთა.

ანტიოქე დაექვედა ჰანიბალის გულწრფელობაში. ბოლოს საქმე იქამდე მივიდა, რომ ლტოლვილი იძულებული გახდა, მეფის წინაშე წარმდგარიყო და თავი ემართლებინა, დაემტკიცებინა რომისადმი შეურიგებლობა, მაგრამ ნახა, რომ მეფეზე მისი სიტყვები არავითარ გავლენას არ ახდენდა. მაშინ თავისი სიტყვა ასე დაამთავრა:

იმ დროს, როდესაც მამაჩემი იბერიაში გადასასვლელად ემზადებოდა, 9 წლისა ვიყავი. წასვლის წინ, როცა მამაჩემმა მსხვერპლ-შეწირვა შეასრულა, მეც იქ ვიდექი და ვუყურებდი, როგორ ასრულებდა ჰამილკარი ცერემონიას. როდესაც ყველაფერი დამთავრდა, მამამ დამსწრეთ უბრძანა, გაცლოდნენ, მე კი დამიძახა და სიყვარულით მკითხა, მსურდა თუ არა მასთან ერთად ლაშქრობაში წასვლა. მე ბავშვური სიხალისით განვეუცხადე თანხმობა და ვთხოვე, წავეყვანე. მაშინ მამამ მომკიდა ხელი, მიმიყვანა სამსხვერპლოსთან, მიბრძანა, შეეხებოდი მსხვერპლს და შემეფიცა, რომ არასდროს ვიმეგობრებდი რომაელებთან, მუდამ მათი მტერი ვიქნებოდი.

ამ სიტყვების მოსმენის შემდეგ, იტყობინებიან ანტიკური ავტორები, ანტიოქეს ექვები გაფანტვია და ჰანიბალისათვის უშიშროების სრული გარანტია მიუცია. თავის მხრივ ჰანიბალმაც სთხოვა, რომ ენდოს მშვიდად, ჩათვალოს უერთგულეს მოკავშირედ.¹

ამრიგად, რომაელებმა საბოლოოდ მიზანს მაინც ვერ მიაღწიეს. ჰანიბალი და ანტიოქე კვლავ მოკავშირეებად დარჩნენ. ანტიოქე ჰანიბალის გულწრფელობასა და სიმართლეში ამის შემდეგ აღარ და-

¹ „ჰანიბალის ფიცის“ ანტიკური ტრადიცია მაინცდამაინც ლოგიკური ვერ არის. ანტიოქე ძალიან უსუსურად გამოიყურება, როცა თითქმის ბავშვურ მსჯელობას დიდ ნდობას უცხადებს. მაგრამ ეს, ისე როგორც ჰანიბალისა და რომაელების ურთიერთობის ამსახველი მრავალი მომენტი, შემდეგი დროის ჩანაშატად უნდა მივიჩნიოთ, რითაც რომაული ორიენტაციის მწერლებს სურდათ ხაზგასმით აღენიშნათ კართაგენელი სარდლის რომისადმი სიძულვილი.

ექვებულა. მაგრამ მოვლენათა განვითარება ისე წარიმართა, რომ ლტოლვილ სარდალს აღარც სირიაში დაედგომებოდა. ბედისწერა ჰანიბალს ყოველთვის ხმალამოწვდილი დასდევდა.

რომაელების აზიაში გადასვლამ ანტიოქე აიძულა, საბერძნეთი დაეტოვებინა და უმეტესადაა უროდ დატოვებული თავისი სამფლობელოს დაცვაზე ეფიქრა. სირიის არმია ორჯერ აღემატებოდა რომისას. გადამწყვეტი ბრძოლა გაიმართა 190 წელს მაგნეზიასთან. ანტიოქეს სარდლობამ უყურადღებოდ დატოვა ჰანიბალის საქმიანი შეგონებანი, არ გამოიყენა რომაელებთან ბრძოლის ასეთი დიდი სპეციალისტის აზრი, ლაშქარი საკუთარი გეგმით გამოიყვანა და ამან რომაელთა მდგომარეობა მნიშვნელოვნად გააუმჯობესა.

ანტიოქე სასტიკად დამარცხდა. მისი უზარმაზარი არმია თითქმის განადგურდა. იძულებული იყო, ზავი ერთხოვა. ხელშეკრულება გაფორმდა 188 წელს ქ. აპამეაში. საზავო პირობები ლუციუს სციპიონმა განსაზღვრა. ერთ-ერთი პუნქტის თანახმად, ანტიოქეს ჰანიბალი რომისათვის უნდა გადაეცა.

ბრძოლა დამთავრდა თუ არა, ლტოლვილი სარდალი ზავის დადებას არ დალოდებია. იცოდა, რასაც მოითხოვდნენ რომაელები და, ვინაიდან ისიც კარგად უწყოდა, მშიშარა ანტიოქე მას არ დაიცვოდა, რომაელთა მოთხოვნამდე მალულად მიატოვა სირია და გაიქცა. იგი გადავიდა კუნძულ კრეტაზე და ქ. გორტინში დაისადგურა, რომ მშვიდად მოეფიქრებინა, რომელ ქვეყანაში მოეძებნა თავშესაფარი.

მართალია, სამშობლოდან ლტოლვილი ჰანიბალი კარდაკარ დაეხეტებოდა, მაგრამ საწყალობელი არაფერი ჭირდა. იგი თან დაატარებდა უზარმაზარ სიმდიდრესა და ფულს, რომლის დაცვა და შენახვა საკმაო საფრთხეს უქმნიდა. განსაკუთრებით სარისკო იყო ამ სიმდიდრით კრეტაზე მისვლა. რაიმე უნდა ელონა, რომ ანგარების მოყვარული გორტინელები გაეცურებინა. მან ასეთ ხერხს მიმართა: უამრავი ჭურჭელი გაავსო ტყვიით, თავზე თხელ ფენად მოაყარა ოქრო და ვერცხლი, მოუხმო ქალაქის წარჩინებულებს და მათი თანდასწრებით, საიმედოების მიზნით, „ოქრო-ვერცხლი“ არტემიდას ტაძარს მიაბარა. თანაც მოქალაქეთა თანდასწრებით განაცხადა, მთელ ჩემს სიმდიდრეს თქვენს პატიოსნებას ვანდობო.

სინამდვილეში მთელი თავისი სიმდიდრე ჰანიბალს ბრინჯაოს ქანდაკებებში ჰქონდა შენახული. რომ არავინ დაეკვებულებოდა, ქან-

დაკეები თითქმის უყურადღებოდ იყო მიმოფანტული იმ სახლის წინ, სადაც ცხოვრობდა.

გორტინელები ტაძრისადმი დიდ ზრუნვას იჩენდნენ, იცავდნენ მას არა იმდენად სხვებისაგან, რამდენადაც ჰანიბალისაგან, რომ მოულოდნელად არ წაეღო თავისი „სიმიდირე“.

ჰანიბალმა კარგად აწონ-დაწონა მოქმედების მომავალი გეგმა. კრეტაზე დარჩენა საშიში იყო. მას უფრო საიმედო თავშესაფარი სჭირდებოდა. მართლაც, ერთ მშვენიერ დღეს იგი ყოველგვარი დაბრკოლების გარეშე, მთელი თავისი ავლა-დიდებით, საიდუმლოდ გაეცალა კრეტას. ამჟამად მისი არჩევანი ბითინიაზე შეჩერდა.

ჰანიბალი გამოცხადდა ბითინიის მეფე პრუსიასთან და რომაელთა წინააღმდეგ ბრძოლის აღრე შემუშავებული გეგმა გადაუშალა. პრუსია სიამოვნებით დაეთანხმა, მაგრამ ჰანიბალი კარგად ხედავდა, რომ იმ მიზნის განსახორციელებლად, რაც მას ჰქონდა დასახული, ბითინიის ძალები საკმარისი არ იყო. სწრაფად შეუდგა მეზობელ მეფეთა და მეომარ ხალხთა მიმხრობას. პრუსია ანტიოქეზე სუსტი მეფე იყო და ჰანიბალი ადვილად ითანხმებდა. დაიწყო ჰანიბალის აქტიური სამზადისი ახალი კოალიციისათვის, რომელშიც მთავარ როლს ბითინია, თავისი სისუსტის გამო, ვერ შეასრულებდა, მაგრამ ახალ მზადებას მრავალმა წვრილმა სამთავრომ დაუჭირა მხარი და ეს აიმედებდა.

ჰანიბალის პოლიტიკას მტკიცედ აღუდგა წინ პერგამოსის მეფე ევმენი, რომელიც რომაელთა დიდ მეგობრად ითვლებოდა. ევმენმა მაგნეზიასთან ბრძოლაში თვალსაჩინო სამსახური გაუწია რომს და ახლაც ადრინდელ პოზიციებზე იდგა.

პერგამოსთან ბრძოლა გარდაუვალი შეიქნა. საბოლოოდ უნდა გადაწყვეტილიყო ევმენის პოზიციის საკითხი. მაგრამ ეს არც ისე ადვილი იყო, რადგან პერგამოსის ძალები ბითინიისას საგრძნობლად აღემატებოდა. მიუხედავად ამისა, პრუსიამ ომი გამოუცხადა პერგამოსს. ბრძოლა გაიმართა როგორც ხმელეთზე, ისე ზღვაზე. ევმენმა რომაელთა დახმარებით გაანადგურა ბითინიელები, რასაც ომის დამთავრება უნდა მოჰყოლოდა, მაგრამ ჰანიბალი არ ისვენებდა. მისი ღრმა რწმენით, ბითინია ვერასდროს გაუმკლავდებოდა პერგამოსს მხოლოდ იმ ძალებით, რაც მას გააჩნდა. სარდალმა კარგად შეაფასა ორივე ქვეყნის შესაძლებლობა და ასეთი დასკვნა გამოიტანა:

სამხედრო ვერაგობის გამოუყენებლად ბითინიის არმიას ნაბიჯის გადადგმის საშუალებასაც არ მისცემდნენ პერგამოსელები. ჰანიბალი კვლავ შეუდგა მზადებას. დაიწყო ზომალდების აგება და განახლება. განსაკუთრებით უნდა აღინიშნოს ჰანიბალის მიერ ისეთი იარაღის გამოყენება, რომლის მსგავსი ადრე არც ერთ სარდალს არ გამოუყენებია. საომარ სამზადისში მყოფმა სარდალმა ბითინიელ მეომრებს უბრძანა: დაეკირათ შხამიანი გველები, ჩაესვათ თიხის დოქებში და შეენახათ. მეომრებმა ქვეწარმავალთა საკმაოდ სოლიდური რაოდენობა შეაგროვეს.

დამთავრა თუ არა ჰანიბალმა სამზადისი, კვლავ შეუტია პერგამოსს. კრიტიკული მომენტი მოახლოვდა, ბედი გაშლილ ზღვაში შეტაკებას უნდა გადაეწყვიტა. ჰანიბალმა დაავალა ბითინიელ ზღვაოსნებს, ყველანი პერგამოსის მეფის, ევმენის გემს დასხმოდნენ. ის ვინც თავს გამოიჩინდა, სარდალი დიდ საჩუქარს ჰპირდებოდნენ. ოლონდ წინასწარ საჭირო იყო მეფის ზომალდის გამოცნობა. ჰანიბალმა ესეც ადვილად შეძლო. როდესაც საბრძოლო ხაზი განეწყო და ყველანი ბრძოლის დაწყების ნიშანს ელოდნენ, მან თავისი რიგებუდან გამოჰყო ნავი და პერგამოსის ფლოტის მიმართულებით გაუშვა. ნავი მიუახლოვდა ევმენის ზომალდს. მაცნემ აუწყა პერგამოსელებს, რომ აქვს წერილი, რომელიც დაუყოვნებლივ უნდა გადაეცეს მეფეს. პერგამოსელებმა სიამოვნებით მიასწავლეს, თუ რომელ იყო ევმენის ზომალდი: ექვიც არ ებარებოდათ, რომ ბარათში ზღვის თხოვნა იქნებოდა. მაცნემ გადასცა წერილი მეფეს, მაგრამ ექმენი ფრიალ გაოცდა, როცა წერილში დაცივნის მეტი ვერაფერ აღმოაჩინა. ნავის მოძრაობას ჰანიბალი ყურადღებით უთვალთვალებდა: მან უკვე იცოდა ევმენის ადგილსამყოფელი.

დაიწყო ბრძოლა. წინასწარი გაფრთხილების თანახმად, ბითინელები ევმენის გემს მივარდნენ. მეფემ ვერ გაუძლო თავდასხმას და იძულებული გახდა, ბრძოლის ველს გაელოდა. ამის მიუხედავად, პერგამოსის ძლიერმა ფლოტმა საგრძნობლად შეავიწროვა ბითინელები. დაიწყო ჰანიბალის მეომართა უკან დახევა. ამ დროს მთავარი სარდალმა ბრძანება გასცა, მოწინააღმდეგის ზომალდებისათვის გველებით სავსე თიხის დოქები დაეშინათ. პერგამოსელებმა ჯერ გაიგეს, რას მოასწავებდა ბითინიელთა ასეთი მოქმედება. მაგრამ, როცა დაინახეს, გემბანზე შხამიანი გველები დასრიალებდნენ,

ყველანი შიშმა მოიცვა. პერგამოსის ფლოტში არევედარევა დაიწყო, ბითინიის ფლოტი კი გააქტიურდა. ევმენის მეომრები ერთდროულად მახვილთან და გველებთან ბრძოლას ჩვეულნი არ იყვნენ და პანიკური შიშით შეპყრობილნი ანგარიშმიუცემლად ცვიოდნენ ზღვაში. ფლოტმა ბრძოლის ველს ზურგი აჩვენა. ჰანიბალმა ბრწყინვალე გამარჯვება მოიპოვა.

ძლიერი პერგამოსის დამარცხება ყველასათვის მოულოდნელი იყო. რომაელები მიხვდნენ, ბრძოლაში პრუსიას ხელი არ ერია. არც გასჭირვებით გამოცნობა, ვინ იყო ბითინიის წარმატების სული და გული. ყველა ერთხმად ჰანიბალს მიაწერდა ახალი სამხედრო ზეახლის გამოყენებას. ამას დაემატა უფრო ზუსტი ცნობებიც. რომში მყოფი ბითინიის ელჩობის ერთმა წევრმა ყოფილი კონსულის ფლამინინუსის ოჯახში გამართულ ნადიმზე განაცხადა, ჰანიბალი თავს 'რუსიასთან აფარსებსო. ფლამინინუსმა ეს ამბავი მეორე დღესვე მოახსენა სენატს.

სენატში ამ ამბის გაგებამ ცხარე კამათი გამოიწვია. ალეკებულის რომაელები აცხადებდნენ: ვიდრე ჰანიბალი ცოცხალია, რომში იმშვიდე არ იქნებაო. სენატმა გადაწყვიტა, ლტოლვილი კართაგენელი საბოლოოდ ჩამოეცილებინა გზიდან. სასწრაფოდ შეადგინეს ელჩობა და გაგზავნეს ბითინიაში.

ფლამინინუსის მეთაურობით ელჩობა გამოცხადდა პრუსიასთან და მეფეს სენატის მკაცრი გადაწყვეტილება წარუდგინა: დაუყოვნებლივ გადაეცა რომაელთათვის ჰანიბალი, თუ თავის სამეფოში იმშვიდე სურდა. „აზიის ყველა მეფეზე უბადრუკმა პრუსიამ“ ფლამინინუსის წინადადებაზე უარი ვერ თქვა, მაგრამ განაცხადა, დაჟინებით ნუ მოითხოვენ შებღალთს სტუმარმასპინძლობის სიწმინდე. ჰანიბალი თვითონ შეიპყრონ, ხოლო ადგილს, თუ სად იმყოფება იგი, ბითინიაში ადვილად მიაგნებენ.

პრუსიას სიტყვები გამართლდა. რომაელებს ჰანიბალის ადგილამყოფელის მიკვლევა არ გაძნელებიათ.

ლტოლვილი კართაგენელი პრუსიას ნაჩუქარ კოშკში ცხოვრობდა; კოშკი ჰანიბალს საგულდაგულოდ ჰქონდა გამაგრებული. პრავალი საიდუმლო გასასვლელიც გაუკეთა, რომ, საშიშროების შემთხვევაში, სამშვიდობოს უვნებლივ გაელწია. მაგრამ მისი წინდახედულება ამ შემთხვევაში არ გამართლდა.

რომაელები ყოველი მხრიდან შემოადგნენ კოშკს და ყველა გასასვლელი ჩაეკეტეს. მცველმა შენიშნა თუ არა საეჭვო მდგომარეობა, მაშინვე სარდალს მოახსენა, კოშკის გარშემო შეიარაღებული მეომრები დგანანო. ჰანიბალმა უბრძანა, სასწრაფოდ შეემოწმებინათ ციხე-კოშკის ყველა საიდუმლო გვირაბი და ენახათ, იდგნენ თუ არა უცნობი მეომრები. ამასთანავე, შედგომოდნენ გასაქცევად მზადებას. მაგრამ ხელქვეითებმა მალევე მოახსენეს, ყველა გასასვლელი მტკიცედ არის ჩაეკტილიო.

ჰანიბალისათვის ყველაფერი ნათელი გახდა. იგი დარწმუნდა. რომაელებმა საბოლოოდ მიაკვლიეს მის თავშესაფარს და მოალყენიე რომაელები იყვნენ. იგი ხაფანგში იყო მომწყვდეული. კოშკიდან გაღწევაზე ფიქრიც არ შეიძლებოდა. ჰანიბალს არც უტლია ალყიდან გასვლა. იგი თავის სიცოცხლეში პირველად შეურიგდა ბედს. ყოველთვის მებრძოლმა პირველად თქვა უარი ბრძოლის გაგრძელებაზე. ბედისწერამ ბითინიის მიუვალ კოშკში გამომწყვდეულს მოუსწრო და ისიც იძულებული გახდა, მოულოდნელ განაჩენს დამორჩილებოდა.

ჰანიბალი უკვე აღარ ჰგავდა იმ გამძვინვარებულ ლომს, რომელიც 15 წელი აოხრებდა და წვადა იტალიას. საბოლოოდ ჩაქრა ცეცხლი, რომელიც 15 წელი შიშის ზარს სცემდა ყველა რომაელს. განსაცდელში მყოფმა წინასწარ განსაზღვრა ტყვეობის სიმძიმე, გაითვალისწინა შეურაცხყოფათა მთელი სისასტიკე, რაც ელოდა; თუ რომაელები ხელთ ჩაიგდებდნენ, დასასოწარკვეთილმა გადაწყვიტა, ანგარიში საკუთარ სიცოცხლესთან თვითონვე გაესწორებინა. მახვილის ნაცვლად ხსნა საწამლავს მიანდო და 182 წელს წუთისოფელს გამოესალმა 65 წლის ასაკში.

ჰამილკარ ბარკას უფროსმა შვილმა ღირსეულად დაიცვა ბავშვობაში მელკარტის ტაძარში დადებული ფიცი.

ძველი სამყაროს უდიდესი სარდალი სამშობლოდან გადახვეწილი, უთვისტომოდ გარდაიცვალა უცხო მხარეში.